

INTERPOLIS '24

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov

ZBORNÍK VEDECKÝCH PRÁČ

INTERPOLIS'24

Banská Bystrica 2024

RECENZENTI

prof. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.
doc. PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD.
doc. Ing. Dušan Masár, PhD.

EDITOR ZBORNÍKA

doc. PhDr. Eleonóra Kováčová, PhD.

 <https://orcid.org/0000-0001-7911-6898>

Za obsahovú a jazykovú stránku textu zodpovedajú autori publikovaných príspevkov.

© BELIANUM. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2024
Edícia: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB

ISBN 978-80-557-2215-3

EAN 9788055722153

<https://doi.org/10.24040/2024.9788055722153>

Táto publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY-NC-SA (uvedenie autora – nekomerčné použitie – rovnaké šírenie).

MENNÝ ZOZNAM AUTOROV

Balážová Martina
Bjaloňová Michaela
Bolečeková Martina
Dušek Jiří
Fabová Bianka
Guliš Róbert
Hlaváčiková Laura
Hunák Peter
Kaničárová Klára
Klátik Jaroslav
Kohoutek Jiří
Kováčová Simona
Kročko Klára
Ľupták Martin
Mand'ák Miroslav
Michalková Zuzana
Polišenská Veronika Anna
Polišenský Jan
Rosputinský Peter
Schillová Kamila
Stanislavová Alžbeta
Straka Richard
Sumka Boris
Uhrovičová Nina
Vargová Patrícia
Vasiľková Adriana

OBSAH

PREDHOVOR.....	6
AKTUÁLNE OTÁZKY MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV A DIPLOMACIE	7
THE IMPLICATIONS OF THE 2024 EUROPEAN PARLIAMENT ELECTIONS FOR THE SLOVAK POLITICAL SCENE	8
KOLEKTIVNÍ PAMĚŤ JAKO PROSTŘEDEK PREVENTIVNÍ DIPLOMACIE	20
FENOMÉN DEMOKRATICKÉHO ÚPADKU: RÔZNORODOSŤ PRÍSTUPOV K JEHO SKÚMANIU	35
NÁRODNÁ SUVERENITA VS. GLOBÁLNA SPOLUPRÁCA	42
CESTA K UDRŽATEĽNOSTI: KOMPATIBILITA FÍNSKA, NEMECKA A SLOVENSKA S EURÓPSKOU ZELENOU DOHODOU	52
VYUŽITIE MEDZINÁRODNÝCH ORGANIZÁCIÍ NA ZLEPŠENIE ZNAČKY, IMIDŽU A PRESTÍŽE KRAJINY.....	60
AKTUÁLNE BEZPEČNOSTNÉ OTÁZKY, HROZBY A RIZIKÁ.....	71
MIGRÁCIA AKO OHROZENIE ŠTÁTU: TEORETICKÝ RÁMEC PRE POCHOPENIE SPOJENIA HYBRIDNÝCH HROZIEB A MIGRÁCIE	72
SEKURITIZACE MEZINÁRODNÍ MIGRACE V PROGRAMECH POLITICKÝCH STRAN VE VOLBÁCH DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY PARLAMENTU ČR V ROCE 2017	81
AFD A JEJ POSTAVENIE V SÚČASNOM NEMECKU.....	97
INTEGRÁCIA ŠTÁTOV ZÁPADNÉHO BALKÁNU DO ŠTRUKTÚR EURÓPSKEJ ÚNIE AKO ELIMINAČNÝ FAKTOR BEZPEČNOSTNÉHO RIZIKA	106
PREPOJENIA KRAJNEJ PRAVICE NA ZÁPADNOM BALKÁNE S RUSKÝMI PARAMILITANTNÝMI ORGANIZÁCIAMI.....	115
THE RUSSIAN INFODEMIC OF COVID-19 AND ITS IMPACT ON SLOVAK SOCIETY ...	126
DEZINFORMAČNÍ WEBY V ČESKÉ REPUBLICE: ANALÝZA A VÝVOJOVÉ TRENDY ..	133
DANE - NÁSTROJ ŠTÁTU V REŽIME FINANČNEJ ZODPOVEDNOSTI A SPRÁVY	146
AKTUÁLNE OTÁZKY TEÓRIE A PRAXE PRÁVA.....	153
POKUS VERSUS OMYL V LEGISLATÍVNOM PROCESE.....	154
ZÁSADY UKLADANIA SANKCIÍ V TRESTNOM PRÁVE SLOVENSKEJ REPUBLIKY PRED NOVELOU A PO NEJ.....	162
VYBRANÉ OTÁZKY TÝKAJÚCE SA PRESKÚMANIA ROZHODNUTIA V DÔSLEDKU ZMENY ZÁKONA.....	171
OCHRANA OBEŤ TRESTNÝCH ČINOV V SLOVENSKEJ REPUBLIKE: TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ VÝZVY	180

TREND RESTORATÍVNEJ SPRAVODLIVOSTI V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY	189
PRÍPUSTNOSŤ INOMINATNYCH ZMLÚV V PRACOVNOM PRÁVE V KONTEXTE SUBSIDIARITY OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA.....	198
ODHAĽOVANIE A VYŠETROVANIE DAŇOVEJ TRESTNEJ ČINNOSTI – AKTUÁLNE VÝZVY A PERSPEKTÍVY	209
GARANTOVANIE EURÓPSKÝCH ZÁRUK PROCESNÝCH PRÁV V TRESTNOM KONANÍ	221
ZÍSKANIE STATUSU MIESTNOSTÍ MISIE PODĽA MEDZINÁRODNÉHO SÚDNEHO DVORA OSN.....	233

PREDHOVOR

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici aj v roku 2024 pokračovala vo svojej tradícii, a pripravila v poradí už 21. vydanie recenzovaného vedeckého zborníka INTERPOLIS, ktorý má na pôde fakulty svoju históriu.

V zborníku sú publikované recenzované vedecké práce, ktoré sa zaoberajú najaktuálnejšími spoločenskými, politickými, ekonomickými, právnymi, ale aj sociálnymi a bezpečnostnými témami. Autori vo svojich prácach napr. poukazujú na význam volieb do Európskeho parlamentu, ako aj na potrebu posilnenia občianskej participácie v európskom priestore. Zdôrazňujú kolektívnu pamäť, ktorá môže byť silným nástrojom pre budovanie dialógu a zmierenie, no súčasne aj rizikovým faktorom, ak je manipulovaná či ignorovaná. Zaoberajú sa fenoménom demokratického úpadku, ktorý skúmajú z hľadiska heterogénnych prístupov. Vyzdvihujú potrebu globálnej spolupráce, no zároveň zdôrazňujú ochranu národnej suverenity. Taktiež zdôrazňujú význam ratifikácie Európskeho ekologického dohovoru a zelenej transformácie, ktorá môže krajinám dopomôcť ku väčšej energetickej samostatnosti a energetickej bezpečnosti.

Autori vo svojich prácach tiež poukazujú na pretrvávajúcu polarizáciu spoločnosti, vzostup populistických a nacionalistických tendencií a s tým spojené riziká. Varujú pred zneužitím migrácie, aj keď ju nemožno jednoznačne označiť za hybridnú hrozbu, no jej potenciál pre možné zneužitie sa stáva veľkou bezpečnostnou výzvou.

Autori sa venujú aj aktuálnym otázkam z oblasti teórie a praxe práva. Analyzujú zásady ukladania sankcií v trestnom práve Slovenskej republiky s akcentom na zmeny, ktoré nastali prijatím novely č. 40/2024 Z. z., pričom sa zameriavajú na kľúčové rozdiely v prístupe k určovaniu sankcií, na nové mechanizmy podporujúce efektívnejšiu resocializáciu páchatel'ov, ako aj na mieru zosúladenia novelizovaných pravidiel so zásadami právneho štátu. Rovnako skúmajú či je dostatočne zabezpečená ochrana obetí trestných činov, ktorá sa od prijatia zákona o obetiach trestných činov legislatívne rozšírila, no v aplikačnej praxi sa ešte stále vyskytujú určité nedostatky. Autori svoju pozornosť preto venovali aj restoratívnej spravodlivosti, ktorá zohráva v trestnej politike Slovenskej republiky významnú pozíciu. Slobodou pohybu a pobytu osôb v EÚ sa otvorilo mnoho sporných otázok v oblasti práva na tlmočenie a prekladu v trestnom konaní, preto autori svoju pozornosť zamerali aj na garantovanie európskych záruk procesných práv v trestnom konaní, či už ide o právo na spravodlivý proces, právo na informácie, právo na tlmočenie, právo na obhajobu a pod..

Zborník tak svojim rozsahom ponúka autorom vedeckých prác bohatý priestor na odprezentovanie relevantných výsledkov ich vedecko-výskumnej činnosti. Práce adresujú aktuálnu problematiku súčasných ako aj budúcich výziev a je určený pre širokú odbornú verejnosť.

**AKTUÁLNE OTÁZKY MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV A
DIPLOMACIE**

THE IMPLICATIONS OF THE 2024 EUROPEAN PARLIAMENT ELECTIONS FOR THE SLOVAK POLITICAL SCENE

IMPLIKÁCIE VOLIEB DO EURÓPSKEHO PARLAMENTU 2024 PRE SLOVENSKÚ POLITICKÚ SCÉNU

Simona Kováčová*

ABSTRAKT

Európska únia a jej inštitúcie čelia spektru globálnych výziev, medzi ktoré patria klimatická zmena, migrácia, bezpečnosť, digitalizácia, ekonomické disparity a ďalšie aspekty, ktoré presahujú národné hranice, pričom si vyžadujú koordinovanú reakciu na európskej úrovni. V tomto kontexte zohráva Európsky parlament kľúčovú úlohu pri tvorbe a prijímaní legislatívy, ktorá sa snaží zmierniť negatívne dôsledky týchto výziev. Práve s dôrazom na vyzdvihnutie významu volieb do Európskeho parlamentu, príspevok vychádza z hodnotenia miery využitia aktívneho volebného práva vo voľbách do Európskeho parlamentu 2024, vrátane návrhu opatrení na posilnenie občianskej participácie na uvedenom type volieb. Následne, na základe analýzy výsledkov slovenských relevantných politických strán (tzn., politických strán/hnutí, ktoré prekročili kvórum určené pre vstup do Európskeho parlamentu) formuluje všeobecné rezultáty o špecifikách a signáloch volieb pre politiku SR na národnej úrovni. Medzi najdôležitejšie zistenia patrí potvrdenie hypotézy, že víťazstvo Progresívneho Slovenska automaticky neznamená dominanciu proeurópskych, liberálne progresívnych nálad v slovenskej spoločnosti. To je zároveň dôležitým odkazom pre vedenie tohto politického hnutia, nakoľko hypotetický scenár v podobe približne rovnakých výsledkov pre Progresívne Slovensko v budúcich voľbách do NR SR, by mohol znamenať víťazstvo Progresívneho Slovenska, avšak bez schopnosti reálne vládnuť. Výsledky volieb taktiež potvrdili pretrvávajúcu polarizáciu spoločnosti, vzostup populistických a nacionalistických tendencií, ktoré by mohli signalizovať revitalizáciu parlamentného statusu hnutia Republika na národnej úrovni.

Kľúčové slová: eurovoľby, participácia, Progresívne Slovensko, Hlas-SD, Republika

Introduction

Elections are generally considered a key tool for legitimizing the acquisition of power, a fundamental pillar of democracy and a means for citizen participation, allowing people to influence politics and public governance at various levels in a legitimate way. In the case of European Parliament elections, citizens of European Union countries possess the right to have a direct impact on the direction of European policy. Despite the fact that European Parliament elections do not achieve the same level of citizen participation as other types of elections at the national level, their impact on citizens' daily lives is undeniable. Therefore, we will primarily focus on the importance of participation in this type of election, emphasizing arguments on why eligible voters should exercise their active suffrage, including identifying the consequences of a lack of interest in these elections at a supranational level. In this context, we will highlight the

---

* Mgr. Simona Kováčová, PhD. pôsobí ako odborná asistentka na Katedre politológie na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: simona.kovacova@umb.sk.

declining turnout in European Parliament elections and identify the factors causing this trend. A partial aim is to present measures necessary to increase citizen participation and engagement in these elections. We will also focus on the specifics of this year's European elections, emphasizing certain signals and potential consequences of the election results for national politics in the Slovak Republic.

1 The importance of elections in democratic society

The primary functions of elections include, above all, the delegation of power. In a democratic society, the people are the sovereign of power, and the citizen is understood as the source of power, utilizing mechanisms of both direct and indirect democracy. This can be affirmed by referencing Article 2 of the Constitution of the Slovak Republic: *"State power originates from the citizens, who exercise it either through their elected representatives or directly"* (Article 2, Section 1 of the Constitution of the Slovak Republic). In elections, citizens with active voting rights delegate a portion of their power to their representatives, thereby contributing to the formation of the principle of representative democracy. Citizens thus have the right to freely choose their representatives, who will represent them at a given level. These representatives, upon whom power has been delegated, are not usurpers - they have gained both the right and legitimacy to exercise power through democratic competition (elections). In this way, a "transfer" of power from the people to their representatives occurs, embodying the essence of the constitutionally guaranteed right to participate in public affairs directly as well as *"through the free choice of their representatives"* (Article 30, Section 1 of the Constitution of the Slovak Republic). Based on this, we empower our candidates, who exercised their passive voting right and obtained a mandate, to make decisions on the formation of will and policy at local, national, or supranational levels.

An essential feature of democratic elections is the principle of "freedom of choice," which assumes political diversity or heterogeneity, embodied by multiple political entities with certain ideological orientations along the "left-right" ideological spectrum. This is an inherent characteristic of democratic pluralism and a factor preventing the monopolization of political power by a single political entity.

A crucial prerequisite for elections, which gives representative democracy its meaning, is achieving the goal of creating a body capable of making decisions, thus enabling the formation of a political majority that does not act arbitrarily. This is prevented by the principle of a limited majority, based on the assumption that *"absolute consensus on all issues is impossible...however, it is more likely that the majority will make a more correct decision than the minority, yet it must still be limited by the rights of the minority and the individual as mandated by the constitution and laws. These rights cannot be disregarded or derogated, because the majority is a relative, constantly changing group whose members may at any time find themselves in the minority"* (Birás, 2013, p. 3).

Elections in a democratic society can be viewed as:

- 1) A process of selecting representatives and a means of legitimizing political power: Their primary function is to allow citizens to choose their representatives for various political and public roles.

- 2) A representation of different interests and an acceptable tool for selecting the "political elite": Democratic elections enable a wide range of citizens and groups to present their interests through political parties or independent candidates. Within the democratic process, various political opinions, values, and societal needs are taken into account.
- 3) *"A procedure for peacefully resolving political conflicts in society, where through procedural rules and by "counting wills," it allows the competitive struggle for political power to be transformed into a contest within the established rules of the "political game" (Horváth, 2020, p. 1).*
- 4) As control of power, responsibility, and alternation in power: Elections provide citizens with active voting rights the opportunity to regularly monitor their representatives and political parties. If voters are dissatisfied with the government or their representatives, they can replace them in the elections by not supporting them in the next electoral period, thus preventing the abuse of power or its concentration. Regular elections force politicians and public officials to be accountable for their decisions and actions during their term in office. If they fail to meet voters' expectations, they can be replaced by voters supporting a different representative or party in the next election.
- 5) As a tool for civic participation, strengthening civic awareness, and involving citizens in the political process: Elections allow citizens to directly engage in decision-making about the future of their country or community. Active participation in elections strengthens democratic values and fosters civic engagement.

1.1 Turnout in the European elections

Based on all the aspects mentioned, we have no doubt that the various functions of elections, which we have summarized based on the points above, contribute to the proper functioning of the democratic political system, which citizens can help shape through their participation in elections. In this context, however, we note that participation in the European Parliament elections is traditionally lower when compared to presidential or parliamentary elections. These elections take place every five years, and although they are important elections with significant influence on European policy, voters in many European Union countries often do not pay them the necessary attention and do not consider them as important as "domestic" elections. This can also be confirmed through numerical indicators, which we summarize in Graphs 1 and 2 (below). However, when comparing participation in the most recent European elections in 2024 with previous elections, voter turnout in the European Parliament elections reached an average of 51.08 %, which is marginally higher compared to the previous elections held in 2019, when the average voter participation across the European Union was 50.66 % (Štatistický úrad SR, 2024).

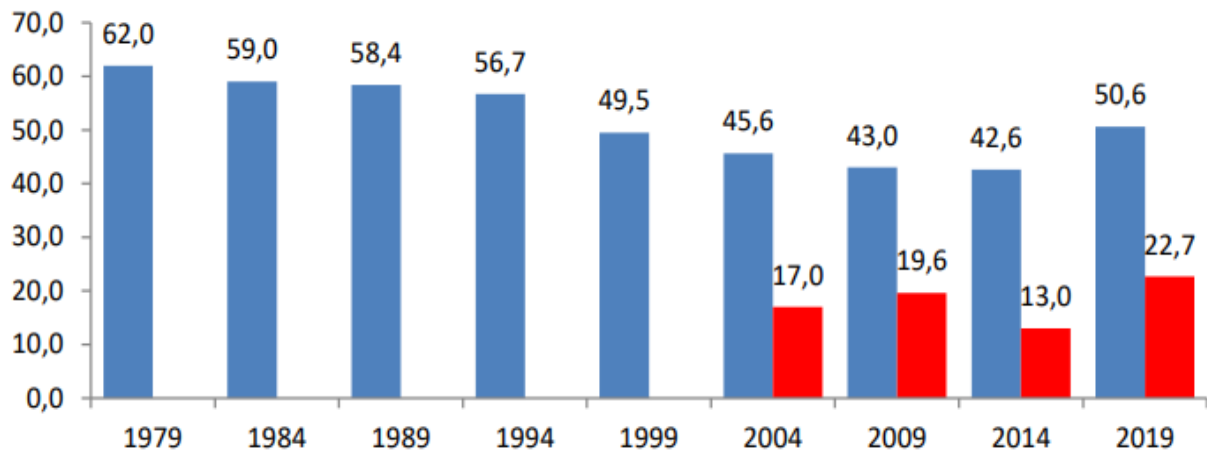
Regarding participation within the Slovak Republic, the historically lowest turnout among all European Union member states was recorded in 2014, at 13.0 %. In 2019, there was a slight increase in turnout to 22.74 % (Graphs 1 and 3) (Gyarfášová, 2019).

In the most recent 2024 European Parliament elections, Slovakia again ranked among the countries with low voter turnout, but within Slovakia, we achieved the highest participation rate at 34.38 % (Graphs 2 and 3) (European parliamentary elections, 2024).

Countries with lower voter turnout than Slovakia in the 2024 European Parliament elections included Croatia, where only 21.35 % of eligible voters participated, Lithuania, where 28.97 % of eligible voters exercised their active voting rights, Bulgaria, with 33.78 %, and Latvia with 33.82 % (Graph 2) (2024 European elections results, 2024).

On the other hand, the highest voter turnout is attributed to Belgium, where 89.01 % of eligible voters participated, but voting is mandatory for Belgian citizens. Other countries with high participation rates included Luxembourg – 82.29 %, Malta – 72.98 %, and Germany – 64.78 % (Graph 2).

Graph 1: Development of turnout in the European elections in all Member States (in % of valid votes)

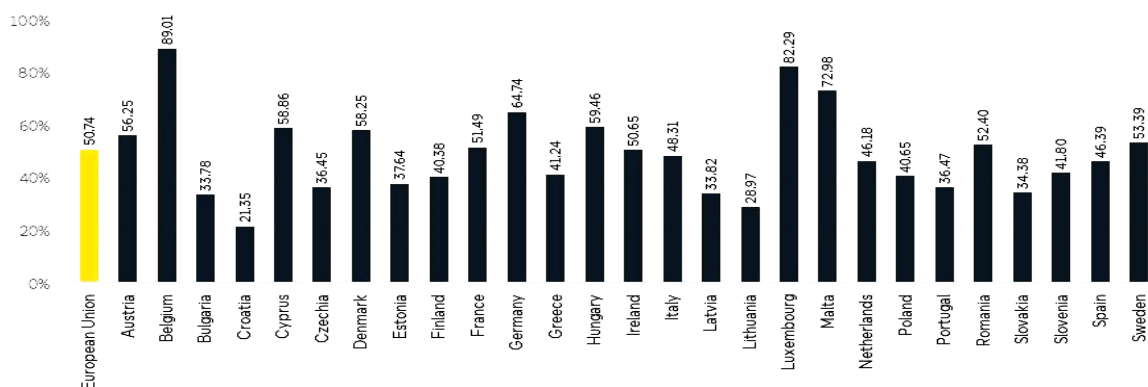

blue – turnout in EU Member States 1979- 2019, red – turnout in Slovakia 2004- 2019

Source: GYARFÁŠOVÁ, O. 2019. *Slovensko a voľby do Európskeho parlamentu. Zaostreň pre mladých*. Bratislava : Ústav európskych štúdií a medzinárodných vzťahov, 2019. 21 s. ISBN bez ISBN

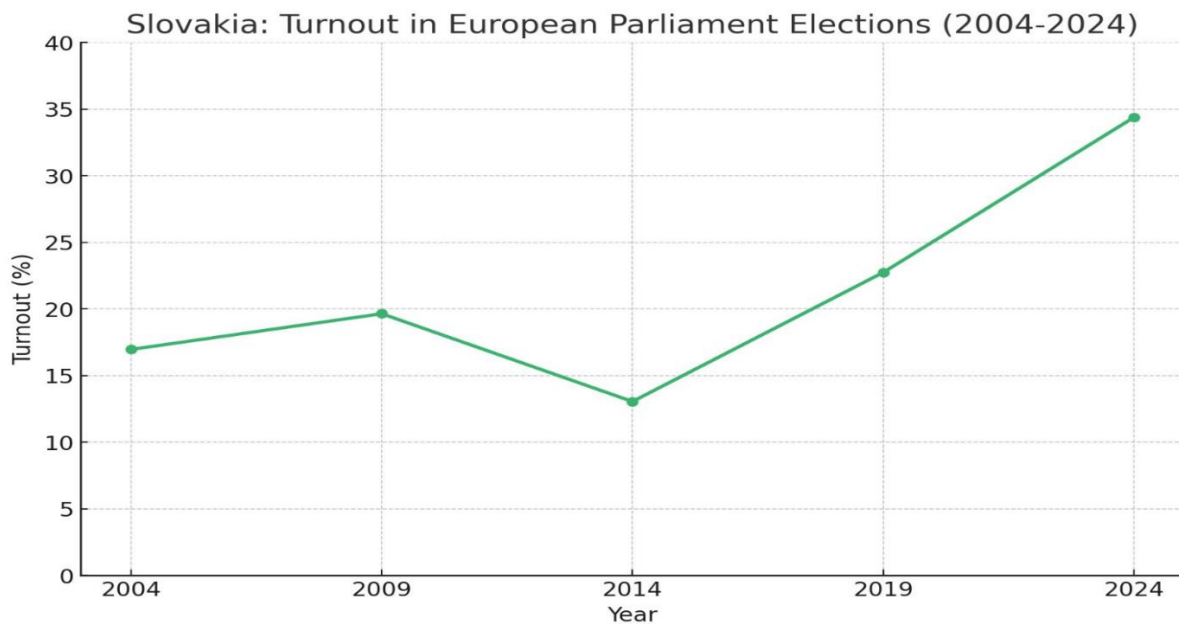
Graph 2: Turnout by countries

Final results

Source: 2024 European elections results [online], 2024. [cit. 10.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://results.elections.europa.eu/en>>

Graph 3: Turnout in European Parliament elections: Slovakia (2004 -2024)

Source: Processed by the author

1.2 Reasons for low turnout and the measures to reverse this phenomenon

Despite the importance of the position and powers of the European Parliament, voter turnout in transnational elections remains low. One reason for this could be the perception that these elections are less significant, meaning that only those voters who have developed the habit of using their active voting rights tend to participate. The low level of participation may signal voter apathy and disinterest due to skepticism toward European institutions and growing distrust, which, in general, represents a sign of a democratic crisis within the European space.

Another factor is the lack of information and low awareness about the significance of European elections and their impact on the direction of European policy, which is determined by the balance and nature of political forces and their configuration in the European Parliament. In simple terms, many citizens lack sufficient information on European matters, are unaware of the competencies of the European Parliament, and how its activities can influence citizens' quality of life. Therefore, they view European issues as too distant, with no direct impact on their lives, and as a result, the European Parliament is seen as a "distant institution," further deepening the already existing civic apathy.

In this context, it is important to emphasize that the European Parliament works with the EU Council on legislation that affects a wide range of areas, from consumer protection to environmental issues and the digital economy. The European Union has a significant influence on the lives of its citizens, particularly through the harmonization of legislation in areas such as security, health, education, employment, and more. By influencing the structure and political composition of the European Parliament, voters also have the opportunity to influence how these issues will be addressed in the future.

A factor that certainly does not contribute to strengthening civic participation is the growing tendency to present the European Union negatively, often in the context of the

"Brussels dictatorship" — that is, decisions made by the "bad Brussels." Political science professor **J. Bátor** identifies the cause in the low representation of European Union topics in the public space, both in politics and in the near complete absence of EU-related education. As he states: *“The problem in Slovakia is that the EU as a topic is not very present, even at the level of educational processes in elementary or high schools. It’s often just one lesson in four years that students have on the EU”* (Pietová, 2024, p. 2).

In response to the above, we can refer to the position of analyst **R. Geist** from the EurActiv.sk portal, who does not share the opinion of a lack of discussion about the European Union. He argues that the EU *“is not discussed as something that can be influenced by our decisions”* (RTVS, 2024, p. 2).

With the aspiration to reverse the negative trend of low turnout, it is crucial for the European Union to reassess its communication strategies and promote a shift in citizens' mindsets by removing barriers between Brussels and the member states. Improving awareness and supporting open dialogue can contribute to reducing Euroskepticism and strengthening democratic values across the union. The EU should invest in creating platforms that allow citizens to actively participate in discussions and decision-making processes, thus fostering a sense of belonging and boosting trust in European institutions.

Strengthening the level of civic participation in these elections requires greater public awareness of the significance of European elections and how the European Parliament can directly influence citizens' lives. Just like every EU member state, Slovakia also has representation in the European Parliament, and it is the responsibility of these MEPs to represent the interests of Slovakia and its citizens within the broader European policy framework. As a smaller country, Slovakia often faces the challenge of ensuring its voice is heard sufficiently on the international stage, and the European Parliament elections are an opportunity to guarantee the representation of citizens' interests. Non-participation in the elections weakens the country's influence and can result in the interests of Slovak citizens not being adequately considered. In this context, it should be emphasized that pressure should be intensified on representatives who stand for Slovakia to actively inform the public about their activities.

We can also mention that the European Union and its institutions are facing many global challenges that require coordination at the European level, in the form of adopting legislation to eliminate the negative consequences of these challenges. Through elections, citizens have the opportunity to support candidates committed to addressing these problems, and non-participation in elections could mean that important decisions are made without the will of a significant part of the population. In other words, if citizens do not exercise their right to vote, they risk having the decision-making processes influenced only by narrow politically active groups. Elections, therefore, serve as a tool to strengthen the democratic legitimacy of the European Union.

It is also important to recognize that Europe has been facing the rise of populist and extremist tendencies in recent years, which can threaten democratic values and the unity of the European Union. Participation in the European Parliament elections is one way to defend these values, human rights, cooperation, and peaceful coexistence. By electing candidates who support democratic principles, citizens can help ensure that the European Union remains an open and democratic institution.

We believe that European elections are more than just decisions about specific laws or policies, as they represent an opportunity to express an opinion on the future of the European Union as a whole and to support the values the European Union represents and defends, with an emphasis on democracy, human rights, solidarity, and the rule of law. Participation in the European elections is thus a prerequisite for shaping European policy, meaning that citizens must not leave the decision-making on crucial issues related to European integration, international relations, climate change, and the rights of individuals to others.

2 What is the message or signal from the result of the European Parliament elections 2024 in Slovakia?

In the European Parliament elections in Slovakia (June 8, 2024), there were 15 mandates, which were won by candidates from the following political parties/movements: Progresívne Slovensko, Smer-SD, Republika, Hlas-SD, and KDH, as these are the only parties that exceeded the required threshold for entering the European Parliament. Based on the election results, the winner was considered to be the PS movement (27.81 % - 6 mandates). The second winning political party was Smer-SD (24.76 % - 4 mandates), followed by the Republika movement (12.53 % - 2 mandates), Hlas-SD (7.18 % - 1 mandate), and KDH (7.14 % - 1 mandate) (European parliament, 2024).

Based on the analysis of the results of the 2024 European Parliament elections in Slovakia, we will focus on the specifics of these elections in the context of their impact on Slovakia's national politics. What did the European elections mean, and what message did they leave us?

1. The victory of PS does not necessarily indicate the dominance of pro-European liberal progressivism: PS won the 2024 European elections thanks to a combination of its pro-European, liberal, and environmentally-oriented campaign, which appealed to young and progressive voters, particularly in urban areas. The targeting and segmentation of PS are clear, as it positions itself as a modern movement supporting the strengthening of European integration, the protection of democratic values, ecological policies (fighting climate change), equal rights for minorities and the LGBTQ+ community, modernizing education with a focus on innovation, digital services, cybersecurity, and the protection of the rule of law. PS focused on effectively using social media, but did not neglect organizing events for direct communication with voters, employing a "face-to-face" campaign.

PS also offered stability and protection against authoritarian tendencies, which was an important issue for voters concerned about the rise of Euroskepticism and nationalism in Europe. The campaign slogan "We will keep Slovakia in Europe" effectively mobilized voters by emphasizing PS's protective role in the country's European orientation and encouraging voters to actively participate in the elections. Based on this, we argue that the use of modern communication strategies, social media, and direct interaction with citizens created a strong foundation for their victory and showed that the movement can be relevant and trustworthy in elections where EU-related issues are increasingly at the forefront. PS ran a classic, digital, positive, mobilizing, and segmented campaign.

On the other hand, if we look at the results of the European elections in Slovakia as a whole, the political party Smer-SD finished in second place, followed by the Republika movement and then the Hlas-SD party. This distribution of forces somewhat diluted the support

for conservative voters, as shared voters of Hlas-SD and Smer-SD leaned more towards Smer-SD, especially after the assassination attempt on Prime Minister **R. Fico**. Another factor in the failure of the Hlas-SD party was its choice to imitate the strategy of Republika, which Hlas - SD voters did not believe in, causing Hlas-SD to lose its identity. On the other hand, had these parties not diluted the voter support, the Smer-SD party would have most likely won the elections. This, therefore, negates the claim that PS's victory clearly signifies the dominance of progressive liberal sentiments in Slovak society. In this context, the political party Smer-SD stated: *"From Slovakia, we sent a clear signal to Brussels, as the majority was won by members of national and conservative political forces. Citizens have clearly ordered a change in EU policy, as they overwhelmingly rejected the EU's approach to the war in Ukraine, the sending of weapons, and the progressive ideology of the Green Deal and the denial of traditional values, all during record voter turnout."* (Smer hodnotí..., 2024).

Although PS won the European elections, in the end, we attribute a stronger position to the second victorious entity, the political party Smer-SD, particularly in the context of cooperation with Hlas-SD and Republika, which became relevant political parties. These elections thus sent a clear signal for national politics (including PS and opposition voters), as it cannot be ruled out that a similar situation could arise in future parliamentary elections. This could mean a victorious position for PS but without the ability to exercise power, assuming they do not have a suitable coalition partner.

2. True radicals cannot be defeated by imitating radicals: The political party Hlas-SD experienced failure in the 2024 European elections, as demonstrated by its electoral result: 7.18 % of the vote and one mandate. This result is linked to a lackluster campaign that lacked an authentic message, as it often overlapped with the rhetoric of far-right parties like Republika and SNS. Instead of advocating for issues closer to their voters' values, Hlas-SD focused on controversial topics such as migration and euroskepticism, trying to compete with far-right parties. Images of black migrants, discussions about "toilets for four genders," and fears of losing cars and homes due to the EU appealed to radical right-wing voters but were not enough to convince Hlas-SD of their version of euroskepticism, which appeared untrustworthy due to their moderate profile. On the other hand, Republika presented its anti-EU stance as a central value and delivered a more credible message. This strategy was counterproductive for Hlas-SD, as their voters expect a stable social policy much more than a euroskeptical confrontational tone.

Another reason for the decline in the popularity of Hlas-SD was the party's fatigue after the demanding presidential elections, which brought success but also drained the resources and energy needed for another successful campaign. Domestic political events had a significant impact on the results of the European Parliament elections, which was particularly evident in the voter base of the extra-parliamentary party Republika, which used these elections as an opportunity to restore its political relevance. Republika deployed well-known personalities and effectively reached voters with its consistent Eurosceptic rhetoric. However, among Hlas - SD voters, some fatigue became apparent – after **P. Pellegrini's** success in the presidential elections, they lacked the motivation to participate in another campaign, which they perceived as less important.

The absence of **P. Pellegrini** also left a significant gap in Hlas-SD, which the party was unable to fill. Political parties that rely heavily on a prominent figure often face challenges in

appealing to voters after their departure. This problem also appeared in Hlas-SD, which failed to build a replacement for **Pellegrini's** charisma and leadership abilities, causing them to lose part of their voter base.

3. The return of the non-parliamentary Republic to the National Council of the SR?

The Republic movement, with its emphasis on national values and a populist approach, tried to attract voters by offering an alternative to the country's current direction. It presents itself as a movement critical of liberalism and European integration, which it presents as a way of protecting traditional values and strengthening Slovakia's sovereignty. Therefore, the campaign of the Republic movement was built on emphasizing conservative values that appeal to voters rejecting liberal approaches, on appeals to national identity and on strongly emotional messages. *"The Republic movement is against war, sanctions, against the domination of Brussels, against accepting illegal immigrants, pushing perverted and pernicious LGBTI ideology and against the senseless so-called the green policy of Brussels, the senseless Green Deal, the liquidation of our agriculture, countryside and economy in general"* (Eurovoľby 2024: Hnutie Republika..., 2024, p. 2). The slogans used, such as "there are only two genders," embody their traditional stance on gender issues and are a clear rejection of current discussions about gender identity. The Republika campaign featured controversial figures such as **M. Mazurek**, who openly promotes a nationally oriented, even far-right rhetoric. **Mazurek** deliberately uses populist strategies that support ideas about the threat to the identity and security of the state, particularly from migration and LGBTQ+ rights. However, this rhetoric is often based on simple slogans and emotional appeals, lacking concrete and realistic solutions.

The populist nature of the campaign was also evident in promises to improve the standard of living, but these promises did not include details on how they would be implemented. Such an approach may appeal to voters looking for simple solutions but also risks losing trust among those who expect specific actions.

Given the polarizing nature of the campaign, it will be interesting to see how the Republic will influence the political scene in Slovakia in the future. This style of communication, built on simple narratives, appeals to emotions and expresses opposition to elites, but the lack of concrete solutions can reduce voters' confidence in the long-term sustainability of their agenda.

If we look at the last elections to the NC SR in 2023, they meant a victory for the Smer-SD party. 7 political subjects got into the NC SR, but the Republika movement ended just before the gates of the parliament with a gain of 4.75 % of the votes. Chairman **M. Uhrík** stated that the reason for the failure, in addition to the efforts of their voters to save the SNS, was also the fact that their sympathizers, fearing the victory of the PS, decided at the last minute to vote for Smer – SD (Mihale, 2024).

However, the current result for the Republic movement in the European elections indicates its possible return among the relevant political parties at the national level.

Conclusion

Several measures need to be taken to improve participation and strengthen the legitimacy of European Parliament elections. Above all, it is important to raise citizens' awareness of the importance of the European elections, including their impact, through a targeted information campaign. Initiatives aimed at educating young people about European

institutions and processes could help win over a new generation of voters. It is also desirable to open discussions about alternative forms of voting, the possibility of electronic voting or voting by mail. Promoting gender equality and diversity through candidate lists can contribute to better representation of different population groups. Ultimately, it is necessary for European institutions to respond to citizens' concerns and reflect their needs and expectations. Only through these measures we can achieve a higher level of citizen participation and thus strengthen the democratic process at the level of the European Union.

The results of the 2024 European Parliament elections in the Slovak Republic carry several important signals and implications for national-level politics. The election results indicate that pro-European political parties, such as PS, received strong support. Their victory, winning six seats with 27.81 % of the vote, signals a positive attitude among a segment of the Slovak public toward European values and integration. This outcome suggests that a portion of the population is willing to support political entities that advocate for greater cooperation within the EU and focus on progressive reforms.

On the other hand, Smer-SD, which secured four seats with 24.76 % of the vote, remains one of the most influential political parties in Slovakia, despite its critical stance on certain aspects of the EU. This is a sign that a majority of Slovak voters continue to favor established, traditional parties with a strong foundation, which aim to balance European integration with national interests. This result highlights Smer-SD's strong influence on national-level politics. Republika, which won 2 seats (12.53 %), exemplifies the rise of populist and often Eurosceptic sentiments. This trend may signal growing societal tensions, as an increasing number of citizens respond to the current political climate by supporting parties that frequently oppose EU influence. This result could impact Slovakia's future politics, especially if populist and nationalist tendencies gain strength within national politics.

The implications of the SR European election results for the national level can be summarized as follows:

- The victory of PS does not automatically indicate a clear dominance of pro-European liberal progressivism.
- A victory without sufficient voter support to enable the formation of a single-party government at the national level could mean that PS holds the status of a winner without the ability to form a government.
- The loss of identity, imitation of radicals, and weak candidate selection, unlike the prominent personalities on the Republika (or Smer-SD) lists, showed that Hlas-SD failed to attract Eurosceptic voters or retain moderate supporters.
- The result for the political party Hlas-SD serves as a warning that, without unified leadership, a clear strategy, and authenticity, it risks losing its position.
- With its result in the European elections, the Republika movement signals a possible revitalization of its parliamentary status.

List of References

BIRÁS, V. 2013. Teoretická analýza pojmu volieb. In *Projustice* [online], 2013. [cit. 12.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.projustice.sk/pravne-dejiny/volby-volebne-pravo-volebna-povinnost>>

Constitution of the Slovak Republic

European parliamentary elections [online], 2024. [cit. 12.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://europeelects.eu/ep2024/>>

European parliament [online], 2024. [cit. 14.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://results.elections.europa.eu/en/slovakia/>>

Eurovoľby 2024: Hnutie Republika prezentovalo svoje programové priority [online], 2024. [cit. 15.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/2IAQwGI/eurovolby-2024-hnutie-republika-prezentovalo-svoje-programove-priority/>>

GYARFÁŠOVÁ, O. 2019. *Slovensko a voľby do Európskeho parlamentu. Zaoštréné pre mladých*. Bratislava : Ústav európskych štúdií a medzinárodných vzťahov, 2019. 21 s. ISBN bez ISBN

HORVÁTH, P. 2020. *Voľby a volebné systémy* [online], 2020. [cit. 09.11.2024]. Dostupné na internete: 04_4_2.pdf

MIHALE, I. 2024. *Prieskum ukazuje rast Hlasu a návrat hnutia Republika do parlamentu* [online], 2024. [cit. 08.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.hlavnydennik.sk/2024/08/24/prieskum-ukazuje-rast-hlasu-a-navrat-hnutia-republika-do-parlamentu>>

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, 2024. *Európske voľby 2024: Všetko dôležité o sumarizácii výsledkov volieb do Európskeho parlamentu* [online], 2024. [cit. 10.11.2024]. Dostupné na internete:

<<https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/aboutus/office.activites/officeNews/vsetkyaktuality/92783cc4-b5c3-4f14-9e61->

[8e131a284761!/ut/p/z1/tVLBUsIwFPwWDz22eSFpG7wFxpFVcQRFIBenrYFGaANtoPD3BseDOIJ6MIfkJbO77-1skEATJMpKq-aJUbpMlvY-FcHzIIXZp4M5QP-](https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/aboutus/office.activites/officeNews/vsetkyaktuality/92783cc4-b5c3-4f14-9e61-8e131a284761!/ut/p/z1/tVLBUsIwFPwWDz22eSFpG7wFxpFVcQRFIBenrYFGaANtoPD3BseDOIJ6MIfkJbO77-1skEATJMpKq-aJUbpMlvY-FcHzIIXZp4M5QP-)

[mCzGJo0GHDzHFLTQ-BrC74RXEj_y-N7ymGKiPxHn-](https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/aboutus/office.activites/officeNews/vsetkyaktuality/92783cc4-b5c3-4f14-9e61-8e131a284761!/ut/p/z1/tVLBUsIwFPwWDz22eSFpG7wFxpFVcQRFIBenrYFGaANtoPD3BseDOIJ6MIfkJbO77-1skEATJMpKq-aJUbpMlvY-FcHzIIXZp4M5QP-mCzGJo0GHDzHFLTQ-BrC74RXEj_y-N7ymGKiPxHn-)

[ExJIZKVZmRxNdVonuvsvXFXO3GRhHLCb2iqzt-](https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/aboutus/office.activites/officeNews/vsetkyaktuality/92783cc4-b5c3-4f14-9e61-8e131a284761!/ut/p/z1/tVLBUsIwFPwWDz22eSFpG7wFxpFVcQRFIBenrYFGaANtoPD3BseDOIJ6MIfkJbO77-1skEATJMpKq-aJUbpMlvY-FcHzIIXZp4M5QP-mCzGJo0GHDzHFLTQ-BrC74RXEj_y-N7ymGKiPxHn-ExJIZKVZmRxNdVonuvsvXFXO3GRhHLCb2iqzt-)

[cmWdrCgW0tzeLzQ7sVMpJl1E39jLh0hqnbglF2mcQEJy1GwwAfuqwy9YKmv0KPf7J9cAUnFgfLF--](https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/aboutus/office.activites/officeNews/vsetkyaktuality/92783cc4-b5c3-4f14-9e61-8e131a284761!/ut/p/z1/tVLBUsIwFPwWDz22eSFpG7wFxpFVcQRFIBenrYFGaANtoPD3BseDOIJ6MIfkJbO77-1skEATJMpKq-aJUbpMlvY-FcHzIIXZp4M5QP-mCzGJo0GHDzHFLTQ-BrC74RXEj_y-N7ymGKiPxHn-ExJIZKVZmRxNdVonuvsvXFXO3GRhHLCb2iqzt-cmWdrCgW0tzeLzQ7sVMpJl1E39jLh0hqnbglF2mcQEJy1GwwAfuqwy9YKmv0KPf7J9cAUnFgfLF--)

[Qbo9HNLwFYLC9H2IejYbtASHAyQfgjMbUzhCenCGyQ26VbNCo1FVhk3r4o8UI0DUSKi28Jis88DBjAaMQYN-](https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/aboutus/office.activites/officeNews/vsetkyaktuality/92783cc4-b5c3-4f14-9e61-8e131a284761!/ut/p/z1/tVLBUsIwFPwWDz22eSFpG7wFxpFVcQRFIBenrYFGaANtoPD3BseDOIJ6MIfkJbO77-1skEATJMpKq-aJUbpMlvY-FcHzIIXZp4M5QP-mCzGJo0GHDzHFLTQ-BrC74RXEj_y-N7ymGKiPxHn-ExJIZKVZmRxNdVonuvsvXFXO3GRhHLCb2iqzt-cmWdrCgW0tzeLzQ7sVMpJl1E39jLh0hqnbglF2mcQEJy1GwwAfuqwy9YKmv0KPf7J9cAUnFgfLF--Qbo9HNLwFYLC9H2IejYbtASHAyQfgjMbUzhCenCGyQ26VbNCo1FVhk3r4o8UI0DUSKi28Jis88DBjAaMQYN-)

[nIW5DcMheva7XgtuAdGnkzqDJPyZk27Wqfrc_tzYSkx86aDT5ooUmv9XiZUqY1arkTFay8jaV_c25Mav60gEHmqbx5lrPI9LLdOHAd5Rc19byMRKtilHByN5dzPpXhIp0v_PTfcMv3gAVvhno/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/](https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/aboutus/office.activites/officeNews/vsetkyaktuality/92783cc4-b5c3-4f14-9e61-8e131a284761!/ut/p/z1/tVLBUsIwFPwWDz22eSFpG7wFxpFVcQRFIBenrYFGaANtoPD3BseDOIJ6MIfkJbO77-1skEATJMpKq-aJUbpMlvY-FcHzIIXZp4M5QP-mCzGJo0GHDzHFLTQ-BrC74RXEj_y-N7ymGKiPxHn-ExJIZKVZmRxNdVonuvsvXFXO3GRhHLCb2iqzt-cmWdrCgW0tzeLzQ7sVMpJl1E39jLh0hqnbglF2mcQEJy1GwwAfuqwy9YKmv0KPf7J9cAUnFgfLF--nIW5DcMheva7XgtuAdGnkzqDJPyZk27Wqfrc_tzYSkx86aDT5ooUmv9XiZUqY1arkTFay8jaV_c25Mav60gEHmqbx5lrPI9LLdOHAd5Rc19byMRKtilHByN5dzPpXhIp0v_PTfcMv3gAVvhno/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/)>

PIETOVÁ, M. 2024. *Slováci sa sťažujú na „zlý Brusel“, ale voliť nechodia. Aké sú príčiny nízkej účasti v eurovoľbách? (video)* [online], 2024. [cit. 13.11.2024]. Dostupné na internete:

<<https://sita.sk/slovaci-sa-stazuju-na-zly-brusel-ale-volit-podla-profesora-batoru-do-europskeho-parlamentu-nejdu-video/>>

RTVS, 2024. *Zamestnávateľia a odborári sa obávajú nízkej účasti v eurovoľbách. Vyzývajú ľudí, aby išli voliť, každý hlas je dôležitý* [online], 2024. [cit. 14.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://spravy.rtvsk.sk/2024/06/zamestnavatelia-a-odborari-sa-obavaju-nizkej-ucasti-v-eurovolbach-vyzyvaju-ludi-aby-isli-volit-kazdy-hlas-je-dolezity/>>

Smer hodnotí voľby: Väčšinu získali národné a konzervatívne sily. Občania zadali jasnú objednávku na zmenu [online], 2024. [cit. 15.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://hnonline.sk/eurovolby-2024-volby-do-europskeho-parlamentu/96153604-smer-hodnoti-volby-vaecsinu-ziskali-narodne-a-konzervativne-sily-obcania-zadali-jasnu-objednavku-na-zmenu>>

2024 European elections results [online], 2024. [cit. 10.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://results.elections.europa.eu/en>>

KOLEKTIVNÍ PAMĚŤ JAKO PROSTŘEDEK PREVENTIVNÍ DIPLOMACIE

COLLECTIVE MEMORY AS A MEANS OF PREVENTIVE DIPLOMACY

Jan Polišenský – Veronika Anna Polišenská*

ABSTRACT

The paper explores the concept of collective memory as a means of preventive diplomacy to prevent armed conflict. Collective memory, understood as shared historical experiences and interpretations of past events, can significantly influence the formation of national identity, attitudes toward other states, and willingness to dialogue. This study analyses how positive and negative aspects of collective memory - including celebratory narratives and traumatic experiences - affect the degree of tension or trust between states and ethnic groups. The paper also explores examples of the use of collective memory to prevent conflict, particularly through historical reconciliation, joint educational initiatives, and cultural exchange. The main focus is on how governments and international organizations can shape collective memory and use it in preventive diplomacy. The results show that collective memory, properly used as a tool of diplomacy, contributes to building long-term peace and stability by fostering empathy, mitigating historical injustices, and encouraging dialogue based on mutual respect and understanding. This work contributes to understanding the role of historical narrative as a means of conflict prevention in a global context.

Keywords: preventive diplomacy, armed conflicts, collective memory

Úvod

Rozpad Sovětského svazu v roce 1991 představoval jednu z nejvýznamnějších geopolitických změn 20. století, která zásadně proměnila politickou mapu světa. Tento proces však vedl nejen k formování nových nezávislých států, ale také k eskalaci ozbrojených konfliktů ve světě. Etnické, politické a ekonomické napětí, často potlačované během sovětské éry, vyústilo v sérii válek a krizí, které dodnes ovlivňují mezinárodní stabilitu. Nové ozbrojené konflikty nebyly jen doménou postsovětského prostoru ale také na území bývalé Jugoslávie či v Africe. Vzestup ozbrojených konfliktů zásadně změnil chování OSN. OSN přešla od tradičního udržování míru, zaměřeného na monitorování příměří mezi státy, ke komplexnějšímu budování míru a humanitárním intervencím uvnitř států. Neúspěchy při prevenci genocidy ve Rwandě poukázaly na omezení mandátu mise OSN, zdrojů a politické vůle. V reakci na tyto události OSN přijala důraznější opatření, jako je zřízení tribunálů pro

---

* Jan Polišenský, MSc, Ph.D. působí jako odborný asistent na Katedře bezpečnosti a veřejného pořádku, Vysoká škola finanční a správní, a.s., Estonská 500, 101 00 Praha 10, Czech Republic, e-mail: 33990@mail.vsfs.cz. PhDr. Veronika Anna Polišenská, Ph.D., MSc. působí jako odborná asistentka na Katedře kriminalistiky a forenzních disciplín, Vysoká škola finanční a správní, a.s., Estonská 500, 101 00 Praha 10, Czech Republic, e-mail: 32463@mail.vsfs.cz. Výsledek vznikl s využitím institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Vysoké školy finanční a správní, a.s., Estonská 500, 101 00 Praha 10, Czech Republic.

válečné zločiny a rozvoj doktríny „*odpovědnost za ochranu*“ (Right to Protect – R2P), která klade důraz na ochranu civilistů před suverenitou státu.

Dalším nástrojem pro předcházení konfliktů je preventivní diplomacie. Zahrnuje využívání diplomatických strategií, iniciativ a intervencí, jejichž cílem je zabránit tomu, aby spory přerostly v násilné konflikty. Preventivní diplomacií se označují opatření přijatá s cílem zabránit tomu, aby spory přerostly v konflikty, a nebo omezit šíření konfliktů, pokud k nim dojde. Tento koncept si získal značnou pozornost v mezinárodních vztazích, zejména v období po skončení studené války. Jako oblast studia a praxe se preventivní diplomacie v průběhu času vyvíjela, a to od reaktivního přístupu k proaktivnějšímu v kontextu mezinárodního míru a bezpečnosti.

V rámci preventivní diplomacie musí být brán zřetel na kulturně-historicko-politické aspekty jednotlivých aktérů, které mohou zapříčinit eskalaci ozbrojených konfliktů. Již zmíněné kulturně-historicko-politické aspekty se projevují například ve formování kolektivní či kulturní paměti dané skupiny obyvatelstva. Právě kolektivní paměť slouží jako mocný mechanismus pro utváření skupinových identit a podporu sociální soudržnosti, zejména v kontextech konfliktů a usmíření. Kolektivní paměť je chápána jako sdílená zásobárna zkušeností, která ovlivňuje způsob, jakým společnosti interpretují historické události, definují svou současnost a představují si svou budoucnost. V oblasti preventivní diplomacie může kolektivní paměť působit jako nástroj sjednocování i jako zdroj rozdělení. Zatímco sdílené příběhy o spolupráci a míru v minulosti mohou posílit diplomatické úsilí, sporné nebo konfliktní vzpomínky na traumata a nespravedlnost mohou udržovat nedůvěru a napětí. Pochopení a řešení této dynamiky je zásadní pro využití kolektivní paměti jako prostředku k předcházení konfliktů a budování udržitelného míru.

Tento článek se zabývá konceptem kolektivní paměti jako prostředku preventivní diplomacie k předcházení ozbrojeným konfliktům. Kolektivní paměť, chápána jako sdílené historické zkušenosti a interpretace minulých událostí, může významně ovlivnit utváření národní identity, postoje k jiným státům a ochotu k dialogu. Tato studie analyzuje, jak pozitivní a negativní aspekty kolektivní paměti – včetně oslavných vyprávění a traumatických zážitků – ovlivňují míru napětí nebo důvěry mezi státy a etnickými skupinami. Práce rovněž zkoumá příklady využití kolektivní paměti k předcházení konfliktům, zejména prostřednictvím historického usmíření, společných vzdělávacích iniciativ a kulturní výměny. Hlavní pozornost je věnována způsobům, jakými mohou vlády a mezinárodní organizace utvářet kolektivní paměť a využívat ji v preventivní diplomacii.

1. Teoretická východiska

Kolektivní paměť představuje souhrn znalostí, zkušeností a kulturních narativů, které jsou společné pro určitou skupinu či komunitu a která je předávána mezi generacemi. Tento druh paměti ovlivňuje, jak si společnost představuje svou minulost (jak vnímá vlastní historii) a jak ji využívá k formování své identity, kontinuity a budoucích cílů. Prostřednictvím rituálů, tradic, památníků či veřejné diskuse slouží kolektivní paměť nejen ke sjednocování, ale také k rozdělování komunit či národů. V kontextu preventivní diplomacie hraje klíčovou roli, protože společně sdílená minulost může být zdrojem napětí, ale také prostředkem k porozumění a předcházení konfliktům. Správné pochopení a využití kolektivní paměti umožňuje diplomatům

identifikovat citlivé body a navrhnout strategie, které podporují dialog, smíření a mírové řešení sporů.

1.1. Paměť

Než se zaměříme na téma kolektivní paměti, je potřeba si nejprve upřesnit definici paměti obecně. Paměť lze definovat různými způsoby (Holeček, Miňhová, a Prunner, 2007). Paměť lze uchopit jako systém, schopnost, či jako proces (Polišenská a Straus, 2023). Tyto definice se však vždy zaměřují na jedince, který si uchovává určitým způsobem informace či životní události. V kontextu kolektivní paměti je nejvhodnější pojetí paměti jako aktivního orgánu hledání, vytváření očekávání, zpracování informací pro rozhodování se k chování (Holeček, Miňhová, a Prunner, 2007). Zejména aspekty paměti týkající se vytváření očekávání pro rozhodování se k chování jsou pro kolektivní paměť důležité.

Paměť lze dělit různými způsoby. Z pohledu časové délky zohledňujeme dva typy paměti – krátkodobou a dlouhodobou. Součástí dlouhodobé paměti je také epizodická paměť, která uchovává informace o různých událostech a příhodách (Plháková, 2004). Psychologové sem zařazují spíše příhody, které jedinec sám zažije, ovšem lze předpokládat, že do této epizodické paměti patří i vzpomínky a příhody sdílené společností či skupinou. Následně do dlouhodobé paměti patří také paměť sémantická, která obsahuje faktografické informace, které si osvojujeme během našeho života (Rusina, 2004). Opět, i tento druh paměti se vztahuje, dle našeho názoru, k vytváření kolektivní paměti, kdy, interpretace minulosti se přenáší jako faktografický materiál. Z pohledu druhu uchovávaných informací lze dělit paměť na explicitní či implicitní paměť (Horáková et al., 2017). Explicitní paměť uchovává informace v podobě faktů, tak jak jsme si je zapamatovali (Cakirpaloglu, 2012). Tento koncept je opět důležitý pro formování kolektivní paměti.

Paměť jednotlivců se od sebe liší v jejím rozsahu, přesnosti a schopnostech vybavit si informace (Heretik, 2010). To, jakým způsobem si jedinec danou událost zapamatuje či jakým způsobem ji interpretuje závisí na mnoha dalších faktorech. Lidé interpretují události na základě již vytvořených schémat. Schéma lze definovat jako ucelený soubor znalostí a dovedností, které nám pomáhají rozhodnout, jak se v dané situaci chovat (Plháková, 2004). Lidé si nepamatují všechny detaily dané události, ale pamatují si jen klíčová fakta. Paměťová schémata ovlivňují zapamatování si klíčových informací a také zanesení vzpomínky do určitého rámce (Kordáčová, 2014). Jeden z takovýchto rámců vytvářející paměťové schéma je kolektivní interpretace minulosti, tedy kolektivní paměť.

1.2. Sociální aspekt jedince

Základem kolektivní paměti je také porozumění, že jedinec je sociální bytost neboli osobnost situovanou v sociálním prostředí. Každý jedinec je svým způsobem začleněn do určitého sociálního prostředí jako je rodina, vrstevnické skupiny, společnost, či kultura. Toto začlenění je pro jedince důležité a zároveň ovlivňuje nejen jeho chování ale také osobnostní rozvoj. Postavení jedince v sociální skupinách je ovlivněno společenskými a ekonomickými poměry. Osobnost v kontextu sociálního prostředí následně ovlivňuje jedincovo sebepojetí a s ním rozvíjející autoregulaci (Helus, 2015) chování. Studium kolektivní paměti, ač v gesci zejména věd kulturně-historických, čerpá ze spojení konceptu paměťových schémat a pojetí jedince jako sociální bytosti, které jsou spíše tématem sociální psychologie. V tomto příspěvku

se autoři inspirovali **Wertschovým** návrhem, aby se výzkum kolektivní paměti také soustředil na témata jako je individuální vs. kolektivní vzpomínání, historie vs. paměť a specifické vs. schematické narativy, přičemž zdůrazňuje interdisciplinární potenciál socio-kulturní analýzy pro rozvoj tohoto oboru (Wertsch, 2007, 645–60). **Wertsch** zdůrazňuje hluboký vztah mezi pamětí a kulturou, přičemž tvrdí, že tyto dva fenomény jsou úzce propojeny. Podle jeho teorie se paměť neomezuje pouze na individuální zkušenosti, ale je formována a udržována v rámci kulturních struktur, které poskytují rámec pro její organizaci a sdílení.

1.3. Kolektivní paměť

Francouzský sociolog **Maurice Halbwachs** položil základy studia kolektivní paměti, přičemž zdůrazňoval její sociální konstrukci a její roli ve skupinové identitě (Halbwachs, 1992). **Halbwachs** označuje sdílený soubor vzpomínek, znalostí a interpretací minulosti, které má skupina nebo společnost. Tvrdí, že paměť je sociálně konstruována, udržována a předávána prostřednictvím skupinových interakcí. Tento proces hraje klíčovou roli při utváření identity, kultury a sociální soudržnosti v kontextu utváření identity společností, národů i mezinárodních vztahů. Jako dynamický soubor sdílených zkušeností, narativů a symbolů poskytuje rámec pro interpretaci minulosti a její vliv na současnost (Halbwachs, 1992). **Halbwachs** tvrdí, že individuální vzpomínky jsou utvářeny sociálními rámci a že sdílené vzpomínky jsou nezbytné pro udržení sociální soudržnosti (Vidal-Beneyto, 2004). Kolektivní paměť označuje sdílené vzpomínky na minulé události, které jsou udržovány skupinou, často díky úsilí politických a kulturních elit. Tyto elity, označované jako „kritická komunita“, vytvářejí „infrastrukturu paměti“, aby tyto vzpomínky udržovaly živé a relevantní v povědomí veřejnosti. Tato infrastruktura může zahrnovat památníky, vzpomínkové akce a vzdělávací programy, které posilují kolektivní paměť na významné historické události (Bratu, 2023).

Na druhou stranu, **Gerdi a Yigal** tvrdí, že "kolektivní paměť" je vlastně zkonstruovaná verze osobní paměti, upravená podle toho, co jedinec považuje za vhodné v sociálním prostředí. Obě formy paměti — kolektivní i osobní — fungují prostřednictvím stejných kognitivních mechanismů v jedné mysli. Termín "kolektivní paměť" je považován za zavádějící, v podstatě jde o nový název pro to, co bylo dříve chápáno jako "mýtus" nebo sociální stereotypy. V tomto pojetí není kolektivní paměť samostatnou entitou, ale spíše formou vytváření mýtů, která je ovlivněna sociálními dynamikami (Gerdi a Yigal, 1996). Následně nesmíme opomenout vztah mezi kolektivní pamětí a národní identitou. Nora tvrdí, že kolektivní paměť není jen abstraktní nebo přirozenou součástí lidské zkušenosti, ale je to něco, co je konstruováno prostřednictvím symbolů, rituálů a míst, která jsou ovlivněna historickým významem (Nora, 1996). Muzea a další kulturní instituce hrají klíčovou roli v uchování a šíření kolektivní paměti, představují portréty minulosti, které pomáhají formovat a posilovat obrazy národa a jeho lidí. Způsob, jakým je minulost prezentována a chápána v těchto institucích, má politické důsledky, protože kolektivní paměti poskytují klíčový zdroj identity a významu, zároveň však upřednostňují určité hodnoty a ideologie (Fried, 2006).

1.4. Kulturní paměť

Vliv elit na kolektivní paměť (Bratu, 2023) shrnuje koncept kulturní paměti, která je chápána jako výraz a nástroj moci. Jak postuluje Lužný „*kdo ovládá paměť, ovládá společnost; kdo ovládá minulost, ovládá současnost*“ (Lužný, 2014). Tuto myšlenku rozvíjel již **Assmann**.

Dle něj kulturní paměť plní nejen roli uchovatele minulosti, ale také aktivně ovlivňuje současnost a budoucnost společnosti. Pomáhá skupinám definovat jejich identitu, určovat hodnoty a interpretovat historii tak, aby odpovídala jejich aktuálním potřebám. Kultura tedy slouží jako médium, které paměť nejen zprostředkovává, ale i transformuje, přičemž zdůrazňuje určité prvky, a naopak jiné opomíjí. Tímto způsobem se paměť stává dynamickým procesem, který je vždy úzce spjat s kulturním kontextem (Assmann, 2011). Dle **Assmanna** má kulturní paměť pevné body, kterými jsou osudové události v minulosti a vzpomínka na ně je udržována kulturním formováním jako jsou obřady a památníky a institucionalizovanou komunikací ve formě recitací a vystoupení (Assmann, 2015).

Kulturní paměť tedy pracuje na základě, že obsah paměti je dobově podmíněný obraz minulosti, kterým vysvětlujeme současnost. Tato paměť je tedy vždy spojena s identitou a mocí a je používána k udržení soudržnosti dané skupiny (Lužný, 2014). Začlenění kolektivní paměti do diplomatických nástrojů nabízí slibnou cestu pro preventivní diplomacii. Pochopením a využitím sdílených historických vyprávění států mohou diplomaté lépe zvládnout post-konfliktní situace a podpořit dlouhodobý mír a spolupráci. Tento přístup vyžaduje jemné pochopení historických souvislostí a schopnost strategicky využívat tyto vzpomínky v diplomatických aktivitách (Bachleitner, 2019).

Jednotlivé strany konfliktu mohou využít historické narativy pro řešení konfliktů, jelikož historická vyprávění odkazují na kolektivní příběhy, které skupiny nebo národy vyprávějí o své minulosti, zejména pokud jde o jejich identitu, zkušenosti a kořeny konfliktu. Tato vyprávění mohou být v konfliktních situacích hlavním zdrojem napětí, nedorozumění a neřešitelnosti (Bercovitch a Jackson, 2009).

1.5. Preventivní diplomacie

Na akademické rovině v rámci teorií mezinárodních vztahů, realisté kritizují preventivní diplomacii pro její závislost na mezinárodní spolupráci, zatímco liberálové vyzdvihují její potenciál prostřednictvím multilateralismu a institucí, jako je OSN. Na druhé straně konstruktivisté zdůrazňují, že normy a kolektivní identita hrají klíčovou roli při motivaci států k zapojení do preventivní diplomacie. Podle tohoto přístupu nejsou státy pouze racionální aktéři sledující své vlastní zájmy, ale také subjekty ovlivněné sdílenými hodnotami a představami o správném chování v mezinárodním prostředí. Normy a kolektivní identita tak mohou vytvořit rámec, ve kterém státy spolupracují na prevenci konfliktů nejen z pragmatických důvodů, ale i z morální odpovědnosti vůči globálnímu společenství. Strategické využití kolektivní paměti v diplomacii, označované jako „diplomacie s pamětí“, zahrnuje využití těchto sdílených historických vyprávění k dosažení konkrétních diplomatických cílů. Tento přístup se odchyľuje od tradičních modelů mezinárodních vztahů tím, že do chování států začleňuje historické vědomí. Zarámováním diplomatických akcí do kontextu sdílené traumatické minulosti mohou státy podpořit usmíření a spolupráci.

Rané formy preventivní diplomacie lze vysledovat až k diplomatickým snahám o zamezení válek v 19. století, především prostřednictvím vyvažování sil a vytváření multilaterálních smluv zaměřených na stabilizaci mezinárodních vztahů. Myšlenka využívat diplomacii k řízení napětí a konfliktů má kořeny v praxi evropské diplomacie raného novověku, což lze vidět v mechanismech, jako byl Koncert velmocí (Systém mezinárodních vztahů, který vznikl po

Vídeňském kongresu v roce 1815), který usiloval o prevenci konfliktů po Napoleonských válkách. Moderní pojetí preventivní diplomacie se však začalo vyvíjet explicitněji až po druhé světové válce, zejména založením Organizace spojených národů v roce 1945. Důraz Charty OSN na mírové řešení sporů a prevenci konfliktů se stal klíčovým prvkem mezinárodní diplomacie. V průběhu let OSN a regionální organizace, jako je Evropská unie (EU) a Africká unie (AU), institucionalizovaly preventivní diplomacii prostřednictvím svých mechanismů udržování míru a bezpečnosti. V období po skončení studené války se preventivní diplomacie stala více integrovanou součástí mezinárodního programu budování míru. Konec studené války a rostoucí uznání lidských obětí násilných konfliktů vedly k obnovenému důrazu na prevenci jako nezbytný prvek globálního řízení. Založení oddělení politických záležitostí OSN (DPA) a Úřadu pro koordinaci humanitární pomoci (OCHA) odráželo tento posun k systematictějšímu, koordinovanému a preventivnímu přístupu k mezinárodní bezpečnosti. Preventivní diplomacii zpopularizoval generální tajemník OSN **Dag Hammarskjöld** (Ramcharan, 2011) a dále jej rozvinul **Boutros Boutros-Ghali** ve své Agendě pro mír z roku 1992 (Boutros-Ghali, 1992), v níž označil preventivní diplomacii za základní strategii řešení vznikajících konfliktů. Na toto téma již vznikla celá řada studií, ale můžeme zmínit například, že Lund ji pojal jako vícerozměrný přístup zahrnující včasné varování, zprostředkování, opatření na budování důvěry a ekonomické intervence (Lund, 1996).

2. Role kolektivní paměti v diplomacii

V kontextu mezinárodních vztahů se kolektivní paměť neomezuje pouze na zkušenosti jednotlivých národů, ale zahrnuje také nadnárodní a meziskupinové vzpomínky, které mohou zahrnovat více generací. Tyto vzpomínky mohou mít podobu národních mýtů, vyprávění o oběti nebo vzpomínkových praktik, které ovlivňují přístup států a jejich obyvatel k diplomacii a řešení konfliktů.

Strategické využití kolektivní paměti v diplomacii, označované jako „diplomacie s pamětí“, zahrnuje využití těchto sdílených historických vyprávění k dosažení konkrétních diplomatických cílů. Tento přístup se odchyluje od tradičních modelů mezinárodních vztahů tím, že do chování států začleňuje historické vědomí. Zarámováním diplomatických akcí do kontextu sdílené traumatické minulosti mohou státy podpořit usmíření a spolupráci (Bachleitner, 2019).

Výzkumy naznačují, že vytváření kultury veřejné paměti může být prevencí budoucího násilí. Určité paměťové praktiky, jako jsou památníky, vzpomínkové akce a vzdělávací iniciativy, mohou lidi spíše sblížovat než rozdělovat, protože kultivují společné chápání minulosti. Tyto ztělesněné paměťové praktiky ilustrují schopnost paměti sloužit jako prostředek preventivní diplomacie, sjednocovat lidi navzdory svým rozdílům a předcházet opakování minulých škod (Whigham, 2017). Dynamická povaha kolektivní paměti je mocnou silou při utváření politického diskurzu a jednání.

V rámci preventivní diplomacie se kolektivní paměť stává nástrojem schopným podporovat dialog, předcházet konfliktům a budovat důvěru mezi aktéry na globální scéně. Tento text zkoumá, jak lze kolektivní paměť využít k předcházení krizím, a zaměřuje se na její možnosti, limity a praktické aplikace v mezinárodním prostředí. Kolektivní paměť hraje významnou roli při utváření diplomatických vztahů a může být mocným nástrojem preventivní

diplomacie. Tento koncept zahrnuje sdílené vzpomínky na historické události, které ovlivňují interakce mezi státy, zejména v post konfliktních scénářích.

V tomto ohledu můžeme zmínit například dva případy kde diplomacie využila kolektivní paměť jako výhoda ve vyjednávání, a to mezi Izraelem a Západním Německem a opět mezi Izraelem a Rakouskem o reparačních platbách na počátku 50. let. Tato jednání ilustrují, jak mohou státy využívat kolektivní paměť k řešení historických křivd a budování budoucích vztahů. Uznáním a řešením traumat z minulosti dokázaly tyto země připravit půdu pro stabilnější a kooperativnější bilaterální vztahy (Bachleitner, 2019). Přestože se koncept kolektivní paměti v diplomacii stále více prosazuje, literatura o jeho uplatňování a dopadu je stále omezená. Je zapotřebí dalšího empirického výzkumu, který by prozkoumal, jak lze kolektivní paměť systematicky začlenit do diplomatických strategií, a posoudit její účinnost v různých mezinárodních kontextech (Bratu, 2023).

Kolektivní paměť, jakožto sdílené vnímání minulosti, hraje v diplomacii klíčovou úlohu při formování vztahů mezi státy, komunitami a dalšími aktéry na mezinárodní scéně. Minulost, jak ji společnosti společně prožívají a interpretují, může být buďto zdrojem napětí, nebo mostem k porozumění. Diplomacie, která pracuje s kolektivní pamětí, se stává nástrojem nejen k řešení konfliktů, ale také k jejich předcházení. Dokáže podpořit dialog, pomoci s usmířením zneprátených stran a odhalit potenciální spory a rizika.

2.1. Podpora dialogu

Výzkumy naznačují, že tvorba veřejné kultury paměti může být preventivní vůči budoucímu násilí. Určité paměťové praktiky, jako jsou památníky, vzpomínkové akce a vzdělávací iniciativy, mohou lidi spíše spojovat než rozdělovat tím, že kultivují sdílené porozumění minulosti. Tyto ztělesněné paměťové praktiky ukazují na schopnost paměti sloužit jako nástroj preventivní diplomacie, sjednocující lidi napříč rozdíly a zabraňující opakování minulých škod (Whigham, 2017). David Last zkoumá, jak mohou mezinárodní společenství a místní aktéři spolupracovat při monitorování potenciálních indikátorů konfliktu a včas zasáhnout mediálním úsilím, aby se zabránilo další destabilizaci a zaměřují se na význam systémů včasného varování a mediace při předcházení konfliktům, které by mohly přerůst v násilí. Použití pozorovatelských misí pro účinné včasné varování a prevenci zahrnuje tři kroky (Last, 2003):

- Nasazení včas a na správné místo s odpovídajícím mandátem a svobodou jednání. I opožděné mise mohou přispět k tomu, aby se situace nezhoršila.
- Správné strukturování a příprava misí, aby dokázaly detekovat důležité signály, správně je interpretovat a sdělovat tyto informace.
- Propojení s mezinárodním společenstvím tak, aby bylo možné maximalizovat dopad varování. To zahrnuje mediální strategii, spolupráci s mezinárodními a regionálními organizacemi a osobní vazby na klíčové rozhodovací činitele. Tento poslední krok je zásadní pro účinnou preventivní akci (Last, 2003).

Paměť hraje zásadní roli při budování národa a skupinové identity. Anderson (Anderson, 2006) upozorňuje na imaginární komunity, v nichž sdílená vyprávění sjednocují různé skupiny. Sporné vzpomínky však mohou způsobit rozdělení, jak je vidět v postkoloniálních a postkonfliktních společnostech (Misztal, 2003). Kolektivní paměť označuje sdílené poznání a

porozumění minulosti, které formuje a udržuje kolektivní identitu skupiny (Hájek a Dlouhá, 2013).

Daniel Levy a **Natan Sznajder** se zabývají koncepty sporné paměti a traumatu a zaměřují se zejména na to, jak se v současných společnostech vyjednává o paměti traumatických událostí, zejména těch, které souvisejí s porušováním lidských práv. **Levy** a **Sznajder** tvrdí, že sporná paměť vzniká, když si různé skupiny nebo jednotlivci konkurují ve výkladu nebo vzpomínkách na určitou událost (Levy a Sznajder, 2002).

Přenosem vzpomínek mezi generacemi, mladší lidé transformují vyprávění svých rodičů a prarodičů do svých vlastních, často s jiným důrazem a perspektivami. Tento dynamický proces může vést k výrazně odlišným obrazům minulosti mezi generacemi, když morálně ambivalentní nebo nesourodé vzpomínky jsou začleněny do pozitivnějšího, ba i hrdinského narativu (Hájek a Dlouhá, 2013). **Connerton** zdůrazňuje klíčovou roli symbolických gest a rituálů při uchovávání a předávání kolektivní paměti. Tvrdí, že rituály nejsou pouhými opakujícími se činnostmi, ale významnými akty, které spojují jednotlivce s jejich komunitou a kulturní historií. Prostřednictvím rituálů jsou symbolické hodnoty a významy ztělesněny, což umožňuje nejen uchovávání vzpomínek, ale také jejich oživení v přítomném čase (Connerton, 1989).

2.2. Usmíření stran konfliktu

Historická traumata mají hluboký vliv na kolektivní identitu, přičemž mohou být zdrojem dlouhodobých konfliktů. Memory work, tedy práce s pamětí, je klíčovým nástrojem pro zvládání těchto traumat. Tento proces zahrnuje reflektování minulých událostí, jejich uznání a přetvoření narativů, které se v komunitě udržují. Memory work umožňuje stranám konfliktu lépe pochopit příčiny a důsledky utrpení a otevírá prostor pro empatický dialog, jenž je nezbytný pro smíření. **Bar-Tal** upozorňuje, že smíření vyžaduje nejen uznání historické pravdy, ale také ochotu přetvořit nepřátelské narativy, které mohou přetrvávat v kolektivní paměti (Bar-Tal, 2014). Práce s pamětí se tak stává procesem léčení, jenž zajišťuje, aby minulost nesloužila jako zdroj dalšího napětí, ale jako poučení a základ pro mírovou spolupráci. Po druhé světové válce, se Německo a Izrael zaměřili na budování vztahů založených na uznání historických křivd. Německo oficiálně přijalo odpovědnost za zločiny nacismu a poskytlo reparace jako symbolické uznání a pokání. V průběhu let se kolektivní paměť stala základem pro vzdělávání a kulturní výměnu, což pomohlo překonat bolestivou minulost a vytvořit silné diplomatické i mezilidské vazby (Levy a Sznajder, 2002).

Priscilla Hayner ve své knize *Unspeakable Truths* (Nevyslovitelné pravdy) komplexně zkoumá komise pravdy po celém světě a zaměřuje se na jejich úlohu při řešení krutostí a podpoře přechodné spravedlnosti. Autorka se věnuje 40 komisím, včetně významných případů, jako je Jihoafrická republika, Guatemala a Peru, a zdůrazňuje jejich úspěchy, problémy a přínos k vyřčení pravdy, odškodnění a usmíření. Následně **Hayner** se zabývá složitostí definování pravdy, vyvažování spravedlnosti a podpory uzdravení, jakož i operačními a metodologickými problémy, s nimiž se komise potýkají. Kniha se rovněž zamýšlí nad vyvíjející se úlohou mezinárodních aktérů a vlivem komisí pravdy na dlouhodobé společenské změny (Hayner, 2010).

Jedním z nejznámějších příkladů, jak kolektivní paměť hraje roli v preventivní diplomacii, je činnost Jihoafrické komise pro pravdu a smíření (TRC) po skončení apartheidu.

TRC měla snahu konfrontovat a uznat hluboké historické nespravedlnosti, které byly spáchány během apartheidu, a zároveň vytvořit prostor pro uzdravení a smíření (Marais, 2020, 113–33). Prostřednictvím veřejných výpovědí a publikování zpráv se TRC snažila vytvořit kolektivní paměť doby apartheidu, uznávající zločiny proti lidskosti, a přitom podporovala odpuštění a národní jednotu. Přímý popis úlohy TRC při podpoře usmíření a řešení kolektivní paměti s cílem zabránit budoucímu násilí popisuje Desmond Tutu ve své knize „No Future Without Forgiveness“ (Tutu, 2000). **White** také zkoumá teologické aspekty jihoafrické Komise pro pravdu a usmíření (TRC) se zaměřením na odpuštění, usmíření a spravedlnost. Představuje rámec spravedlnosti, který zdůrazňuje vzájemné uznání důstojnosti a lidskosti (White a Ntlapo, 2022).

Podporou sdíleného porozumění minulosti přispěla TRC k prevenci dalšího násilí a pomohla stabilizovat politický přechod z apartheidu k demokracii. **Wilsonův** hlavní argument začíná tvrzením, že TRC byla navržena tak, aby centralizovala a legitimizovala postapartheidní státní moc (Wilson, 2001). Proces smíření, založený na vyprávění pravdy, usnadnil vznik nových narativů, které umožnily bývalým protivníkům najít společnou řeč. Ačkoli tento proces nebyl bez výzev, ukazuje, jak kolektivní paměť – pokud je adresována způsobem, který podporuje inkluzivitu a uzdravení – může sloužit jako silný nástroj pro prevenci budoucích konfliktů.

Zřízení Komise pro pravdu a usmíření v Jižní Africe (Truth and Reconciliation Commission) bylo zásadním krokem k uzdravení země po desetiletích rasového útlaku. Komise umožnila obětem apartheidu sdílet své příběhy a poskytla pachatelům možnost přiznat se ke svým činům výměnou za amnestii (Williams, 2006; Graham, 2003). Tento proces nejen odhalil pravdu o minulosti, ale také přispěl k budování nové kolektivní identity založené na spravedlnosti a odpuštění. Tato komise fungovala jako rámec kolektivní paměti, který umožnil nejen dokumentování a uznání pravdy o minulosti, ale také vytvoření prostoru pro dialog mezi oběťmi a pachateli. **Boraine** zdůrazňuje, že komise poskytla obětem platformu k vyprávění jejich příběhů, čímž zviditelnila jejich utrpení, zatímco pachatelům nabídla možnost přiznání a projev lítosti. Tento proces nejen odhalil skryté pravdy, ale také vytvořil společný narativ, který mohl sloužit jako základ pro budování nového, inkluzivního společenského pořádku (Boraine, 2000). **Boraine** zároveň varuje, že pravda a smíření jsou pouze prvním krokem na dlouhé cestě k uzdravení. Aby byl tento rámec účinný, musí být podpořen konkrétními kroky v oblasti spravedlnosti, reparací a reformy, které zajistí, že historické křivdy nebudou opakovány. TRC tak představuje příklad, jak mohou pravda a paměť přispět ke smíření, pokud jsou využity k podpoře společenské obnovy a transformace (Boraine, 2000).

Oba případy ukazují, že smíření a léčení je možné, pokud existuje politická vůle, otevřenost k dialogu a schopnost pracovat s kolektivní pamětí jako nástrojem pro přeměnu konfliktů v příležitosti k porozumění a spolupráci.

2.3. Spory a rizika

Usmíření znesvářených skupin má také svá rizika. Například **Eviatar Zerubavel** upozorňuje na fenomén konkurenčních pamětí, kdy různé skupiny interpretují tytéž historické události odlišně, což často vede k napětí a konfliktům. Kolektivní paměť je selektivní a každá skupina si z historie vybírá události, které podporují její vlastní identitu, nároky či ideologii.

Tyto různé narativy mohou být vzájemně neslučitelné, a tím se stávají zdrojem sporů, zejména v post konfliktních regionech. Region bývalé Jugoslávie je klasickým příkladem toho, jak konkurenční etnické narativy mohou eskalovat napětí a přispět ke konfliktům. Etnické skupiny v regionu (Srbské, Bosenské a Chorvatské národnosti) mají odlišné historické vzpomínky na události, jako je druhá světová válka, období Jugoslávské federace a samozřejmě války v 90. letech (Rekšć, 2016). Tyto vzájemně konfliktní narativy vedou k udržování nepřátelství a brání usmíření. Každá skupina se snaží prosadit svou verzi historie prostřednictvím vzdělávání, památníků a politické rétoriky, což často vyvolává nové spory což přispívá k tomu, že region zůstává politicky i sociálně polarizovaný. **Zerubavel** upozorňuje, že konkurenční paměti nejsou pouze zdrojem historických sporů, ale mohou být aktivně manipulovány politickými elitami k posílení národních identit nebo k mobilizaci proti jiným skupinám. Konkurenční paměti představují vážné riziko pro usmíření a mírové soužití. Pokud nejsou uznány a integrovány do širšího, inkluzivního narativu, mohou posilovat nenávist a nedůvěru (Zerubavel, 1997).

3. Případové studie – Daytonské dohody a Rwanda

Kolektivní paměť hraje zásadní roli v utváření identity komunit a ovlivňuje způsob, jakým společnosti zpracovávají své historické zkušenosti. Tato paměť však může být zároveň zdrojem konfliktů, pokud je manipulována, ignorována nebo zůstává neřešena. V kontextu preventivní diplomacie, která se snaží zabránit eskalaci konfliktů ještě před jejich vypuknutím, představuje kolektivní paměť jak výzvu, tak příležitost. Úspěšné začlenění kolektivní paměti do diplomatických procesů může napomoci smíření a dlouhodobému míru, zatímco její zanedbání může mít devastující důsledky.

Tato kapitola zkoumá dvě odlišné zkušenosti s rolí kolektivní paměti v preventivní diplomacii. První část se věnuje úspěšným příkladům, jako jsou Daytonská dohoda v Bosně a Hercegovině či mise OSN v Makedonii, kde bylo možné kolektivní paměť využít jako nástroj pro stabilizaci regionu a podporu dialogu mezi znesvářenými stranami. Tyto příklady ukazují, že citlivé a vyvážené zacházení s historickými narativy může přispět k předcházení konfliktům. Naopak druhá část se zaměřuje na případ Rwandy, kde neschopnost mezinárodního společenství adekvátně pracovat s hluboce zakořeněnou kolektivní pamětí vedla k jedné z nejhorších genocid v moderní historii. Tento tragický příklad upozorňuje na důsledky neochoty čelit historickým traumatům a podceňování jejich role v meziskupinovém napětí.

Prostřednictvím analýzy těchto případů kapitola ukazuje, že práce s kolektivní pamětí musí být integrální součástí preventivní diplomacie. Klíčem k úspěchu je nejen rozpoznání historických křivd a snaha o jejich nápravu, ale také budování sdílených narativů, které podporují dialog, důvěru a dlouhodobý mír.

3.1. Úspěšné začlenění paměti do preventivní diplomacie

Případ postsocialistických států bývalé Jugoslávie ukazuje, jak může kolektivní paměť, pokud je manipulována nebo zůstane neřešena, zhoršit napětí a bránit prevenci konfliktů. Násilné rozpadání Jugoslávie v 90. letech, zejména Bosenská válka, bylo silně ovlivněno soutěžícími národními vzpomínkami na minulé zločiny, jako byly masakry z období druhé světové války a novější interetnické násilí. Etnické skupiny v regionu často využívaly historické narativy k ospravedlnění územních nároků, což podněcovalo další násilí a nenávist. Po válkách

se mezinárodní společenství pokusilo podpořit mír prostřednictvím diplomatických opatření, jako byla Daytonská dohoda, ale kolektivní paměť zůstala významnou překážkou trvalého míru. Neochota čelit hluboce zakořeněným historickým narativům a pokračující glorifikace etnických hrdinů pokračovaly v cyklech nedůvěry a rozdělení. Tento případ ukazuje, jak může kolektivní paměť, pokud je ponechána neřešená nebo manipulována, podkopat snahy o smíření a preventivní diplomacii.

Daytonská dohoda, podepsaná v roce 1995, představuje příklad, kdy byla kolektivní paměť začleněna do diplomatického úsilí o ukončení konfliktu v Bosně a Hercegovině (Halilovich a Adams, 2024). V rámci jednání byly historické narativy různých etnických skupin uznány jako klíčový faktor při hledání řešení. I když každá strana přinášela svou verzi minulosti, byla dohoda postavena na myšlence vytvoření federativního uspořádání, které by respektovalo jejich historické a kulturní odlišnosti.

Dohoda se pokusila vyvážit konkurenční paměti tím, že uznala legitimní nároky všech stran, aniž by upřednostňovala jednu verzi historie. Zahrnutí mechanismů, jako je ochrana menšin, autonomie jednotlivých entit a respekt k náboženské a kulturní identitě, vytvořilo prostor pro mírové soužití. Daytonská dohoda ukazuje, že i v kontextu hluboce zakořeněných historických sporů je možné vytvořit sdílený rámec, který podporuje stabilitu a prevenci obnovení konfliktu.

Dalším příkladem úspěšné integrace paměti v preventivní diplomacii bylo nasazení sil OSN v Makedonii v roce 1995, známé jako mise UNPREDEP (United Nations Preventive Deployment Force) (Dema a Ademi, 2023). Tato mise byla jedinečná tím, že byla zaměřena na prevenci konfliktu, nikoliv na jeho řešení. Hlavním cílem bylo zabránit eskalaci etnického napětí mezi makedonskou většinou a albánskou menšinou, které mělo kořeny v historických křivdách a obavách o národní identitu. UNPREDEP využila historickou paměť jako nástroj pro porozumění dynamice vztahů mezi komunitami. Mise se zaměřila na podporu dialogu mezi etnickými skupinami a na vytvoření důvěry prostřednictvím pravidelné komunikace s místními lidry a občanskou společností. Byly zavedeny programy, které zdůrazňovaly potřebu respektovat historické zkušenosti obou stran, aniž by se tyto staly zdrojem napětí. Významným přínosem mise bylo zajištění stability v regionu během období, kdy bývalá Jugoslávie procházela destruktivními konflikty. Díky preventivnímu nasazení sil OSN bylo možné minimalizovat riziko eskalace napětí a zajistit podmínky pro budování dlouhodobého míru. Daytonská dohoda i mise UNPREDEP ukazují, že úspěšná preventivní diplomacie musí brát v úvahu kolektivní paměť a její vliv na současné vztahy. Klíčem je vytvoření prostoru pro uznání různorodých historických zkušeností a budování sdílených narativů, které podporují dialog a důvěru. Tímto způsobem lze efektivně předcházet konfliktům a podporovat mírové soužití i v prostředí, kde jsou historické spory hluboce zakořeněny.

3.2. Výzvy pro využití kolektivní paměti v preventivní diplomacii – Rwanda

Rwanda je příkladem toho, jak se prokázala neschopnost mezinárodního společenství řešit hluboce zakořeněné kolektivní trauma, které vedlo k jedné z nejhorších genocid 20. století. Konflikt mezi etnickými skupinami Hutuů a Tutsiů měl své kořeny v koloniální minulosti, která posílila sociální rozdíly a vytvořila historickou paměť plnou nepřátelství. Selhání adresovat tato traumata a napětí před genocidou v roce 1994 ukazuje na zásadní slabiny preventivní

diplomacie. Například OSN nedokázala včas reagovat na varovné signály eskalujícího napětí v Rwandě (McLoughlin, Gifkins a Bellamy, 2023), přestože v zemi působila mise OSN UNAMIR, její mandát byl natolik omezený, že nemohla efektivně zasáhnout. Autoři poukazují na to, že neschopnost řešit historická traumata a politickou polarizaci mezi Hutuy a Tutsii vedla k situaci, kdy kolektivní paměť nespravedlností a vzájemného nepřátelství eskalovala do genocidy. OSN se zaměřila spíše na zmírnění násilí, než aby pracovala s hlubšími příčinami konfliktu, což mělo katastrofální důsledky. Selhání západních států v Rwandě pramenilo z nedostatku politické vůle a ignorování historických kontextů, které formovaly rwandskou společnost. Západní země nedokázaly pochopit, že historické trauma a rivalita mezi Hutuy a Tutsii nejsou jen politické otázky, ale také otázky hluboce zakořeněné v kolektivní paměti obou skupin (Stanton, 2009). Zejména se poukazuje na to, že absence smysluplné intervence umožnila extrémistům mezi Hutuy manipulovat kolektivní paměť tak, aby legitimizovali genocidu jako akt "sebeobrany" proti Tutsiům. Mezinárodní společenství nejenže nepřijalo opatření k zastavení násilí, ale také selhalo v podpoře iniciativ, které by mohly pomoci zmírnit historické napětí a předcházet konfliktu.

Rwanda ukazuje, že ignorování kolektivního traumatu a jeho vlivu na meziskupinové vztahy může mít fatální následky. Prevence genocidy by vyžadovala nejen politickou intervenci, ale také práci s kolektivní pamětí, která by zahrnovala dialog mezi komunitami, uznání historických křivd a budování sdílených narativů směřujících k usmíření. Selhání OSN a západních zemí v Rwandě proto slouží jako varování, že efektivní preventivní diplomacie musí zahrnovat nejen řešení okamžitých krizí, ale také dlouhodobou práci s hluboce zakořeněnými historickými a sociálními faktory, které konflikty podněcují.

Závěr

Kolektivní paměť hraje významnou roli v preventivní diplomacii, neboť formuje mezistátní vztahy a ovlivňuje zahraniční politiku. Slouží státům jako nástroj k vytváření narativů, které podporují soudržnost a zmírňují konflikty. Pochopením a využitím kolektivní paměti mohou státy podporovat společnou identitu a předcházet eskalaci napětí. Role kolektivní paměti v preventivní diplomacii je zásadní, ačkoli často přehlížená. Tato práce ukázala, že kolektivní paměť může být mocným nástrojem pro budování dialogu, smíření a míru, ale také rizikovým faktorem, pokud je manipulována či ignorována. Historické narativy, sdílené zkušenosti a hluboce zakořeněná traumata ovlivňují způsob, jakým společnosti interpretují svou minulost a formují své vztahy se sousedy i širším světem.

Úspěšné případy, jako Daytonská dohoda a mise UNPREDEP, zdůraznily, že citlivé a vyvážené zacházení s historickými narativy může napomoci stabilitě a předcházení konfliktům. Naopak selhání mezinárodního společenství v Rwandě poukázalo na důsledky neschopnosti adekvátně reagovat na historická traumata a polarizaci. Tyto příklady ilustrují, že efektivní preventivní diplomacie musí zahrnovat nejen řešení bezprostředních krizí, ale také dlouhodobou práci s kolektivní pamětí.

Závěrem lze konstatovat, že integrace kolektivní paměti do preventivní diplomacie vyžaduje strategický přístup, který respektuje historické odlišnosti, uznává legitimní nároky všech stran a podporuje budování sdílených narativů. Tato cesta, ačkoliv složitá, nabízí příležitost prodloužit mír a přeměnit konfliktní dědictví v nástroje spolupráce a porozumění.

Výzkum a praxe v této oblasti by měly pokračovat, aby bylo možné lépe pochopit a využít potenciál kolektivní paměti pro prevenci konfliktů a podporu trvalého míru.

Seznam bibliografických odkazů

Anderson, Benedict. 2006. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised Edition. London: Verso.

Assmann, Jan. 2011. *Cultural memory and early civilization: writing, remembrance, and political imagination*. Cambridge: Cambridge University Press.

Assmann, Jan. 2015. „Kolektivní paměť a kulturní identita“. In *Paměť a trauma pohledem humanitních věd. Komentovaná antologie teoretických textů*, editoval Alexander Kratochvíl, 50–61. Praha: Akropolis.

Bachleitner, Kathrin. 2019. „Diplomacy with Memory: How the Past Is Employed for Future Foreign Policy“. *Foreign Policy Analysis* 15 (4): 492–508. <https://doi.org/10.1093/fpa/ory013>.

Bar-Tal, Daniel. 2014. „Collective Memory as Social Representations“. *Papers on Social Representations* 23 (1): 170–96.

Bercovitch, Jacob, a Wilson Jackson Richard A. W. 2009. *Conflict Resolution in the Twenty-first Century*. Ann Arbor, USA: University of Michigan Press. <https://press.umich.edu/Books/C/Conflict-Resolution-in-the-Twenty-first-Century2>.

Boraine, Alex. 2000. „Truth and Reconciliation in South Africa THE THIRD WAY“. In *Truth V. Justice: The Morality of Truth Commissions*, editoval Robert I. Rotberg a Dennis Thompson. Princeton, N.J: Princeton University Press.

Boutros-Ghali, Boutros. 1992. „An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-Keeping. Report of the Secretary-General Pursuant to the Statement Adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992“. <https://digitallibrary.un.org/record/145749>.

Bratu, Geirgeta-Cristiana. 2023. „Collective Memory in Diplomacy and International Relations" 55 (1): 41–59. <https://doi.org/10.2478/saec-2023-0004>.

Cakirpaloglu, Panajotis. 2012. *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada.

Connerton, Paul. 1989. *How Societies Remember*. First Edition. Cambridge: Cambridge University Press.

Dema, Astrit, a Mensut Ademi. 2023. „Preventive Diplomacy - An Instrument of International Relations: The Study Case of Macedonia and Kosovo". *American Journal of Arts and Human Science* 2 (3). <https://doi.org/10.54536/ajahs.v2i3.1883>.

Fryied, Amy. 2006. „The Personalization of Collective Memory: The Smithsonian's September 11 Exhibit". *Political Communication* 23 (4): 1–41. <https://doi.org/10.1080/10584600600976971>.

- Gerdi, Noa, a Elarm Yigal. 1996. „Collective Memory — What Is It?" *History and Memory* 8 (1): 30–50.
- Graham, Shane. 2003. „The Truth Commission and Post-Apartheid Literature in South Africa". *Research in African Literatures* 34 (1): 11–30.
- Hájek, Martin, a Marie Dlouhá. 2013. „Interpretative cooperation with biographical texts: A semiotic approach to analyzing collective memory". *Memory Studies* 7 (2): 207–22. <https://doi.org/10.1177/1750698013511977>.
- Halbwachs, Maurice. 1992. *On Collective Memory*. Chicago, USA: The University of Chicago Press.
- Halilovich, Hariz, a Ron Adams. 2024. „Local Commemorations, False Heroes, and Hijacked Memories: Post-Genocide and Ethnic Cleansing Politics of Memory in Bosnia-Herzegovina's Republika Srpska (RS)". *Southeast European and Black Sea Studies*, 1–20.
- Hayner, Priscilla B. 2010. *Unspeakable Truths: Transitional Justice and the Challenge of Truth Commissions*. 2nd Edition. London: Routledge.
- Helus, Zdeněk. 2015. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2. přepracované a Doplněné vydání. Praha: Grada Publishing.
- Heretik, Anton. 2010. *Forenzná psychológia*. 3. vyd. Bratislava: Eurokódex.
- Holeček, Václav, Jana Miňhová, a Pavel Prunner. 2007. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.
- Horáková, Karolína, Hana Štěpánková, Miloslav Kopeček, a Ondřej Bezdíček. 2017. „Kontrolované učení ve starším věku". *Československá psychologie* 61 (3): 213–29.
- Kordáčová, Jana. 2014. *Schémy v ľudskom poznávaní. Úvod do problematiky*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV.
- Last, David. 2003. „Early Warning and Prevention of Violent Conflict: The Role of Multifunctional Observer Missions". In *Conflict prevention : path to peace or grand illusion?*, editoval Albrecht Schnabel, 157–81.
- Levy, Daniel, a Natan Sznaider. 2002. „Memory Unbound: The Holocaust and the Formation of Cosmopolitan Memory". *European Journal of Social Theory* 5 (1): 87–106. <https://doi.org/10.1177/1368431002005001002>.
- Lund, Michael S. 1996. *Preventing Violent Conflicts: A Strategy for Preventive Diplomacy*. Washington, D.C., USA: United States Institute of Peace Press.
- Lužný, Dušan. 2014. „Kulturní paměť jako koncept sociálních věd". *Studia Philosophica* 61 (2): 3–18.
- Marais, Anel. 2020. „Reflections on the Work of the Truth and Reconciliation Commission in South Africa: Memory, Counter-Memory and Restorative Justice". In *Just Memories: Remembrance and Restoration in the Aftermath of Political Violence*, editoval Camila de Gamboa Tapias a Bert Van Roermund. Cambridge: Intersentia.

- McLoughlin, Stephen, Jess Gifkins, a Alex J. Bellamy. 2023. „The Evolution of Mass Atrocity Early Warning in the UN Secretariat: Fit for Purpose?" *International Peacekeeping* 30 (4): 477–505. <https://doi.org/10.1080/13533312.2023.2236929>.
- Misztal, Barbara. 2003. *Theories of Social Remembering*. 1st edition. Maidenhead: Open University Press.
- Nora, Pierre. 1996. *Realms of Memory: Rethinking the French Past, Vol. 1 - Conflicts and Divisions*. Subsequent edition. New York, USA: Columbia University Press.
- Plháková, Alena. 2004. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.
- Polišenská, Veronika Anna, a Jiří Straus. 2023. *Kriminalistická psychologie pro pracovníky policie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.
- Ramcharan, Bertrand G. 2011. „Preventive Diplomacy at the United Nations". United Nations. United Nations. 11. červenec 2011. <https://www.un.org/en/chronicle/article/preventive-diplomacy-united-nations>.
- Rekšć, Magdalena. 2016. „Post-Yugoslav Collective Memory. Between National and Transnational Myths". *Polish Political Science Yearbook* 45:73–84. <https://doi.org/10.15804/pps2016006>.
- Rusina, Robert. 2004. „Pamět a její poruchy". *Neurologie pro praxi* 5 (4).
- Stanton, Gregory H. 2009. „The Rwandan Genocide: Why Early Warning Failed". *Journal of African Conflicts and Peace Studies* 1 (2): 6–25. <http://dx.doi.org/10.5038/2325-484X.1.2.1>.
- Tutu, Desmond. 2000. *No Future Without Forgiveness*. New York: Image.
- Vidal-Beneyto, José. 2004. „The Construction of Collective Memory: From Franco to Democracy". *Diogenes* 51 (1): 17–26. <https://doi.org/10.1177/0392192104041688>.
- Wertsch, James V. 2007. „Collective Memory". In *The Cambridge Handbook of Sociocultural Psychology*, editoval Jaan Valsiner a Alberto Rosa, 645–60. Oxford: Oxford University Press.
- Whigham, Kerry E. 2017. „Remembering to Prevent: The Preventive Capacity of Public Memory". *Genocide Studies and Prevention: An International Journal* 11 (2): 53–71. <https://doi.org/10.5038/1911-9933.11.2.1447>.
- White, Peter, a Headman S. Ntlopo. 2022. „Ubuntu Justice and African Truth and Reconciliation Commission: An African Missiological Response". *Stellenbosch Theological Journal* 8 (1). <https://doi.org/10.17570/stj.2022.v8n1.a12>.
- Williams, John J. 2006. „Community Participation: Lessons from post-apartheid South Africa". *Policy Studies* 27 (3): 197–217. <https://doi.org/DOI: 10.1080/01442870600885982>.
- Wilson, Richard A. 2001. *The Politics of Truth and Reconciliation in South Africa: Legitimizing the Post-Apartheid State*. 1st edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zerubavel, Yael. 1997. *Recovered Roots: Collective Memory and the Making of Israeli National Tradition*. 1st edition. Chicago, USA: University of Chicago Press.

FENOMÉN DEMOKRATICKÉHO ÚPADKU: RÔZNORODOSŤ PRÍSTUPOV K JEHO SKÚMANIU

THE DEMOCRATIC BACKSLIDING PHENOMENOM: HETEROGENITY OF APPROACHES TOWARDS ITS RESEARCH

Klára Kaničárová*

ABSTRACT

The democratic backsliding phenomenon has been on the top of concerns of scholars for years, yet the issue has been recently added (or highlighted) on the agenda of vivid public debates. In broad terms, the democratic backsliding is covering the decrease in quality of democracy with an emphasis on paralysis of the checks and balances system led by political elites. However, a fewer scholars are solely concerned with approaches used in the study and research of the phenomenon. Therefore, the proposed paper is not only based on its conceptualization, but it mostly aims to summarise various of approaches used in capturing complexity of the issue. The secondary goal is to point out the limits of study and research in this area given not only the essence of the issue, but also the ambiguity of the democratic concept in and of itself. The proposed paper is based on the argument that there is a provable presence of subjectification in those approaches. Although, the mentioned matter is not rare in social science, we still argue that it deserves our attention – particularly due to phenomenon's latent symptoms as well as graduality of the whole backsliding process. The proposed paper would also like to contribute to discussion about those approaches with an emphasis on the subjectification matter that (i.e. the discussion) is not present in our context.

Keywords: *democracy, current state of democracy, democratic backsliding*

Úvod

Inštitút V-Dem na ročnej báze zverejňuje správy, ktoré monitorujú demokratický vývoj v desiatkach krajín, a posledné roky prinášajú nepriaznivé zistenia pre demokracie po takmer celom svete.¹ Zatiaľ čo počet krajín, ktoré sa demokratizujú ubúda, tak v prípade krajín, ktoré sa autokratizujú je trend opačný. Podľa tohtoročnej správy inštitútu sa počet autokratizujúcich krajín zvýšil takmer o štvrtinu v porovnaní s rokom 2003.² Zároveň však neplatí, že sú konštatovania o celosvetovom úpadku demokracie platné pre všetky regióny. V prípade krajín Latinskej Ameriky a Karibiku je možné dokonca pozorovať, že dochádza k zlepšovaniu úrovne

---

* Mgr. Klára Kaničárová pôsobí ako interná doktorandka na Katedre politológie na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01, Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: klara.kanicarova@umb.sk.

¹ Rebríček inštitútu V-Dem pozostáva z dvoch hlavných indexov: indexu liberálnej demokracie a indexu volebnej demokracie. Zohľadňované sú taktiež ďalšie indikátory, ktoré pokrývajú liberálnu, participatívnu, egalitársku a deliberatívnu dimenziu demokracie. (Nord a kol. 2024)

² L. Diamond zdôrazňuje, že upadajúcu úroveň politických práv a občianskych slobôd je možné zaznamenať už skôr. Erózia liberálnej demokracie podľa neho už začala v rozmedzí rokov 2000 až 2011, pričom pravidelne, až do roku 2015, dochádzalo k čoraz rozsiahlejšiemu okliešťovaniu liberálneho aspektu demokracie. (Larry Diamond, ... 2014)

demokracie, kdežto v prípade krajín Východnej Európy či Strednej a Južnej Ázie je zmienený trend zásadný. (Nord a kol. 2024)

Zároveň je však prítomná určitá miera skepsy voči daným záverom, nakoľko ani fenomén demokratického úpadku nie je imúnny voči subjektivizácii najmä pri selekcii indikátorov daného fenoménu, čo sa v konečnom dôsledku premieta v následnej interpretácii. V kontexte charakteru tretej a súčasnej autokratizačnej vlny sa otázka výberu indikátorov nielen na princípe relevantnosti, ale aj objektívnosti, stáva čoraz naliehavejšia.

Príspevok si preto za cieľ kladie poukázať na naliehavosť danej otázky prostredníctvom výseku rôznorodých prístupov ku konceptualizácii demokratického úpadku s dôrazom na ich limity.

Konceptualizácia demokratického úpadku

A. Lührmannová a **S. Lindberg** nadväzujú na koncept demokratizačných vln v podaní **S. Huntingtona**, ktorý modifikujú na autokratizačné vlny. Pre tretiu a súčasnú autokratizačnú vlnu, ktorá sa tiahne od roku 1994, je charakteristická postupnosť procesov vedúcich k demokratickému úpadku, ktorá strieda náhlosť. V minulosti zohrávali hlavnú úlohu vojenské jednotky, ktoré sa k moci dostali prevratom a následne rozvrátili demokratické inštitúcie. Dnes sú politickí lídri zvolení v riadnych voľbách zdržanlivejší, aby neohrozili svoje postavenie, čím sa k postupnosti procesov demokratického úpadku zároveň pridáva ich latentnosť. Prítomnejšími sa preto stávajú demonizácia názorovej, hodnotovej či politickej opozície, vrátane okliešťovania ich priestoru, ako ťažšie identifikovateľné prejavy demokratického úpadku. (Lührmann, Lindberg 2019) Uvedení autori síce konfrontujú prístup **N. Bermeovej** ku konceptualizácii demokratického úpadku, čomu sa budeme venovať na ďalších stranách, avšak viacerí autori na ňu nielen nadväzujú, ale je možné konštatovať, že na podstate demokratického úpadku sa zhodujú. Podľa autorky možno demokratický úpadok chápať ako „*štátom vedené oslabenie či likvidáciu politických inštitúcií, ktoré udržiavajú demokraciu pri existencii*“. (Bermeo 2016, s. 5)

N. Wunsch a **P. Blanchard** konštatujú, že príčinou a zároveň dôsledkom demokratického úpadku je znefunkčnenie tzv. demokratických záruk. V dôsledku ochromenia diagonálnych demokratických záruk sa garancia a ochrana politických práv, a občianskych slobôd stávajú ťažšie vymožiteľnými, a zároveň sa prítomnejšími stávajú útoky na médiá či občiansku spoločnosť nielen vo verbálnej rovine, ale premietajú sa taktiež do konkrétnych snáh o okliešťovanie ich poľa pôsobnosti.³ Ďalším sprievodným javom demokratického úpadku je ochromenie horizontálnych demokratických záruk nielen s dôrazom na nezávislosť jednotlivých zložiek moci, ale aj s ohľadom na zachovanie ich oddelenia v rámci ich pôsobnosti, čo by znemožňovalo väčšie vychýlenie systému v prospech jednej zložky moci. Ďalšou príčinou a zároveň dôsledkom demokratického úpadku je ochromenie vertikálnych

---

³ E. Grillo, Z. Luo, M. Nalepa a C. Prato, ktorí vo svojom príspevku sumarizovali teórie demokratického úpadku sa zamerali na dve hlavné oblasti: demokratické záruky, avšak len v horizontálnej a vertikálnej rovine, a objekty demokratického úpadku, ktorými sú buď volebná manipulácia, alebo tzv. rozpínavosť výkonnej zložky moci. (Grillo a kol. 2024) Tým, že sa autori rozhodli nezohľadniť demokratické záruky taktiež v diagonálnej rovine, poukazuje na konštatovanie, ktoré sa tiahne takmer celým príspevkom. Pre niektorých autorov je relevantné zaoberať sa taktiež otázkami znefunkčňovania diagonálnych záruk, kdežto pre iných nie, čo vychádza už z konceptualizácie samotnej demokracie.

demokratických záruk, ktoré sa prejavuje oslabenou integritou volebného procesu. (Wunsch, Blanchard 2023)

N. Wunsch a **P. Blanchard** zároveň demonštrujú prienik medzi prístupom **A. Lührmannovej** a **S. Lindberga**, a **N. Bermeovej**, aj napriek tomu, že medzi nimi nepanuje absolútna zhoda, čo sa prístupu ku konceptualizácii demokratického úpadku týka. Fenomén demokratického úpadku však rámcujú obdobne, cez perspektívu znefunkčnenia tzv. demokratických záruk na zmienených troch hlavných úrovniach.

Dvojica autorov sa však voči **N. Bermeovej** vymedzuje, keď jej definíciu chápu ako úzko vymedzenú. Autori argumentujú, že k úpadku demokratických charakteristík môže dochádzať aj v krajinách, ktoré nemožno klasifikovať ako demokracie. Uvedené demonštrujú na inštitúte volieb, ktoré v tomto prípade môžu naplňať atribút súťaživosti, avšak nemožno ich pokladať za slobodné či spravodlivé. Ich kritika voči **N. Bermeovej** sa sústreďuje okolo troch hlavných argumentov. O prvom z nich sme sa už sčasti zmienili, keď sme načrtli, že v jej interpretácii sa demokratický úpadok obmedzuje na demokracie, pričom k úpadku demokratických charakteristík nedochádza len v nich. Zároveň sa domnievajú, že koncept demokratického úpadku môže pôsobiť mätúco, keď naznačuje, že krajiny môžu “upadnúť” do podoby (nedemokratického) režimu predtým, pričom nezohľadňuje možnosť, že môže mať novú a inú podobu. Napokon konštatujú, že koncept demokratického úpadku môže naznačovať nedobrovoľný proces, ktorý nie je riadený politickými aktérmi, ale naopak, ktorý sa nachádza mimo ich kontroly. (Lührmann, Lindberg 2019) Autori svojím spôsobom nadväzujú na **M. A. Vachudovú**, ktorá poukázala na dva hlavné limity súčasných prístupov k skúmaniu demokratického úpadku, keď sa vymedzujú voči konceptu demokratického rozkladu, ktorý taktiež pokladajú za nepostačujúci, nakoľko skôr slúži na pokrytie len určitej fázy v rámci procesu úpadku atribútov demokratického režimu. **M. A. Vachudová** v obdobnom duchu konštatuje, že súčasné štúdium demokratického úpadku sa skôr obmedzuje na konštatovania, či v danej krajine dochádza, alebo nedochádza k demokratickému úpadku, čím sa o danej problematike neuvažuje v kontinuu. (Vachudová 2020)

A. Lührmannová a **S. Lindberg** sa pre uvedené dôvody prikláňajú ku konceptu autokratizácie ako protipólu k demokratizácii, ktorý má prekonať limity predchádzajúcich konceptov. Autori argumentujú, že koncept autokratizácie je spôsobilý zachytiť akýkoľvek odklon od demokracie, a zároveň zastrešuje celý proces úpadku demokratických atribútov, nielen určitú fázu, čím taktiež reflektujú na kritiku, ktorú vyslovila **M. A. Vachudová**. Súčasne v snahe uchopiť komplexnosť procesov autokratizácie rozlišujú medzi demokratickou recesiou, ku ktorej môže dôjsť v demokratických krajinách, demokratickým rozkladom, ktorý má byť, v súlade s predchádzajúcim zarámčovaním, akýmsi momentom prechodu z demokracie na autokraciu, a autokratickou konsolidáciou, ktorá v reáliách autokratického režimu znamená hlbší úpadok demokratických charakteristík (akou je zmienený inštitút volieb s dôrazom na aspekt súťaživosti). Uvedené napokon demonštruje, prečo o autokratizácii uvažujú ako o “obrátenej” demokratizácii. (Lührmann, Lindberg 2019)

B. Greskovits zas rozlišuje medzi dvomi konceptmi: demokratickým úpadkom a vyprázdňovaním demokracie. Zatiaľ čo je vyprázdňovanie demokracie príznačnejšie pre (staršie) západné demokracie, tak podľa autora vznikli (mladšie) demokracie v regióne Strednej a Východnej Európy už vyprázdnené, čím sa naliehavejšou výzvou pre zachovanie ich kompaktnosti stáva demokratický úpadok. Vyprázdňovanie demokracie skôr poukazuje na

pretrhnutie väzieb medzi politickými aktérmi či občianskou spoločnosťou a občanmi, ktoré sa prejavuje zníženou či stagnujúcou voličskou účasťou, zmenšujúcimi sa členskými základňami politických strán, čoho dôsledkom je taktiež voličská premenlivosť (volebná volatilita). Tým, že je pre postkomunistické krajiny charakteristické, že volebná účasť v parlamentných či prezidentských voľbách nezvykne dosahovať úroveň tzv. „zakladajúcich volieb“, ktorá pramenila predovšetkým v eufórii z novonadobudnutých práv a slobôd, a tým, že sa podľa autora nedokázali vytvoriť také pevné väzby medzi politickými aktérmi či občianskou spoločnosťou a občanmi, ako v západných demokraciách, tak je možné pokladať tieto demokracie za už počiatkovo vyprázdnené. **B. Greskovits** nadväzuje na **A. Lührmannovú** a **S. Lindberga**, keď o demokratickom úpadku uvažuje v mantineloch zastavenia či dokonca otočenia demokratického vývoja, ktoré je podľa neho sprevádzané najmä radikalizáciou značnej časti aktívneho obyvateľstva, či oslabenou lojalitou politických elít voči demokratickým princípom. (Greskovits 2015)

Fenomén subjektivizácie v konceptualizácii demokratického úpadku

Andrew T. Little a **A. Mengová** sú jedni z autorov, ktorí priamo adresujú fenomén subjektivizácie v spojitosti s konceptualizáciou demokratického úpadku. Konštatujú, že väčšina doposiaľ publikovaných štúdií sa spolieha na indikátory, ktoré v značnej miere podliehajú subjektívnemu úsudku.⁴ Vo svojej štúdií dospeli k záveru, ktorý rozporuje konštatovania o celosvetovom demokratickom úpadku, pričom nespochybňujú, že k demokratickému úpadku dochádza v niektorých krajinách, avšak získané dáta nepodporujú závery o tom, že sa jedná o rozsiahlejší (celosvetový) trend. Autori pokladajú uvedené konštatovania za nedostatočne podložené, ak je pozornosť sústredená na indikátory, ktoré je možné pokladať za objektívne skúmateľné. (Little, Meng 2024)

D. Weitzel, **J. Gerring**, **D. Pemstein** a **S. E. Skaaning** nadväzujú na zistenia predchádzajúcich autorov. Východiskom ich úvah je taktiež skutočnosť, že konceptualizácia demokratického úpadku je zvlášť „citlivá“ na nuansy, najmä vzhľadom na sofistikovanosť prístupov politických aktérov k znefunkčňovaniu demokratických inštitúcií a inštitútov. Taktiež na príklade volieb demonštrujú, že daný inštitút je v krajinách, ktoré naplňajú charakteristiku demokratického úpadku, realizovaný. (Weitzel a kol. 2024) Autori jednak uvažujú v hraniciach konceptualizácie tretej autokratizačnej vlny, s dôrazom na latentnosť a postupnosť procesov demokratického úpadku, a v druhom rade, stotožňujú sa s konštatovaním **M. A. Vachudovej** o tom, že uplatnenie prístupu, ktorý sa výhradne zameriava na zodpovedanie otázky, či v krajine prebieha alebo neprebieha demokratický úpadok, je nepostačujúci. Skupina autorov a **M. A. Vachudová** argumentujú obdobne, keď by podľa nich mal fenomén demokratického úpadku pokrývať aj neformálnu stránku fungovania politického systému, čím by bolo o to obťažnejšie dôjsť k jednoznačným záverom, ktoré by sa riadili binárnou logikou, čo by buď znamenalo, že vieme na otázku, či v krajine dochádza k demokratickému úpadku jednoznačne odpovedať, že

---

⁴ Autori prostredníctvom inštitútu volieb demonštrujú rozdiel medzi objektívnym prístupom k jeho skúmaniu, ktorý tkvie v schopnosti porazeného kandidáta uznať výsledkov volieb, kdežto zodpovedanie otázky férovosti či spravodlivosti volieb záleží od úsudku konkrétneho výskumníka. (Little, Meng 2024)

áno, alebo jednoznačne odpovedať, že nie. Prípadne, či ešte stále môžeme jednoznačne hovoriť o demokracii, alebo už o autokracii.⁵

Dôležité je zároveň na tomto mieste zdôrazniť, že autori sa neusilujú o vyhlásenie vnímaného limitu za všeobecne platný, nakoľko v niektorých prípadoch môže byť konštatovanie demokratického úpadku jednoznačné, ale skôr ide o snahu precizovať súčasné prístupy k štúdiu demokratického úpadku, cez poukázanie na ich limity.

M. A. Vachudová síce v rámci poukazovania na ďalší limit súčasných prístupov k skúmaniu problematiky demokratického úpadku priamo nekonštatovala prítomnosť subjektívizácie ako limitujúceho faktora, avšak dotkla sa otázky relevantnosti indikátorov, na základe ktorých sú formulované závery o demokratickom úpadku v krajinách. Autorka sa totiž zameriava na fenomén etnopolulizmu v našom regióne, v kontexte ktorého zároveň premýšľa o problematike demokratického úpadku.⁶ Podľa nej by mali byť pri vyhodnocovaní toho, či krajina napĺňa atribúty demokratického úpadku zohľadňované nielen bezprostredné útoky na demokratické inštitúcie a inštitúcie majúce legislatívnu podobu, ale aj naratívne útoky zachytené v prejavoch či výstupoch politickej reprezentácie. **M. A. Vachudová** totiž fenomén etnopolulizmu nevníma výlučne v rovine inštinktu politických aktérov mobilizovať voličov, ale aj v rovine koncentrácie moci. Na príklade démonizácie nielen politickej, ale aj názorovej či hodnotovej opozície konštatuje, že samotná tendencia používať exkluzívny jazyk sa vylučuje s napĺňaním liberálneho aspektu demokracie v otázkach ochrany menšinových práv či pluralizmu, ale je zároveň v súlade s logikou „vít'az berie všetko“, čo je príznačné pre fenomén etnopolulizmu. Autorka svojím spôsobom reflektuje na skutočnosť, že v niektorých prípadoch nie vždy dochádza k zhmotneniu predvolebných naratívov do zmien znefunkčňujúcich či znefunkčňujúcich piliere, na ktorých demokracia stojí. Preto sa domnieva, že by pri konštatovaní o tom, či v krajine dochádza k demokratickému úpadku, mali byť zohľadňované útoky na demokratické piliere už vo verbálnej rovine.⁷ (Vachudová 2020)

---

⁵ Je dôležité zároveň podotknúť, že rôzne merania stavu a vývoja demokracia sa usilujú reflektovať na uvedenú binárnu logiku, a na škále medzi demokraciou, a autokraciou umiestňujú ďalšie kategórie. V prípade ďalšieho rebríčka Freedom House (respektíve Nations in Transit) je rozdelenie nasledovné: konsolidovaná demokracia, semi-konsolidovaná demokracia, prechodný či hybridný režim, semi-konsolidovaný autokratický režim a konsolidovaný autokratický režim. (Nations in Transit Methodology 2024)

⁶ M. A. Vachudová vychádza z E. K. Jenneovej pri konceptualizácii etnopolulizmu, ktorý sa sústreďuje okolo ľudu, ktorý však nechápe na národnostnom princípe, ale na etnickom, náboženskom, kultúrnom či rasovom. Inými slovami, obranu ľudu stotožňuje s obranou etnicity, náboženstva, kultúry či rasy. Podľa M. A. Vachudovej je v porovnaní s nacionalizmom flexibilnejší, čo sa ako dôsledok prejavuje v zarámčovaní vnútorných nepriateľov spolupracujúcich s tými vonkajšími, a tým aj v ospravedlňovaní útokov na nezávislé inštitúcie, a napokon, v schopnosti reagovať na vzniknuté krízové situácie. (Vachudová 2020)

⁷ J. S. Königová a T. Swalve reflektujú na konštatovanie M. A. Vachudovej o nutnosti zohľadňovať útoky na nezávislé demokratické inštitúcie vo verbálnej rovine, keď sa v rámci výskumu zamerali na vplyv populistických vlád na kvalitu (liberálnej) demokracie cez uskutočňovanie ústavných zmien, ktoré chápu ako determinujúce pre vzťah uvedených premenných. Autori sa zamerali na realie krajín Latinskej Ameriky a Európy, medzi ktorými dospeli k zásadným rozdielom. Zatiaľ čo v prvom prípade je daný vzťah komplexnejší, keďže v niektorých prípadoch viedli uskutočnené ústavné zmeny v podaní populistickej politickej reprezentácie k zlepšeniu kvality demokratických inštitúcií, s výnimkou participatívnej dimenzie demokracie, tak v prípade európskych krajín (akou je Maďarsko) mali uskutočnené ústavné zmeny v období populistických vlád ďalekosiahle (nepriaznivé) dôsledky na kvalitu (liberálnej) demokracie. Autori však vyzývajú k zdržanlivosti pred vyvodzovaním všeobecne platných záverov. Jednak preto, že populizmus nemožno chápať ako jediný faktor vedúci k uskutočňovaniu ústavných zmien, a zároveň, poukazujú na nedostatočné porozumenie tomu, akým spôsobom populistické vlády zahŕňajú svoju ideológiu do zákonov. (König, Swalve 2024) M. A. Vachudová poukázala na limit pri skúmaní demokratického úpadku, avšak zmienení autori skonštatovali, že prítomnosť populistických vlád sa nie vždy odrazí v kvalite (liberálnej) demokracie, čím je autorkino konštatovanie limitované v danom smere.

Záver

Vzhľadom na postupný a latentný charakter tretej autokratizačnej vlny, ktorá sa tiahne od roku 1994 až do súčasnosti, sa fenomén subjektívizácie, ktorý je skôr chápaný ako limitujúci faktor, javí ako o čosi naliehavejší problém. Na preukázateľnú prítomnosť subjektívizácie pri konceptualizácii demokratického úpadku (respektíve autokratizácie) sme sa usilovali poukázať prostredníctvom výseku prístupov, ktoré častokrát boli v spornom postavení, čoho cieľom bolo precizovať tieto prístupy a pokúsiť sa o prekonanie pomenovaných limitov zo strany vybraných autorov. Zároveň tým, že dochádza k priamemu či nepriamemu adresovaniu danej problematiky, tak je možné konštatovať, že pri konceptualizácii demokratického úpadku (respektíve autokratizácie) sú kľúčové dva hlavné limity. Medzi **kolektívom autorov okolo D. Weitzla a M. A. Vachudovou** došlo k zhode na tom, že pri štúdiu a skúmaní demokratického úpadku by malo byť zohľadňované aj neformálne fungovanie politického systému, nakoľko daný koncept nie je imúnny voči nuansám tohto fungovania. Tým sa dostávame k ďalšiemu limitu, ktorý spočíva v tom, že uplatnenie binárnej logiky v rámci konštatovaní o demokratickom úpadku v niektorých krajinách nie je vhodne uplatniteľné, pretože je limitujúci v následnej klasifikácii krajiny. Avšak, v tomto prípade sme poukázali na to, ako sa na uvedené usiluje reflektovať konkrétne rebríček Freedom House, a zároveň na to, že cieľom autorov je skôr precizovať súčasné prístupy než ich konštatovania o limitoch pokladať za všeobecne uplatniteľné. V neposlednom rade, ďalší limit, ktorý bol nepriamo adresovaný spočíva v konceptualizácii samotnej demokracie, ktorá je taktiež vystavená nielen subjektívizácii, ale ňou taktiež limitovaná, čo demonštrovala problematika rôznych aspektov inštitútu volieb a schopnosti ich objektívneho zhodnotenia.

Zoznam bibliografických odkazov

BERMEO, Nancy, 2016. On democratic backsliding. In: *Journal of Democracy* [online]. National Endowment for Democracy and John Hopkins University Press, 27 (1), 5 – 19 [cit. 2024-12-06]. ISSN 1086-3214. Dostupné na: <https://journalofdemocracy.org/articles/on-democratic-backsliding/>

GRESKOVITS, Béla, 2015. The Hollowing and Backsliding of Democracy in East Central Europe. *Central European University, Budapest* [online]. Budapest: Central European University: Department of Political Science [cit. 2024-12-05]. Dostupné na: <https://politicalscience.ceu.edu/sites/politicalscience.ceu.hu/files/attachment/event/1113/greskovitshollowingandbackslidingofdemocracy-globalpolicy2015.pdf>

GRILLO, Edoardo, Zhaotian LUO, Monika NALEPA, et al., 2024. Theories of Democratic Backsliding. In: *Annual Review of Political Science* [online]. 27, 381 - 400 [cit. 2024-12-06]. ISSN: 1094-2939. Dostupné na: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-polisci-041322-025352>

KÖNIG, Jasmin Sarah and Tilko SALWE, 2024. Populists in power, constitutional change and democratic backsliding [online]. The loop: ECPR's Political Science Blog [cit. 2024-12-06]. Dostupné na: <https://theloop.ecpr.eu/populists-in-power-constitutional-change-and-democratic-backsliding/>

Larry Diamond, Breakdowns of Democracy, 2014. In: *Youtube* [online]. [cit. 2024-12-06]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=Fy7lc9UfBJg&t=29s>

LITTLE, Andrew and Anne MENG, 2024. Measuring democratic backsliding. In: *PS: Political Science & Politics* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 57 (2), 149 – 161 [cit. 2024-12-05]. ISSN 1537-5935. Dostupné na: <https://www.cambridge.org/core/journals/ps-political-science-and-politics/article/measuring-democratic-backsliding/9EE2044CDA598BD815349912E61189D8>

LÜHRMANN, Anna and Staffan Lindberg, 2019. A third wave of autocratization is here. What is new about it?. In: *Democratization: Taylor and Francis Journal* [online]. Routledge, Taylor & Francis Group, 26 (7), 1095 – 113 [cit. 2024-12-05]. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13510347.2019.1582029>

NORD, Marina, Martin LUNDSTEDT, David ALTMAN et al., 2024. Democracy report: Democracy Winning and Losing at the Ballot. *V-Dem institute* [online]. University of Gothenburg: V-Dem Institute [cit. 2024-12-06]. Dostupné na: https://www.v-dem.net/documents/44/v-dem_dr2024_highres.pdf

VACHUDOVÁ, Anna, 2020. Ethnopolitism and democratic backsliding in Central Europe. In: *East European Politics* [online]. Routledge, Taylor & Francis Group, 36(3), 318 - 340 [cit. 2024-12-05]. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21599165.2020.1787163?scroll=top&needAccess=true#abstract>

Nations in Transit Methodology. *Freedom House* [online]. [cit. 2024-12-06]. Dostupné na: <https://freedomhouse.org/reports/nations-transit/nations-transit-methodology>

WEITZEL, Daniel, John GERRING, Daniel PEMSTEIN, et al., 2024. Measuring Backsliding with Observables: Observable-to-Subjective Score Mapping. In: *PS: Political Science & Politics* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 57 (2), 216 – 223 [cit. 2024-12-05]. ISSN 1537-5935. Dostupné na: <https://www.cambridge.org/core/journals/ps-political-science-and-politics/article/measuring-backsliding-with-observables-observabletoobjective-score-mapping/677CD64B237DCB470AB48828D692BA4F>

WUNSCH, Natasha and Philippe BLANCHARD, 2023. Patterns of democratic backsliding in third-wave democracies: a sequence analysis perspective. In *Democratization: Taylor and Francis Journal* [online]. Routledge, Taylor & Francis Group, 30 (2), 278 – 301 [cit. 2024-12-06]. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13510347.2022.2130260>

NÁRODNÁ SUVERENITA VS. GLOBÁLNA SPOLUPRÁCA

NATIONAL SOVEREIGNTY VS. GLOBAL COOPERATION

Patricia Vargová*

ABSTRACT

Globalization and modern challenges, such as climate change, migration, and geopolitical tensions, necessitate a profound reflection on the dynamics between national sovereignty and international cooperation. This paper explores the transformations of the concept of sovereignty and its relationship with the imperatives of global cooperation in an increasingly interconnected world. The objective is to analyze how individual states can balance their autonomy with the demands for collective solutions to problems that transcend their territorial boundaries. At the same time, the study aims to provide deeper insights into models and principles that can foster effective collaboration and address global challenges while respecting state sovereignty. The topic thus offers a framework for understanding the relationship between local priorities and global needs, emphasizing a sustainable and inclusive approach to international relations. In examining the issue, we employed the analytical method, which enabled us to systematically review available book-based and online sources. This approach involved a thorough analysis of primary and secondary materials to identify key concepts, trends, and relationships between sovereignty and international cooperation. Emphasis was placed on the critical evaluation of information, its relevance, and its contribution to understanding the studied topic.

Keywords: national sovereignty, global cooperation, balance, security, threats

Úvod

Myšlienka a koncept suverenity nie sú rozmarom súčasnosti ani nedávnej minulosti. Koncept suverenity siaha už takmer päťsto rokov do minulosti, kedy **Jean Bodin** položil základy tohto pojmu. V tom čase suverenita označovala najvyššiu moc štátu nad vnútornými i vonkajšími záležitosťami vo vzťahu k ostatným štátom. K tejto myšlienke pridal svoj pohľad aj **Hugo Grotius**, ktorý aplikoval koncept na medzinárodné prostredie, čím prispel k vnímaniu štátov ako nezávislých entít s právom na samostatné rozhodovanie. S postupným rozvojom medzinárodného práva, sa okrem iného, menil aj charakter národnej suverenity. Vnútorná suverenita sa stala predmetom kritiky zo strany zástancov pluralistických teórií, zatiaľ čo vonkajšia suverenita si udržala svoju rigidnosť a stala sa jedným zo základných princípov medzinárodného práva. (Loewenstein, 1954)

Súčasný koncept suverenity je charakterizovaný troma aspektami, a to politickou autoritou, teritoriálnym ohraničením a medzinárodným uznaním. Kombináciou spomenutých aspektov si štáty zabezpečujú pre svoje riadiace orgány právomoc rozhodovať o všetkých

---

* Mgr. Patricia Vargová pôsobí ako externá doktorandka na Katedre politológie na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01, Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: patricia.vargova@student.umb.sk.

vnútroštátnych, ale aj medzinárodných záležitostiach bez vonkajších vplyvov. (Lawson, Zarakol, 2024)

V prípade konceptu globálnej spolupráce hovoríme o počiatkoch v období studenej vojny, v časoch eskalujúceho napätia medzi východom a západom. Bipolarizácia moci medzi dva bloky (Spojené štáty a Sovietsky zväz) priniesla nový model upravujúci medzinárodné prostredie v oblasti hospodárskych, politických a vojenských otázok. Je nutné poznamenať, že spolupráca bola vnímaná viac pragmaticky, než ako právny koncept. Neskôr sa však stala základným princípom mnohých medzinárodných dokumentov, vrátane Charty OSN, ktorá podporuje sociálnu, hospodársku a kultúrnu kooperáciu. (Loewenstein, 1954)

Globálna spolupráca, ako ju poznáme dnes, predstavuje vzťah medzi štátmi alebo subjektami, ktorých hlavnou prioritou je naplňovať spoločné ciele, pričom očakávajú vzájomný profit. Takáto spolupráca zahŕňa ekonomické, kultúrne, humanitárnej a vojenské aktivity. V globalizovanom prostredí sú tieto interakcie podmienené technologickou a ekonomickou prepojenosťou, ale spolupráca stále závisí od dobrovoľného rozhodnutia štátov, ktoré sú motivované národnými záujmami. Dôležitou myšlienkou v kontexte problematiky tohto príspevku je fakt, že jednotliví aktéri resp. štáty, sa dobrovoľne vzdávajú časti svojej suverenity pre spomínaný profit. Toto rozhodnutie je výsledkom národného sebaurčenia, ktoré odráža dôležitosť globálnej spolupráce v medzinárodných vzťahoch. (Błachucki, 2024)

1 Konflikt medzi národnou suverenitou a globálnou spoluprácou

Prirodzenou transformáciou medzinárodného spoločenstva sa zmenil aj princíp zabezpečovania demokratického a kolektívneho riadenia v nadnárodných štruktúrach, vzhľadom na tenkú hranicu medzi globálnou spoluprácou a potláčaním štátnej suverenity. Tradičné vnímanie suverenity sa v tomto procese oslabuje, keďže riadenie medzinárodných organizácií už nie je výlučne v rukách štátov, ale prebieha prostredníctvom spolupráce medzi rôznorodými aktérmi na nadnárodnej, národnej a neštátnej úrovni v rámci polycentrického a nehierarchického systému. (Brack, Coman, Crespy 2019) Mnohé štáty majú preto pocit, že takýto proces spolupráce môže oslabiť ich národnú suverenitu, pričom koniec koncov vzniká konflikt. I keď prenos právomocí môže viesť k posilneniu medzinárodného práva a spolupráce, zároveň predstavuje aj problém pre štáty, ktoré si svoju suverenitu snažia zaistiť. (Wolfrum, Matz, 2003) Uvedená spolupráca je však výrazne nevyhnutná pri riešení problémov, ktoré presahujú hranice štátov, ako sú klimatické zmeny, verejné zdravie a medzinárodný obchod. Princípom globálneho riadenia je práve spájať suverenitu jednotlivých aktérov s koordinovanými krokmi na riešenie spomínaných problémov, bez nutnosti vytvorenia jednotnej svetovej vlády. Z uvedeného teda vyplýva že cieľom globálnej spolupráce je vytvárať mechanizmy internacionálnej spolupráce, a nie obmedzovanie suverenity štátov. Suverenita síce predstavuje vládu štátu nad jeho územím a záležitosťami, avšak, ako **S. Tuca** uviedla, **Held** a **McGrew** v publikácii **The global transformations reader: an introduction to the globalization debate**, zdôrazňujú, že v praxi je tento ideál nedosiadateľný. (Tuca, 2015)

Ku konfliktu prichádza aj v prípade rozdielnych národných záujmov, keď globálne riešenia priamo narúšajú strategické alebo ekonomické priority štátov. Vyplýva z toho obava z nevyváženého vplyvu, pričom menšie alebo ekonomicky slabšie štáty sa môžu obávať, že v rámci globálnej spolupráce budú dominovať väčšie a vplyvnejšie krajiny, čo môže viesť k pocitu nerovnosti alebo znevýhodnenia. Častým konfliktom v plynulej spolupráci medzi

globálnymi partnermi sú aj jazykové rozdiely, nedostatok dôvery a odlišné vedecké normy. Tieto nezrovnalosti výrazne brzdia napríklad pohyb výskumníkov, technologickú výmenu a zdieľanie údajov, čím sa vytvára priestor na zmenu. Efektívna spolupráca si vyžaduje lepšiu koordináciu medzi výskumnými, inovačnými, zahraničnými a rozvojovými politikami. Prekonanie týchto problémov si vyžaduje dlhodobé investície, jasne vyčlenené rozpočty a systematické budovanie dôvery. Na riešenie týchto problémov je dôležité posilniť vzájomné porozumenie a podporiť iniciatívy zamerané na spoločný postup v medzinárodných výzvach. (Lamprecht, Dinges et al. 2023)

1.1 Konkrétne príklady sporov medzi národnou suverenitou a globálnou spoluprácou

V nedávnej minulosti sa stalo viacero politických udalostí, ktoré naštřbili integritu najvýznamnejších medzinárodných štruktúr, vrátane Európskej únie, OSN, WTO a MMF. Brexit, migračná kríza a menšie konflikty naprieč Európou postavili spomenuté medzinárodné organizácie do konfliktu s etablovanými štátmi medzinárodného spoločenstva, čo viedlo až k paralyzácii ich činnosti (napríklad konflikt okolo severokórejského jadrového programu). Postavenie medzinárodných štruktúr ovplyvnili nielen minulé a súčasná voľba **Donalda Trumpa** do úradu prezidenta a následné dištancovanie Spojených štátov amerických od medzinárodnej spolupráce, ale aj vznik nových konkurujúcich organizácií, ako Nová rozvojová banka vedená Čínou a Ázijská investičná banka, čo ešte väčšmi umocnilo dojem, že etablované medzinárodné organizácie strácajú svoju autoritu. (Lenz, 2017)

Príkladom konfliktu medzi národnou suverenitou a medzinárodnou spoluprácou je populistický suverenizmus, prítomný napríklad v Maďarsku a Brazílii. Populistický suverenizmus je politická doktrína, ktorá kladie dôraz na ochranu národnej suverenity a nezávislosti pred medzinárodnými záväzkami. Populistickí lídri, ako **V. Orbán** v Maďarsku a **J. Bolsonaro** v Brazílii, odmietajú vplyv medzinárodných organizácií a uprednostňujú národné záujmy. V prípade Maďarska sa **V. Orbán** dostal do konfliktu s Európskou úniou v problematike migračnej krízy a s tým spojených migračných kvót. Jeho postoj jasne reflektoval nadradenosť maďarských národných záujmov v kontraste s kolektívnymi záväzkami v rámci EÚ. V prípade Maďarska sme sa opakovane stretli s odporom zo strany **V. Orbána**, ktorý svojou politikou často vyjadruje nesúhlas s rozhodnutiami medzinárodných inštitúcií a presadzuje národné záujmy na úkor spolupráce v rámci širších európskych a globálnych iniciatív. (Lehoczki, 2022)

Rovnako **J. Bolsonaro** vystupoval proti vplyvu medzinárodných organizácií, ako je OSN, a vyjadroval nesúhlas s globálnymi environmentálnymi iniciatívami, najmä v súvislosti s ochranou amazonského pralesa. Uprednostňoval národnú suverenitu a kontrolu nad prírodnými zdrojmi pred dodržiavaním medzinárodných dohovorov. Tento populistický prístup k suverenite spôsobuje napätie v medzinárodných vzťahoch, obmedzuje spoluprácu v globálnych organizáciách a narúša kolektívne rozhodovanie, čo môže viesť ku konfliktom medzi národnými a medzinárodnými záujmami. (Lehoczki, 2022)

Problematika Parížskej dohody z roku 2015 a celkovo klimatická kríza veľmi exaktne ilustruje napätie medzi národnými záujmami a potrebou globálnej spolupráce na ochrane životného prostredia. Klimatické zmeny nie sú problémom jednej krajiny ani úzkej skupiny štátov, a preto si vyžadujú kolektívne kroky pri regulácii a znižovaní emisných skleníkových plynov. Napriek tejto skutočnosti krajiny dávajú prednosť ekonomickým aspektom pred

dlhodobými environmentálnymi záväzkami, čo prirodzene vytvára napätie v medzinárodnom spoločenstve. V roku 2017 došlo k vyvrcholeniu tohto napätia, keď **Donald Trump** stiahol Spojené štáty americké z Parížskej dohody kvôli obavám o pracovné miesta v priemysle, čo oslabilo globálne klimatické iniciatívy, nakoľko Spojené štáty americké sú jedným z najväčších producentov emisií. Uvedené naozaj potvrdzuje, že národné politické a ekonomické záujmy môžu brániť širšej medzinárodnej spolupráci, nie len v boji proti klimatickým zmenám. Aj napriek podniknutým krokom zo strany tak významného aktéra, akým sú Spojené štáty americké, väčšina krajín pokračuje v dohodnutých klimatických iniciatívach, čo poukazuje na úspešnosť globálnej spolupráce aj bez participácie všetkých štátov. Bez ohľadu na tento fakt však ostáva konflikt medzi národnými záujmami a globálnymi záväzkami na znižovanie emisií jedným z hlavných problémov, ktorým musí medzinárodné spoločenstvo čeliť pri riešení klimatickej krízy. (Denchak, 2021)

2 Modely a princípy efektívnej spolupráce

Riešenie dilemy medzi národnou suverenitou a globálnou spoluprácou je kľúčovou výzvou súčasného medzinárodného prostredia. Je dôležité, aby štáty podnikali kroky pozdvihujúce vlastný národný záujem a identitu, no zároveň musia čeliť problémom, ktoré sa netykajú iba jednotlivca. Jednou z hlavných úloh medzinárodných štruktúr je rovnováhu medzi zachovaním národnej suverenity a globálnej kooperácie udržiavať a prehlbovať. Hľadanie účinných modelov, ktoré by dokázali spojiť rešpektovanie suverenity s nevyhnutnosťou globálnej akcie, je preto nevyhnutné. Takéto modely by mali podporovať flexibilné a inkluzívne formy spolupráce, umožňujúce štátom zachovať si kontrolu nad kľúčovými oblasťami politiky, zatiaľ čo by spoločne riešili otázky s cezhraničným dopadom. Ďalšou pridanou hodnotou takýchto modelov je posilňovanie dôvery medzi štátmi a zlepšovanie efektivity medzinárodných inštitúcií, čím by sa vytvoril základ pre udržateľnú rovnováhu medzi lokálnymi a globálnymi potrebami.

Jedným z primárnych impulzov pre analýzu princípov a metód, ako sú subsidiarita, multilaterálne rozhodovanie založené na konsenze a model flexibilnej integrácie, ktoré podporujú tvorbu kooperatívnych rámcov, rešpektujúc suverenitu členských štátov, pričom kladú dôraz na efektívnu reakciu na nadnárodné výzvy, bola publikácia **European Union and New Regionalism : Competing Regionalism and Global Governance in a Post-Hegemonic Era** od autora **Mária Tela**. Publikácia poskytuje užitočné podklady na vytváranie inkluzívnych a adaptabilných systémov globálneho riadenia. Porovnávacia analýza regionalizmov odhaľuje rozmanitosť integračných mechanizmov a vyzdvihuje flexibilné prístupy, ktoré reflektujú rozdielne úrovne záväzkov a schopností štátov. (Telò, 2014) I keď publikácia pojednáva o inom pohľade na globálne riadenie, než je predmetom tohto príspevku, priniesla však do diskurzu dôležité perspektívy, ktoré sú čiastočne načrtnuté v tejto analýze.

2.1 Princíp subsidiarity

Subsidiarita predstavuje univerzálny princíp, ktorý je možné aplikovať do rôznych odvetví. Základom tohto princípu je ochrana kľúčových zdrojov (vzduch, voda, pôda) a reflexia hodnôt a princípov. Subsidiarita je úzko spojená s pocitom spravodlivosti, ktoré spoločne vytvárajú ideály formujúce spoločnosť, no ich dosiahnutie je výzvou. (Bosselmann, 2008)

Subsidiaritu môžeme cez prizmu problematiky tohto príspevku charakterizovať ako rámec pre reformy riadiacich mechanizmov tým, že presadzuje pridelovanie kompetencií najnižšej možnej úrovni autority, pričom zohľadňuje náklady a prínosy jednotlivých stupňov správy. Medzinárodné inštitúcie, organizácie a súdy využívajú tento princíp, pretože zdôrazňuje význam samosprávy na rôznych úrovniach riadenia. Európska únia je príkladom viacúrovňového riadenia, kde subsidiarita zohráva kľúčovú úlohu pri približovaní rozhodovacej moci k občanom a usmerňovaní legislatívnych procesov. (Jirásek, 2009)

Ako väčšina teórií, aj princíp subsidiarity naráža v praxi na viaceré politické a administratívne problémy, ako aj na rozdielne preferencie a záujmy jednotlivých aktérov. Kľúčovým prvkom implementácie je schopnosť prispôbiť sa dynamickým podmienkam, pričom je dôležité preukázať, že nové usporiadania prinášajú lepšie výsledky než tradičné formy spolupráce medzi štátmi. Pre implementáciu sú taktiež nutní erudovaní odborníci, efektívne procesy a v neposlednom rade spravodlivé pravidlá. Hlavnou úlohou technokratov, politikov, právnikov a ďalších odborníkov je zabezpečiť legitimitu a efektívnosť nadnárodných dohôd založených na princípe subsidiarity. (Walzenbach, 2021)

Konkrétnych oblastí, v ktorých sa využíva princíp subsidiarity na zabezpečenie efektívnosti a rešpektu k regionálnym preferenciám, je niekoľko. Napríklad globálne obchodné riadenie v rámci Dohody o uľahčení obchodu (WTO), ktoré presadzujú decentralizované rozhodovanie. Dohoda vytvára podmienky pre krajiny s ich špecifickými potrebami, pričom zabezpečuje slobodu v rozhodovaní, flexibilitu a efektívnosť v oblasti obchodu. Obchodné politiky nie sú rigidne stanovené na centrálnej úrovni, čo umožňuje implementáciu opatrení ktoré najlepšie vyhovujú jej ekonomickej a sociálnej realite, čím sa zvyšuje celková efektívnosť obchodu na globálnej úrovni. (Walzenbach, 2021)

Medzinárodné organizácie princíp subsidiarity využívajú aj v oblasti humanitárnej pomoci, kde je hlavným posolstvom podporovať miestne iniciatívy a kapacity namiesto ich nahrádzania inými medzinárodnými riešeniami, ktoré nevytvárajú inkluzivitu, ale práve naopak. Posilňovanie prostriedkov konkrétnych regiónov zaručuje efektívnosť, ale najmä odolnosť voči ďalším krízam. Úlohou subsidiarity je, že pomoc je poskytovaná spôsobom, ktorý najlepšie zodpovedá lokálnym podmienkam a potrebám, čím sa posilňuje schopnosť komunit zvládať vlastné výzvy. (Local and regional authorities in Europe, 2024)

2.2 Multilaterálne rozhodovanie na báze konsenzu

Ďalším dôležitým demokratickým nástrojom je multilaterálne rozhodovanie na báze konsenzu, ktoré je možné definovať ako dosiahnutie dohody bez hlasovania. Konsenzus sa dosahuje počas rokovaní, kde sa prekonávajú rozdielne hodnoty, názory, záujmy a potreby zvyčajne medzi tromi alebo viacerými aktérmi. Takýto mechanizmus na dosahovanie konsenzu je v medzinárodných štruktúrach pomerne bežný a dokonca sa považuje za demokratickejší ako väčšinové hlasovanie, najmä z toho dôvodu, že zabezpečuje širšiu legitimitu. (Carter, 2018)

Tento model sa často využíva kvôli tomu, že minimalizuje konflikty a zabezpečuje spoluprácu medzi štátmi s odlišnými prioritami a záujmami. Poskytuje rámec na rešpektovanie suverenity a podporu hodnôt ako ľudské práva, rovnosť a solidarita. V otázkach globálnych problémov, ako sú klimatické zmeny alebo medzinárodná obchodná politika, je nutné, aby sa všetky dotknuté strany zúčastnili na rozhodovacom procese a dosiahli konsenzus prospešný pre všetkých. (Cronin, 2023)

Mnohé právne zmluvy a medzinárodné normy, ako napríklad Dohoda OSN o morskome práve, boli vytvorené na báze konsenzuálneho multilaterálneho rozhodovania. Práve to, že je konsenzus vytvorený zo strany každého aktéra, zaručuje, že dosiahnuté dohody budú široko akceptované a záväzné pre všetkých účastníkov. V prípade dohôd, ako je Dohoda o morskome práve, konsenzus vytvára pevný základ pre medzinárodnú spoluprácu, zdieľanie zdrojov a ochranu globálnych verejných statkov, ako sú oceány a morské ekosystémy. Zabezpečuje sa tak stabilita a predvídateľnosť v medzinárodnom prostredí. (Jaldi, 2023)

So spomínanou problematikou úzko súvisí aj mäkké právo. Mäkké právo v medzinárodnom práve vytvára flexibilitu a dynamiku, umožňujúc štátom riešiť rôznorodé výzvy bez rigidných právnych záväzkov. Tento proces často prebieha prostredníctvom konsenzuálnych praktík, kde štáty dosahujú spoločnú dohodu na základe širších konsenzuálnych mechanizmov, ktoré nevyžadujú striktné právne záväzné zmluvy. Takáto normotvorba vzniká na základe širokých medzinárodných dohôd, rezolúcií alebo odporúčaní medzinárodných organizácií, akou je napríklad OSN. Slúži ako nástroj na evolúciu medzinárodných právnych záväzkov, ktoré sa môžu neskôr transformovať do formálnych zmlúv alebo prísnejších právnych rámcov. I keď mäkké právo nie je formálne záväzné, je rovnako efektívne ako pevné právne predpisy, hlavne kvôli širokej legitimitate a politickej vôli. (Cronin, 2023)

Mechanizmus konsenzu je často využívaný pri problematike klimatických zmien, pandémie, geopolitického napätia a ekonomických nerovností. V prípade klimatickej otázky bol najväčší fokus smerovaný na znižovanie a reguláciu emisií a skleníkových plynov, ako aj na investície do trvalo udržateľného rozvoja spolu s praktikami a technológiami v súlade s Parížskou dohodou. Konsenzus v problematike pandémie otvára diskusie o multilaterálnej spolupráci v oblasti medicínskeho výskumu, distribúcie vakcín a liečiv, ako aj v oblasti vytváraní modelov na rýchle reakcie či pripravenosť na krízy ohrozujúce verejné zdravie. Z pohľadu geopolitického napätia multilateralizmus na báze konsenzu podporuje dialóg a mierové riešenia, pričom organizácie ako OSN hrajú dôležitú úlohu. Dôležité je zabezpečiť spravodlivosť a inkluzivitu v globálnych diskusiách, aby každý štát, bez ohľadu na svoju veľkosť alebo moc, mal príležitosť vyjadriť svoje obavy a prispieť k hľadaniu riešení. (Jaldi, 2023)

2.3 Flexibilná integrácia

Podstata flexibilnej integrácie spočíva v tom, že kombinuje pevný spoločný záväzok k národným aspektom ako je jednotný trh s presne definovanými kompetenciami, s možnosťou dobrovoľnej spolupráce v ďalších oblastiach prostredníctvom otvorených partnerstiev. Inými slovami povedané, umožňuje aktérom ako členom určitej organizačnej štruktúry spolupracovať podľa vlastných priorít, zároveň si zachovať autonómiu a nezapájať sa v iných sférach spolupráce. Vytvára sa tak silná ohľaduplnosť na rozdielne kapacity, možnosti alebo ochotu jednotlivých štátov zapojiť sa do hlbšej integrácie, čím rešpektuje ich špecifické politické, ekonomické a kultúrne potreby. Zachováva solidaritu a inklúziu – všetci členovia môžu neskôr prísť k iniciatívam. (Dewatripont et al. 1996)

Flexibilná integrácia ako model vytvárania balansu medzi národnou suverenitou a globálnou spoluprácou je vhodná pre organizácie, ako napríklad Európska únia, kde je dôležité brať na zreteľ rozmanité záujmy a kapacity členských krajín. Amsterdamská zmluva

z roku 1999 dokonca zaviedla flexibilnú integráciu do právneho rámca EÚ prostredníctvom klauzúl flexibility. Klauzuly flexibility umožňujú členským štátom s dostatočnou pripravenosťou a ochotou napredovať v integrácii v špecifických politických oblastiach v súlade s národnou suverenitou, pričom ostatné krajiny môžu zostať mimo týchto iniciatív. Flexibilita sa zabezpečuje prostredníctvom dvoch mechanizmov:

1. Preddefinovaná flexibilita: Ilustrujúcim príkladom môže byť eurozóna, nakoľko niektoré štáty využili možnosť ponechať svoju pôvodnú národnú menu bez akýchkoľvek sankcií. To znamená, že nie je pevne stanovená povinnosť štátov pokročiť do hlbších integrácií.
2. Ad hoc flexibilita: Tento mechanizmus je využívaný pri dynamicky sa meniacich výzvach a pri spolupráci v oblasti obrany v reakcii na nejakú meniacu sa bezpečnostnú hrozbu. (Stubb, 2000) Napríklad „permanentná štruktúrovaná spolupráca“ (PESCO) je špeciálny nástroj, ktorý umožňuje členským štátom s ambíciou užšej integrácie svojich obranných politik realizovať tento zámer. (Gostyńska-Jakubowska, Odendahl, 2017)

Výhody tohto modelu sa ukazujú v iniciatívach Európskej únie v oblasti už spomínanej obrany, environmentálnej politiky alebo hospodárskej konsolidácie. Flexibilná integrácia ponúka spôsob, ako prekonať patovú situáciu, napríklad medzi federalistami a anti-federalistami v rámci EÚ, pretože poskytuje pomyselný most pri prehľbovaní spolupráce v špecifických oblastiach, bez toho, aby bolo nutné zavádzať jednotnú integráciu vo všetkých politikách. (Dewatripont et al. 1996)

Mechanizmus flexibilnej integrácie bol v štruktúrach EÚ využitý na riešenie patovej situácie napríklad v roku 2017, kedy po neúspešnom pokuse dosiahnuť konsenzus medzi 28 krajinami 16 členských štátov vyjadrilo záujem využiť tento mechanizmus na zriadenie Európskej prokuratúry zameranej na boj proti trestným činom poškodzujúcim finančné záujmy EÚ. Tento mechanizmus dokonca umožňuje uzatvárať zmluvy medzi členskými štátmi mimo štruktúr Európskej únie. V roku 2011, po tom čo vtedajší premiér Veľkej Británie **David Cameron** vetoval návrh na zmenu zmluvy na sprísnenie rozpočtovej disciplíny, 25 štátov uzavrelo „fiškalný pakt,“ ktorý nepatrilo do rámca EÚ. Členovia eurozóny tiež vytvorili Európsky stabilizačný mechanizmus (ESM), poskytujúci finančnú pomoc krajinám eurozóny v kríze, mimo existujúcich zmlúv EÚ. (Gostyńska-Jakubowska, Odendahl, 2017)

V prípade flexibilnej integrácie je nutné spomenúť aj riziká spojené s týmto modelom. Flexibilná integrácia by nemala slúžiť ako nástroj na vylúčenie krajín, ako napríklad vylúčenie Grécka z eurozóny. Ak by flexibilná integrácia bola zneužitá na obchádzanie odporcov alebo vyvíjanie tlaku, mohlo by to prehĺbiť rozdiely medzi štátmi a potenciálne viesť k dezintegrácii EÚ. Na problematiku nie je možné nazerať čiernobielo, pretože ak bude flexibilná integrácia správne riadená a doplnená o primerané záruky, môže prispieť k prekonaniu súčasných problémov EÚ, obnoveniu stability a zachovaniu jednoty Únie. Je nutné dohliadať na mechanizmy posilňovania spolupráce, napríklad prostredníctvom schvaľovania Rady ministrov kvalifikovanou väčšinou a súhlasom Európskeho parlamentu, pričom aj nezúčastnené členské štáty môžu byť prítomné na diskusiách o posilnenej spolupráci v Rade ministrov, hoci nemajú hlasovacie právo, a zamedzovať riziku vysokej fragmentácie Európskej únie. (Gostyńska-Jakubowska, Odendahl, 2017)

Záver

Rovnováha medzi ochranou národnej suverenity a potrebou globálnej spolupráce zostáva jednou z najväčších výziev súčasného medzinárodného priestoru. Každá minca má dve strany, v tomto prípade je na jednej strane úsilie štátov zachovať si svojej identity a práva na nezávislé rozhodovanie a ochranu vlastných záujmov. Na druhej strane, čoraz zložitejšie a cezhraničné problémy, ako klimatická kríza, migrácia či kybernetická bezpečnosť, nútia k spolupráci, ktorá presahuje hranice tradičnej suverenity.

Tento príspevok ukázal, že efektívna medzinárodná spolupráca nie je len pragmatickou nevyhnutnosťou, ale aj kľúčom k riešeniu mnohých globálnych výziev. Práve flexibilné prístupy, ako subsidiarita, multilaterálne rozhodovanie na báze konsenzu či modely flexibilnej integrácie, poskytujú praktické nástroje na harmonizáciu záujmov štátov s potrebou kolektívnych krokov. Subsidiarita ako nástroj konsenzu pomáha vyvažovať autonómiu a legitimitu medzi rôznymi úrovňami riadenia. Pre efektívne riešenia kríz je potrebný multilaterálny prístup, ktorý je založený na medzinárodnom práve, dialógu a univerzálnych hodnotách. Nakoniec flexibilná integrácia umožňuje členským štátom medzinárodných organizácií napredovať v integrácii bez tlaku na ostatných členov. Tieto princípy svojou podstatou zabezpečujú štátom možnosť zachovania kontroly v oblastiach, kde je to nevyhnutné, a zároveň umožniť hlbšiu spoluprácu tam, kde je to najviac potrebné.

Zároveň príspevok poukázal, že aj napriek výzvam, ako sú populistický suverenizmus alebo konflikty medzi národnými a globálnymi záujmami, je zrejmé, že globálne riadenie sa stáva čoraz dôležitejším rámcom pre riešenie spoločných problémov. Budúcnosť záleží od toho, či štáty uprednostnia krátkodobé ekonomické výhody nad dlhodobými a stabilnými opatreniami, ktoré vychádzajú z medzinárodnej spolupráce.

Aj napriek využívaniu viacerých mechanizmov na stabilizáciu rovnováhy medzi lokálnymi a globálnymi potrebami je stále nutné posilňovať dôveru medzi štátmi, podporovať inovácie v oblasti medzinárodných inštitúcií a upevniť záväzok voči spoločným hodnotám, vytvárať inkluzívne, dynamické a efektívne systémy spolupráce. Medzinárodné spoločenstvo je iba tak silné v prekonávaní fragmentácie a schopnosti riešiť globálne výzvy, ako jeho najslabší článok.

Zoznam bibliografických odkazov

BŁACHUCKI, M. 2024. *International Cooperation, Competition Authorities and Transnational Networks*. Londýn: Routledge. 2024. 296 s. ISBN 978-032-44624-0.

BOSELDMANN, K. 2008. *The Principle of Sustainability: Transforming Law and Governance*. Londýn: Routledge. 2008. s. ISBN 978-0-7546-7355-2.

BRACK, N.- COMAN, R. - CRESPIY, A. 2019. Sovereignty conflicts in the European Union. In *Les Cahiers du Cevipol* [online] 2019. Vol. 4, No. 4, 3-30. [cit. 2024-11-13]. Dostupné na internete: <<https://shs.cairn.info/revue-les-cahiers-du-cevipol-2019-4-page-3?lang=fr>. > ISSN 2114-6446.

CARTER, J.,G. 2018. *Multilateral consensus decision making: How Pacific islands states build and reseach consensus in in climate change negotiations*. Canberra: The Australian National

University. [online]. 2018. [cit. 2024-10-13]. Dostupné na internete: <<https://core.ac.uk/download/pdf/188040525.pdf>>

CRONON, B. 2023. *Purging the Odious Scourge of Atrocities: The Limits of Consent in International Law*. Oxford: Oxford University Press. 2023. 224 s. ISBN 978-01-976-9330-8.

Definition and Limits of the Principle of Subsidiarity. In *Local and regional authorities in Europe*. 2024. [online], No. 55. [cit. 2024-11-07]. Dostupné na internete: <<https://rm.coe.int/1680747fda>>

DENCHAK, M. 2021. Paris Climate Agreement: Everything You Need to Know. In NRDC. [online], 2023. [cit. 2024-11-10]. Dostupné na internete: <<https://www.nrdc.org/stories/paris-climate-agreement-everything-you-need-know#sec-what-is>>

DEWATRIPONT, M. Et al. 1996. *Flexible Integration: Towards a More Effective and Democratic Europe*. Londýn: Centre for Economic Policy Research. 1996. 208 s. ISBN 978-18-981-2822-9.

GOSTYŃSKA-JAKUBOWSKA, A. – ODENDAHL, CH. 2017. A flexible EU: A new beginning or the beginning of the end?. In *Center for European Reform*. [online], 2017. [cit. 2024-12-01]. Dostupné na internete: <https://www.cer.eu/sites/default/files/insight_AG_CO_18.5.17.pdf>

JALDI, A. 2023. The Crisis of Multilateralism viewed from the Global South. In *The Policy Center for the New South*. [online], No. 05/23. 2023. [cit. 2024-11-27]. Dostupné na internete: <[https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2023-04/PP_05-23%20\(Jaldi%20\).pdf](https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2023-04/PP_05-23%20(Jaldi%20).pdf)>

JIRÁSEK, J. 2009. Application of the Principle of Subsidiarity on Decision Making of the ECJ in the Area of Fundamental Rights Protection. In *Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings, 1. edition*. [online], Brno : Masaryk University. 2009. [cit. 2024-12-13]. Dostupné na internete: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/mezin_soud/Jirasek_Jan__1118_.pdf> ISBN 978-80-210-4990-1.

LAMPRECHT, K. – DINGES, M. Et al. 2023. *Guidance on international cooperation for European Partnerships*. ERA-LEARN [online], 2023. [cit. 2024-10-13]. Dostupné na internete: <https://www.era-learn.eu/documents/era-learn_toolbox_guidance_international_cooperation.pdf>

LEHOCZKI, B. 2023. Populist sovereigntism and international cooperation: the case of Brazil and Hungary. In *Contemporary Politics* [online], 2023. Vol. 30, No. 2, 177–198 [cit. 2023-01-10]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/13569775.2023.2267364>> ISSN 1469-3631.

LENZ, T. 2017. *The Rising Authority of International Organisations*. Hamburg: German Institute of Global and Area Studies (GIGA) [online], 2017. [cit. 2024-10-13]. Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/resrep21170>>

LOEWENSTEIN, K. 1954. SOVEREIGNTY AND INTERNATIONAL CO-OPERATION. In *The American Journal of International Law*. [online], 1954. Vol. 48, No. 2, 222-224. [cit. 2024-10-13]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.2307/2194372>>. ISSN 2161-7953.

STUBB, A, C.-G. 2000. Negotiating Flexible Integration in the Amsterdam Treaty. In NEUNREITHER, K. – WIENER, A. (ed.) *European Integration After Amsterdam: Institutional Dynamics and Prospects for Democracy*. Oxford: Oxford University Press. 2000. 398 s. ISBN 978-01-982-9640-9.

TELÒ, M. 2014. *European union and new regionalism Competing regionalism and global governance in a post-Hegemonic Era*. Farnham: Ashgate publishing Company. 2014. 481 s. ISBN 978-14-724-3436-4.

TUCA, S. 2015. Global Governance vs. National Sovereignty. In *Globalized World, CES Working Papers* [online] 2015. Vol. 7, No. 1, 193-20. [cit. 2024-10-13]. Dostupné na internete: <<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/198371/1/ceswp-v07-i1-p193-201.pdf>> ISSN 2067-7693.

WALZENBACH, G. 2021. Subsidiarity: A Principle for Global Trade Governance? In: *E-International Relations*. [online], 2021. [cit. 2024-11-10]. Dostupné na internete: <<https://www.e-ir.info/pdf/89648>> ISSN 2053-8626.

WOLFRUM, R. – MATZ, N. 2003. *Conflicts in International Environmental Law (Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht)* Heidelberg: Springer. 2003. 213 s. ISBN 3-540-40520-8.

CESTA K UDRŽATEĽNOSTI: KOMPATIBILITA FÍNSKA, NEMECKA A SLOVENSKA S EURÓPSKOU ZELENOU DOHODOU

THE ROAD TO SUSTAINABILITY: COMPATIBILITY OF FINLAND, GERMANY AND SLOVAKIA WITH THE EUROPEAN GREEN DEAL

Zuzana Michalková*

ABSTRACT

The present paper focuses on the different ways in which the Green Deal has been implemented in three specific EU Member States. The primary objective of the paper is to assess the implementation and its effects, its secondary objective is to highlight the complexity of green transformation solutions in the sense of a fundamental transformation of national economies. The main research and its results concern the analysis of the geographical, social and political conditions in the countries studied, their comparison and drawing conclusions for future steps in the green transformation. Germany is considered to be one of the most influential actors within the EU, having a significant economic position and policy influence. This is why it should set an example for other Member States not only in setting ambitious climate targets but also in the overall speed of implementation of the measures of the Green Deal. Finland is known for its high degree of technological maturity and creativity, which makes it easier to adopt green solutions more quickly. Slovakia lags behind Finland or Germany in many respects. These countries have been able to adapt much more quickly and efficiently to the RES transition because they have been able to draw on previous experience, which Slovakia lacked. Slovakia has an advantage over the other two countries compared because it has extensive natural resources that it could use efficiently to its advantage. That is why Slovakia must be inspired by successful solutions from other countries and make changes in this sphere.

Keywords: *European Green Deal, green transformation, carbon neutrality, Slovakia, Germany, Finland*

Úvod

Európska únia nastavila sebe ako celku ako aj svojim jednotlivým členským štátom veľmi ambiciózne ciele v boji proti klimatickým zmenám. Je vôbec možné, aby sa Európska únia stala prvým klimaticky neutrálnym kontinentom? Zelená transformácia na európskej úrovni je zdĺhavý a náročný proces, pri ktorom sa ukazujú silnejšie aj slabšie stránky EÚ ako nadnárodného subjektu. Výsledky indexu environmentálnej výkonnosti a nástroja na sledovanie opatrení v oblasti klímy spoločne s Climate Action Tracker vyhodnotili dosiahnutie nastaveného cieľa EÚ pri otázkach klimatickej neutrality ako prijateľné avšak je nutné dosiahnuť pokrok komplexne. Po takmer dvoch rokoch negociácií EÚ konečne v roku 2023 uzákonila balík opatrení „Fit for 55“ a plán RePowerEU, ktorý zahŕňa opatrenia vo všetkých sektoroch a zaručuje, že na dosiahnutie cieľa do roku 2030 existuje potrebný legislatívny rámec. Členské štáty teraz odovzdali návrhy svojich revidovaných NEKP, ktoré podrobne opisujú, ako

---

* Mgr. Zuzana Michalková pôsobí ako interná doktorandka na Katedre medzinárodných vzťahov a diplomacie na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01, Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: zuzana.michalkova@umb.sk.

plánujú znížiť emisie, aby dosiahli ciele EÚ do roku 2030, po tom, ako sa regulačné prostredie dohodlo na úrovni EÚ. Spätná väzba od Európskej komisie a organizácií občianskej spoločnosti však poukazujú na nedostatok ambícií NEKP a často aj na ich nezlučiteľnosť s cieľmi EÚ. (Climate Action Tracker 2024) Hodnotenie Climate Action Tracker zaradovalo celkovo EÚ ešte v júni v roku 2023 ku štátom, ktoré majú správne nastavené ciele a „takmer dostatočné“ (almost sufficient) predpoklady priblížiť sa k uhlíkovej neutralite a k legislatíve Parížskej dohody. Súčasnú hodnotenie EÚ na základe predloženia jej najnovšieho NDC v októbri 2023 ako „nedostatočné“. Spomedzi členských štátov EÚ bolo jedine Nórsko vo februári 2024 vyhodnotenú so svojimi cieľmi a výsledkami v oblasti klímy na spomínanej stupnici ako „takmer dostatočné“. Toto hodnotenie získalo aj vďaka posilneniu emisného cieľa do roku 2030, jeho líderstvu v zavádzaní elektrických vozidiel a vďaka energetickému sektoru, ktorý je do značnej miery dekarbonizovaný. V tejto súvislosti však treba poznamenať, že žiaden štát na svete podľa hodnotenia Climate Action Trade ešte nespĺňa podmienky na dosiahnutie prvého stupňa - „1,5 °C kompatibilitu s Parížskou dohodou.

1 Zhodnotenie implementácie Európskej zelenej dohody vo vybraných sektoroch

Pri hodnotení štátov, ktoré sú najviac ekologické alebo „najviac priateľské k životnému prostrediu“ sa členské štáty EÚ umiestňujú na popredných miestach. Nejedná sa len o severské európske štáty, ale v prvej desiatke porovnávaných štátov celkovo dominujú aj iné členské štáty. Za najviac ekologické štáty sveta môžeme považovať tie, ktoré sa snažia čo najviac uplatňovať techniky a postupy minimalizujúce škody na ekosystémoch a životnom prostredí. Pojem „šetrný k životnému prostrediu“ sa často používa aj pri tovaroch a službách, legislatíve, normách a politikách, ktoré spôsobujú malé (alebo žiadne) škody na životnom prostredí a ekosystémoch. Na zostavenie rebríčka štátov a na správne meranie ich šetrnosti k životnému prostrediu slúži index environmentálnej výkonnosti⁹. Nie je prekvapením, že viaceré zdroje ohodnotili Fínsko ako jeden z troch najviac šetrných štátov k životnému prostrediu.

Vďaka indexu environmentálnej výkonnosti dokážu jeho autori kvantifikovať do akej miery je skúmaný štát udržateľný a šetrný k životnému prostrediu. Môžu tiež poukázať na oblasti pre zlepšenie alebo problémy, ktoré je potrebné riešiť. Štáty, ktoré neustále bodujú na vrchole, využívajú ekologicky najvýhodnejšie opatrenia, ktoré je možné vykonávať nepretržite s malým alebo žiadnym škodlivým vplyvom na životné prostredie. (World Population Review 2022) Fínsko získalo tretie najvyššie hodnotenie EPI 76,5 v roku 2022 vďaka niekoľkým ukazovateľom výkonnosti vrátane chránených morských oblastí, straty trávnatých plôch, okysľovania pôdy, čistenia odpadových vôd, kanalizácie, pitnej vody, ťažkých kovov a emisií. Nemecko sa napríklad v roku 2020 umiestnilo v spomínanom rebríčku na ôsmom mieste, avšak v roku 2022 so svojím indexom EPI 62,4 už v prvej desiatke najlepšie hodnotených štátov nefigurovalo. Rovnako sa v prvej desiatke štátov so svojím indexom EPI 60,0 neumiestnilo ani Slovensko, ktoré obsadilo až osemnástu pozíciu, ale je nutné skonštatovať, že jeho index nebol v porovnaní s indexom napríklad Dánska(77,9) alebo Islandu (62,8) oveľa horší. (EPI Yale 2022)

---

⁹ Index environmentálnej výkonnosti (Environmental Performance Index - EPI) je štatistická metóda výpočtu spoločného vplyvu všetkých politik štátu na životné prostredie.

Tabuľka 1: Index environmentálnej výkonnosti

ŠTÁTY	EPI 2020	EPI 2022
Fínsko	78,9	76,5
Nemecko	77,2	62,4
Slovensko	68,3	60,0

Zdroj: World Population Review 2022

Fínsko spoločne s Nemeckom je možné zaradiť medzi štáty, ktoré aj vďaka reálnemu záujmu ich obyvateľstva dokážu prispievať k boju proti klimatickým zmenám. V týchto dvoch štátoch zohrávajú environmentálni aktivisti a environmentálne organizácie kľúčovú úlohu, aby sa myšlienka boja proti klimatickej kríze a prijímanie opatrení v tejto oblasti rozoberalo na viacerých vnútroštátnych úrovniach a aktívne do toho bolo zapájané aj vládne politické spektrum. V rámci hodnotenia štátov na základe povedomia obyvateľstva o environmentálnej problematike a porovnávaní aktivity pracovníkov a dobrovoľníkov v oblasti životného prostredia skončilo Fínsko na piatom mieste a Nemecko sa umiestnilo na ôsmom mieste. V prechode na OZE, zlepšení energetickej účinnosti, postupnom vyradovaní fosílnych palív a aj v iných odvetviach implementácie Európskej zelenej dohody majú tieto dva štáty oproti Slovensku výhodu nielen v lepšom povedomí ich obyvateľstva o danej problematike, ale aj v záujme obyvateľov pri riešení kritického stavu životného prostredia.

Tabuľka 2: Podiel OZE 2023

ŠTÁTY	PODIEL OZE 2023
Fínsko	34,61 %
Nemecko	19,45 %
Slovensko	9,82 %

Zdroj: Wisevoter 2023

Využívanie obnoviteľných zdrojov energie je oblasťou, kde sa porovnávané štáty od seba najviac líšia. Slovensko je na poslednom mieste, pokiaľ ide o inštaláciu solárnych a veterných elektrární, ale Fínsko a Nemecko zareagovali na energetickú krízu omnoho rýchlejšie tým, že zmenili svoje ciele a pokúsili sa o väčšiu rôznorodosť zdrojov svojej energie. Nemecko a Fínsko sa zároveň snažia byť atraktívnym štátom pre zahraničných investorov, ktorí by mali záujem na ich území realizovať pilotné projekty v sfére OZE. Z klimatických prognóz je zrejmé, že v dôsledku extrémnejších poveternostných podmienok bude vietor silnieť. S pokrokom technológie to zaručí jednu z možností ako získať ľahko dostupnú a cenovo prijateľnú elektrinu. Veterné elektrárne majú potenciál v každom v porovnávaných štátov a sú racionálnou možnosťou OZE.

Pri porovnávaní štátov predstavuje lesná biomasa výzvu. Vo Fínsku je rizikom množstvo produkcie zdrojov biomasy, ktoré sa spáli, zatiaľ čo na Slovensku predstavuje riziko nesprávny prístup ku ťažbe dreva. V Nemecku predstavujú lesy jednu z možností ochrany životného prostredia, keďže zohrávajú dôležitú úlohu v boji proti zvyšujúcej sa úrovni CO₂ v atmosfére. V posledných rokoch sa podiel ich rozlohy v Nemecku rapídne zmenšil kvôli

extrémnym horúčavám a nákazám zo škodcov. V Nemecku sú teda lesy primárne vnímané skrz ich schopnosť emitovať uhlík a príklad z Nemecka by si malo zobrať aj Fínsko. V roku 2023 minulo Fínsko všetky svoje zdroje na celý rok už 31.3 a v tomto roku vyčerpá všetky svoje zdroje už 12.4, čo je v rámci hodnotenia Overshoot day 27.miesto. Nemecko by malo všetky svoje zdroje vyčerpáť 2.5 a Slovensko 12.5. (Overshoot 2024) Fíni majú veľký vzťah k prírode, no súčasťou ich kultúry je aj drevo a lesníctvo. V porovnaní so Slovenskom prebieha boj medzi lesníkmi a ekológmi v otázke prístupu k zdrojom, pričom väčšina z nich má na ťažbu opačný názor. Zmena a posun v uhle pohľadu môže nastať pri pohľade na dopad klimatickej krízy, ktorej priebeh je v oboch štátoch veľmi rýchly, ale zatiaľ nie sú citeľné jej dopady.

Fínsko aj Nemecko profitujú z blízkosti mora, čo výrazne rozširuje implementovanie Európskej zelenej dohody. Vo všetkých troch skúmaných štátoch predstavuje vodná energia významnú možnosť prechodu na OZE a prispôsobenia sa zmenám. Vo Fínsku by to mohlo byť implementované najmä s myšlienkou prevencie proti záplavám, nakoľko sa očakáva 30 % nárast zrážok do konca storočia. Na Slovensku, ale aj v Nemecku by dokázala správne navrhnutá infraštruktúra efektívne zadržiavať vodu a udržateľne ju využívať na výrobu energie.

Tabuľka 3: Rýchlosť implementácie 2024

ŠTÁTY	RÝCHLOSŤ IMPLEMENTÁCIE 2024
Fínsko	61,1/stredná
Nemecko	65,8/vysoká
Slovensko	54,5/nízka

Zdroj: Climate Change Performance Index 2024

Nemecko je možné považovať za jedného z európskych lídrov pri implementácii opatrení Európskej zelenej dohody. Jeho aktivita v tejto oblasti, stanovené ciele alebo už zavedené opatrenia spôsobili, že získalo jedno z najlepších hodnotení spomedzi členských štátov EÚ v tomto procese. Aj napriek tomu, že Nemecko získalo najvyššie a najlepšie hodnotenie spomedzi všetkých troch porovnávaných štátov, neexistuje záruka, že Nemecko dosiahne cieľ nulových čistých emisií do roku 2050. Súčasná nemecká vláda podáva o niečo lepší výkon v boji proti klimatickým zmenám oproti predchádzajúcej, ale konkurenčné záujmy troch koalíčných partnerov im však zakazujú realizovať ambicióznejšiu klimatickú politiku. Okrem toho vláda upravila zákon o zmene klímy tak, že sa teraz zverejňuje iba celkový pokrok smerom k dosiahnutiu cieľa, a nie pokrok dosiahnutý každým sektorom pri dosahovaní cieľov. Odborníci tvrdia, že sektory sa môžu takto kompenzovať, čo vedie k nedostatku zodpovednosti. Zdá sa, že sociálne programy a klimatické politiky sú vo verejnej diskusii postavené proti sebe, čo podkopáva podporu iniciatív akou je napríklad výmena vykurovacích systémov. Aj keď nová administratíva urýchlila prijatie klimatických zákonov, Nemecko stále nie je na ceste znížiť globálne otepľovanie na 1,5 °C. (Climate Change Performance Index 2024)

Okrem medzinárodnej úrovni je Fínsko aj na európskej úrovni konštruktívnym a aktívnym aktérom klimatickej diplomacie. Fínsko získalo o čosi horšie hodnotenie ako Nemecko a to najmä kvôli novej vláde, ktorá nepresadzuje takú ambicióznu klimatickú politiku najmä pokiaľ ide o zachytávanie uhlíka v lesoch, takže sa zdá byť veľmi nepravdepodobné, že Fínsko splní svoje záväzky EÚ týkajúce sa týchto zachytávačov uhlíka. Mnohí odborníci sú

presvedčení, že existuje nesúlad medzi deklarovanými záväzkami Fínska a jeho reálnymi krokmi. Slovensko získalo spomedzi porovnávaných štátov najhoršie hodnotenie, ale v rámci všetkých členských štátov EÚ malo lepšie hodnotenie ako napríklad Taliansko alebo Maďarsko. Kritika Slovenska smerovala najmä na málo ambiciózne nastavené ciele v boji proti klimatickým zmenám a nedostatočnú implementáciu stanovených cieľov. Vláda na Slovensku pristupuje už niekoľko rokov veľmi pasívne ku klimatickým zmenám a tento trend sa ešte viac prehĺbil po posledných parlamentných voľbách.

Tabuľka 4: Hodnotenie využívania energie 2024

ŠTÁTY	HODNOTENIE VYUŽÍVANIA ENERGIE 2024
Fínsko	65/veľmi nízka
Nemecko	26/stredná
Slovensko	45/nízka

Zdroj: Climate Change Performance Index 2024

Hodnotenie procesu využívania energie alebo množstva energie, ktorá sa využíva primárne z uhlia a iných fosílnych palív. Práve preto má Fínsko v tomto hodnotení najlepšiu pozíciu, keďže sa snaží čo najefektívnejší prechod na OZE. Obnoviteľná energia predstavuje vo Fínsku podstatnú časť zásob primárnej energie a emisie z energetického sektora klesajú. V Nemecku síce bolo prijatých niekoľko opatrení na urýchlenie prechodu na OZE, Nemecko stále ostáva jedným z deviatich štátov na svete, ktoré sú zodpovedné za 90 % produkcie uhlia a v Severnom mori boli vybudované štyri nové terminály na LNG. Toto rozhodnutie ovplyvnila najmä geopolitická situácia Nemecka, keďže kvôli Ruskej agresii na Ukrajinu muselo prehodnotiť svoju energetickú politiku. Výstavba nových terminálov LNG spomaľuje energetický prechod Nemecka aj keď tým získava väčšiu energetickú bezpečnosť. Energetická politika Slovenska bola ostro kritizovaná pre jej navrhnuté opatrenia pre priemyselný sektor, ktoré boli v rozpore s prijatými klimatickými opatreniami a pre slabú implementáciu opatrení NEKP. Energetický sektor je pre Slovensko najviac znečisťujúcim sektorom a energia sa stále najviac spotrebúva z plynu, aj keď pokrok v prechode na OZE je čoraz viac viditeľnejší.

Tabuľka 5: Hodnotenie podľa emisií skleníkových plynov 2024

ŠTÁTY	PORADIE/HODNOTENIE PODĽA EMISIÍ SKLENÍKOVÝCH PLYNOV 2024
Fínsko	31/stredné
Nemecko	19/stredné
Slovensko	25/stredné

Zdroj: Climate Change Performance Index 2024

Tabuľka 6: Hodnoty tCO₂eq/stanovené hodnoty na základe Parížskej dohody

ŠTÁTY	tCO ₂ eq (na obyvateľa) 2020/ Parížska dohoda	tCO ₂ eq (na obyvateľa) 2021/Parížska dohoda	tCO ₂ eq (na obyvateľa) 2022/Parížska dohoda
Fínsko	7,00/4,57	8,71/4,43	8,26/4,28
Nemecko	8,82/8,09	9,17/7,83	8,98/7,56
Slovensko	5,37/6,11	6,14/5,91	5,92/5,71

Zdroj: Climate Change Performance Index 2024

Parížska dohoda znamená dôležitý medzník v multilaterálnom procese v boji proti klimatickým zmenám, pretože ju prijalo 196 zmluvných strán, ktoré sa spoločne zaviazali udržať nárast globálnej priemernej teploty výrazne pod 2 °C nad predindustriálnou úrovňou a obmedziť nárast teploty na 1,5 °C oproti predindustriálnej úrovni. Prekročenie hranice 1,5 °C predstavuje riziko, že sa prejavia oveľa závažnejšie dôsledky zmeny klímy, ako sú častejšie a silnejšie suchá, vlny horúčav a dažde. Aby sa globálne otepľovanie udržalo na úrovni 1,5 °C, musia emisie skleníkových plynov dosiahnuť vrchol do roku 2025 a do roku 2030 klesnúť o 43 %. (UNFCCC 2024) Každý z porovnávaných štátov si určil do roku 2030 cieľ v množstve tCO₂eq¹⁰ na obyvateľa, aby sa lepšie priblížil k dosiahnutiu globálne nastavených klimatických cieľov. V poslednej tabuľke sú zobrazené hodnoty tCO₂eq na obyvateľa skúmaných štátov v porovnaní s hodnotami, ktoré tieto štáty mali v danom roku vykazovať aby boli ciele Parížskej dohody naplnené. Ani jeden zo sledovaných štátov nedosahoval požadované výsledky, ale najhoršie si viedlo Fínsko, ktoré si do roku 2030 nastavilo cieľ 5,32 tCO₂eq na obyvateľa a z výsledkov je zatiaľ veľmi náročné predpokladať či tento ambiciózny cieľ dosiahne. Slovensko má nastavený nízky cieľ do roku 2030, práve preto sa mu hodnoty tCO₂eq na obyvateľa najviac zhodujú s tými požadovanými. Nemecko má nastavený do roku 2030 dostatočne ambiciózny cieľ, pretože chce dosiahnuť 4,81 tCO₂eq na obyvateľa a podľa výsledkov, ktoré sú zobrazené aj v tabuľke č. 6 je možné usúdiť, že má najlepšie predpoklady k naplneniu tohto cieľa.

Záver

Možno energetická alebo politická kríza časom nebude existovať, klimatická katastrofa bude naďalej predstavovať reálnu hrozbu. Všetky prijaté opatrenia by mali odrážať túto skutočnosť. Ratifikácia Európskeho ekologického dohovoru bola signálom, že hlavnými prioritami EÚ sú životné prostredie a klíma. Riešením na mnohé súčasné alebo aj budúce výzvy, ktorým bude EÚ čeliť je práve zelená transformácia jej členských štátov. Zelená transformácia môže všetkým trom skúmaným štátom dopomôcť ku väčšej energetickej samostatnosti, energetickej bezpečnosti, kvalitnejšiemu hospodáreniu s primárnymi zdrojmi, decentralizácií a zabezpečeniu energetických úspor, zlepšeniu regionálnej spolupráce a tým vytvoriť funkčné a výkonné hospodárstvo. Európska zelená dohoda je súbor politik, ktorých obsah je ponechaný

¹⁰ tCO₂eq na obyvateľa-množstvo skleníkových plynov vyjadrené ako súčin hmotnosti skleníkových plynov v metrických tonách a ich potenciálu globálneho otepľovania.

na jednotlivých štátoch na základe ich čiastkových cieľov, ktoré sú vypracované podľa návrhu Európskej komisie. Problémom je, že jednotlivé oblasti členských štátov nemajú dostatočné kapacity na realizáciu týchto politík, preto bude mať zelená transformácia priemyslu a energetiky väčšinou veľmi obmedzené účinky. Ak nebude zelená politika EÚ pochopená správne, nebude dosiahnuté ani jej globálne prijatie. To môže znamenať, že bude vnímaná ako len ďalšia politika, ktorá sa v konečnom dôsledku stretne s neporozumením a populistickí politickí predstavitelia ju nebudú chcieť vôbec presadzovať. EÚ musí prehodnotiť svoje pôsobenie najmä vo východnej a strednej Európe a lepšie zohľadňovať potreby členských štátov vo svojej politike.

Štáty sa musia viac snažiť o urýchlenie prechodu na obnoviteľné zdroje energie a zlepšenie byrokratických postupov, ktoré tento prechod sprevádzajú. Aj keď analyzované štáty dosiahnu uhlíkovú neutralitu, ich budúcnosť závisí od celkového výsledku úsilia EÚ rovnako ako aj od celosvetového úsilia o riešenie klimatickej krízy. V tomto scenári musí najmä EÚ využiť svoju pozíciu jedného z najmocnejších aktérov na svete, aby i naďalej išla dobrým príkladom v oblasti zavádzania opatrení v boji proti klimatickým zmenám, a to nielen vo svojich členských štátoch, ale aj na celom svete. Nemecko sa v rámci EÚ považuje za jedného z najvplyvnejších aktérov, ktorý má významné hospodárske postavenie a aj vplyv na politiku. Práve preto má byť príkladom pre ostatné členské štáty nielen v nastavovaní ambiciózných cieľov týkajúcich sa obnoviteľných zdrojov energie a zníženia emisií skleníkových plynov, ale aj v celkovej rýchlosti implementácie opatrení Európskej zelenej dohody.

Na základe výsledkov komparácie skúmaných štátov je možné skonštatovať, že zelená transformácia a s ňou spojené zelené iniciatívy majú v Nemecku silnú politickú podporu. Na ich ďalší úspech bude potrebná väčšia koordinácia a integrácia medzi jednotlivými vládnyimi sektormi. Vďaka aktívnym obyvateľom Nemecka a aj jeho environmentálnym aktivistom má tento štát veľmi silný predpoklad priebežne naplňovať svoje stanovené ciele. Fínsko je známe vysokým stupňom technologickej vyspelosti a kreativity, čo uľahčuje prijímanie ekologických riešení rýchlejšie. Slovensko za Fínskom či Nemeckom v mnohom zaostáva. Tieto štáty sa dokázali podstatne rýchlejšie a efektívnejšie prispôsobiť prechodu na OZE, pretože mohli čerpať z predchádzajúcich skúseností, ktoré Slovensku chýbali. Slovensko disponuje oproti ďalším dvom porovnávaným štátom výhodou, pretože má rozsiahle prírodné zdroje, ktoré by mohlo efektívne využiť vo svoj prospech. Práve preto sa musí inšpirovať úspešnými riešeniami z iných štátov a urobiť zmeny v tejto sfére. Okrem toho by sa malo Slovensko viac zamerať na už spomínanú byrokratickú otázku a zefektívniť možnosť prechodu na OZE ako aj zlepšiť funkčnosť jeho siete. Slovensko môže byť vnímané pozitívne aj vďaka jeho lacnej pracovnej sile, ktorá by mohla zohrávať významnú úlohu zo strany iného členského štátu EÚ v otázke presunu výroby komponentov na zelené technológie.

Zoznam bibliografických odkazov

Climate change information Sheet 17, 2023. [online]. UNFCCC.[cit 3.4.2024]. Dostupné na internete: < <https://unfccc.int/resource/iuckit/infokit.pdf> >

CLIMATE CHANGE PERFORMANCE INDEX. 2024. *Top 3 remain empty as countries must speed up implementation*. [online]. CCPI.ORG. [cit 3.4.2024]. Dostupné na internete: < <https://ccpi.org/countries/> >

CLIMATEACTION, 2017. *Germany is the world's leading nation for recycling*. [online]. [cit 3.4.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.climateaction.org/news/germany-is-the-worlds-leading-nation-for-recycling> >

EPI YALE. 2022. *EPI Results Overview 2022*. [online]. EPI YALE EDU. [cit 3.4.2024]. Dostupné na internete: < <https://epi.yale.edu/epi-results/2022/component/epi> >

EU. 2020. *National Energy and Climate Plans: Member State contributions to the EU's 2030 climate ambition*. . [online]. EU. 2020. [cit 12.4.2023]. Dostupné na internete: < https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/FS_20_1611 >

Provisional State of the Global Climate 2022, 2022 [online]. Ženeva: Medzivládny panel pre klimatickú zmenu [cit 10.4.2024]. Dostupné a internete: < <https://reliefweb.int/report/world/wmo-provisional-state-global-climate-2022> >

OVERSHOOT. 2024. *Country Overshoot Days 2024*. [online]. OVERSHOOT.FOOTPRINTNETWORK.ORG [cit 3.4.2024]. Dostupné na internete: < <https://overshoot.footprintnetwork.org/newsroom/country-overshoot-days/> >

UNFCCC. 2024. *The Paris Agreement*. [online]. UNITED NATIONS CLIMATE CHANGE. [cit 3.4.2024]. Dostupné na internete: < <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement> >

WISEVOTER. 2023. *Renewable Energy by Country*. [online]. WISEVOTER. [cit 3.4.2024]. Dostupné na internete: < <https://wisevoter.com/country-rankings/renewable-energy-by-country/#germany> >

VYUŽITIE MEDZINÁRODNÝCH ORGANIZÁCIÍ NA ZLEPŠENIE ZNAČKY, IMIDŽU A PRESTÍŽE KRAJINY

LEVERAGING ON INTERNATIONAL ORGANIZATIONS TO ENHANCE A COUNTRY'S BRAND, IMAGE AND PRESTIGE

Klára Kročko*

ABSTRAKT

Tento príspevok skúma základnú úlohu národnej značky pri zlepšovaní imidžu, prestíže a pozície krajiny na globálnej scéne prostredníctvom strategického zapojenia sa do medzinárodných organizácií. V rozvíjajúcom sa globálnom prostredí je reputácia krajiny rozhodujúca pri prilákaní priamych zahraničných investícií, podpore cestovného ruchu a rozvoja priaznivých medzinárodných vzťahov. Prieskum zahŕňa analýzu rôznych praktík vytvárania národných značiek, ktorých príkladmi sú krajiny ako Kanada, Singapur, Južná Kórea, Nový Zéland, Nemecko, Japonsko a Južná Afrika, pričom všetky využívajú svoju účasť v medzinárodných organizáciách na propagáciu svojich jedinečných identít a kultúrnych hodnôt. Výskum zdôrazňuje, že medzinárodné organizácie poskytujú národom životne dôležité platformy na spoluprácu v kritických globálnych problémoch, a preto sa definujú ako zodpovední členovia medzinárodného spoločenstva. Okrem toho príspevok ponúka praktické návrhy pre krajinu Slovensko, ako podporiť svoj imidž prostredníctvom medzinárodných organizácií. Príspevok poukazuje na to, že prosperujúca národná značka spojená s členstvom v medzinárodných organizáciách je nevyhnutná pre krajiny, ktoré sa snažia prosperovať v dnešnom svete. Krajiny si môžu zlepšiť a vybudovať svoj imidž a prestíž prispôbením národných stratégií značky.

Kľúčové slová: medzinárodné organizácie, národná značka, mäkká moc, diplomacia

Introduction

In the current era of globalization, the narrative, branding, and reputation of the nation have emerged as crucial elements in a country or nation's economic, political, and social activities. The judicious use of the foreign agencies could be an effective way of constructing and portraying a positive image of the nation. As such, international organizations – World Bank, United Nations, International Monetary Fund, etc. – have substantial power and visibility.

The increasing prominence of the nation branding concept can also be explained by the fact that the countries have come to terms with the realities of the globalized world and have begun to proactively address and manage their image in the eyes of their citizens and the world. As **Anholt** observes, “..each country has a reputation which is like a large organization, consisting of many attributes of people's perceptions, and while each attribute exists separately, they together shape a country's reputation worldwide, which in turn influences the behaviour

---

* Mgr. Klára Kročko pôsobí ako manažérka, Stará Trznica BB, Námestie Š. Moyzesa, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: krocko@staratrznicabb.sk.

patterns of foreign investors, visitors, traders, students and entrepreneurs, each seeking diverse countries with different purposes (Gotsi et al., 2011; Anholt, 2010). Such strategies like effective nation branding could lead to investment inflows, growth of the tourist industry, and enhancement of the country's international ranking which is relevant for countries attempting to improve their international image and position (Gotsi et al., 2011; Anholt, 2010). One of the ways in which countries could strengthen their brand and image is through their engagement and participation in international organizations.

When interacting with and participating in such organizations, countries are able to demonstrate their abilities, principles, and willingness to collaborate on a global stage (Anholt, 2010; Anholt, 2011). Participation in international organizations can serve countries as a medium through which they can market their achievements in various sectors such as politics, economy, and even social and their readiness to tackle world problems (Aronczyk, 2008; Anholt, 2010). For instance, a country may want the world to see it through the UN as a nation committed to issues of peace, protection of human rights and development. In this way, by taking part in the various activities of the UN, a country can show its internationalism and its solutions to universal problems.

Assets of a country like participation in World Bank or International Monetary Fund can showcase its economic performance in addition to sound financial systems and pro-business policies. By becoming a member and interacting with such prominent forums, a country can invite the attention of the international community who will no doubt view the country as a responsible member of the global economic village who is not only able to manage their economy, but is also able to attract international investors and opportunities for trade. Besides the direct involvement with the international organizations, the countries can also exploit the image and status of such institutions to promote their global image. For instance, the standing or reputation of a country can be uplifted when it is able to organize key international functions or meetings which have been convened by international organizations, for example, Conferences of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change or World Economic Forum.

Literature review

The existing literature on the role of international organizations in shaping national image and prestige provides valuable insights. The relevance of a country's national brand embeddedness and personality congruence within these international organizations is one of the key factors in increasing its global perception. The growing importance of country images has led to increased attention from political leaders and the adoption of communication management practices to promote a favourable national image (Buhmann and Ingenhoff, 2014). Existing research suggests that the image of a country supports its international positioning and helps it become a leading player on the global stage, thereby enabling better economic integration. The instrumentalization of products and services as "international ambassadors" has been identified as a potential strategy for promoting a country's brand image.

1. Soft power and state

In an increasingly affiliated world, the ability of states to effectively wield power and influence on the global stage has become increasingly complex, transcending the traditional

notions of military might and economic strength. The concept of "soft power," as framed by **Joseph Nye**, has emerged as a critical component in the toolkit of modern statecraft, offering states a convincing alternative to the coercive approach of "hard power" (Nye, 2017). As defined by **Nye**, soft power is the ability to influence the behaviour of others through attraction and persuasion rather than coercion or payment (Nye, 2017). This form of power is rooted in a state's cultural, political, and ideological appeal and its ability to set the agenda and shape the international discourse (Lee, 2009).

For States, soft power is of crucial importance. With the information technology revolution and globalization of the world, soft power has emerged as an important complement to many traditional hard power instruments. States can strategically forge alliances, enhance their global standing and implement foreign policy objectives without the use of force or economic pressure. It is also important to keep in mind that soft power, as a means, can deepen the state's standing and strengthen its position in the international system so that the state can influence the international agenda it determines. Furthermore, the sources underscore the importance of soft power in the realm of counterterrorism, where states are diverting funds and resources towards building a positive image and engaging in public diplomacy (Fatima and Khan, 2018). This suggests that soft power can be a valuable tool in addressing complex security challenges, whereas the traditional hard power approach may need to be more effective. The sources also shed light on the concept of 'nation branding,' which is strategically promoting a country's positive attributes to enhance its reputation and influence. It has emerged as a strategic approach for states to promote their capabilities and sustain a favourable image in the international arena. By understanding and effectively utilizing soft power mechanisms, states can cultivate a more favourable global environment, strengthen their influence, and achieve their strategic objectives without relying solely on the coercive instruments of hard power (Rothman, 2011; Fatima and Khan, 2018; Holyk, 2011; Nye, 2017). International organizations have emerged as a significant and multifaceted instrument for countries to exercise soft power, which refers to the ability to influence others through attraction, persuasion, and non-coercive means. The institutions enable countries to express and promote their culture, politics and foreign policies to the world, ultimately influencing the interests, actions, and opinions of the various players in the global arena (Nye 2019). On the other hand, a foreign non-governmental organization or a multilateral institution is important for enhancing soft power. These organizations can legitimize and frame global narratives, public opinion, and state and individual action (Ikenberry and Nye, 2004).

2. Building the country's image through international organizations

There are more than 68.000 existing international organizations (UIA,2024), and their strategic use may become very powerful in creating and shaping a positive image of the country. The concept of "nation branding" has also gained prominence as a strategy for countries to manage their international image and promote their soft power (Fatima and Khan, 2018). Countries collaborating with international organizations tend to promote and represent their cultural achievements, technological advancement, and social progress. These actions enrich the country's global appearance and attractiveness.

2.1 The concept of nation branding

For a country to remain globally appealing and competitive, it has resorted to nation branding (Groen and Lee, 2013). States have also used international organizations as

instruments for projecting the nation's strategies in branding the nation. At this time, sovereign states have been able to promote their national brand, culture and economy to the international marketplace so that they can carve out a suitable position for themselves (Groen and Lee, 2013; Stokburger- Sauer, 2011). Thus, it is a process which is strategic and complex in nature that determines the distinctiveness, image and aura of a nation or its constituent's brand in relation to the world. Such a process is also commonly used to portray a nation's distinctive values and assets to the home and foreign audiences in a systematic manner, and evidently, these audiences are targeted in a coordinated and systematic manner (Singh, 2015). From a marketing perspective, the brand combines features such as name, symbol, term, sign, or design, distinguishing it from competitors' products and services (Kotler and Gentler, 2002). A brand is a focal point for product and service diversification and conveys a value promise (de Vincente, 2004). Furthermore, branding the country and nation and building its image and prestige connects marketing and public diplomacy. The concept of "nation branding" is a reasonably new term; however, it has been practised since immemorial (Szodni, 2008). Hence, there is an assumption that public diplomacy and nation branding are solely different versions of the same phenomenon. Meanwhile, one may be perceived from the perspective of international relations and the other from the marketable point of view. The person who has been considered as a nation branding is **Simon Anholt** (1996); he considered nation branding to be a broader concept of which public diplomacy is an inseparable part. Nation branding is correlated to the external presentation of the entire country.

Meanwhile, public diplomacy purely addresses government policy activities. Analogously, public diplomacy can be viewed as a subordination of nation branding. Hence, cultural diplomacy shall become a subset of nation branding. Building a country's image is identifying the most relevant attributes specific to the country represented and understanding its attractive, credible and favourable expression that may be delivered to the target group (Čiefová and Goda, 2019). Nation branding is not that different from regular branding; brands may be perceived in a specific way from the perspective of a great group of people on the domestic and foreign scene. The prominent recognition of the brand is based on the association with specific qualities and characteristics (de Vicente, 2004). Overall, national branding stands for building a strong, favourable and favourable image that is diverse from other countries. This is crucial because a country's brand can have significant economic, political, and social implications. A promising national brand can attract foreign investment, boost tourism, increase exports, and influence diplomatic relations.

2.2 Purpose of International Organizations

International organizations are entities composed of sovereign states or other international organizations established by an accord or other mechanism governed by global law and possessing their international legal personality (Trachtman, 2014). These organizations are formed to address specific needs and challenges that individual states may need to help handle. They serve as media for states to cooperate, coordinate, and collaborate on diverse topics and issues, from security and economic development to environmental protection and human rights (Barnett and Duvall, 2004).

Apart from the legal basis on which these organizations rest, one could argue that the main aim is to have member states work together in coordination. The goal of these institutions is to do together what would otherwise be impossible for one nation to do alone and

is why states join them in the first place.

These institutions in many cases remain focused and perform relevant functions such as:

1. Promoting international peace and security: Organizations such as the United Nations and the North Atlantic Treaty Organization work to prevent and resolve conflicts, maintain peace, and ensure global stability (Wehrey, 2017). [1][SEP]
2. Fostering economic cooperation and development: Institutions such as the World Bank, the International Monetary Fund, and the World Trade Organization aim to promote economic growth, facilitate trade, and address global economic challenges (Schlemmer-Schulte, 2000). [1][SEP]
3. Protecting human rights and promoting humanitarian aid: Organizations such as the United Nations High Commissioner for Refugees and the International Committee of the Red Cross work to protect individuals' rights and provide humanitarian assistance in times of crisis (Hansard, 1988). [1][SEP]
4. Addressing environmental and sustainability issues: Entities like the United Nations Environment Programme and the Intergovernmental Panel on Climate Change focus on addressing global environmental concerns and promoting sustainable development (UNIS, 2024). [1][SEP]
5. Fostering learning sharing and setting global standards: International organizations often operate as platforms for transmitting information, trading best practices, and selecting universal standards and norms across members of organizations, from aviation and telecommunications to public health and education. [1][SEP]

Through these various functions, international organizations play a crucial role in shaping the international arena and promoting cooperation among states to address global challenges (Barnett & Duvall, 2004; Forman & Segaar, 2006; Nafaa, 1981; Tapscott, 2014). [1][SEP] As noted before, for international organizations, the established framework is designed for states to work with diverse stakeholders, including governments, non-governmental organizations, and private sector actors, to tackle complex global problems collectively. One of the key ways international organizations exercise their influence is through their ability to define problems, set agendas, and deploy "intellectual technologies" to shape how issues are understood and addressed on the global stage (Ikenberry et al., 2004). For example, the United States attempted to influence the global economy by developing international financial institutions, policies and practices through one of its international organizations, the Monetary Fund. Nevertheless, the proliferation of international organizations and their growing influence in global affairs underscores the recognition among states that many of the challenges they face today require collective action and cooperation beyond the confines of national boundaries (Ikenberry et al., 2004; Barnett and Duvall, 2004; Forman and Segaar, 2006; Azis, 2022).

2.3 Nation branding, through International organizations in practice

International organizations have become a favourable tool for nation branding, promoting a country's image and building prestige. More than one country has employed this strategy using international organizations and public diplomacy.

Brand Canada: The country needs to use its membership in various international organizations more efficiently. Canada is a member of the United Nations and the G7 to promote its multiculturalism, environmental responsibility, and peacekeeping values. The

"Brand Canada" initiative powerfully communicates its natural beauty and high- quality life standards, which results in high appeal to tourism and foreign investors (Vasquez, 2021).

Singapore: Singapore uses its strategic position in international trade and commerce, hosting organizations like the ASEAN and the World Economic Forum. The government has marketed the city-state as a global business hub with high living standards, a clean environment, and strict governance that enhances its image as a healthy, safe, and efficient business operation (Can-Seng, 2008). [L] [SEP]

South Korea: The country's government has leveraged its membership in organizations such as the OECD and G20 to promote its technological advancements and cultural exports. One of the strongest cultural exports has been K-pop and Korean cinematography. South Korean initiatives such as the "Korean Brand" aim to target international audiences to promote the innovative spirit and cultural heritage (Nabila and Cipto, 2022). [L] [SEP]

New Zealand: Known for its stunning landscapes and outdoor lifestyle, New Zealand has utilized platforms like the Commonwealth and the World Trade Organization to promote its image as an adventure tourism destination. Campaigns like "100% Pure New Zealand" emphasize sustainability and highlight the country's natural beauty (Hall, 2016). [L] [SEP]

Germany: Through participation in international organizations such as the European Union and the G8, Germany promotes its image as a leader in engineering, environmental sustainability, and innovation. Similarly, to other countries, Germany has initiatives named "Make It in Germany" that aim to attract skilled migrants and promote the country as an attractive investment location (Anholt, 2010). [L] [SEP]

Japan: Japan has strategically used international organizations to promote its cultural identity and technological prowess. Campaigns focus on traditional arts, cuisine (such as sushi), and technological innovations, often linked to participation in the G7 and promoting events like the Tokyo Olympics (McGray, 2002). [L] [SEP]

South Africa: Following the end of apartheid, South Africa has actively worked on its nation branding through initiatives like "South Africa: Inspiring New Ways." By hosting international events such as the FIFA World Cup in 2010 and engaging with the BRICS nations, the country seeks to improve its global perception and stimulate tourism and investment (Knott, Fyall and Jones, 2012). [L] [SEP]

The case studies presented emphasize both the actions of the states and other actors of the international organizations and the sphere of their cooperation if such a possibility exists. Ego states develop their international image while aiming new investments or the nation as an appealing place for tourism and at the same time, they advertise their nation and its values.

Conclusion

In academic circles, there is a tendency to bring up the branding of countries as a necessary tactic in managing their economics, politics, and social lives. The work presented here shows that the image and the brand of a foreign country, as well as its prestige, will define to a large extent its ability to develop its tourist sector and relations as well as attract FDI. International organizations, institutions formed by international states to achieve common goals, can help facilitate nations' collaboration. International organizations present countries with abundant chances to improve their brand image because of their different functions, like

maintaining peace and security, stimulating economic growth, and protecting human rights. Allowing their member states to contact these organizations showcases the capabilities of the nations to the world as responsible states striving for collective solutions.

The examples presented—Canada's emphasis on multiculturalism, Singapore's branding as a business hub, South Korea's cultural exports, New Zealand's focus on sustainability, Germany's innovative leadership, Japan's cultural identity, and South Africa's post-apartheid initiatives—illustrate diverse approaches to nation branding through international engagement. Each example demonstrates the practical benefits of engaging with international organizations. Hence, the paper also provides a couple of practical suggestions for Slovakia based on the presented examples that may leverage international organizations to promote the country's image.

1. Firstly, Slovakia may take an active part in EU initiatives. As a member of the EU, the country can take a bold role in EU programs and initiatives that promote development and cooperation. Spotlighting contributions to EU policies, such as green technology and sustainable development, could enhance Slovakia's image as a progressive and responsible member state. More specifically, participating in the LIFE Program supports environmental and climate action across the EU. Slovakia engages in biodiversity conservation, climate change, and sustainable resource management projects. [L
SEP]
2. Secondly, Slovakia might use social networks for branding purposes. The country could partner with global institutions to promote its presence online. Joint efforts in creating digital promotions of the country to stimulate tourism, attract foreign scope investments, and present cultural heritages would be beneficial to expand the reach and reputation of Slovakia globally. One of the most powerful tools for reaching more people is social media most especially Instagram, TikTok, and Facebook. Conduct webinars regarding the country create appropriate websites for tourists block etc. [L
SEP]

To summarize, one's understanding of specific international organizations can be shaped through nation branding, proving that public diplomacy is required for any nation that seeks to survive in a delocalized world. Countries that actively seek engagement in international institutions and develop appropriate brands will enhance their international stature and help make the world a friendlier place. Hence, it will improve the image of the countries and instil the spirit of working together to resolve common issues of the world and achieve sustainable development.

List of references

ANHOLT,S. 2008. *Place branding: Is it marketing, or isn't it?* [online], 2008. [cit. 01.12.2024]. In S. Anholt, *Place Branding and Public Diplomacy* (Vol. 4, Issue 1, p. 1). Palgrave Macmillan. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1057/palgrave.pb.6000088>

ANHOLT,S. 2010. *Definitions of place branding – Working towards a resolution.* [online], 2010. [cit. 01.12.2024]. *Place brand Public Diplomacy* 6, 1–10 (2010) . Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1057/pb.2010.3>

- ANHOLT,S. 2010. *A Political Perspective on Place Branding*. [online], 2010. [cit. 01.12.2024]. In S. Anholt, Palgrave Macmillan UK eBooks (p. 12). Palgrave Macmillan. Dostupné na internete: https://doi.org/10.1057/9780230298095_2
- ANHOLT,S. 2011. *Beyond the Nation Brand: The Role of Image and Identity in International Relations*. [online], 2011. [cit. 01.12.2024]. Edward Elgar Publishing. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.4337/9780857930842.00027>
- ARONCZYK, M. 2008. “*Living the Brand*”: *Nationality, Globality, and the Identity Strategies of Nation Branding Consultants*. [online], 2008. [cit. 29.11.2024]. In M. Aronczyk, *International journal of communication (Vol. 2)*. USC Annenberg School for Communication & Journalism. Dostupné na internete: <https://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/articles/events/nationbranding/participant-papers/Living-The-Brand - Melissa-Aronczyk.pdf>
- AZIS,A.A. 2022. *The Role of Non-Governmental Organizations (NGO's) in Shaping Environmental Policies*. [online], 2022. [cit. 28.11.2024]. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research/Advances in social science, education and humanities research*. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.2991/assehr.k.220102.064>
- BARNETT, M.-DUVALL,R. 2004. *Power in global governance*. [online], 2004. [cit. 01.12.2024]. Cambridge University Press eBooks (p. 1). Cambridge University Press. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1017/cbo9780511491207.001>
- BUHMANN, A.- INGENHODD, D. 2014. *The 4D Model of the country image: An integrative approach from the perspective of communication management*. [online], 2014. [cit. 04.12.2024]. *International Communication Gazette (Vol. 77, Issue 1, p. 102)*. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1177/1748048514556986>
- CAN-SENG, O. 2008. *Reimagining Singapore as a creative nation: The politics of place branding*. [online], 2008. [cit. 01.12.2024]. *Place Branding and Public Diplomacy* 4(4):287-302. Dostupné na internete: DOI:10.1057/pb.2008.18
- ENNER,S. 2021. *Promoting The Country of Origin Through the Assets of Exported Services: The Moroccan Case*. [online], 2021. [cit. 05.12.2024]. *Journal of Marketing Research and Case Studies (p. 1)*. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.5171/2021.210134>
- FATIMA,N.-KHAN,Z.A. – 2018. “*Soft Power and Cultural Diplomacy as Counter-Terrorism Measure in Contemporary International Politics*.” [online], 2018. [cit. 05.12.2024]. *Global Social Sciences Review*. Dostupné na internete: [https://doi.org/10.31703/gssr.2018\(iii-ii\).01](https://doi.org/10.31703/gssr.2018(iii-ii).01).
- FORMAN, S.-SEGAAR,D. 2006. *New Coalitions for Global Governance: The Changing Dynamics of Multilateralism*. [online], 2006. [cit. 05.12.2024]. *Global Governance A Review of Multilateralism and International Organizations (Vol. 12, Issue 2, p. 205)*. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1163/19426720-01202007>
- GEUN, L. 2009. “*A Theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy*.” [online], 2009. [cit. 05.12.2024]. *Korean Journal of Defense Analysis*. Taylor & Francis. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/10163270902913962>.

- GOTSI, M.-LÓPEZ, C.-ANDRIOPOULOS, C. 2011. *Building country image through corporate image: exploring the factors that influence the image transfer*. [online], 20011. [cit. 04.12.2024]. Journal of Strategic Marketing, 19(3), 255–272. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/0965254X.2011.581387>
- GROEN, A.J.-LEE, K.M. 2013. *Nation Brand Management*. [online], 2013. [cit. 04.12.2024]. Archives of Design Research. Korean Society of Design Science. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.15187/adr.2013.05.26.2.55>
- HAFEZI, R.-WOOD, D.A.-TAGHIKHAH, F. 2024. *International environmental treaties: An honest or a misguided effort*. [online], 2024. [cit. 05.12.2024]. Cornell University. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.48550/arxiv.2404.07574>
- HAKIMIPOUR, A. – BOZORGKHO, H. 2012. *An empirical study to find important factors on building national brand: An Iranian tourism case study. International environmental treaties: An honest or a misguided effort*. [online], 2012. [cit. 04.12.2024]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.5267/j.msl.2012.08.022>
- HALL, C.M. 2016. *100% pure neoliberalism: Brand New Zealand, New Thinking, New Stories, Inc*. [online], 2016. [cit. 04.12.2024]. Commercial Nationalism and Tourism (pp.105-125). Dostupné na internete: DOI:10.21832/9781845415907-010
- HANSARD, 1988. *Afganistan*. [online], 1988. [cit. 04.12.2024]. Dostupné na internete: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/written-answers/1988/jun/20/afghanistan>
- HILDA, M.K. – MAINA, S. 2020. *Beyond Nation Branding to Building Country Brands through Marketing Mix*. [online], 2020. [cit. 02.12.2024]. The International Journal of Business & Management (Vol. 8, Issue 5). Canadian Center of Science and Education. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.24940/theijbm/2020/v8/i5/bm2005-001>
- HOLYK, G.G. 2011. *Paper Tiger? Chinese Soft Power in East Asia*. [online], 2011. [cit. 04.12.2024]. Political Science Quarterly (Vol. 126, Issue 2, p. 223). Oxford University Press. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1002/j.1538-165x.2011.tb00700.x>
- IKENBERRY, G. – NYE, J.S. 2004. *“Soft Power: The Means to Success in World Politics.”* [online], 2004. [cit. 02.12.2024]. Foreign Affairs. Council on Foreign Relations. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.2307/20033985>.
- IKENBERRY, G.J.-BARNETT, M.-FINNEMORE, M. 2004. *Rules for the World: International Organizations in Global Politics*. [online], 2004. [cit. 04.12.2024]. In Foreign Affairs (Vol. 83, Issue 6, p. 144). Council on Foreign Relations. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.2307/20034152>
- KNOTT, B.-FYALL, A.-JONES, I. 2012. *The Nation-Branding Legacy of the 2010 FIFA World Cup™ for South Africa*. [online], 2012. [cit. 01.12.2024]. Journal of Hospitality Marketing & Management 22(6). Dostupné na internete: DOI:10.1080/19368623.2012.663155
- LEE, G. 2009. *A theory of soft power and Korea’s soft power strategy*. [online], 2009. [cit. 04.12.2024]. Korean Journal of Defense Analysis (Vol. 21, Issue 2, p. 205). Taylor & Francis. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/10163270902913962>

- MAHMOUDZADEH, S.M.-NASR, M.S.-HASHEMI, M. 2014. *A survey on factors influencing city branding*. [online], 2014. [cit. 01.12.2024]. *Management Science Letters* (p. 2325). Growing Science. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.5267/j.msl.2014.9.001>
- MCGRAY, D. 2002. *Japan's Gross National Cool*. [online], 2002. [cit. 28.11.2024]. *Foreign Policy* 130(130). Dostupné na internete: DOI:10.2307/3183487
- NABILA, L.R.- CIPTO, B. 2022. *South Korea public diplomacy through K-beauty as an effort to improve nation branding*. [online], 2022. [cit. 02.12.2024]. Department of International Relation, Faculty of Social Science and Political Science, Muhammadiyah University of Yogyakarta, Indonesia. ISSN: 2664-7745 Volume 4, Issue 2, 2022, Page No. 74-79
- NAFAA, H. 1981. *The study of relationships between the international organizations and the member states: A system approach*. [online], 1981. [cit. 01.12.2024]. *International Interactions* (Vol. 7, Issue 4, p. 337). Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/03050628108434559>
- NYE, J.S. 2017. *Soft power: the origins and political progress of a concept*. [online], 2017. [cit. 24.11.2024]. Palgrave Communications (Vol. 3, Issue 1). Palgrave Macmillan. Dostupné online: <https://doi.org/10.1057/palcomms.2017.8>
- NYE, J.S. 2019. "Soft Power and Public Diplomacy Revisited." [online], 2019. [cit. 20.11.2024]. *The Hague Journal of Diplomacy*. Dostupné online: <https://doi.org/10.1163/1871191x-14101013>.
- PRIBYTKOVA, E. 2020. *What Global Human Rights Obligations Do We Have?* [online], 2020. [cit. 04.12.2024]. *Chicago Journal of International Law*, 20(2), 384-449. Dostupné na internete: <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1774&context=cjil>
- ROTHMAN, S.B. 2011. "Revising the Soft Power Concept: What Are the Means and Mechanisms of Soft Power?" [online], 2011. [cit. 27.11.2024]. *Journal of Political Power*. Routledge. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/2158379x.2011.556346>.
- SCHLEMMER-SCHULTE, S. 2000. *The Impact of Civil Society on the World Bank, the International Monetary Fund, and the World Trade Organization - the Case of the World Bank*. [online], 2000. [cit. 02.12.2024]. Social Science Research Network. Dostupné na internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2010156
- SINGH, B. 2014. *Emerging Trends in Branding Strategy*. [online], 2014. [cit. 01.12.2024]. *International Journal of Marketing & Business Communication*, Volume 1 Issue 3 July 2012, pp. 34-42. Dostupné na internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2536246
- STOKBURGER-SAURE, N. 2011. *The relevance of visitors' nation brand embeddedness and personality congruence for nation brand identification, visit intentions and advocacy*. [online], 2011. [cit. 03.12.2024]. *Tourism Management* (Vol. 32, Issue 6, p. 1282). Elsevier BV. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.12.004>
- SZONDI, G. 2008. *Public diplomacy and nation branding: Conceptual similarities and differences*. [online], 2008. [cit. 02.12.2024]. The Hague : Netherlands institute of international

relations Clingendael, 2008. Description:42 p. Dostupné na internete: <https://lib.ugent.be/catalog/rug01:001309225>

TAPSCOTT, D. 2014. *Introducing Global Solution Networks: Understanding the New Multi-Stakeholder Models for Global Cooperation, Problem Solving and Governance*. [online], 2014. [cit. 02.12.2024]. Innovations Technology Governance Globalization (Vol. 9, Issue 1, p. 3). The MIT Press. Dostupné na internete: https://doi.org/10.1162/inov_a_00200

TRACHTMAN, J.P. 2014. *The Economic Structure of the Law of International Organizations*. [online], 2014. [cit. 27.11.2024]. Chicago Journal of International Law, 15(1), 162-194. Dostupné na internete: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/cjil15&div=11&id=&page=>

UIA, 2024. *How many international organizations are there?*. [online], 2024. [cit. 03.12.2024]. Dostupné na internete: <https://uia.org/faq/intorgs1>

UNIS, 2024. *Developing Countries Need Help in Building Capacity to Adapt, Secretary-General Says in Message to Moscow Climate Change Conference*. [online], 2023. [cit. 02.12.2024]. Dostupné na internete: <https://unis.unvienna.org/unis/en/pressrels/2003/sgsm8907.html>

VASQUEZ, 2021. *Branding as Soft Power: How Canada's International Image Renders Hard Borders Pliable*. [online], 2021. [cit. 03.12.2024]. Undergraduate Review, 16, 42-50. Dostupné na internete: https://vc.bridgew.edu/undergrad_rev/vol16/iss2/8

WEHREY, F. 2017. *Insecurity and Governance Challenges in Southern Libya*. [online], 2017. [cit. 01.12.2024]. Carnegie Endowment for International Peace – Papers. Dostupné na internete: <http://www.jstor.com/stable/resrep12872>

XU, Y.-JIN, W.- LIN, Z. 2017. *Tourist post-visit attitude towards products associated with the destination country*. [online], 2017. [cit. 05.12.2024]. Journal of Destination Marketing & Management (Vol. 8, p. 179). Elsevier BV. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2017.03.006>

AKTUÁLNE BEZPEČNOSTNÉ OTÁZKY, HROZBY A RIZIKÁ

MIGRÁCIA AKO OHROZENIE ŠTÁTU: TEORETICKÝ RÁMEC PRE POCHOPENIE SPOJENIA HYBRIDNÝCH HROZIEB A MIGRÁCIE

MIGRATION AS A THREAT TO THE STATE: A THEORETICAL FRAMEWORK FOR UNDERSTANDING THE NEXUS HYBRID THREATS – MIGRATION

Martina Bolečeková*

ABSTRACT

Hybrid threats, when actors use traditional and non-traditional tools of warfare to pursue their goals, represent a current challenge for security and stability (not only) at the state level. Current research in this area points to situations in which the vulnerability associated with migration processes is used as a tool of hybrid warfare. The goal of this paper is to conceptualize the relationship between international migration and hybrid threats, thus contributing to a better understanding of this complex issue. To map and systematize the connections between migration processes and hybrid threats, the research relies on qualitative research methods and works from the theory of international relations, migration and security studies. The intended result of the analysis is a theoretically based, holistic understanding of the connection between migration and hybrid threats with the potential to predict, prevent, or more effectively address the abuse of migration flows as a tool of hybrid warfare.

Keywords: migration, security, hybrid threats

Úvod

Na rozdiel od tradičných ozbrojených konfliktov, v ktorých sa aktéri spoliehali takmer výlučne na vojenskú silu, v hybridných konfliktoch sú na dosiahnutie cieľov využívané rôzne nástroje, medzinárodnú migráciu nevynímajúc, pretože generovaním, riadením alebo manipuláciou migračných tokov dokážu štátni aj neštátni aktéri vyvíjať nátlak, vytvárať napätie, vyvolávať neistotu, narúšať bezpečnosť a prostredníctvom toho dosahovať svoje ciele.

Cieľom predkladaného príspevku je konceptualizovať vzťah medzi medzinárodnou migráciou a hybridnými hrozbami a prispieť k lepšiemu pochopeniu tejto zložitej problematiky. Pri analýze súvislostí medzi migračnými procesmi a hybridnými hrozbami sa výskum opiera najmä o kvalitatívne výskumné metódy a odborné práce z medzinárodných vzťahov, migrácie a bezpečnostných štúdií. Zo zahraničných autorov sa problematike využívania medzinárodnej migrácie a migrantov ako nástroja na presadzovanie cieľov intenzívne venuje najmä autorka **Greenhill** (2008, 2010, 2011, 2016, 2022) a v ostatných rokoch pribúdajú aj diela špecificky zamerané na výskum migrácie v kontexte hybridných hrozieb. U slovenských odborníkov nebola táto problematika zatiaľ hlbšie preskúmaná, ale ojedinele sa objavujú štúdie, ktoré sa svojím obsahom skúmanej problematike približujú (napr. Lidák – Štefančík, 2022).

---

* Doc. PhDr. Martina Bolečeková, PhD. pôsobí ako docentka na Katedre medzinárodných vzťahov a diplomacie na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: martina.bolecekova@umb.sk.

Problematike hybridných hrozieb vo všeobecnosti je už venovaná intenzívna pozornosť aj na Slovensku.

Zamýšľaným výsledkom analýzy je argumentačne podložené, holistické chápanie súvislostí medzi medzinárodnou migráciou a hybridnými hrozbami, čomu je prispôsobená aj štruktúra príspevku: prvá časť sa sústreďuje na objasnenie pojmu hybridné hrozby, druhá na vzťah medzinárodnej migrácie k bezpečnosti, aby sme následne, v poslednej časti, mohli systematizovať a vyhodnotiť vzťah medzi medzinárodnou migráciou a hybridnými hrozbami, ktorý, pre lepšie pochopenie, demonštrujeme na vybraných príkladoch z medzinárodných vzťahov.

1 Stručné vymedzenie pojmu „hybridné hrozby“

Hybridné hrozby ako nástroj *hybridnej vojny*¹¹ predstavujú v praxi medzinárodných vzťahov relatívne nový, zároveň však veľmi aktuálny problém, napr. **Ivančík** (2016) označuje hybridnú vojnu ako vojnu 21. storočia. Aj v paradigme medzinárodných vzťahov prevládajúcej počas 20. storočia čelili aktéri v medzinárodnom prostredí celej škále *bezpečnostných rizík a hrozieb*, pričom u odborníkov sa môžeme stretnúť s rôznymi prístupmi k vysvetleniu týchto pojmov. Prikláňame sa k interpretácii, ktorú uvádza napr. **Škvrnda** (2002) alebo **Hofreiter** (2009), ktorí pri vysvetlení pojmu hrozba vychádzajú z definície rizika: kým riziko predstavuje potenciálne nebezpečenstvo, ku ktorému môže dôjsť v určitom čase, ohrozenie pôsobí už bezprostredne; „*pôsobeniu ohrozenia by teda mala predchádzať existencia rizika*“ (Škvrnda, 2002, s. 87). **Hofreiter** tvrdí, že (v rovine vojenskej bezpečnosti) môžeme o ohrození bezpečnosti hovoriť vtedy, ak je jednoznačne identifikovaný zámer protivníka, a súčasne tento protivník disponuje dostatočnými schopnosťami na realizáciu svojho zámeru; v situácii, kedy chýba buď zámer, alebo spôsobilosť, hovoríme o potenciálnej bezpečnostnej hrozbe, teda o riziku (Hofreiter, 2009, s. 57-58). Podľa **Lasicovej a Ušiaka** (2012, s. 243) je hrozba pojem „*viazaný na konkrétne udalosti, ktoré môžu mať spoločenský, prírodný alebo technický charakter a spôsobujú narušenie rovnovážneho stavu spoločnosti*“.

Ako sme už naznačili vyššie, „príchod“ hybridných hrozieb významne mení tradičnú konceptualizáciu bezpečnosti, vrátane konfliktov, a to najmä kvôli ich viacrozmernému, resp. komplexnému charakteru, kedy sa ku konvenčným pridávajú nové prostriedky boja. Na rozdiel od tradičnej vojenskej konfrontácie sa pri hybridných hrozbách na dosiahnutie strategických cieľov využívajú kombinácie nástrojov – vojenských aj nevojenských; pričom využitie mnohých z nich je dostupné aj pre neštátnych aktérov (Alaca, 2016). V neposlednom rade, hybridné hrozby „*stierajú hranice medzi vojnou a mierom*“ (NATO, 2024), a aj preto sú náročné na identifikáciu a ťažšie sa im čeliť.

Koncept hybridných hrozieb má v akademickom diskurze relatívne krátku históriu. Hoci základy boli položené v rámci diskusií o nových formách konfliktov už skôr, samotný termín hybridné hrozby sa začína významnejšie skloňovať až na začiatku 21. storočia. Prvé použitie termínu „*hybridná vojna*“ sa prisudzuje **Hoffmanovi**, pričom za prelomový je považovaný jeho článok z roku 2007 „*Konflikt v 21. storočí: Vzostup hybridných vojen*“, v ktorom tvrdí, že moderné konflikty presahujú tradičné kategorizácie a spájajú viaceré spôsoby vedenia vojny, a

---

¹¹ Čo sa týka vzťahu medzi týmito pojmami, rozdiel medzi nimi je viac teoretický ako praktický, pretože pojmy hybridné hrozby a hybridná vojna sa výrazne prekrývajú (Galeotti, 2016; Hoffman, 2007). Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že hybridná vojna predstavuje realizáciu hybridných hrozieb.

to tak fyzické ako aj psychologické¹². Najvýraznejšiu dynamiku nabral akademický diskurz o koncepte hybridných hrozieb po ruskej anexii Krymu v roku 2014, ktorá je považovaná za typický príklad taktiky hybridnej vojny.

Hybridné hrozby predstavujú stále sa rozvíjajúcu oblasť. Hoci už bol vo výskume tejto problematiky dosiahnutý značný pokrok, precizovanie teoretických rámcov, ale najmä rozvoj praktických stratégií reakcie na hybridné hrozby stále poskytujú bohatý priestor pre interdisciplinárny výskum.

Ako veľmi náročná úloha sa javí už samotné definičné vymedzenie hybridných hrozieb. **Galeotti** (2016) v tejto súvislosti zdôraznil „*inherentnú nejednoznačnosť*“ a hybridné hrozby opísal ako „*adaptívne, vzájomne prepojené stratégie, ktoré využívajú zraniteľnosti vo viacerých systémových doménach*“. Táto charakteristika zdôrazňuje dynamickú a mnohorozmernú povahu súčasných bezpečnostných výziev.

Z mnohých dostupných definícií hybridnej vojny resp. hybridných hrozieb (Missiroli, 2024; Mumford – Carlucci, 2023; Lott, 2022; Taneski – Kirkova, 2018; Treverton et al., 2018; Alaca, 2016; Galeotti, 2016) sme sa pokúsili stručne zhrnúť ich základné znaky a charakteristiku. Dospeli sme k záveru, že hybridné hrozby predstavujú komplexný strategický prístup, ktorým sa aktér konfliktu snaží dosiahnuť svoje ciele tým spôsobom, že:

1. využíva zraniteľnosť cieľových systémov, pričom sa zameriava sa ktorúkoľvek ich časť (fyzickú aj virtuálnu), resp. viaceré zraniteľné miesta zároveň, a zároveň
2. kombinuje viaceré prostriedky, pričom môže využívať vojenské aj nevojenské nástroje.

2 Vzťah migrácie a bezpečnosti

Migrácia, ako každý proces zahŕňajúci ľudské bytosti a ich interakcie, prináša pre všetkých zainteresovaných mnoho dôsledkov – tak v rovine výhod, ako aj nevýhod. V tomto kontexte často platí, že ten istý efekt migrácie je vnímaný odlišným spôsobom v závislosti od subjektov – osôb alebo inštitúcií, ktoré ho hodnotia. Zároveň netreba zabúdať na to, že migračné procesy sú komplexné a nie je jednoduché (niekedy je to dokonca nemožné), oddeliť jeden vybraný dôsledok migrácie od ostatných dôsledkov, ktoré môžu pôsobiť v rôznych oblastiach fungovania spoločnosti. Dôsledky migračných procesov sa prejavujú vo všetkých sférach – sociálnej, kultúrnej, ekonomickej, politickej, a teda aj v oblasti bezpečnosti. Avšak považujeme za dôležité zdôrazniť, že migrácia má nespočetné množstvo podôb, preto je dôležité rozlišovať, ktorá konkrétny typ migrácie alebo kategória migrantov¹³ spôsobuje bezpečnostné obavy, či dokonca narušenie bezpečnosti. (Bolečeková, 2019)

Väčšina odborníkov sa zhoduje na tom, že za bezpečnostný problém je nutné považovať predovšetkým migráciu nelegálnu, resp. neregulárnu. **Messina** (2017), ktorý rozlišuje medzi pracovnou migráciou, sekundárnou migráciou (spájanie rodín), nútenou migráciou (alebo humanitárnou migráciou, ktorá v jeho ponímaní zahŕňa žiadateľov a azyl a utečencov) a neregulárnou migráciou; tvrdí, že vo vzťahu k vymedzeným migračným tokom sú prítomné

---

¹² Hoffmanovu prácu ovplyvnilo najmä skúmanie konfliktu medzi Izraelom a Hizballáhom v roku 2006, ktoré ukázalo, ako aj neštátni aktéri dokážu využívať sofistikované stratégie kombinujúce konvenčné a nekonvenčné nástroje.

¹³ Pojmy z oblasti migrácie, vrátane typológie a vymedzenia jednotlivých kategórii migrantov, používame v súlade so slovníkom pojmov Medzinárodnej organizácie pre migráciu (IOM 2024).

odlišné postoje. Kým pracovná migrácia býva vnímaná relatívne pozitívne; sekundárna migrácia býva spravidla vnímaná ako prinášajúca vážne následky pre sociálnu súdržnosť danej (hostiteľskej) spoločnosti; humanitárna migrácia je čoraz viac sledovaná s podozrením a neregulárna migrácia je vnímaná ako bezpečnostná hrozba.

Za jednu z príčin vnímania migrácie ako bezpečnostnej hrozby je považovaný nárast počtu neregulárnych migrantov, spôsobený jednak všeobecným nárastom mobility ako dôsledku globalizácie a rozvojom v oblasti dopravy a komunikácií; ale zároveň pribúdajúcimi obmedzeniami možností migrovať legálne; ďalšou z príčin je nesúlad medzi ponukou a dopytom po práci; a tiež fakt, že masová migrácia je často dôsledkom hrubého porušovania ľudských práv a konfliktov (Wohlfeld, 2014, s. 67).

Tradičný prístup k chápaniu bezpečnosti by migráciu pravdepodobne nebral do úvahy ako bezpečnostný problém. Ale, ako sme ukázali vyššie, definícia, ktorá vníma narušenie bezpečnosti výlučne v kontexte ozbrojenej konfrontácie už v súčasnom svete nie je postačujúca. Pri analýze vzťahu medzi migráciou a bezpečnosťou chceme poukázať na prínos tzv. kodanskej školy, ktorej predstavitelia prichádzajú s inovatívnym pohľadom na bezpečnosť. V horizontálnej rovine rozširujú chápanie bezpečnosti z úzkeho – prevažne vojenského, o širší záber, v ktorom bezpečnosť zahŕňa okrem vojenského aj politický, ekonomický, environmentálny a spoločenský sektor. Vo vertikálnej rovine členenie bezpečnosti vypracované kodanskou školou rozširuje množinu referenčných objektov – objektom bezpečnosti už nie je len štát, ale aj jednotlivец, spoločnosť, nadnárodná entita či ľudstvo ako celok (Huysmans – Squire, 2009; Lasicová, 2006). Uvedené je možné vzťahovať aj na migráciu resp. migrujúce osoby, ale s ohľadom na zameranie tohto príspevku sa ďalej v texte sústreďujeme na bezpečnostné aspekty migrácie vo vzťahu k štátu.

Medzi najčastejšie uvádzané sprievodné javy migrácie s potenciálom spôsobiť destabilizáciu v štáte môžeme zaradiť narušenie hraníc; záťaž v oblasti zdravotníctva, vzdelávania, sociálneho systému, bývania; ohrozenie zdravia; eskaláciu zločinnosti; nárast nezamestnanosti domácej pracovnej sily z dôvodu väčšej konkurencie a defláciu miezd; ohrozenie jazyka, kultúry a sociálnych hodnôt hostiteľských spoločností; rovnako ako cezhraničné problémy, predovšetkým obchodovanie s ľuďmi a terorizmus (Thomson, 2013). **Divinský** (2016) tiež tvrdí, že bezpečnostné problémy sú spojené najmä s nelegálnou migráciou, pretože sa s ňou spájajú mnohé javy, aktivity a procesy nežiaduce ako pre tranzitné/cieľové krajiny a ich spoločnosti, tak aj pre migrantov a ich komunity. Za obzvlášť závažné z pohľadu tranzitných/cieľových štátov a ich obyvateľstva považuje: nekontrolovaný prechod migrantov cez štátne hranice a ich nepovolený vstup na suverénne teritórium; činnosť organizovaných (zločineckých) skupín prevádzáčov – pašovanie osôb; rôzne iné sprievodné formy cezhraničnej kriminality; neoprávnený a neregistrovaný pobyt a pohyb migrantov na území štátu; nelegálne pracovné aktivity migrantov, ako aj ich nelegálne zamestnávanie, daňové úniky, účasť v tieňovej ekonomike; falšovanie či nedovolená manipulácia s cestovnými, identifikačnými, pobytovými a pracovnými dokumentmi a povoleniami; rôzne bezpečnostné hrozby, sťažený boj proti terorizmu a ochrana štátu; prehlbujúce sa sociálne, etnické, náboženské a politické napätie v spoločnosti, jej radikalizácia a možné násilné strety; vysoká ekonomická, technická, personálna a administratívna náročnosť manažmentu nelegálnej migrácie, ochrany hraníc a pracovného trhu.

Všetky uvedené skutočnosti majú samozrejme vplyv na formulovanie a realizáciu politik v zmieňovaných oblastiach. **Teitelbaum** (1984), ktorý analyzoval vzťah medzi migráciou a zahraničnou politikou okrem iného konštatuje, že *migrácia je významný faktor ovplyvňujúci podobu zahraničnej politiky štátu*: na jednej strane zahraničná politika prijímajúcej krajiny je v mnohých prípadoch ovplyvnená prítomnosťou veľkého počtu utečencov, imigrantov alebo diaspór v rámci štátnych hraníc; ale zároveň krajina pôvodu sa môže snažiť o mobilizáciu svojich emigrantov v prijímajúcom štáte, aby dosiahla podporu pre svoje ciele. Je potrebné dodať, že tieto ciele nemusia reflektovať úmysel škodiť prijímajúcej krajine¹⁴. Zároveň však po analýze vzťahu migrácie a zahraničnej politiky v prvom rade poukazuje na to, že aj *zahraničná politika štátu môže stimulovať medzinárodnú migráciu*, hoci nie vždy zámerne. Príkladom môžu byť vojenské alebo politické zásahy, ktoré ohrozili stabilitu cieľovej krajiny a spôsobili emigračné toky z jednotlivých regiónov. Okrem toho **Teitelbaum** konštatuje, že *medzinárodná migrácia môže byť používaná aj ako nástroj zahraničnej politiky*: vysielajúce aj prijímajúce krajiny môžu napr. využiť migračné toky ako prostriedok na destabilizáciu svojich nepriateľov udeľovaním azylu migrantom z antagonistických režimov.

Greenhill (2008, s. 7) v tomto kontexte použila pojem „*weaponizácia migrácie*“ (z angl. weapon – zbraň, t. j. používanie migrácie ako zbrane) a definuje ho ako „*manipuláciu s pohybom obyvateľstva ako operačným a strategickým prostriedkom na politické alebo vojenské účely*“, pričom tento typ manipulácie je možné realizovať tak, že ide o *vyhrážanie sa* vykonaním akcií, ale aj *priamym vykonaním* týchto akcií. Ďalší vývoj vyvolal potrebu hlbšieho pochopenia tohto konceptu a precíznejšieho definovania, napr. podrobnejšieho vymedzenia weaponizácie migrácie ako využívania dobrovoľnej alebo nútenej migrácie, pričom migračné toky sú vyvolávané zámerne – s politickými, vojenskými alebo akýmkoľvek inými cieľmi a neexistujú žiadne obmedzenia, kto môže takéto aktivity vykonávať, teda môžu ich vykonávať štáty aj neštátni aktéri (Başer 2022).

3 Migrácia ako súčasť hybridných hrozieb

Dostávame sa k prepojeniu migrácie, resp. jej dôsledkov, a hybridných hrozieb. Všetky vyššie zmieňované dôsledky migračných procesov, ak sa prejavia, spravidla majú negatívne dôsledky na bezpečnosť štátu. Avšak samotné prepojenie migrácie s bezpečnosťou automaticky neznamená aj prepojenie migrácie a hybridných hrozieb. K negatívnym vplyvom procesov, vrátane migračných, na chod spoločnosti a na bezpečnosť štátu, môže dochádzať „*prirodzene*“, teda bez toho, aby to niekto s konkrétnym cieľom naplánoval, a v tom prípade nevidíme jednoznačnú súvislosť medzi migráciou a hybridnými hrozbami. Zastávame názor, že migrácia, ako prirodzený proces sprevádzajúci ľudstvo počas celej jeho existencie, nemôže byť sama o sebe označovaná ako hybridná hrozba; ale aj migrácia, podobne ako čokoľvek iné, čo má vplyv na fungovanie štátov, môže byť aktérmi zneužívaná ako nástroj hybridnej vojny, tak ako sme to načrtli v prvej časti príspevku. Ďalej v texte uvedieme niekoľko vybraných príkladov, kedy je odôvodnené sa domnievať, resp. je preukázané, že migrácia bola zneužitá ako nástroj hybridnej vojny.

Ako prvý príklad uvedieme situáciu v rusko-ukrajinskej pohraničnej oblasti (2014 – 2022). Je odôvodnené sa domnievať, že počas ruskej anexie Krymu a následného konfliktu na

---

¹⁴ Môže ísť napr. o získanie podpory pre členstvo v medzinárodnej organizácii.

východnej Ukrajine bola migrácia použitá ako strategický nástroj, pričom odborná literatúra na potvrdenie tohto tvrdenia uvádza, že vysídlenie obyvateľstva spôsobilo nestabilitu, pohyby utečencov boli manipulované, aby vytvárali tlak na susedné krajiny, a etnicky ruské obyvateľstvo na území Ukrajiny bolo použité ako zámienka pre územné nároky (Veebel, 2020; Treverton et al., 2018; Romaniuk – Smutchak, 2016).

V súvislosti so sýrskym konfliktom a tzv. európskou migračnou krízou (2015 – 2016), kedy dochádzalo k masovým pohybom utečencov, boli tieto údajne weaponizované, aby vytvorili politický tlak na členské štáty Európskej únie. Niektoré odborné články dokonca naznačujú strategickú podporu migrácie s cieľom destabilizovať európske politiky a využívanie migračných tokov na vytváranie sociálneho a politického napätia v hostiteľských krajinách (Jennequin, 2016).

Aktuálne najlepšie zmapovaným príkladom zneužívania migračných tokov ako nástroja hybridnej vojny je bielorusko-poľská pohraničná kríza (2021), kedy bieloruská vláda aktívne napomáhala presunu migrantov a utečencov z Blízkeho východu k poľským hraniciam, aby vytvorila tlak na členský štát Európskej únie ležiaci na jej vonkajšej hranici a zámerným vyvolaním humanitárnej krízy spochybnila európsku migračnú politiku (Mészáros – Toca, 2023; Bekić, 2022; Berzins, 2022; Filipec, 2022; Gatta, 2022; Łubiński, 2022).

Na záver by sme ešte raz chceli zdôrazniť, že pri zneužívaní migrácie ako nástroja hybridnej vojny nemusí dochádzať k priamemu či nepriamemu ovplyvňovaniu migračných tokov, ale ako nástroj hybridnej vojny možno využívať aj spôsob prezentácie migračných tokov a ich dôsledkov, predovšetkým neodôvodnené šírenie strachu z migrácie, ktoré môže mať za následok šírenie nenávisťi voči imigrantom a utečencom v cieľových krajinách, sťaženie ich integrácie či dostupnosti ochrany, dokonca fyzické útoky, polarizáciu a radikalizáciu hostiteľskej spoločnosti a pod., čo v konečnom dôsledku rovnako môže viesť k destabilizácii štátu.

Záver

So zvyšovaním globálnej mobility, ako aj napätia v medzinárodnom prostredí, sa pochopenie komplexnej úlohy migrácie (nielen) v hybridnej vojne stáva čoraz dôležitejším pre udržanie medzinárodnej bezpečnosti. Hoci migráciu nemožno jednoznačne označiť za hybridnú hrozbu, jej potenciál pre zneužitie na tento účel je veľkou bezpečnostnou výzvou a vyžaduje si pozornosť zo strany akademikov, ale predovšetkým proaktívny prístup pri prijímaní stratégií boja proti hybridným hrozbám, ako aj pri ich realizácii.

Analýza medzinárodnej migrácie ako potenciálneho nástroja hybridnej vojny odhaľuje škálu možností, ako je možné manipulovať prirodzené ľudské procesy a zneužívať ich ako zbraň v hybridnej vojne. V prípade migračných pohybov ide predovšetkým o snahy o destabilizáciu cieľových spoločností prostredníctvom sofistikovaných stratégií, ktoré sme v príspevku demonštrovali na konkrétnych príkladoch.

Skúmaná téma je však veľmi aktuálna a problematika sa ďalej vyvíja, preto poskytuje mnoho ďalších príležitostí na výskum, napr. v oblasti mechanizmov weaponizácie migrácie, vývoja prediktívnych modelov na identifikáciu potenciálnych hybridných hrozieb spojených s migračnými pohybmi, či skúmanie právnych a politických rámcov na zníženie potenciálu migrácie ako nástroja hybridnej vojny.

Zoznam bibliografických odkazov

- ADAMSON, F. – GREENHILL, K. 2023. Deal-making, diplomacy and transactional forced migration. In *International Affairs*. 2023, roč. 99, č. 2. ISSN 0020-5850, 1468-2346. s. 707–725.
- ALACA, A. 2016. Hybrid Threats and New Conflicts in the International System. In *Journal of International Relations*. 2016, roč. 4, č. 2, s. 27–43.
- BAŞER, S. 2022. The Most Insidious Weapon of the Changing World: Migration. In *Bilge Strateji*. 2022, roč. 13, č. 24. ISSN 1309-212X. s. 167–185.
- BEKIĆ, J. 2022. Coercive engineered migrations as a tool of hybrid warfare: A binary comparison of two cases on the external EU border. In *Politička Misao*. 2022, roč. 59, č. 2 ISSN 0032-3241. s. 141–169.
- BERZINS, V. 2022. Hybrid warfare: weaponized migration on the eastern border of the EU? In *The Interdisciplinary Journal of International Studies* [online]. 2022, s. 19. [cit. 01. 12. 2024]. Dostupné na: doi:10.5278/OJS.IJIS.V12I1.6992
- BOLEČEKOVÁ, M. – OLEJÁROVÁ, B. 2017. Migration as part of the state's foreign policy: Case study Slovakia. In *CES Working Papers*. Iasi: Centre for European Studies Alexandru Ioan Cuza University of Iasi. 2017, vol. 9, no. 4. ISSN 2067-7693. s. 564-581.
- BOLEČEKOVÁ, M. – OLEJÁROVÁ, B. 2019. Securitization of migration in the Slovak Republic. In *Globe in motion: multiple shades of migration, regional perspectives*. 2. Bratislava: Institute of Ethnology and Social Anthropology, Slovak Academy of Sciences, 2019. ISBN 978-80-970975-9-2. s. 24-44.
- BOLEČEKOVÁ, M. 2019. *Bezpečnostné aspekty medzinárodnej migrácie: implikácie pre Slovenskú republiku*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2019. 104 s. ISBN 978-80-557-1591-9.
- DIVINSKÝ, B. 2016. Nelegálna migrácia – jej podstata, základné črty, význam a trendy v slovenskom kontexte. In Chabreček, L. (ed.): *Nelegálna migrácia na slovensko-ukrajinskej schengenskej hranici*. Prešov: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2016. ISBN 978-80-89540-80-8. s. 6-13.
- FILIPEC, O. 2022. Multilevel analysis of the 2021 Poland-Belarus border crisis in the context of hybrid threats. In *Central European Journal of Politics*. 2022, roč. 8, č. 1, s. 1–18.
- GALEOTTI, M. 2016. Hybrid, ambiguous, and non-linear? How new is Russia's 'new way of war'? In *Small Wars & Insurgencies* [online]. 2016, roč. 27, č. 2. ISSN 0959-2318, 1743-9558. s. 282–301. [cit. 01. 12. 2024]. Dostupné na: doi:10.1080/09592318.2015.1129170
- GATTA, F. 2022. The migration crisis goes East: the EU's Eastern borders under strain, between hybrid attacks, threats to human rights and the Ukrainian exodus. [online]. [cit. 01. 12. 2024]. Dostupné na internete: <https://dspace.unitus.it/bitstream/2067/49850/3/Vol%20Desafios%20y%20Limites%20-%20Chapter%20FL%20Gatta.pdf>

- GREENHILL, K. 2008. Strategic Engineered Migration as a Weapon of War. In *Civil Wars*. 2008, Vol. 10. Issue 1, s. 6–21. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/13698240701835425>
- GREENHILL, K. 2010. Weapons of Mass Migration: Forced Displacement as an Instrument of Coercion. In *Strategic Insights*. 2010, Vol. 9, Issue 1 (Spring-Summer 2010).
- GREENHILL, K. 2011. Using Refugees as Weapons. [online]. In *The New York Times*. [cit. 01. 12. 2024] Dostupné na internete: <https://www.nytimes.com/2011/04/21/opinion/21iht-edgreenhill21.html>
- GREENHILL, K. 2016. *Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy*. New York: Cornell University Press. 360 s. ISBN 9781501704369.
- GREENHILL, K. 2022. When migrants become weapons: the long history and worrying future of a coercive tactic. [online] In *Foreign Affairs*. 2022, Vol. 101, March/April. [cit. 01. 12. 2024] Dostupné na internete: <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2022-02-22/when-migrants-become-weapons>
- HOFFMAN, F. *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. [online] Potomac Institute for Policy Studies, 2007. [cit. 01. 12. 2024] Dostupné na internete: https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
- HOFREITER, L. 2009. O niektorých bezpečnostných rizikách súčasného sveta. In *Bezpečnostné fórum '09*. Zborník príspevkov z II. vedeckej konferencie. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB Banská Bystrica, Katedra bezpečnostných štúdií, 2009. ISBN 978-80-8083-790-7. s. 57-64.
- HUYSMANS, J. – SQUIRE, V. Migration and security. In *The Routledge handbook of security studies*. Routledge, 2009. p. 185-195.
- IOM 2024. *Základné pojmy v oblasti migrácie a integrácie cudzincov*. [online] Medzinárodná organizácia pre migráciu. [cit. 01. 12. 2024] Dostupné na internete: <https://iom.sk/sk/pre-media/zakladne-pojmy-o-migracii.html>
- IVANČÍK, R. 2016. Teoretické východiská skúmania problematiky hybridnej vojny – vojny 21. storočia. In *Medzinárodné vzťahy: vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. 2016, roč. 14, č. 2. ISSN 1336-1562, s. 130-156.
- JENNEQUIN, A., 2016. Turkey and the weaponization of Syrian refugees. In *Journal of International Affairs*. 2016, roč. 51, č. 4, s. 1–2.
- LASICOVÁ, J. – UŠIAK, J. 2012. *Bezpečnosť ako kategória*. Bratislava: VEDA, 2012. ISBN 978-80-224-1284-1.
- LASICOVÁ, J. 2006. *Bezpečnosť. Bezpečnostná agenda súčasnosti*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, 2006. ISBN 80-8083-352-4.
- LIDÁK, J. – ŠTEFANČÍK, R. 2022. Migration Diplomacy as a Foreign Policy Instrument. In *Politické Vedy*. roč. 25, č. 2. ISSN 1335 – 2741. s. 130–150.

- LOTT, A. 2022. The Concept of Hybrid Threats. In *Hybrid Threats and the Law of the Sea*. 2022. S. 1.: Brill Nijhoff. ISBN 90-04-50936-4. s. 16–36.
- ŁUBIŃSKI, P. 2022. Hybrid Warfare or Hybrid Threat – The Weaponization of Migration as an Example of the Use of Lawfare, Case Study of Poland. In *Polish Political Science Yearbook*. 2022, roč. 51, č. 1, ISSN 0208-7375. s. 43–55.
- MESSINA, A. M. 2017. Migration as a global phenomenon. In Bourbeau, P. (ed.), *Handbook on Migration and Security*. S. 1.: Edward Elgar Pub, 2017, s. 15-38. ISBN 978-1785360480.
- MESZAROS, E. – TOCA, C. 2022. The EU and its Resilience to Hybrid Threats. Case Study: Belarus and the Weaponising of Immigrants at the EU’s Eastern Border. In *Environment and society*. 2022, roč. 5, č. 5. ISSN 2667-9620.
- MISSIROLI, A. 2024. From hybrid warfare to “cybrid” threats - and back? Concepts, challenges, responses. In LONARDO, L. (ed.) *Addressing Hybrid Threats*. S. 1.: Edward Elgar Publishing, 2024. ISBN 978-1-80220-740-8. s. 40–56.
- MUMFORD, A. – CARLUCCI, P. 2023. Hybrid warfare: The continuation of ambiguity by other means. In *European Journal of International Security* [online]. 2023, roč. 8, č. 2. ISSN 2057-5637. s. 192–206. Dostupné na: doi:10.1017/eis.2022.19
- NATO, 2024. Countering hybrid threats. [online]. North Atlantic Treaty Organization. [cit. 01. 12. 2024] Dostupné na internete: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm
- ROMANIUK, M. – SMUTCHAK, Z. 2016. Migratory threats to national security of Ukraine: current challenges and ways of regulation. In *Baltic Journal of Economic Studies*. 2016, roč. 2, č. 3. ISSN 2256-0742. s. 107–112.
- ŠKVRNDA, F. 2002. Vybrané sociologické aspekty bezpečnostných rizík: Príspevok do diskusie o chápaní pojmu. In *Mezinárodní vztáhy*. 2002, roč. 37, č. 2.
- TANESKI, N. – KIRKOVA, R. 2018. The concept of hybrid threats. In *Knowledge – International Journal, Scientific Papers*. 2018, roč. 28. ISSN 2545-4439. s. 1795–1800.
- TEITELBAUM, M. Immigration, refugees, and foreign policy. In *International organization*. 1984, Vol. 38. Issue 3. pp. 429-450.
- THOMSON, C. 2013. Frontiers and Threats: Should Transnational Migration Be Considered a Security Issue? [online]. In *Global Policy*. [cit. 01-12-24]. Dostupné na internete: https://www.um.edu.mt/media/um/docs/institutes/medac/ourresearch/ourbooks/migration/Chapter_6.pdf
- TREVERTON, G., THVEDT, A., CHEN, A., LEE, K., MCCUE, M. 2018. Addressing Hybrid Threats [online]. Försvarshögskolan (FHS), 2018. [cit. 01-12-24]. Dostupné na internete: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:fhs:diva-7574>
- VEEBEL, V. 2020. Is the European Migration Crisis Caused by Russian Hybrid Warfare? In *Journal of Politics and Law*. 2020, roč. 13. ISSN 1913-9047. s. 44 - 53.

SEKURITIZACE MEZINÁRODNÍ MIGRACE V PROGRAMECH POLITICKÝCH STRAN VE VOLBÁCH DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY PARLAMENTU ČR V ROCE 2017

SECURITIZATION OF INTERNATIONAL MIGRATION IN THE ELECTION MANIFESTOS OF POLITICAL PARTIES IN THE 2017 ELECTIONS TO THE CHAMBER OF DEPUTIES OF THE PARLIAMENT OF THE CZECH REPUBLIC

Jiří Kohoutek – Jan Polišenský*

ABSTRACT

This study examines the securitization of international migration within Czech political discourse, focusing on the 2017 parliamentary elections. The objective is to analyze how relevant political parties framed migration, particularly in the context of the so-called European migration crisis of 2015, as a security threat in their pre-election policy documents. Using the concept of securitization as developed by the Copenhagen School, the study explores the extent to which migration discourse was instrumentalized to strengthen political positions and mobilize voters. The study employs a content analysis of the electoral manifestos of major political parties relevant after the 2017 elections to the Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic. The findings indicate that international migration was frequently framed as a security threat. This research thus offers a deeper insight into the political utilization of migration issues in the Czech context and its impact on the formation of security discourse in post-communist Central European states.

Keywords: *international migration, Copenhagen School, electoral programs, Czech Republic, securitization*

Úvod

Migrace se stala významným tématem v evropském politickém diskurzu, zejména v kontextu migrační krize z roku 2015, která dramaticky ovlivnila způsoby, jakými byla migrace vnímána a (více či méně) řízena napříč kontinentem. V České republice se sekuritizace migrace – rámování migrace jako otázky národní bezpečnosti – stala rozšířeným tématem nejen ve veřejném a mediálním diskurzu, ale také v programech politických stran. Předkládaná studie se zaměřuje konkrétně na to, jak české politické strany pojaly koncept sekuritizace ve svých volebních programech pro volby v roce 2017. V rámci výzkumného diskursu České republiky se nicméně nejedná o nijak zásadně frekventované téma, neboť – i když mezinárodní migrace je uvnitř společenské i decisivní sféry vnímána a kontextualizována jako (potenciální) hrozba,

---

* Mgr. et Mgr. Jiří Kohoutek, PhD. působí jako vedoucí katedry, University College Prague, Katedra politologie a společenských věd, U Santošky 17, 150 00 Praha 5, Czech Republic, e-mail: ková@ucp.cz. Jan Polišenský, MSc., PhD. působí jako vedoucí katedry, University College Prague, Katedra mezinárodních vztahů a diplomacie, U Santošky 17, 150 00 Praha 5, Czech Republic, e-mail: polisensky@ucp.cz. Zpracováno v rámci projektu *Československá a česká zahraniční politika a diplomacie a jejich kontexty*.

fakticky se České republice zásadní migrační či azylové vlny dotýkaly (a dotýkají) primárně jakožto tranzitního státu.¹⁵

Tabulka 1: Počty žadatelů o azyl, ČR a EU

Rok	ČR	EU
2014	1145	594180
2015	1515	1282690
2016	1475	1221185
2017	1445	677470
2018	1690	632615
2019	1915	702830
2020	1160	476360
2021	1405	638410
2022	1685	960725
2023	1405	1130345

Zdroj: Eurostat (2024)

Sekuritizační teorie Kodaňské školy představuje užitečný analytický rámec pro pochopení procesu, při kterém se témata, jako je migrace, stávají „sekuritizovanými“, tj. konstruovanými jako existenční hrozby vyžadující mimořádná opatření. Tento fenomén je čím dál zřejmější v České republice, kde se politické elity, média a veřejný diskurz spojily při prezentaci migrace jako vážného rizika pro národní bezpečnost, kulturu a identitu. Teorie sekuritizace zdůrazňuje diskurzivní konstrukci hrozeb politickými elitami. V kontextu migrace sekuritizace zahrnuje rámování (*framing*) migrantů jako rizika pro stabilitu společnosti, čímž se ospravedlňují restriktivní opatření pro kontrolu nebo prevenci migrace. Postoj České republiky k migraci odpovídá širšímu regionálnímu trendu ve střední Evropě, kde je migrace často rámována jako hrozba. Země Visegrádské skupiny – Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko – se spojily v odporu proti migračním kvótám uloženým EU a v upřednostňování národní suverenity (Csanyi & Kucharčík, 2023).

Veřejný diskurz o migraci, zejména ve vztahu k muslimským migrantům, byl silně ovlivněn islamofobními narativy, přestože skutečná muslimská populace v České republice je poměrně malá. Tato rétorika se rovněž odrážela ve volebních programech politických stran, kde byla hrozba "islamizace" často používána k ospravedlnění přísných kontrol migrace (Bonansinga, 2015). Sociální média se také stala nástrojem pro šíření islamofobního obsahu během migrační krize v roce 2015. Některé politické strany využívaly sociální média k posílení sekuritizačních narativů, což dále formovalo postoje veřejnosti a ovlivňovalo volební chování (Vallo et al., 2020).

Média hrají klíčovou roli v utváření veřejného mínění a často posilují sekuritizační narativy, které používají političtí aktéři. V České republice byla mediální pokrytí zásadní pro rámování migrace jako otázky bezpečnosti. Během tzv. migrační krize v roce 2015 česká média

---

¹⁵ Autoři si samozřejmě jsou vědomi vývoje migrační situace v ČR po začátku války Ruska proti Ukrajině v roce 2022, nicméně v rámci zkoumaného období tento vývoj není nijak relevantní.

buď zobrazovala migraci jako humanitární krizi, nebo zdůrazňovala její potenciální hrozby pro sociální stabilitu (Urbániková & Tkaczyk, 2020). Tento dvojí narativ podporoval politickou agendu, která prezentovala migraci jako sekuritizované téma. Další výzkum ukazuje, jak česká média mezi lety 2014 a 2016 aktivně konstruovala krizový narativ kolem migrace, přičemž migranty vykreslovala jako bezpečnostní hrozby a administrativní břemeno. Tímto způsobem se posílilo negativní vnímání mezi veřejností a ospravedlnila se restriktivní opatření, čímž se český mediální diskurz sladil se širším politickým narativem sekuritizace (Jelínková, 2019). Mediální pokrytí často posilovalo stereotypy a sociální hranice mezi migranty a hostitelskou společností. Středoevropská média, včetně těch v České republice, formovala narativy, které přispívaly spíše k sociálnímu vyloučení než k integraci (Pěničková, 2014). Diskurz o migraci v českých médiích během období od května 2015 do května 2016 prezentoval migraci jako hrozbu evropské společnosti. V tomto diskurzu se projevoval pocit "evropanství", který byl spíše vázán na Evropu jako celek než na EU jako politický projekt. Český diskurz vykazoval rozpor mezi uznáním příslušnosti k evropské civilizaci a skepsí vůči EU, kterou Češi vnímali jako "nucený" politický projekt. Přesto bylo v českých médiích možné sledovat určitý pocit sounáležitosti k Evropě tváří v tvář "migrační krizi" (Tamchynová, 2017).

Politické rámování migrace jako bezpečnostní hrozby bylo klíčovým faktorem utváření migrační politiky v České republice. Rétorika prezidenta **Miloše Zemana** je ilustrativním příkladem toho, jak byla migrace sekuritizována ve veřejné sféře. **Zeman** zobrazoval islám a imigraci jako hlavní hrozby, což odpovídalo širší populistické a nacionalistické rétorice, která v té době převládala po celé Evropě (Naxera - Krčál, 2018). Zároveň bylo možné identifikovat několik ideologických rámců – atlantismus, evropskost, internacionalismus a suverenismus – které ovlivnily politické pozice České republiky během migrační krize. Tyto ideologie pomohly upřednostnit národní bezpečnost a odolávat vnějším tlakům na přijetí uprchlíků, což přispělo k postoji České republiky proti kvótám na přerozdělení uprchlíků zavedeným ze strany EU (Drulák et al., 2024). Politické elity v České republice používaly dvojí rámování, kde uprchlíci byli prezentováni na jedné straně jako oběti potřebující pomoc, na straně druhé pak jako potenciální hrozby. Toto rámování umožnilo politickým aktérům ospravedlnit restriktivní migrační politiky a současně udržet zdání humanitárního zájmu (Kluknavská et al., 2019).

Politická rétorika v České republice důsledně rámovala migraci jako bezpečnostní hrozbu, což mělo hluboký vliv na volební strategie. Migrace byla klíčovým tématem ve volebních programech během voleb do Evropského parlamentu v letech 2014 a 2019. Politické strany napříč spektrem přijaly sekuritizační jazyk, který prezentoval migraci jako hrozbu pro národní suverenitu, kulturu a sociální stabilitu. Tento rozšířený použití sekuritizace jak populistickými, tak i hlavními stranami zdůrazňuje pragmatický přístup k migraci jako k politickému nástroji pro získání podpory voličů (Krotký, 2019).

Navzdory sekuritizačnímu rámci migrace však Česká republika čelila (a čelí) významným demografickým výzvám, jako je stárnutí populace a úbytek pracovní síly. Migrace by mohla pomoci tyto problémy řešit, avšak její sekuritizace reálně často brání politickým změnám umožňujícím početnější pracovní imigraci. Tento rozpor (*discursive gap*) mezi veřejnou protiimigrační rétorikou a praktickými ekonomickými potřebami se odráží v přístupu politických aktérů, kteří zároveň volali po restriktivních migračních politikách a přitom uznávali potřebu zahraniční pracovní síly v některých sektorech. (Frank et al., 2018; Mucha, 2024).

Při analýze volebních programů českých politických stran byla použita metoda postavené na kvalitativní obsahové analýze textů. Tato metoda umožnila identifikovat klíčové prvky a tematické rámce spojené s migrací z hlediska sekuritizace. Cílem bylo zjistit, jak jednotlivé strany prezentují migraci a jaké konkrétní bezpečnostní, politické a humanitární návrhy a opatření v této oblasti navrhují. Analýza se zaměřila na volební programy relevantních politických stran, které byly zastoupeny v Poslanecké sněmovně po volbách v roce 2017. Zdrojová data zahrnovala volební programy stran, které byly přístupné prostřednictvím jejich oficiálních webových stránek nebo dalších veřejných zdrojů.

1 Teoretické ukotvení sekuritizace

Kodaňská škola se v průběhu 90. let vymezuje vůči tradičnímu realismu a přijímá myšlenku, že bezpečnost závisí na intersubjektivní percepci hrozeb. Oproti tomu tradiční pojetí bezpečnosti se vždy soustředilo na materiální povahu hrozby. Prostřednictvím sekuritizace se pozornost přesouvá od údajně objektivních hrozeb ke způsobu, jakým jsou tyto hrozby konstruovány a jestli jsou tyto hrozby jako diskurz přijímány publikem (Emmers, 2007, s. 111-114). Na začátku 90. let, **Barry Buzan** v rámci kodaňské školy zavádí termín sekuritizace a díky tomu rozšiřuje a prohlubuje tradiční úzké pojetí bezpečnosti, přičemž vychází zejména z východisek spojení realismu a sociálního konstruktivismu. **Buzan** označuje sekuritizaci jako dynamický proces sociálního vytváření hrozeb a rizik, kdy se určité téma stává otázkou bezpečnosti. Klíčovou vlastností sekuritizace je, že téma se stává bezpečnostní hrozbou nikoli na základě skutečné, objektivně existující hrozby, ale protože je jako hrozba interpretováno a tato interpretace je pak přijata cílovým publikem (Buzan & Wæver, 2009). Tento proces tedy vychází z toho, jak je hrozba prezentována a jak ji příjemci vnímají, což odráží subjektivní přístup k bezpečnosti (Waisová, 2005). Z této premisy můžeme argumentovat, že bezpečnostní hrozba tedy nemusí reálně existovat, jelikož může být jen výsledkem přesvědčivé argumentace sekuritizačního aktéra (například politických elit, vlády, armády, nevládních organizací nebo lobbistických skupin a dalších expertů ale například i novinářů), který zdůrazňuje její význam nad ostatními tématy a prezentuje ji jako existenční (bezpečnostní) problém, čímž jí přiděluje určitou prioritu.

V českém prostředí se nabízí pro pojem sekuritizace volný překlad v podobě „*vnímání a označení problému jako bezpečnostní hrozby*“ (Eichler, 2002, s. 100) a navržená pracovní definice označuje sekuritizaci jako „*intersubjektivní proces, který se odvíjí od vyhodnocování bezpečnostních hrozeb, pro jejichž definování mají různé státy rozdílné prahy. Sekuritizaci můžeme charakterizovat jako samoreferenční proces; přičemž hrozba ve skutečnosti ani nemusí existovat nebo nemusí být příliš naléhavá. Stačí, když nějaký problém je jako bezpečnostní hrozba prezentován tak dlouho, až se s takovým náhledem ztotožní většina společnosti*“ (Eichler, 2002, s. 102).

Sekuritizaci nazýváme proces, v rámci něhož jsou bezpečnost, a tedy také hrozba a riziko, sociálně konstruovány skrze tzv. řečový akt (*speech act*). Díky konstruktivistickému přístupu Kodaňské školy v konceptualizaci bezpečnosti (resp. hrozeb) můžeme použít jazykové teorie řečového aktu. Bezpečnost jako řečový akt je sám o sobě pokus vytvořit realitu a nejedná se tedy o popis reality. Význam řečového aktu sekuritizace tedy není v označení nějaké skutečnější události, ale samotnou tuto diskursivní výpověď musíme považovat za tento akt. (Waisová, 2005)

Sekuritizační aktér svými argumenty označuje referenční objekt (objekt, který je zkoumán, například stát) za existenčně ohrožený v rámci tzv. projevů a tím spouští proces sekuritizace. Pokud většinová populace danou hrozbu přijme za vlastní, tak dochází k tzv. sekuritizačnímu pohybu, který vede k plné sekuritizaci hrozby (Emmers, 2007). Podle konceptu Kodaňské školy, lze jakékoli téma umístit na škálu, která sahá od depolitizovaného (téma není součástí veřejné debaty), přes politizované (téma je předmětem veřejné politiky), až po sekuritizované (téma je vnímáno jako existenční hrozba). Z toho lze dovodit, že Kodaňská škola považuje sekuritizaci za radikálnější verzi politizace.

Umístění témat není definitivní a může se měnit v závislosti na okolnostech. Autoři Kodaňské školy tvrdí, že bezpečnostní témata a existenční hrozby lze identifikovat pouze s ohledem na konkrétní povahu referenčního objektu. Charakter těchto hrozeb se přitom mezi jednotlivými úrovněmi a sektory výrazně liší. Termín sekuritizace nese v zásadě dva významy. Zaprvé jde o proces, během kterého se určité téma stane tématem bezpečnostním. Za druhé je to stav výsledku procesu sekuritizace. Sekuritizace daného tématu tedy v tomto pojetí znamená, že bylo přijato publikem, bylo umístěno do bezpečnostní agendy a je tedy vnímáno jako bezpečnostní hrozba (Martinovský, 2016). Tzv. sekuritizující aktér využívá nástroje (jako jsou metafory, analogy, emoce, atd.), aby přesvědčil publikum, že daná hrozba je naléhavá a bezprecedentní. Aktér vytváří narativ o subjektu (referenční objekt), který ho vykresluje jako vysoce zranitelný. Tento narativ má za cíl ovlivnit myšlenky a pocity publika tak, aby se shodly s názory sekuritizujícího aktéra. Cílem je ospravedlnit okamžité zavedení specifických politik na řešení vnímané hrozby (Balzacq, 2011, s. 3). Performativy, sociální závazky, režimy praktik a kontextualita pak nabízí alternativní vysvětlení a nové pohledy na původ a udržování bezpečnostních výzev, válek, etnických konfliktů, bezpečnostních komunit a rovnováhy hrozeb (Balzacq et al., 2016).

2 Sekuritizace migrace ve volebních programech zkoumaných politických stran

Volební programy jsou obecně považovány za důležitý prvek ve stranické soutěži během volebního procesu. Politické strany (mimo jiné) obvykle soutěží na základě svých volebních programů a vítěz či vítězové slibují implementovat politiky předložené ve svých programech. Volební programy plní tři základní funkce: poskytují informace o postojích strany k důležitým otázkám (ať už pro stranu samotnou nebo pro společnost obecně), pomáhají zefektivnit stranickou kampaň ve formě smlouvy mezi voličem a stranou a také slouží jako tištěný (nebo online) propagační materiál kampaně (Eder et al., 2017). Pokud jde o členy strany, volební programy rovněž slouží jako společná ideologie strany (integrační a identifikační funkce volebních programů) a stimulují členy k jednání ve prospěch strany (Eibl, 2010). Volební programy mají také svá negativa, jako je častý nedostatek schopnosti strany či vlády naplnit očekávání voličů nebo vliv byrokracie na politický proces (Kavanagh, 1981). Může být tedy často obtížné předpovědět, zda, jak a do jaké míry budou volební programy strany reflektovány v budoucích vládních politikách. Přesto jsou volební programy obecně považovány za důležitý zdroj dostupných dat pro analýzu, zatímco vyvolávají významnou metodologickou debatu v oblasti politických věd (Benoit et al., 2009; Däubler, 2012; Däubler et al., 2024; Dolezal et al., 2012; Laver, 2003; Laver & Garry, 2000; Thomson, 2020).

Ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR uspělo a mandáty si rozdělilo celkem 9 politických stran a hnutí z celkového počtu 31 kandidujících subjektů. Jejich přehled je uveden v Tabulce 2. Jiné kritérium pro zařazení strany do analýzy, než jejich volební úspěch, nebylo zvoleno.

Tabulka 2: Přehled politických subjektů zastoupených v PSP ČR po volbách 2017

Politický subjekt	Hlasy (%)	Mandáty
Občanská demokratická strana (ODS)	11,32	25
Česká strana sociálně demokratická (ČSSD)	7,27	15
Starostové a nezávislí (STAN)	5,18	6
Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)	7,76	15
Česká pirátská strana (Piráti)	10,79	22
TOP 09	5,31	7
ANO 2011	29,64	78
Křesťanskodemokratická unie – Československá strana lidová	5,80	10
Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura (SPD)	10,64	22

Zdroj: vlastní zpracování dle Český statistický úřad (2024a, 2024b)

Občanská demokratická strana (ODS) je konzervativně-liberální strana¹⁶: zatímco v sociálních otázkách je konzervativní, v ekonomických otázkách je liberálnější. Strana je mírně euroskeptická, nepřilíší nakloněna přijetí eura jako společné měny EU pro Českou republiku. Strana je poměrně heterogenní s národně-konzervativní frakcí, národně-liberální frakcí a křesťansko-konzervativní frakcí. Ve volbách v roce 2017 ODS vedl profesor **Petr Fiala**, bývalý rektor druhé největší univerzity v zemi, Masarykovy univerzity, a strana získala 11,32 % hlasů, což vedlo k obsazení 25 křesel v Poslanecké sněmovně.

Ve volebním programu ODS pro volby do Poslanecké sněmovny 2017 je patrný výrazný sekuritizační přístup k otázce migrace. Migrace je prezentována jako potenciální bezpečnostní hrozba, která vyžaduje striktní kontrolní opatření a ochranu vnějších hranic. Tento postoj ODS odpovídá širšímu sekuritizačnímu diskurzu, v němž je migrace vnímána jako riziko pro národní bezpečnost a stabilitu, což ospravedlňuje potřebu preventivních a represivních opatření. ODS ve svém programu zdůrazňuje ochranu vnějších hranic Evropské unie jako klíčový nástroj pro kontrolu migrace a zachování bezpečnosti. Tento důraz na ochranu hranic reflektuje obavy z nekontrolovaného pohybu osob a z potenciálních negativních důsledků na vnitřní bezpečnost České republiky. ODS tak podporuje opatření zaměřená na regulaci migrace a prevenci nelegálních přechodů, což je typický prvek sekuritizační strategie. Migrace je v programu ODS chápána jako fenomén, který ohrožuje státní suverenitu a vyžaduje aktivní zásahy, včetně spolupráce s dalšími členskými státy EU na posílení ochrany vnějších hranic. Tento přístup přispívá k budování narativu, v němž je migrace spíše problémem, který je nutné kontrolovat, než příležitostí pro společenský nebo ekonomický rozvoj. Bezpečnostní opatření vůči migraci jsou tak prezentována jako nezbytná pro zachování stability a ochrany národních zájmů (ODS, 2017).

¹⁶ Charakteristiky politických subjektů vychází z předchozí studie J. Kohoutka (2021)

ČSSD je tradiční sociálnědemokratická strana s kořeny sahajícími až do roku 1878 a je nejstarší politickou stranou v České republice. Strana podporuje smíšenou ekonomiku, sociální stát a progresivní zdanění. Je také příznivcem evropských integračních procesů. Po rezignaci **Bohuslava Sobotky** z pozice předsedy ČSSD byla strana vedena „triumvirátem“: **B. Sobotka** si ponechal pouze funkci premiéra, **Milan Chovanec** se stal statutárním předsedou strany a **Lubomír Zaorálek**, ministr zahraničních věcí, byl volebním lídrem. Nicméně kvůli nepříliš úspěšným výsledkům—strana získala pouze 7,27 % hlasů a 15 křesel v Poslanecké sněmovně—se novým předsedou strany stal Jan Hamáček.

I ve volebním programu ČSSD pro volby 2017 byla migrace prezentována jako klíčová bezpečnostní výzva. Strana propojuje problematiku migrace s bezpečnostními riziky, jako je nelegální migrace, a klade důraz na potřebu mít kontrolu nad tím, kdo do Evropy přichází. Tento narativ sekuritizace migrace posouvá otázku migrace z oblasti humanitární či ekonomické do oblasti bezpečnostní, což vyžaduje implementaci specifických bezpečnostních opatření. ČSSD podporuje budování Evropské pohraniční a pobřežní stráže a klade důraz na účinnou společnou ochranu vnějších hranic EU. Tento přístup naznačuje, že migrace je vnímána jako potenciální hrozba, která může destabilizovat bezpečnostní situaci, pokud nebude pod přísnou kontrolou. Strana tímto způsobem přispívá k sekuritizaci migrační otázky, kdy je kontrola hranic a eliminace nelegální migrace prezentována jako klíčová opatření pro zajištění národní a evropské bezpečnosti. Kromě posilování ochrany hranic podporuje ČSSD také preventivní opatření k zastavení nelegální migrace prostřednictvím humanitární a rozvojové pomoci do afrických a asijských zemí, odkud migranti nejčastěji přicházejí. Tento přístup opět odráží snahu o sekuritizaci migrace, kdy je humanitární pomoc prezentována jako nástroj pro prevenci bezpečnostních rizik spojených s migrací. Migrace je tak chápána jako fenomén, který vyžaduje koordinovanou akci na mezinárodní úrovni s cílem minimalizovat její potenciální negativní dopady na bezpečnost státu a regionu (ČSSD, 2017).

S kořeny v obecní a regionální politice je STAN obtížnější zařadit v politickém spektru. Obecně je strana eurooptimistická, liberální a pro-environmentální, což vedlo k její spolupráci s Pirátskou stranou v roce 2021. V roce 2017 stranu vedl **Jan Farský**, bývalý starosta města Semily, zatímco dnešním předsedou je **Vít Rakušan**, exstarosta města Kolín. Ve volbách v roce 2017 strana získala 5,18 % hlasů a obsadila 6 křesel v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky.

Ve volebním programu STAN pro volby do Poslanecké sněmovny 2017 lze rozpoznat prvky sekuritizačního diskurzu ve vztahu k migraci. Migrace je chápána jako důsledek mezinárodní nestability, která vyžaduje prevenci konfliktů a krizí prostřednictvím rozvojové pomoci a zahraničněpolitické spolupráce. Tento přístup směřuje k omezení migračních tlaků na Evropskou unii a snižuje potenciální bezpečnostní rizika. STAN podporuje posílení ochrany vnějších hranic EU jako klíčové opatření pro zvládnutí migrace, což odráží obavy z nekontrolované migrace a jejích dopadů na bezpečnost. Migrace je zde prezentována spíše jako hrozba vyžadující preventivní opatření a systematické kontrolní mechanismy (STAN, 2017).

KSČM, nástupkyně nechvalně proslulé Komunistické strany Československa (KSČ), je téměř ortodoxní komunistická strana, ačkoli má uvnitř i více „liberální“ křídlo. Na rozdíl od jiných komunistických stran bývalého sovětského bloku čeští komunisté nezměnili název strany ani svou orientaci směrem k sociálnědemokratickým nebo dělnickým variantám levice a

zůstali většinou beze změny. Ve volbách v roce 2017 stranu vedl **V. Filip** a strana získala 7,76 % hlasů a 15 křesel v Poslanecké sněmovně.

V rámci volebního programu KSČM z roku 2017 lze identifikovat sekuritizaci migrace jako zásadní prvek, který ovlivňuje celkový přístup strany k této problematice. KSČM klade důraz na řešení příčin migrační krize, přičemž odmítá vnucované kvóty na přerozdělování běženců a požaduje, aby migrace byla regulována s ohledem na suverenitu členských států. Tento postoj jasně naznačuje, že migrace je vnímána jako potenciální bezpečnostní hrozba, která musí být kontrolována a řízena přísnými opatřeními. Migrace je úzce propojena s otázkou stability a bezpečnosti evropského prostoru. KSČM se zasazuje o stabilizaci situace v oblastech, odkud migranti přicházejí, a zdůrazňuje odpovědnost států, které destabilizovaly tyto regiony. Tato externalizace migrační politiky, tedy zaměření se na řešení příčin migrace v místě původu, představuje klíčový prvek sekuritizačního rámce, který strana prosazuje. KSČM zároveň odmítá zahraniční vojenské mise bez mandátu OSN a výstavbu cizích vojenských základen na území České republiky, což dále podtrhuje její důraz na suverenitu a bezpečnostní zájmy státu. Bezpečnostní dimenze migrace je dále akcentována požadavkem KSČM na posílení policejního sboru a obranyschopné armády, která by kombinovala profesionální složky s výcvikem záloh a brannou výchovou obyvatelstva. Tento přístup odráží snahu strany zajistit bezpečnost a připravenost na krizové situace, což je v kontextu migrační krize prezentováno jako nezbytný prvek ochrany před možnými riziky spojenými s migrací. KSČM také klade důraz na podporu humanitární pomoci potřebným, avšak odmítá přijímání uprchlíků podle kvót nařízených Evropskou unií. Tento postoj odráží omezenou ochotu přijímat migranty a zdůrazňuje potřebu selektivního přístupu, který by byl v souladu s bezpečnostními zájmy České republiky. Strana se také zaměřuje na boj proti fašismu, rasismu a náboženské nesnášenlivosti, což je prezentováno jako součást širšího bezpečnostního rámce, který zahrnuje i otázku migrace (KSČM, 2017).

Česká pirátská strana je centristická nebo středolevicově orientovaná strana (ačkoli odmítá obecné dělení na levici a pravici), zaměřující se na liberální a ekologická témata a na témata spojená s informačními technologiemi. Předsedou strany byl ve zkoumaném období **Ivan Bartoš**, známý svým nekonvenčním vzhledem. Ve volbách v roce 2017 strana získala 10,79 % hlasů a 22 mandátů v Poslanecké sněmovně.

Ve volebním programu Pirátské strany pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2017 lze identifikovat důraz na racionální a pragmatický přístup k migrační krizi, který se odráží v diskurzu sekuritizace migrace. Program zdůrazňuje nutnost minimalizace rizik spojených s migrací, což Piráti vnímají jako ochranu českých občanů před potenciálními negativními dopady migrace. Piráti preferují omezení migrace do České republiky prostřednictvím podpory humanitární pomoci v krizových oblastech a pomoci co nejbližší místům konfliktů. Tento přístup má za cíl minimalizovat tlak na migrační proudy do Evropy a tím předejít možným společenským a bezpečnostním dopadům v České republice. Tento pragmatický postoj je v souladu se sekuritizačním diskurzem, který migraci představuje jako potenciální hrozbu pro vnitřní stabilitu a bezpečnost. Piráti jednoznačně preferují pomoc v krizových oblastech, což lze interpretovat jako snahu vyhnout se možným důsledkům přílivu migrantů a zajistit vnitřní bezpečnost státu. Tento postoj signalizuje ochotu přispět k řešení problémů migrace, avšak bez toho, aby Česká republika byla vystavena přímému tlaku masového přijímání migrantů. Postoj Pirátů lze považovat za sekuritizující migraci, protože preventivní opatření, která navrhuje, se

zaměřují na omezení jejího přílivu do země. Zároveň se distancují od xenofobních narativů a představují svůj přístup jako pragmatický a humanitární, s cílem zachovat bezpečnost a stabilitu státu (Piráti, 2017).

S akronymem v názvu strany zdůrazňujícím tradici, odpovědnost a prosperitu je TOP 09 eurooptimistická, konzervativně-liberální strana, poměrně podobná ODS, se silnějším konzervativním a katolickým prvkem, ačkoli je také podporována tzv. „městskými liberály“. V čele strany. Ve volbách v roce 2017 stála v čele TOP 09 **Markéta Pekarová Adamová** a strana jen těsně překonala nutný práh pro vstup do Poslanecké sněmovny s 5,31 % hlasů a 7 křesly ve sněmovně.

V rámci volebního programu strany TOP 09 z roku 2017 lze identifikovat sekuritizaci migrace jako klíčový prvek, který utváří celkový přístup strany k této otázce. Migrace je zde vnímána nejen jako ekonomická nutnost, ale především jako fenomén, který vyžaduje promyšlené a opatrné řízení s ohledem na bezpečnostní zájmy České republiky a stability Evropské unie. Strana klade důraz na rozvážnou migrační politiku, která má zajistit, že Česká republika se vyhne chybám, které podle TOP 09 v minulosti učinily některé západoevropské země při řízení migračních a integračních politik. V tomto kontextu je jasné, že migrace je zde konstruována jako potenciální riziko, jež musí být pečlivě kontrolováno. Migrace je také úzce propojena s otázkou ochrany vnějších hranic a bezpečnosti evropského prostoru. TOP 09 se zaměřuje na zachování Schengenského prostoru a na nutnost posílení společné kontroly vnější hranice Evropské unie prostřednictvím pohraniční stráže a rozvoje Schengenského informačního systému. Tento přístup naznačuje, že migrace je vnímána jako hrozba pro integritu a bezpečnost EU, což vede k navrhování bezpečnostních opatření, jež mají za cíl zamezit nelegální ekonomické migraci do Evropy. Strana dále zdůrazňuje nutnost vytvoření bezpečnostních zón v zemích původu, kde jsou uprchlíci nejvíce ohroženi, a důrazně podporuje návratovou politiku pro osoby, které nezískají mezinárodní ochranu. Tento přístup odráží trend externalizace migrační politiky, kdy se snaha o kontrolu migrace přesouvá mimo území Evropské unie, což opět akcentuje sekuritizační rámec vnímání migrace. Důraz na podporu resilience evropské společnosti vůči migračním výzvám, aniž by byly opuštěny základní evropské hodnoty, ukazuje na snahu TOP 09 udržet rovnováhu mezi humanitárním přístupem a bezpečnostními opatřeními. V tomto kontextu strana podporuje mezinárodní ochranu pro nejzranitelnější skupiny, což naznačuje omezenou ochotu přijímat migranty na základě jasně stanovených kritérií a v souladu s Ženevskými konvencemi, čímž se snaží zmírnit sekuritizující rétoriku (TOP09, 2017).

ANO 2011, dříve protikorupční politické hnutí, se stalo populistickou, centristickou stranou s politikou orientovanou od středu doleva. Vedla ji ve zkoumaném období druhá nejbohatší osoba v České republice, multimilionářský podnikatel **Andrej Babiš**, údajný bývalý agent komunistické tajné státní policie. Strana byla vítězem voleb v roce 2017, kde získala 29,64 % hlasů a obsadila 78 křesel v Poslanecké sněmovně.

Ve volebním programu hnutí ANO z roku 2017 je migrace do České republiky prezentována jako bezpečnostní hrozba. ANO vykresluje migraci v kontextu teroristických útoků a migrační krize, čímž propojuje otázky národní bezpečnosti a ochrany národní identity s tématem migrace. Tento přístup zdůrazňuje spojení mezi nelegální migrací a ohrožením bezpečnosti, což posouvá migraci do sféry bezpečnostních zájmů státu. Migrace je v programu ANO chápána v intencích národní suverenity, kdy hnutí trvá na tom, že rozhodnutí o přijímání

uprchlíků musí zůstat v kompetenci jednotlivých států. ANO tímto zdůrazňuje, že jednotlivé státy by měly mít plnou kontrolu nad svou migrační politikou, bez zásahů zvenčí, zejména ze strany Evropské unie. Tento postoj odpovídá snaze o zachování národní kontroly nad klíčovými otázkami, které mají potenciál ovlivnit demografii a sociální soudržnost. Odpor k vnuceným opatřením EU je zde silně patrný, což reflektuje širší debatu o národní suverenitě a schopnosti států rozhodovat samostatně o svých vnitřních záležitostech. Dalším prvkem, který v programu ANO vystupuje do popředí, je přístup k azylovému procesu. ANO podporuje možnost rychlého ukončení azylu v případech jeho zneužití k páčání zločinů. Tento důraz na bezpečnostní opatření a prevenci kriminality ukazuje na vnímání migrantů jako potenciálních nositelů rizik, což zvyšuje význam bezpečnostních opatření v celkovém přístupu k migraci. Tento přístup navíc podtrhuje potřebu efektivních mechanismů, které by umožňovaly rychlé a rozhodné reakce v případech, kdy se azylový systém zneužívá, což má za cíl chránit společnost před možnými hrozbami. Hnutí ANO rovněž volá po aktivní roli NATO při ochraně evropských hranic, což ukazuje na vnímání migrace jako záležitosti, která přesahuje možnosti civilní správy a vyžaduje vojenské kapacity. Tento požadavek na zapojení vojenských struktur, jako je NATO, naznačuje, že hnutí ANO považuje migraci za problém, který není jen otázkou sociální politiky, ale také otázkou národní a evropské bezpečnosti. Tímto způsobem se migrace stává nejen problémem vnitřní bezpečnosti, ale i širší otázkou geopolitické stability (ANO 2011, 2017).

KDU-ČSL je křesťansko-demokratická (katolická) a konzervativní strana, obvykle zastávající centristické názory a podporující politiku od středu doprava. V roce 2017 KDU-ČSL vedl Marián Jurečka a strana jen těsně překonala 5 % hranici potřebnou pro získání křesel v Poslanecké sněmovně, když získala pouze 5,8 % hlasů a 10 křesel.

KDU-ČSL ve svém volebním programu pro sněmovní volby 2017 klade důraz na sekuritizaci migrační otázky, což se projevuje v explicitním spojování migrace s bezpečnostními hrozbami. Strana prezentuje regulaci migračních toků a eliminaci ilegální migrace jako jednu z klíčových priorit své evropské a zahraniční politiky, čímž se přiklání k narativu, který staví migraci do kontextu bezpečnostních výzev a rizik. V programu KDU-ČSL lze identifikovat několik klíčových prvků sekuritizace migrace. Strana podporuje „užší spolupráci členských států EU při ochraně vnějších hranic a zajištění vnitřní bezpečnosti EU,“ čímž explicitně zmiňuje nezbytnost společného úsilí na evropské úrovni k zabezpečení hranic. Tímto krokem strana implicitně označuje migraci jako potenciální bezpečnostní riziko, které vyžaduje kolektivní a koordinovanou obranu. Kromě toho se KDU-ČSL zasazuje o reformu společné azylové politiky, jejímž cílem je stabilizace sousedních zemí a efektivní návratová politika. Tento přístup naznačuje preference pro opatření, která by měla minimalizovat počet žadatelů o azyl přicházejících do EU, což je další krok směrem k sekuritizaci, kdy je migrace vnímána jako fenomén, jenž vyžaduje preventivní zásahy mimo samotné území Unie. Ve vztahu k bezpečnosti KDU-ČSL také podporuje opatření na odhalování dezinformací, které mohou být spojovány s migrační krizí, a zároveň se explicitně vymezuje proti „islamistické propagandě a levicovému i pravicovému extremismu.“ Toto propojení mezi migrací a problematikou dezinformací a extremismu dále přispívá k prezentaci migrace jako faktoru, který přímo ohrožuje národní bezpečnost (KDU-ČSL, 2017).

Politické hnutí Svoboda a přímá demokracie (SPD) je euroskeptická strana, „postavená na ideologickém základu otevřeného nativismu zaměřeného proti islámu“ (Engler et al., 2019,

s. 1324), pojmenovaná po „Evropě svobody a přímé demokracie“ a členka frakce Identita a demokracie v Evropském parlamentu. Její obecná rétorika a program jsou protiimigrační, „vlastenecké/nacionalistické“ a pro přímou demokracii. Ve volbách v roce 2017 vedl SPD Tomio Okamura a strana získala 10,64 % hlasů, což vedlo k obsazení 22 křesel v Poslanecké sněmovně.

SPD ve svém volebním programu z roku 2017 jednoznačně sekuritizuje migraci do České republiky, zejména v kontextu nelegální imigrace a islamizace. Migrace je v tomto rámci představována jako existenční hrozba pro národní suverenitu, bezpečnost a stabilitu státu. Program SPD vykazuje znaky sekuritizačního diskurzu, kdy je migrace stavěna jako bezprostřední nebezpečí, které vyžaduje mimořádná opatření v oblasti ochrany hranic a řádu. SPD ve svém programu explicitně odkazuje na nelegální migraci jako na "počáteční fázi konfliktu, který v konečném důsledku ohrozí svobodu, demokracii i samotnou existenci České republiky a našeho národa". Tento narativ odráží typickou sekuritizační argumentaci, kde je migrace spojována s krizovými a konfliktogenními situacemi, jejichž dopad představuje ohrožení samotných základů státu. Takový přístup podporuje vytváření atmosféry nebezpečí, která vyžaduje reakce ze strany státních institucí zaměřené na zabezpečení státu a jeho obyvatel. Program SPD dále odmítá "multikulturní ideologii", kterou označuje za nástroj podporující islamizaci evropských zemí. Migrace je zde prezentována jako ohrožení české kultury a hodnot, přičemž přistěhovalectví je považováno za privilegium, nikoli za právo. SPD vázání povolení k pobytu na respektování českých hodnot a přizpůsobení se zde národnímu prostředí reflektuje diskurz ochrany původní kultury před vnímanou kulturní hrozbou. Zároveň SPD přistupuje k migraci především optikou hrozby vnitřní bezpečnosti státu. žádá posílení kontrolní role policie a zpravodajských složek, které mají sledovat "islamisty podporující džihád a šariu" a důsledně trestat projevy radikálního islámu. Výrazný důraz na potřebu bezpečnostních opatření má přispět k eliminaci potenciálního rizika spojeného s migranty a jejich integrací. Tento postoj vychází z konstrukce migranta jako hrozby, který může rozložit sociální soudržnost společnosti a oslabit stát. Ve svém programu SPD rovněž kritizuje evropskou integraci, kterou považuje za chybný projekt, jehož snahou je vytvořit "evropský superstát". Tento projekt je podle SPD spojen s potlačováním národní suverenity a přímo ohrožuje svobodu a demokracii v Evropě. SPD požaduje plnou suverenitu České republiky v oblasti migrace a bezpečnosti, což podtrhuje jejich důraz na zachování národní kontroly nad těmito oblastmi a odpor k hlubší integraci (SPD, 2017).

Závěr

Při srovnání migračních politik českých politických stran lze identifikovat několik společných témat a navrhovaných řešení. Všechny zkoumané strany, včetně KSČM, považují migraci za otázku národní bezpečnosti a zdůrazňují potřebu kontroly migračních toků, ochrany suverenity a bezpečnostních opatření. Strany jako KSČM, ANO, ODS a SPD kladou důraz na posílení vnějších hranic Evropské unie a odmítání vnučených migračních kvót, čímž prosazují národní kontrolu nad migrační politikou. Zároveň se opakují výzvy k řešení příčin migrace v zemích původu, což je snaha externalizovat problém migrace a zabránit jejímu přímému dopadu na Českou republiku.

Mezi jednotlivými stranami však existují i významné rozdíly v přístupu k migraci. ANO a ODS kladou velký důraz na bezpečnostní opatření a ochranu hranic, přičemž migraci vnímají

zejména v kontextu nelegálního přistěhovalectví a s tím spojených rizik. SPD, s výrazně nacionalistickým a protiimigračním postojem, zdůrazňuje hrozbu, kterou migrace představuje pro národní identitu, a požaduje striktní omezení migrace, včetně odmítnutí přijímání muslimských migrantů. Tento postoj je nejradikálnější v rámci zkoumaných stran a jasně demonstruje sekuritizující přístup k otázce migrace. Na druhé straně TOP 09 a KDU-ČSL, přestože také vnímají migraci jako bezpečnostní otázku, prosazují vyváženější přístup, který zahrnuje i humanitární aspekty. TOP 09 zdůrazňuje potřebu koordinované evropské politiky a zachování základních evropských hodnot při řešení migrační otázky. KDU-ČSL podporuje reformu azylové politiky s cílem zajistit stabilizaci sousedních zemí a efektivní návratovou politiku, přičemž se snaží kombinovat bezpečnostní opatření s humánním přístupem k nejzranitelnějším skupinám migrantů.

KSČM se podobně jako ANO, ODS a SPD staví proti vnuceným migračním kvótám a zdůrazňuje potřebu řešit migraci v místě jejího vzniku. Na rozdíl od SPD však KSČM více akcentuje odpovědnost států, které destabilizovaly původní regiony migrantů, a zdůrazňuje potřebu podporovat stabilitu v těchto oblastech prostřednictvím humanitární pomoci. Tento přístup představuje snahu o kombinaci bezpečnostních opatření s preventivními kroky zaměřenými na stabilizaci zdrojových zemí.

Pirátská strana se v porovnání s ostatními stranami vyznačuje pragmatickým přístupem k migrační otázce, který zahrnuje jak potřebu minimalizace bezpečnostních rizik, tak i poskytování humanitární pomoci. Piráti preferují pomoc v krizových oblastech s cílem minimalizovat tlak na migrační proudy do Evropy a tím předejít možným dopadům na Českou republiku. Tento přístup je méně sekuritizující než přístup ANO, ODS, SPD nebo KSČM, ale stále obsahuje prvky preventivní politiky zaměřené na omezení příchodu migrantů.

Sekuritizační diskurz, jak jej definuje Kodaňská škola, se v politických volebních programech v českém kontextu projevuje v diskurzech, které migraci prezentují jako existenční hrozbu, vyžadující mimořádná opatření. Tento přístup je patrný v rétorice KSČM, ANO, ODS a SPD, které zdůrazňují potřebu přísné kontroly migrace a posílení bezpečnostních složek státu. V širším kontextu sekuritizace migrace v České republice odpovídá regionálnímu trendu ve střední Evropě, kde je migrace často rámována jako hrozba pro národní bezpečnost, suverenitu a kulturní identitu. Tento trend je rovněž posilován mediálním pokrytím, které často přispívá k negativnímu vnímání migrace mezi veřejností. Přístup českých politických stran tak odráží obecný diskurz sekuritizace, který spojuje migraci s otázkami národní bezpečnosti a stability, přičemž se často opomíjí ekonomické a demografické přínosy, které by řízená migrace mohla přinést.

Seznam bibliografických odkazů

ANO 2011. 2017. *Ted' nebo nikdy. Ten jediný volební program, který potřebujete. Program hnutí ANO pro volby do Poslanecké sněmovny 2017* [online], 2017. [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <https://manifesto-project.wzb.eu//down/originals/2018-2/82430_2017.pdf>.

BALZACQ, T. 2011. A Theory of Securitization: Origins, Core Assumptions, and Variants. In T. Balzacq (ed.), *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*. London: Routledge, 2011. ISBN 9780203868508, s. 1-30.

BALZACQ, T. et al. (2016): 'Securitization' revisited: theory and cases. In: *International Relations* [online], 2016. Roč. 30, č. 4 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.1177/0047117815596590>>. s. 494-531.

BENOIT, K. et al. (2009): Treating Words as Data with Error: Uncertainty in Text Statements of Policy Positions. In: *American Journal of Political Science* [online], 2009. Roč. 53, č. 2 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2009.00383.x>>. s. 495-513.

BONANSINGA, D. (2015): The Role Of Public Discourse In Threat Framing: The Case Of Islamophobia In Czech Republic. In: *CES Working Papers* [online], 2015. Roč. 7, č. 4 (December) [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/198432/1/ceswp-v07-i4-p824-839.pdf>>. s. 824-839.

BUZAN, B. – WÆVER, O. L. E. (2009): Macrosecritisation and security constellations: reconsidering scale in securitisation theory. In: *Review of International Studies* [online], 2009. Roč. 35, č. 2 [cit. 24. 11. 2024] Dostupné na internetu: <<http://dx.doi.org/10.1017/S0260210509008511>>. s. 253-276.

CSANYI, P. – KUCHARČÍK, R. (2023): Central European Leaders' Attitudes Towards the Migration and the Migration Crisis. In: *Journal of Comparative Politics* [online], 2023. Roč. 16, č. 2 [cit. 24. 11. 2024]. <https://www.cpupi.si/assets/jcp/Articles-2023/JCP-July23-2.pdf>. s. 20-37.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. (2024a). *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 20.10. – 21.10.2017: Celkové výsledky hlasování* [online], 2024a. [cit. 02. 12. 2024]. Dostupné na internetu <<https://www.volby.cz/pls/ps2017/ps2?xjazyk=CZ>>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. (2024b). *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 20.10. – 21.10.2017: Rozdělení mandátů stranám* [online], 2024b. [cit. 02. 12. 2024]. Dostupné na internetu <<https://www.volby.cz/pls/ps2017/ps?xjazyk=CZ>>.

ČSSD. 2017. *Dobrá země pro život. Volební program ČSSD pro volby 2017* [online], 2017. [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/2018-2/82320_2017.pdf>.

DÄUBLER, T. (2012): The Preparation and Use of Election Manifestos: Learning from the Irish Case. In: *Irish Political Studies* [online], 2012. Roč. 27, č. 1 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.1080/07907184.2012.636183>>. s. 51-70.

DÄUBLER, T. et al. (2024): Party campaign statements and portfolio allocation in coalition governments. In: *West European Politics* [online], 2024. Roč. 47, č. 1 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.1080/01402382.2022.2140397>>. s. 216-227.

DOLEZAL, M. et al. (2012): The Life Cycle of Party Manifestos: The Austrian Case. In: *West European Politics* [online], 2012. Roč. 35, č. 4 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.1080/01402382.2012.682349>>. s. 869-895.

DRULÁK, P. et al. (2024): Roles and ideologies in foreign policy: the Czech positions on the EU migration crisis. In: *Journal of Contemporary European Studies* [online], 2024. Roč. 32, č. 4 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.1080/14782804.2024.2348160>>. s. 1259-1272.

EDER, N. et al. (2017): Manifesto functions: How party candidates view and use their party's central policy document. In: *Electoral Studies* [online], 2017. Roč. 45 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.11.011>>. s. 75-87.

EIBL, O. 2010. Volební programy. In S. Balík (ed.), *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. ISBN 978-80-7325-224-3, s. 69-96.

EICHLER, J. (2002). Sekuritizace. In P. Zeman (Ed.), *Česká bezpečnostní terminologie : Výklad základních pojmů* [online], 2002. [cit. 24. 11. 2024]. Brno: Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně. Dostupné na internetu: <<http://www.defenceandstrategy.eu/filemanager/files/file.php?file=16048#page=100.00>>.

EMMERS, R. 2007. Securitization. In A. Collins (ed.), *Contemporary Security Studies*. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-928469-6, s. 109-125.

ENGLER, S. et al. (2019): Assessing the diversity of anti-establishment and populist politics in Central and Eastern Europe. In: *West European Politics* [online], 2019. Roč. 42, č. 6 [cit. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1596696>>. s. 1310-1336.

EUROSTAT. (2024). *Asylum applicants by type, citizenship, age and sex - annual aggregated data* [online], 2024. [cit. 30. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <https://doi.org/10.2908/MIGR_ASYAPPCTZA>.

FRANK, L. et al. (2018). International Migration and the Czech Republic: Assumptions and Reality. In *32nd International Business Information Management Association Conference, IBIMA 2018, Sevilla* [online], 2018 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://ibima.org/accepted-paper/international-migration-and-the-czech-republic-assumptions-and-reality/>>.

JELÍNKOVÁ, M. (2019): A Refugee Crisis Without Refugees: Policy and media discourse on refugees in the Czech Republic and its implications. In: *Central European Journal of Public Policy* [online], 2019. Roč. 13, č. 1 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.2478/cejpp-2019-0003>>. s. 33-45.

KAVANAGH, D. (1981): THE POLITICS OF MANIFESTOS. In: *Parliamentary Affairs* [online], 1981. Roč. XXXIV, č. 1 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.pa.a054190>>. s. 7-27.

KDU-ČSL. 2017. *Zodpovědně pro společný domov. Řešení pro tři generace a jednu společnou budoucnost České republiky. Volební program KDU-ČSL pro sněmovní volby v roce 2017*

[online], 2017. [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <https://manifesto-project.wzb.eu//down/originals/2018-2/82523_2017.pdf>.

KLUKNAVSKÁ, A. et al. (2019): Claiming the Crisis: Mediated Public Debates about the Refugee Crisis in Austria, the Czech Republic and Slovakia. In: *Journal of Refugee Studies* [online], 2019. Roč. 34, č. 1 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.1093/jrs/fez022>>. s. 241-263.

KOHOUTEK, J. (2021). The Position of Public Administration in the Manifestos of Czech Parliamentary Political Parties: 2017 Elections to the Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic. In *Proceedings of the 14th International Scientific Conference Public Economics and Administration 2021* [online], 2021. [cit. 24. 11. 2024]. VSB – Technical University of Ostrava. Dostupné na internetu: <<https://dokumenty.vsb.cz/docs/files/cs/ced2d301-c42b-4231-8936-dd57bef443c7> s. 187-197>.

KROTKÝ, J. (2019): When migration unites political parties: The securitisation of migration in Czech party manifestos. In: *Czech Journal of Political Science* [online], 2019. Roč. 2019, č. 3 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.5817/PC2019-3-181>>. s. 181-199.

KSČM. 2017. *Jsme váš hlas. Mír ve světě, spravedlnost a bezpečí doma. Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 2017* [online], 2017. [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <https://manifesto-project.wzb.eu//down/originals/2018-2/82220_2017.pdf>.

LAVER, M. 2003. *Estimating the Policy Position of Political Actors*. Routledge, 2003. ISBN 978-0-203-45165-6.

LAVER, M. – GARRY, J. (2000): Estimating Policy Positions from Political Texts. In: *American Journal of Political Science* [online], 2000. Roč. 44, č. 3 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.2307/2669268>>. s. 619.

MARTINOVSKÝ, P. 2016. *Environmentální bezpečnost v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2016. 215 stran s. ISBN 978-80-210-8191-8.

MUCHA, Z. (2024): Dichotomous rhetoric and purposeful silencing: Contradictions of Czech and Polish post-2015 migration policy vis-à-vis immigration from South Asia. In: *New Perspectives* [online], 2024. Roč. 32, č. 1 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.1177/2336825x241230834>>. s. 52-73.

NAXERA, V. – KRČÁL, P. (2018): “This is a Controlled Invasion”: The Czech President Miloš Zeman’s Populist Perception of Islam and Immigration as Security Threats. In: *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics* [online], 2018. Roč. 12, č. 2 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.2478/jnmlp-2018-0008>>. s. 192-215.

ODS. 2017. *Silný program pro silné Česko: 190 kroků pro lepší život* [online], 2017. [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <https://manifesto-project.wzb.eu//down/originals/2018-2/82413_2017.pdf>.

- PĚNIČKOVÁ, D. (2014): Introduction: Migration to the Center Project Opens Europe Beyond Borders. In: *Urban People / Lidé města* [online], 2014. Roč. 16, č. 2 [cit. 24. 11. 2024]. https://urbanpeople.cuni.cz/LMENG-39-version1-lm_819_version1_penickova_intro.pdf. s. 273-285.
- PIRÁTI. 2017. *Černé na bílém. Volební program pro volby 2017 do Poslanecké sněmovny* [online], 2017. [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <https://manifesto-project.wzb.eu//down/originals/2018-2/82953_2017.pdf>.
- SPD. 2017. *Volební program 2017: Demokracii a svobodu – už nikdy o nás bez nás* [online], 2017. [cit. 24. 11. 2024]. <Dostupné na internetu: https://manifesto-project.wzb.eu//down/originals/2018-2/82721_2017.pdf>.
- STAN. 2017. *Program STAN 2017: Chceme vrátit stát zodpovědným občanům* [online], 2017. [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <https://manifesto-project.wzb.eu//down/originals/2018-2/82610_2017.pdf>.
- TAMCHYNOVÁ, K. (2017): Securitizing Migration, Europeanizing Czechs? In: *Central European Journal of International and Security Studies (CEJISS)* [online], 2017. Roč. 11, č. 4 [cit. 24. 11. 2024]. https://cejiss.org/images/issue_articles/2017-volume-11-issue-4-0/107-cejiss-cejiss-0417-electronic.pdf. s. 107-132.
- THOMSON, R. (2020). Parties' Election Manifestos and Public Policies. In *The Oxford Handbook of Political Representation in Liberal Democracies* [online], 2020. [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/doi:10.1093/oxfordhb/9780198825081.013.17>>.
- TOP09. 2017. *Volební program* [online], 2017. [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <https://manifesto-project.wzb.eu//down/originals/2018-2/82530_2017.pdf>.
- URBÁNIKOVÁ, M. – TKACZYK, M. (2020): Strangers ante portas: The framing of refugees and migrants in the Czech quality press. In: *European Journal of Communication* [online], 2020. Roč. 35, č. 6 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/10.1177/0267323120928224>>. s. 580-596.
- VALLO, Z. et al. (2020): Islamophobic Discourse of Czech Politicians and Political Parties on Twitter during the 2015 Migration Crisis. In: *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics* [online], 2020. Roč. 14, č. 2 [cit. 24. 11. 2024]. Dostupné na internetu: <<https://doi.org/doi:10.2478/jnmlp-2020-0009>>. s. 152-176.
- WAISOVÁ, Š. 2005. *Bezpečnost : vývoj a proměny konceptu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 159 s. ISBN 80-86898-21-0.

AFD A JEJ POSTAVENIE V SÚČASNOM NEMECKU

AFD ITS POSITION IN CONTEMPORARY GERMANY

Adriana Vasilková*

ABSTRACT

The Alternative for Germany (AfD), like other European far-right political parties, is experiencing a gradual increase in its popularity. Since 2017, it has been represented in the Bundestag, in the state elections in three federal states in 2024 it was supported by almost a third of voters, public opinion polls preliminary show that in the early parliamentary elections in 2025 it would receive 18% of the vote and finish second behind the CDU/CSU. The aim of the article is to point out the reasons for the success of this party (especially in the territory of the former GDR), to try to identify to what extent and why it can be perceived as dangerous, and what (negative) consequences its activities may have for Germany.

Keywords: *AfD, populism, extremism, democracy, electoral successes*

Úvod

V posledných desaťročiach zaznamenávame v európskom i mimoeurópskom priestore výrazný vzostup popularity pravicovo-populistických politických strán. Tie v súčasnosti nezastávajú úlohu marginálnych politických subjektov, ale čoraz častejšie sa dostávajú do štátnych či regionálnych parlamentov. Živnou pôdou pre pravicovo-populistické strany sú pocity strachu, sklamania či hnevu občanov z vývoja v spoločnosti, ale aj postoje štandardných politických strán k riešeniu páľčivých problémov, ktoré sú častokrát vnímané ako nedostatočné. Postoje pravicovo-populistických strán reflektujú špecifiká konkrétnych politických prostredí, v ktorých pôsobia, pričom ich ústrednou agendou býva zvyčajne kritika Európskej únie, migrácie, multikulturalizmu, islamizácie či globalizácie a zdôrazňovanie národných záujmov.

V nemeckom prostredí zastupuje pravicovo-populistické pozície politická strana Alternatíva pre Nemecko (AfD), ktorá sa etablovala na jednu z najsilnejších opozičných strán a v súčasnosti, krátko pred predčasnými parlamentnými voľbami 2025, má podľa prieskumov verejnej mienky šancu dosiahnuť svoj najlepší volebný výsledok. Popularita AfD odzrkadľuje výraznú vnútropolitickú krízu a polarizáciu nemeckej spoločnosti. Strana sama seba prezentuje ako obrancu nemeckej kultúry a identity. Kritici ju ale obviňujú z presadzovania xenofóbnych, nacionalistických a v niektorých prípadoch aj pravicovo-extrémistických tendencií. V tomto kontexte sa vedú intenzívne diskusie o jej vplyve na vnímanie demokracie v nemeckej spoločnosti.

Cieľom príspevku je poukázať na príčiny úspechov AfD, pokúsiť sa identifikovať, do akej miery ju možno vnímať ako nebezpečnú a aké dôsledky môže jej pôsobenie v nemeckom politickom prostredí spôsobiť.

---

* Doc. PhDr. Adriana Vasilková, PhD. pôsobí ako docentka na Katedre politológie na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: adriana.vasilkova@umb.sk.

1 Stručná genéza vzniku Alternatívy pre Nemecko a jej politického etablovania

Politická strana AfD je pomerne mladá strana, ktorá ale tvorí neprehliadnuteľnú súčasť nemeckého politického prostredia. Priamym impulzom jej vzniku vo februári 2013 bol dovtedajší postoj kancelárky **A. Merkelovej** a jej vlády k riešeniu európskej finančnej krízy. (Hilfen nur ultima ratio, 2010)

Stranu AfD založila skupina ekonómov, politikov a akademikov, ktorí ešte pred rokom 2013 upozorňovali na negatívne dopady politiky eurozóny na nemeckú ekonomiku a po vypuknutí európskej finančnej krízy kritizovali politiku EÚ, najmä záchranné finančné balíčky pre zadlžené krajiny. V prvých rokoch svojho pôsobenia sa strana zameriavala predovšetkým na otázky ekonomickej a hospodárskej politiky a európske otázky. Vďaka finančnej podpore z podnikateľských kruhov si v pomerne krátkom čase vybudovala pevnejšiu organizačnú štruktúru, aj na regionálnej (krajinskej) úrovni. V roku 2013 mala cca. 17 687 členov (Anzahl der Parteimitglieder der AfD, 2024), pričom mnohí z nich, ako nespokojenci s politikou ich vtedajších materských strán, prešli do AfD z iných subjektov, prevažne z Kresťanskodemokratickej únie (CDU) či Slobodnej demokratickej strany (FDP)¹⁷. AfD sa už v septembri 2013 zúčastnila parlamentných volieb. Jej hlavnou volebnou témou bola kritika politiky eurozóny, protest proti záchranným balíčkom pre krajiny EÚ, ktoré boli vnímané ako finančná záťaž pre Nemecko a nesúhlas s politikou Európskej únie. Po voľbách sa do nemeckého parlamentu - Spolkového snemu nedostala. Získala 4,7% hlasov (Bundestagswahl 2013), čo však bolo tesne pod hranicou 5 %, ktoré sú potrebné na získanie poslaneckých kresiel. Tento volebný výsledok poukázal na to, že strana má potenciál svojim programom osloviť pomerne veľkú časť voličstva a v budúcnosti sa stať parlamentnou politickou stranou.

Naznačili to už voľby do Európskeho parlamentu o rok neskôr, keď s podporou 7,1 % získala sedem kresiel. (Europawahl 2014) Úspešná bola aj v domácom prostredí, mnohým jej kandidátom sa darilo dostať do mestských a obecných zastupiteľstiev. Napriek tomu, že bola v tomto období silne euroskeptická, nemožno ju označiť za stranu jednej témy. V strane síce dominoval program orientovaný na trhový liberalizmus, nevyhýbala sa ale ani otázkam z oblasti rodinnej, imigračnej či rodovej politiky. Podarilo sa jej spojiť ekonomické a kultúrne aspekty nastolených problémov a formulovať aj konzervatívnejšie postoje. (Die Wahlprogrammatik der AfD in vergleichender Perspektive, 2014)

Zlomom v ďalšom smerovaní AfD a posilnení konzervatívnych tendencií sa stal rok 2015. Tvrdšie pravicovo a národne orientované krídlo otvorene spochybňovalo umiernený postup vedenia strany. Vnútrostranícky rozkol vyústil do zmeny vedenia (predsedníčkou sa stala Fauke Petry, členka pravicového krídla, spolupredsedom Alexander Gauland) a odchodu cca. pätiny jej členov, prevažne reprezentantov pôvodného ekonomicko-liberálneho krídla.

V tomto období sa preferencie strany pohybovali pod zvoliteľnou hranicou. Záchranou pre AfD sa stala utečenecká kríza. Politika otvorených dverí tretej nemeckej vlády **A. Merkelovej** voči utečenom zapríčinila, že do krajiny začali prúdiť tisíce migrantov. Mnohí občania boli z krokov vlády a z nekontrolovanej migrácie znepokojení a považovali vládnu politiku za hrozbu pre bezpečnosť, kultúru a identitu Nemecka. AfD tieto obavy šikovne využila vo svoj prospech. Postavila sa do pozície ochrancu záujmov nemeckého občana a

---

¹⁷ Napr. zakladajúci členovia strany Bernd Lucke či Alexander Gauland.

kritika otvorených hraníc a utečeneckej politiky.(Die Hochburgen der AfD, 2016) Tento jej postoj sa prejavil úspechmi tak v krajiniských voľbách, do ktorých sa strana postupne dostávala¹⁸, ale predovšetkým v parlamentných voľbách v roku 2017, v ktorých získala 12,6% hlasov a stala sa tretou najsilnejšou stranou v Spolkovom sneme po CDU/CSU a SPD. (Bundestagswahl 2017) Od roku 2017 až do súčasnosti je AfD stálym členom nemeckého parlamentu a etablovanou, opozičnou stranou.

2 AfD a jej miesto v politickom spektre

V čase svojho vzniku sa AfD profilovala ako silne eurokritická a euroskeptická strana, ktorá bola proti politike záchrany eura a vystupovala proti európskej integrácii. Postupom času sa však čoraz viac zameriavala na otázky migrácie, národnej identity, vnútornej bezpečnosti a kritiky dovtedajšieho spôsobu vedenia politiky. Jej programový a ideologický profil sa posunul výraznejšie doprava a v súčasnosti vykazuje znaky pravicovo populistickej a v istých ohľadoch až pravicovo extrémistickej strany.

Znaky pravicového populizmu sú v strane jasne viditeľné. (Möller, 2022) AfD sa prezentuje ako strana, ktorá obhajuje obyčajných ľudí proti skorumpovanej (vládnej) elite. Seba vníma ako alternatívu voči štandardným politickým stranám a kritizuje ich za odklon od potrieb obyčajných ľudí. Populistickou črtou AfD je jej tendencia prezentovať zložité sociálne, ekonomické a politické problémy čiernobielo. Zreteľné vymedzovanie sa “my” verzus “oni” je pre časť voličstva, ktorá súčasný svet považuje za neistý a zložitý, zrozumiteľné a atraktívne. AfD sa stavia nielen proti politickej elite, ale aj proti mainstreamu v médiách, kultúre či ekonomike. Tvrdí, že médiá neodrážajú skutočnú vôľu ľudu, manipulujú verejnou mienkou a iba vlastné názory považujú za správne. Ústredným prvkom pravicového populizmu je kladenie dôrazu na národnú identitu a suverenitu. AfD sa stavia do pozície ochrancu nemeckej kultúry a hodnôt, kritizuje multikultúrne sociálne modely, aj vplyvy globalizácie a imigrácie. Jej rétorika je často emotívna, naliehavá, využívajúca obavy a strachy obyvateľstva. Strana zdôrazňuje, že sa, na rozdiel od iných, nebojí otvárať témy, ktoré sú nepohodlné a jasne pomenovať problémy, ktoré sú zložité.

AfD býva označovaná aj za pravicovo konzervatívnu stranu, keďže podporuje zachovanie tradičných hodnôt, predovšetkým v otázkach rodiny, manželstva, rodových rolí, národnej identity a kultúry. Voči tradičným konzervatívnym stranám, ktoré reprezentujú v mnohých oblastiach pragmatickejši, umiernenější postoj, sa AfD v požiadavkách javí radikálnejšie, napríklad v súvislosti s európskou integráciou či utečeneckou politikou. AfD taktiež kritizuje tradičné konzervatívne strany za ich prílišnú politickú korektnosť, a za to, že sú v oveľa väčšej miere pripravené prijímať kompromisy, čím zrádzajú záujmy ľudí, ktorí ich volili. Strana vykazuje určité liberálne prvky v niektorých názoroch na ekonomiku. Podporuje slobodnú trhovú ekonomiku, menšie zásahy štátu do ekonomiky ako aj dereguláciu, konkurenčný trh či zníženie byrokracie. (Die Programmatik der AfD, 2022)

Kontroverznou otázkou pri hodnotení AfD je inklinácia niektorých jej členov, resp. krajiniských stranických organizácií k pravicovému extrémizmu. Za najradikálnejší prúd v strane je považované tzv. *Kridlo* združené okolo **Björna Höckeho**, čelného predstaviteľa

---

¹⁸ AfD má v súčasnosti zastúpenie vo všetkých spolkových krajinách s výnimkou Šlezvicka-Holštajnska. (Wo ist die AfD in deutschen Landtagen vertreten?, 2024)

krajinskej organizácie v spolkovej krajine Durýnsko. *Krídlo* sa v minulosti opakovane dostalo na titulky s vyhláseniami, ktoré boli interpretované ako nacionalistické alebo revizionistické. Niektorí radikálni členovia *Krídla* vyjadrujú antidemokratické myšlienky a otvorenosť voči autoritárskym politickým modelom. (Cremer, 2022) Táto forma argumentácie, ktorú nemecká spoločnosť aj vzhľadom na historickú skúsenosť s nacistickým režimom vníma citlivo, je jednou z hlavných príčin, ktorá spája AfD s pravicovo-extrémistickými postojmi. Časti strany sú taktiež v priamom kontakte aj s inými pravicovo extrémistickými organizáciami, napr. s Identitárnym hnutím. Spolkový úrad, resp. krajinské úrady na ochranu ústavy AfD a jej mládežnícku organizáciu Mladá alternatíva (Junge Alternative) monitorujú. V súčasnosti je AfD zatiaľ označená ako strana, ktorá je “podozrivá z pravicového extrémizmu”. Krajinské úrady na ochranu ústavy ju však v spolkových krajinách Durýnsko, Sasko-Anhaltsko a Sasko označili za “určite pravicovo extrémistickú”. (Gesichert extremistisch - was folgt daraus?, 2023) Nemecký Spolkový snem obdržal viacero žiadostí o prerokovanie možného zákazu tejto strany.¹⁹ (Was spricht für und was gegen ein AfD-Verbotsverfahren?, 2025) Vplyv radikálneho krídla a jeho prepojenie na extrémne prúdy tak zostáva opakujúcou sa témou v politickej diskusii o AfD a jej budúcom smerovaní a je predmetom aj vnútrostraníckych diskusií prezentovaných umiernenými členmi strany.

3 Príčiny popularity AfD

Ako už bolo vyššie spomenuté, strana AfD je od roku 2017 etablovanou parlamentnou stranou, ktorá má v politickom systéme Nemecka svoje pevné, i keď častokrát diskutované miesto. V parlamentných voľbách 2021 síce v porovnaní s voľbami 2017 získala menej hlasov - 10,4%²⁰ (Stimmenanteile der AfD bei den Bundestagswahlen von 2013 bis 2021), napriek tomu si udržuje stabilnú voličskú podporu, ktorá sa v súčasnosti, t.j. tesne pred predčasnými parlamentnými voľbami 2025, pohybuje okolo cca. 20%. (Wahlumfragen, 2025) O podpore strany vypovedá aj postupný nárast jej členskej základne, ktorá v súčasnosti vykazuje cca. 50 000 členov. (AfD-Mitgliederzahl, 2024)

V tomto kontexte je potrebné zodpovedať otázku, prečo a čím dokáže AfD osloviť svojich voličov?

Strana AfD má dlhodobo najväčšiu podporu v spolkových krajinách bývalého východného Nemecka, o čom svedčia štatistické údaje mapujúce nielen spolkové parlamentné voľby, ale i voľby do jednotlivých krajinských parlamentov. (Wo ist die AfD in deutschen Landtagen vertreten?, 2024) Príčiny vysokej popularity AfD v tejto časti krajiny možno zdôvodniť kombináciou historicko-politických, sociálnych či kultúrnych faktorov. Po zjednotení Nemecka v roku 1990 bola (bývalá socialistická) východná časť krajiny konfrontovaná s úplne novou životnou realitou. Tá sa dotkla všetkých oblastí spoločnosti a zasiahla všetky vrstvy obyvateľstva. Mnohí obyvatelia mali problémy prispôbiť sa trhovému

---

¹⁹ Je však vysoko pravdepodobné, že táto otázka sa do predčasných parlamentných volieb vo februári 2025 nestihne prerokovať.

²⁰ AfD stratila v celom Nemecku, predovšetkým v západných spolkových krajinách, naopak udržala si svoje silné postavenie v spolkových krajinách bývalého východného Nemecka. K základným faktorom, ktoré ovplyvnili horší volebný výsledok možno zaradiť silnejúcu radikalizáciu - extrémizáciu strany, ktorá odradila časť voličov ako aj výraznejšiu programovú mobilizáciu (sociálne, ekonomické, environmentálne otázky) štandardných politických strán, ktoré sa pre časť voličstva stali lepšou alternatívou, než AfD.

hospodárstvu. Nové ekonomické, sociálne i politické zmeny pre mnohých znamenali zhoršenie ekonomickej situácie, stratu spoločenského statusu či sociálnych istôt. Ich nádeje, že sa čoskoro dostanú na úroveň západných Nemcov sa nenaplnili. Tieto rozdiely u nich vytvorili pocit marginalizácie a frustrácie a vedomé či podvedomé vymedzovanie sa voči západným Nemcom, u ktorých necítili dostatočné pochopenie. Aj v súčasnosti, po viac než tridsiatich rokoch od zjednotenia Nemecka, je rozdiel medzi bývalým západným a východným Nemeckom badateľný. Mnohé oblasti východného Nemecka čelia problémom ako je vyššia nezamestnanosť, nižšie platové ohodnotenie či nedostatočne vybudovaná infraštruktúra. Mnoho ľudí sa cíti ekonomicky znevýhodnených a frustrovaných z pomalšieho rozvoja.

Bývalá NDR bola v čase svojej existencie v podstate uzavretou spoločnosťou. Jej obyvatelia nemohli byť konfrontovaní so spoločensko-politickou pluralitou, či migráciou. Tento fakt zapríčinil, že časť jeho obyvateľstva aj v súčasnosti pociťuje výraznejšiu podozrievavosť voči niekomu, či niečomu cudziemu. V porovnaní so západnými spolkovými krajinami, je podiel migrantov vo východnej časti všeobecne nižší. (Ausländische Bevölkerung nach Bundesländern, 2023) Miestne komunity sú menej zvyknuté na etnickú a kultúrnu rôznorodosť, čo môže viesť k väčšiemu odporu voči migrácii. Časť obyvateľstva východnej časti republiky spomína s nostalgiou na pomery a spôsob života v bývalej NDR, volá po väčšom poriadku, stabilite a sociálnej spravodlivosti. Z toho vyplýva aj kritika spôsobu vedenia politiky etablovaných politických strán, ktoré primárne vníma ako západonemecké subjekty.

Všetky uvedené skutočnosti vedela/vie strana AfD pomenovať a využiť vo svoj prospech. Riešenie ekonomických či sociálnych otázok a upozorňovanie na problémy východných Nemcov je jej stálou agendou. AfD sa profiluje ako strana, ktorá sľubuje zlepšiť podmienky života bežných ľudí a bojovať proti elitám, ktoré podľa nich zanedbávajú záujmy východného Nemecka. Reflektuje tiež obavy z migrácie a kultúrnych zmien, kritizuje politiku EÚ, ktorá podľa niektorých obyvateľov prehladá ich potreby a záujmy. Zdôrazňuje národnú identitu a tradíciu. Tieto faktory spoločne prispievajú k popularite AfD vo východnom Nemecku, aj keď je potrebné poznamenať, že podpora AfD nie je rovnaká vo všetkých častiach krajiny a je závislá od konkrétnych miestnych podmienok.

AfD má svojich priaznivcov aj v západnej časti krajiny, hoci tam je jej popularita kvôli dlhšej demokratickej tradícii a prirodzenejšej averzii voči stranám s autoritárskymi tendenciami menšia než v bývalom východnom Nemecku. Napriek tomu sa aj v západonemeckom priestore podarilo AfD osloviť voličov, ktorí sú nespokojní s etablovanými stranami a ich riešeniami politických, sociálnych či hospodárskych problémov zapríčinených napr. utečeneckou krízou, politikou EÚ, globalizáciou či vojnou na Ukrajine. Najmä v mestských oblastiach alebo v regiónoch s vyšším podielom migrantov si AfD našla priaznivcov, ktorí poukazujú na otázky súvisiace s integráciou migrantov a obávajú sa dopadov migrácie na trh práce a sociálny systém. AfD má pomerne veľa priaznivcov aj v ekonomicky znevýhodnených či už vidieckych alebo priemyselných regiónoch, alebo v oblastiach s vysokou nezamestnanosťou (napr. Porúrie, časti Severného Porýnia-Vestfálska a i.). Práve nezamestnanosť, neistá budúcnosť ohľadom dostatočných pracovných príležitostí ako aj úpadok tradičných priemyselných odvetví vytvárajú bázu, ktorú strana využíva na podchytenie nespokojných najmä konzervatívnych, starších alebo menej urbanizovaných voličov. (Kopka, Runst, 2024)

Atraktivitu strany AfD demonštroval aj rok 2024, v ktorom strana zaznamenala výrazné úspechy vo voľbách do Európskeho parlamentu ako aj vo voľbách do krajských parlamentov v spolkových krajinách Sasko, Durínsko a Brandenbursko.

Volebným programom do Európskeho parlamentu zostala verná svojej politickej agende a prezentovala sa ako alternatíva voči vládnej politike: EÚ označila ako neúspešný projekt, ktorý je potrebné nahradiť tzv. federáciou európskych národov, v ktorej si členské štáty zachovajú svoju suverenitu. O tejto zmene by však museli rozhodnúť iba občania v referende. V oblasti migračnej politiky strana požadovala podporu zo strany EÚ pri ochrane vonkajších hraníc a nastolenie prísnejšej deportačnej politiky. Vo svojom programe tiež vyzvala na zblíženie sa s Ruskom a zastavenie sankčnej politiky EÚ voči Rusku, kritizovala tiež klimatickú politiku EÚ a jej opatrenia voči globálnemu otepľovaniu a podporila obnovu výroby jadrovej energie, automobilovú a leteckú dopravu. V eurovoľbách ju podporilo 15,9% voličov, čím sa stala druhou najúspešnejšou stranou po CDU/CSU. (Wahlprogramm der AfD, 2024)

Popularitu strany následne potvrdili aj voľby do krajských parlamentov, ktoré sa uskutočnili v septembri 2024. V spolkovej republike Sasko strana získala 30% hlasov a len o 0,4 stotiny zaostala za víťaznou CDU (Landtagswahl. Wahlergebnisse 2024), podobný výsledok získala aj v Brandenbursku, keď so ziskom 29,2% pomerne tesne zaostala za víťaznou SPD (30,9%) (Landtagswahl, 2024), v Durýnsku dokonca vo voľbách zvíťazila, získala 34,3% hlasov, čím o 0,8% prebehla druhú CDU. (Landtagswahl 2024 in Thüringen) AfD vo voľbách ťažila z osvedčených tém: kritiky politiky štandardných politických strán a ich riešení otázok migračnej, hospodárskej i sociálnej politiky. Jednou z nosných tém bola aj problematika ochrany klímy, keďže vo východnej časti krajiny je citeľnejší nesúhlas s opatreniami vlády, ktoré sa týkajú prechodu na nové formy energií a vyradovania uholného priemyslu ako tradičného hospodárskeho odvetvia. Pod volebné úspechy strany AfD v týchto spolkových krajinách sa podpísalo aj to, že strana si vo východnom Nemecku vybudovala pevnú sieť miestnych a regionálnych straníckych štruktúr, ktoré promptne reagovali na nálady, resp. požiadavky miestneho obyvateľstva a reflektovali ich vo svojich programoch a vystúpeniach. Volebné úspechy strany AfD poukazujú na to, že strana disponuje veľkým potenciálom uspieť aj v nadchádzajúcich predčasných parlamentných voľbách vo februári 2025. S veľkou pravdepodobnosťou by však pôsobila aj naďalej ako opozičná strana, keďže v Nemecku, aj vzhľadom na jeho nacistickú skúsenosť, platí tzv. firewall, t.j konsenzus medzi štandardnými politickými stranami nevstupovať do koalícií so stranami, ktoré vykazujú pravicovo extrémistické znaky a ani s nimi nespoločovať.

4 Je AfD nebezpečná?

O strane AfD sa v nemeckom vedeckom, politickom i laickom prostredí permanentne diskutuje, ako o subjekte, ktorý prináša kontroverzie a môže byť pre nemeckú spoločnosť nebezpečný. Kritici AfD poukazujú predovšetkým na jej pravicovo-extrémistické a radikalizačné tendencie, relativizáciu násillia, prepojenie na neonacistické skupiny a iné krajne pravicové subjekty a nezdravú nacionalistickú, rasistickú či xenofóbnu rétoriku. To spolu so spochybňovaním demokratických princípov (napr. nezávislosti súdnictva, médií a právneho štátu) a existujúceho parlamentného poriadku môže znamenať potenciálnu hrozbu pre demokratický systém a politickú stabilitu ako aj normalizáciu extrémistických ideológií v spoločnosti. Strane sa vytýka, že svojim populistickým vystupovaním a vedomým

zdôrazňovaním rozdielov v spoločnosti (my verus oni) prispieva k nebezpečnej polarizácii spoločnosti a podpore atmosféry strachu a nedôvery. Negatívne posudzovanie menšín/prisťahovalcov môže v konečnom dôsledku viesť k narušeniu sociálnej súdržnosti. AfD tak prispieva k spoločenskej fragmentácii a posilňuje atmosféru intolerancie a nedôvery. AfD svojim pôsobením ohrozuje politiku založenú na demokratickom konsenze, čo má negatívny vplyv na politickú kultúru a vnímanie demokratických hodnôt. AfD v mnohých prípadoch zradikalizovala politickú komunikáciu a posunula politický diskurz od tolerancie ku konfrontácii. Z dlhodobého hľadiska to môže viesť k narušaniu sociálnej súdržnosti a nárastu radikalizácie, a to tak v politickom spektre, ako aj medzi obyvateľstvom. (Schroeder, Weßels, 2023)

Namiesto záveru - Možný budúci vývoj strany

Budúcnosť AfD budú ovplyvňovať viaceré faktory, súvisiace s politickým a ekonomickým vývojom v Nemecku a vo svete. Je však vysoko pravdepodobné, že vplyv na regionálnej ale aj celoštátnej úrovni si strana udrží, alebo si ho posilní, najmä ak v Nemecku nedôjde po predčasných parlamentných voľbách k zásadnej zmene politiky a aj naďalej bude časť obyvateľstva pociťovať, že ich problémy vláda nerieši.

Možnosťou ďalšieho pôsobenia AfD – i keď možno menej pravdepodobnou kvôli nastaveniu nemeckej spoločnosti voči stranám s extrémistickými tendenciami – bude jej účasť vo vládných koalíciách a prelomenie politiky striktného vylúčenia (firewall). Ak bude AfD úspešná v parlamentných, či krajinových voľbách, môže k tomu za istých okolností dôjsť. Takýto vývoj by bol predzvesťou zásadnej zmeny v nemeckej politickej kultúre (budovanej na demokratických princípoch od konca 2. svetovej vojny) a museli by ho akceptovať ostatné politické strany. Pri pohľade na čoraz častejšiu akceptáciu strán podobného typu ako vládných strán, však nemusí byť v budúcnosti úplne nerealistický. Prijatie AfD ako koaličného partnera by mohlo prispieť k väčšej politickej stabilite, pravdepodobne by ale tiež znamenalo zvýšenie politickej polarizácie.

Ďalší fakt, ktorý môže ovplyvniť budúce smerovanie strany, je schopnosť čeliť vnútrostraníckym rozporom. V strane dlhodobo pôsobia radikálne/extrémistické krídla. Ak by v budúcnosti došlo k ich posilneniu, strana by sa pravdepodobne nevyhla ďalším pokusom o jej zakázanie. V súčasnosti stranu vedie umiernené krídlo, ktoré ju prezentuje ako etablovaný stranícky subjekt s jasne definovaným ideologickým a programovým profilom, a ktoré si uvedomuje, že radikalizácia by mohla zapríčiniť stratu podpory umierneného elektorátu. Zosilnenie napätia medzi umiernenými a radikálnejšími členmi strany by potenciálne mohlo viesť k rozpadu strany, čo je v súčasnosti nepravdepodobné, ale nemožno ho vylúčiť. Akú pozíciu AfD v budúcnosti zaujme, ukáže čas.

Zoznam bibliografických odkazov

AfD-Mitgliederzahl steigt auf 50.000. 2024. [online], 2024. [cit. 30.11.2024]. Dostupné na internete: <https://www.rnd.de/politik/afd-mitgliederzahl-steigt-auf-50-000-Q2F6DWA5QRPKNPGMZYYU46SWO4.html>

Anzahl der Parteimitglieder der AfD von 2013 bis 2021. [online], 2024. [cit. 17.12.2024]. Dostupné na internete: <<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/730862/umfrage/mitgliederentwicklung-der-afd/>>

Ausländische Bevölkerung nach Bundesländern. 2023. [online], 2023. [cit. 15.11.2024]. Dostupné na internete: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Tabellen/auslaendische-bevoelkerung-bundeslaender.html>

Bundestagswahl 2013. [online], 2024. [cit. 17.12.2024]. Dostupné na internete: <<https://bundeswahlleiterin.de/bundestagswahlen/2013/ergebnisse/bund-99.html>>

Bundestagswahl 2017. [online], 2024. [cit. 30.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.bundeswahlleiterin.de/bundestagswahlen/2017/ergebnisse/bund-99.html>>

CREMER, H. 2022. Rassistische und rechts extreme Positionierungen im Dienste des Staates? Berlin: Deutsches Institut für Menschenrechte, 2022. ISBN 978-3-946499-99-2, 53 s.

Die Programmatik der AfD. 2022. [online], 2022. [cit. 30.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.bpb.de/themen/parteien/parteien-in-deutschland/afd/273132/die-programmatik-der-afd/>>

Die Wahlprogrammatik der AfD in vergleichender Perspektive. 2014. [online], 2014. [cit. 8.12.2024]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/profile/Simon-Franzmann/publication/301659691_Die_Wahlprogrammatik_der_AfD_in_vergleichender_Perspektive/links/5720886d08aeaced788bab7e/Die-Wahlprogrammatik-der-AfD-in-vergleichender-Perspektive.pdf>

Die Hochburgen der AfD. 2016. [online], 2016. [cit. 1.12.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.spiegel.de/politik/deutschland/landtagswahlen-2016-das-sind-die-hochburgen-der-afd-a-1082181.html>>

Europawahl 2014. [online], 2024. [cit. 17.12.2024]. Dostupné na internete: <<https://bundeswahlleiterin.de/europawahlen/2014/ergebnisse/bund-99.html>>

Gesichert extremistisch - was folgt daraus? 2023. [online], 2023. [cit. 30.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.tagesschau.de/inland/innenpolitik/verfassungsschutz-beobachtung-102.html>>

Hilfen nur ultima ratio. 2010. [online], 2010. [cit. 15.11.2024]. Dostupné na internete: <https://www.bundestag.de/webarchiv/textarchiv/2010/29138989_kw12_regierungserklaerung-201430>

KOPKA, A. - RUNST, P: *Bunte Karte, bunte Wahlen? AfD-Präferenzen jenseits von Ost und West*. 2024. [online], 202č. [cit. 30.11.2024]. Dostupné na internete: <https://literatur.thuenen.de/digbib_extern/dn068736.pdf>

Landtagswahl 2024 in Thüringen. 2024. [online], 2024. [cit. 30.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://wahlen.thueringen.de/datenbank/wahl1/wahl.asp?wahlart=LW&wJahr=2024&zeigeErg=Land>>

Landtagswahl 2024. Wahlergebnisse. [online], 2024. [cit. 30.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://wahlen.sachsen.de/landtagswahl-2024-wahlergebnisse.php>>

Landtagswahl. 2024. [online], 2024. [cit. 30.11.2024]. Dostupné na internete: <https://wahlergebnisse.brandenburg.de/12/500/20240922/landtagswahl_land/ergebnisse.html>

MÖLLER, K. *Populismus: Ein Reader*. Suhrkamp Verlag, 2022. ISBN: 978-3518299401, 269 s.

MUDDE, C. 2019. *The far right today*. Cambridge: Polity Press, 2019. ISBN: 978-1-509-53685-6, 160 s.

SCHROEDER, W. – WEßELS, B. 2023. *Radikalisiert und etabliert*. [online], 2023. [cit. 30.11.2024]. Dostupné na internete: <https://www.otto-brenner-stiftung.de/fileadmin/user_data/stiftung/02_Wissenschaftsportal/03_Publikationen/AP59_AfD_Schroeder_Wessels.pdf>

Stimmenanteile der AfD bei den Bundestagswahlen von 2013 bis 2021. [online], 2024. [cit. 17.12.2024]. Dostupné na internete: <<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/753961/umfrage/stimmenanteile-der-afd-bei-den-bundestagswahlen/>>

Wahlprogramm der AfD. 2024.[online], 2024. [cit. 30.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.europawahl-bw.de/europawahlprogramm-afd>>

Wahlumfragen. 2024. [online], 2024. [cit. 17.12.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.wahlrecht.de/umfragen/>>

Was spricht für und was gegen ein AfD-Verbotsverfahren? 2025. [online], 2025. [cit. 30.1.2025]. Dostupné na internete: <https://www.deutschlandfunk.de/afd-verbot-102.html>

Wo ist die AfD in deutschen Landtagen vertreten? 2024. [online], 2024. [cit. 30.11.2024]. Dostupné na internete:<<https://www.rnd.de/politik/uebersicht-in-welchen-bundeslaendern-ist-die-afd-im-landtag-vertreten-3I4IY7YM2ZAGNCE4QCHQFS22HY.html#schleswig-holstein>>

INTEGRÁCIA ŠTÁTOV ZÁPADNÉHO BALKÁNU DO ŠTRUKTÚR EURÓPSKEJ ÚNIE AKO ELIMINAČNÝ FAKTOR BEZPEČNOSTNÉHO RIZIKA

INTEGRATION OF WESTERN BALKAN STATES INTO EUROPEAN UNION STRUCTURES AS A FACTOR IN MITIGATING SECURITY RISKS

Alžbeta Stanislavová*

ABSTRACT

The Balkan region, historically associated with political and ethnic conflicts, remains a significant security concern for Europe. During World War II, former Yugoslavia faced both internal and external pressures, including territorial claims from Nazi Italy, followed by the subsequent upheavals under the regimes of Tito and Milošević. The dissolution of Yugoslavia was far from peaceful; unlike the peaceful division of Czechoslovakia, it was marked by wars and ethnic violence. Although war crimes and ethnic conflicts now belong mostly to history, security risks related to instability in Western Balkan countries persist and continue to impact the security of the broader European region. The consequences of these conflicts have left a lasting imprint on European security, including issues related to migration flows, drug trafficking, and arms smuggling. The situation remains particularly volatile in the Serbian-Kosovo and Bosnian regions. In the context of current crises, such as the conflicts in Ukraine and Gaza, maintaining stability in the Balkans is crucial. While the integration of Western Balkan countries into the structures of the European Union is recognized as a key factor in securing regional stability, the process itself is lengthy and fraught with obstacles. Stabilizing the Western Balkans requires not only international cooperation but also a clear and effective policy from the European Union to foster regional development.

Keywords: *Balkan region, security, European Union, integration*

Úvod

Integrácia krajín západného Balkánu do EÚ predstavuje jednu z najväčších výziev súčasnosti, no zároveň ponúka obrovský potenciál pre politickú stabilitu, hospodársky rozvoj a bezpečnosť regiónu, ktorá sa, aj v kontexte konfliktu na Ukrajine, stáva jedným z hlavných strategických záujmov Európskej únie. Západný Balkán bol historicky postihnutý politickými konfliktmi, hospodárskymi ťažkosťami a etnickým napätím. Tieto problémy, ktoré kulminovali vo vojnách počas rozpadu bývalej Juhoslávie v 90. rokoch 20. storočia, zanechali hlboké stopy na spoločnosti, infraštruktúre a politických systémoch týchto krajín. Aj napriek opakovanej deklarácii potreby integrovať balkánske krajiny do EÚ trvá celý proces už vyše dvoch dekád a stále čelí mnohým prekážkam. Medzi kľúčové výzvy patrí vysoká miera korupcie, politická nestabilita, nevyriešené bilaterálne konflikty a slabé ekonomické základy. Región je tiež historicky zónou stretu rôznych veľmocenských záujmov, vrátane Ruska a Číny, ktoré sa snažia

---

* Mgr. Alžbeta Stanislavová pôsobí ako externá doktorandka na Katedre medzinárodných vzťahov a diplomacie na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, email: stanislavova.alzbeta@gmail.com.

zvýšiť svoj vplyv prostredníctvom investícií, ekonomickej spolupráce či politickej podpory. EÚ si uvedomuje, že oneskorenie procesu integrácie môže viesť k posilneniu týchto externých aktérov, čo by mohlo narušiť európsku stabilitu a jednotu. Rozšírenie o krajiny západného Balkánu je preto nielen otázkou solidarity a podpory demokratického rozvoja, ale aj strategickou prioritou zameranou na zabezpečenie mieru a stability v susedstve EÚ. Integrácia západného Balkánu do jednotného európskeho trhu by priniesla nové príležitosti pre obchod, investície a hospodársky rast. EÚ už dnes patrí medzi najvýznamnejších obchodných partnerov regiónu, pričom poskytuje značné finančné prostriedky prostredníctvom nástrojov predvstupovej pomoci. Okrem ekonomických a geopolitických aspektov zohráva významnú úlohu aj otázka identity a hodnôt. Pre krajiny západného Balkánu, ktoré stále zápasia s dedičstvom autoritárskych režimov a etnických konfliktov, predstavuje členstvo v Únii nielen politickú a ekonomickú výhodu, ale aj symbolický záväzok k európskym hodnotám a normám.

1 Proces integrácie a jej význam

Proces integrácie krajín juhovýchodnej Európy a rozširovania Európskej únie má za hlavný cieľ zachovanie stability, podporu ekonomického rozvoja a rozšírenie priestoru slobody a mierového spolužitia. Na zasadnutí v Kodani v roku 1993 boli stanovené podmienky, ktoré musí každá krajina Strednej, Južnej a Východnej Európy splniť, aby mohla vstúpiť do Únie. Po skončení vojny na území bývalej Juhoslávie však Európska únia začala pristupovať k týmto krajinám opatrnejšie, pričom kládla dôraz na hospodársku obnovu, posilňovanie regionálnej spolupráce a realizáciu politických reforiem. Významná zmena prístupu nastala až po konflikte v Kosove, keď sa ukázalo, že len úplná integrácia týchto krajín môže zabezpečiť stabilitu a mier v regióne. Túto myšlienku podporovali aj výsledky prístupových rokovaní, ktoré sa zameriavali na cezhraničnú bezpečnostnú spoluprácu, boj proti terorizmu, organizovanému zločinu a nelegálnemu obchodu so zbraňami a drogami. Dôležitú úlohu zohral aj takzvaný Pakt stability, ktorý zdôrazňoval potrebu riešiť konflikty v bývalej Juhoslávii systematickejšie. Pakt stability bol prijatý 10. júna 1999 v Kolíne nad Rýnom, pričom sa k nemu pridalo viac ako 40 štátov a medzinárodných organizácií. Jeho cieľom bolo okrem demokratizácie a zabezpečenia bezpečnosti aj posilnenie hospodárskej spolupráce s Európou, prevencia núteného presídľovania v dôsledku konfliktov a vytvorenie podmienok pre bezpečný návrat utečencov. V roku 2008 bol Pakt stability nahradený Radou pre regionálnu spoluprácu.

Západný Balkán má pri rozširovaní Európskej únie kľúčový význam predovšetkým z hľadiska bezpečnosti, ktorá má prednosť pred politickými a ekonomickými otázkami. Tento región susedí s viacerými členskými štátmi EÚ, a preto je v záujme Únie udržiavať v oblasti stabilitu a mier. Napriek tomu sa tu stále vyskytujú problémy ako korupcia, organizovaný zločin, politická nestabilita a nevyriešené bilaterálne spory. Z bezpečnostného hľadiska je pre EÚ dôležité, aby tieto krajiny vyriešili svoje spory so susedmi ešte pred vstupom do Únie. Príkladom môže byť spor medzi Chorvátskom a Slovinskom týkajúci sa námorného pásma v Piranskom zálive, ktorý sa nezaobišiel bez kompromisu, či stále nevyriešený konflikt medzi Srbskom a Kosovom, ktorý bráni Srbsku v integrácii. Okrem politických problémov čelí región aj vysokej nezamestnanosti. Hoci nižšie mzdové náklady môžu potenciálne priťahovať zahraničných investorov, politická nestabilita a zložitá ekonomická prostredie ich často odrádzajú. Na prekonanie týchto výziev je potrebná politická vôľa, efektívny dialóg medzi

verejným a súkromným sektorom, zlepšenie verejnej správy a zvýšenie nezávislosti súdnictva (Stanislavová, 2024).

Významným krokom, ako pre Európsku úniu a jej snahy integrovať západný Balkán, tak aj pre balkánske krajiny, ktoré sa snažia dostať do EÚ, bol vstup Chorvátska do eurozóny a schengenského priestoru. Viac než 20-ročná cesta tejto krajiny a jej transformácia z post-socialistickej zóny konfliktov a chaosu na úspešný príbeh európskej integrácie je pozoruhodná. Chorvátsko malo podobnú historickú, politickú či ekonomickú situáciu ako jeho susedia, napriek tomu dokázalo dokončiť nielen prístupové rokovania, ale celý proces a stať sa plnohodnotným členom EÚ. Bohaté skúsenosti Chorvátska s demokratizáciou a integračnými procesmi môžu byť cenné aj pre ostatné krajiny juhovýchodnej Európy. Chorvátsko ako súčasť eurozóny vie podporiť ekonomickú stabilitu celého regiónu, používaním eura eliminuje riziká spojené s výmenným kurzom a môže zjednodušiť obchod a investície so susednými krajinami. Zahraničnopolitická situácia Chorvátska môže byť pre región prospešná aj v oblasti podpory infraštruktúrnych projektov, zlepšujúcich prepojenie susedných krajín, čím sa dokážu znížiť obchodné bariéry a podporiť hospodársky rast. Mechanizmy regionálnej či medzinárodnej justičnej spolupráce, najmä v trestnoprávnej oblasti, môžu pomôcť pri boji proti korupcii a posilňovaniu právneho štátu, ktorý je zásadný pre politickú stabilitu, ako aj pre členstvo v Európskej únii. Členstvo v schengenskom priestore pomôže zlepšiť správu hraníc, ako aj spoluprácu v oblasti bezpečnosti v regióne. Zároveň sa očakáva, že Chorvátsko bude v inštitúciách EÚ zastupovať záujmy krajín západného Balkánu a môže potenciálne pomôcť urýchliť prístupové procesy (Bešić, 2024)

Integrácia krajín západného Balkánu do štruktúr Európskej únie je dôležitá hneď z niekoľkých dôvodov. V prvom rade je to bezpečnosť a stabilita, ktorú Únia ponúka a ktorú samotný Balkán po rokoch vojen a politického napätia potrebuje. Integrácia podporuje aj hospodársky rast a reformy, ktoré môžu výrazne pomôcť pri predchádzaní potenciálnych konfliktov. Práve v kontexte konfliktov na Ukrajine a Blízkom východe bola v Decembri 2023 prijatá Bruselská deklarácia, ktorá hovorí o zložitom geo-strategickom prostredí a poukazuje na dôležitosť jednoty a spoločného cieľa, ktorým má byť strategické partnerstvo medzi Európskou úniou a regiónom západného Balkánu a ktorého základom budú spoločné princípy a hodnoty. Deklarácia hovorí aj o spolupráci pri boji proti dezinformáciám a hybridným hrozbám, konkrétne o boji proti ruským naratívom a dezinformáciám o ruskej agresii na Ukrajine (EU-Western Balkans Summit: Brussels Declaration, 2023). Z uvedeného môžeme dedukovať, že pre Európsku úniu je prioritným záujmom najmä znižovanie ruského vplyvu na západnom Balkáne. V rámci prístupových procesov vyvíja Únia tlak aj na zosúladenie sa so Spoločnou zahraničnou a bezpečnostnou politikou EÚ, ktorá deklaruje jasný postoj voči Rusku a jeho pôsobeniu na území Ukrajiny. Tým si nepriamo vynucuje od krajín západného Balkánu prijatie sankcií a obmedzenie spolupráce s Ruskou federáciou.

Zapojenie regiónu do jednotného trhu zlepši obchodné príležitosti a investičné prostredie, čo je prospešné nielen pre krajiny západného Balkánu ale aj pre ostatné členské krajiny. Región potrebuje veľké investície, ktoré súvisia najmä s budovaním infraštruktúry, a je potenciálne lákavým trhom pre podnikateľov z EÚ. Nadnárodné spoločnosti, ale i menší podnikatelia sú často opatrní pri investovaní v krajinách západného Balkánu, a to najmä kvôli pretrvávajúcim problémom s korupciou, politicky a najmä ekonomicky nestabilným prostredím. Práve Európska únia môže svojimi reformami a prísnejšími právnymi štandardmi

výrazne pomôcť vytvoreniu transparentnejšieho a predvídateľnejšieho podnikateľského prostredia. Pre krajiny západného Balkánu je integrácia šancou znásobiť svoje ekonomiky, znížiť nezamestnanosť a pre členov EÚ dostať sa na nový trh. Podporou ekonomiky sa zároveň zvýši aj životná úroveň, čím sa minimalizujú potenciálne riziká migrácie a sociálneho napätia.

2 Hlavné problémy integrácie krajín západného Balkánu do Európskej únie

Hlasy proti integrácii krajín západného Balkánu do štruktúr Európskej únie, ale napríklad aj transatlantickej organizácie, sa ozývajú najmä z Ruska. To je dlhodobo proti rozširovaniu NATO a EÚ v oblastiach, ktoré považuje za svoju sféru vplyvu a na odrádzanie od integračných snáh používa rôzne politické a diplomatické prostriedky. Nacionálne orientované politické hnutia v jednotlivých krajinách navyše vnímajú prehlbovanie vzťahov so Západom ako hrozbu pre ich národnú suverenitu a môžu podporovať členstvo v alternatívnych alianciách, ako napríklad často kritizovaná iniciatíva Open Balkan.

Na konferencii v apríli 2023, ktorá sa venovala problematike vstupu krajín západného Balkánu do EÚ a regionálnej bezpečnosti, identifikovali účastníci ako kľúčovú prioritu riešenie politických konfliktov, ktoré v regióne pretrvávajú. Niektoré susedné štáty, ako Taliansko, podporujú rozširovanie EÚ o krajiny západného Balkánu viac než iné, pretože politická nestabilita, migrácia a ekonomická transformácia v regióne ich rôznymi spôsobmi ovplyvňuje. Prítomný je tiež názor, že celý proces je potrebné urýchliť aj použitím nových stimulov, ako napríklad odmenami za dosiahnutý pokrok, otvorením kohéznych a štrukturálnych fondov kandidátskym krajinám či zvýšením predvstupovej pomoci prostredníctvom IPA.²¹ Rovnako dôležitá je medzinárodná pomoc aj pre rozvoj regionálnej spolupráce a hoci regionálna a európska integrácia môžu byť navzájom posilňujúce, dnes v podstate neexistujú funkčné štruktúry, ktoré by prekláпали úspechy z jedného procesu na druhý.

Čo sa týka bezpečnostných výziev, dajú sa identifikovať dva hlavné smery. Vnútorne hrozby, ako napríklad rastúci nacionalizmus či rozklad demokratických inštitúcií, spájaný najmä s vysokou mierou korupcie, a vonkajšie ako terorizmus, hybridné hrozby, či dezinformačné kampane. Ako bezpečnostnú hrozbu pre krajiny európskeho spoločenstva vieme identifikovať aj vysokú mieru migrácie a problémy s jej riadením a organizovaný zločin – najmä obchod s ľuďmi a omamnými látkami. Kľúčovou prioritou zostáva podľa účastníkov najmä riešenie pretrvávajúcich regionálnych politických konfliktov, ktoré vytvárajú bezpečnostné riziká pri ich vstupe do EÚ (Bonomi, 2023).

Dôležitá je tiež intenzívnejšia angažovanosť krajín európskeho spoločenstva v regióne, keďže miestna verejná mienka o EÚ sa zhoršuje. Samotné Európske spoločenstvo je na Balkáne prítomné už od roku 1980, kedy bola podpísaná dohoda o spolupráci medzi európskym ekonomickým spoločenstvom a Socialistickou federatívnou republikou Juhoslávia (Cooperation Agreement between the European Economic Community and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia). Tá bola síce po rozpade Juhoslávie zrušená, avšak európske delegácie, ako aj pomoc a pokračovanie spolupráce, ostali v regióne prítomné dodnes. EÚ sa angažuje na Balkáne aj v rámci Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky. Známa je napríklad vojenská operácia EUFOR Althea v Bosne a Hercegovine alebo misia EULEX

---

²¹ IPA - Nástroj predvstupovej pomoci je iniciatíva zameraná na zlepšenie prepojenia, infraštruktúry, inštitucionálnych, právnych, sociálnych či hospodárskych reforiem pre prístupujúce krajiny.

v Kosove na podporu právneho štátu, ktorá je zároveň doteraz najväčšou civilnou misiou EÚ a jedinou civilnou misiou SBOP, ktorá má výkonné právomoci. EULEX sa tiež považuje za najambicióznejšiu z misií SBOP a od roku 2008 má za úlohu pomáhať pri reformách súdnictva, demokratizácii, bezpečnosti a stabilizácii nielen Kosova, ale nepriamo celého regiónu, čím vie pomôcť s prípravou pôdy pre integračné procesy (EU civilian missions: a security shield for our citizens, 2023).

Napriek tomu sa vynárajú názory, ktoré hovoria o značnom euroskeptícizme v regióne. Pomalé rozširovanie EÚ a nesplnené sľuby narúšajú dôveru v európske inštitúcie na celom západnom Balkáne a mnoho občanov vníma integračný proces EÚ ako spolitizovaný a neobjektívny. Reformy v kombinácii s tvrdými podmienkami pre vstup do Únie môžu viesť k pocitu, že je členstvo v európskom spoločenstve nedosiahnuteľné, a tiež k vzostupu nacionalistických a populistických nálad. Neriešenie pretrvávajúcich regionálnych konfliktov a zneužívanie týchto tém na euroskeptickú rétoriku zo strany politických lídrov, často slúžiacich na odpútanie pozornosti od domácich problémov, vyvoláva čoraz väčšiu nespokojnosť a vedie k napätiu v regióne. Príkladom môžu byť voľby v Severnom Macedónsku, ktoré vyhrala nacionálne zmýšľajúca pravicová strana Vnútná macedónska revolučná organizácia – Demokratická strana macedónskej národnej jednoty. Za príčinu návratu VMRO-DPMNE k moci sa označuje aj prijatie Prespanskej dohody, ktorou sa zmenil názov krajiny, ale i toho, že za tento ústupok nedostalo Severné Macedónsko také výhody, aké od EÚ očakávalo. Spochybňovanie dohody novou vládou Severného Macedónska tiež poškodilo bilaterálne vzťahy s Gréckom a jej zrušenie by mohlo mať vážne negatívne dopady na prístupový proces krajiny do EÚ (Christidis, 2024).

Predsedníčka Európskej komisie **Ursula von der Leyen** v októbri tohto roku po rokovaní summitu takzvaného berlínskeho procesu vyjadrila presvedčenie, že väčšia Únia znamená silnejšiu Úniu. Zároveň uviedla, že v budúcnosti vidí všetkých šesť kandidátskych krajín západného Balkánu ako súčasť európskeho spoločenstva. Únia na západnom Balkáne podporuje takzvané opatrenia solidarity, aké prijala v rámci pomoci svojim členom, ktoré zahŕňajú napríklad pomoc domácnostiam vyrovnat' sa s energeticou krízou a tým spojenými zvýšenými nákladmi, ale aj budovanie energetickej infraštruktúry. Tieto kroky sa dajú spojiť s tvrdením, že sa Únia snaží o znižovanie vplyvu Moskvy. EÚ zároveň naďalej otvorene tlačí aj na znižovanie závislosti od ruskej ropy, a to nielen na krajiny, ktoré sú jej členmi, ale aj na tie, ktoré chcú vstúpiť. Srbský prezident **Alexander Vučić** uzavrel, aj napriek konfliktu na Ukrajine, v roku 2022 dohodu o dodávkach zemného plynu s Ruskom na tri roky a uviedol, že Srbsko bude mať „*najvýhodnejšiu cenu v Európe*“. V októbri tohto roku sa Srbi dohodli s ruským Gazpromom na dodatočnej dodávke plynu, ktorá im má pomôcť zvládnuť tohtoročnú vykurovaciu sezónu a samotný kontrakt s Moskvou má Srbsko prehodnocovať v prvom štvrtroku 2025 (Serbia makes deal with Gazprom for extra 400 million cubic meters of gas this winter, 2024). Z výsledku budeme môcť čiastočne dedukovať aj ďalšie smerovanie srbskej politiky. **Ursula Von der Leyen** v súvislosti s integráciou krajín západného Balkánu spomenula aj fakt, že sa treba ponaučiť z rozšírenia v roku 2004 a prístupujúce krajiny musia zdieľať európske hodnoty, predovšetkým rešpekt k demokracii a zásady právneho štátu (Statement by President von der Leyen at the Berlin Process Summit, 2024).

Okrem ruského vplyvu je to práve vysoká miera korupcie a absencia európskych demokratických hodnôt, ako rovnoprávnosť žien či práva pre marginalizované menšiny, ktoré

Únia často vyčíta balkánskym krajinám a považuje ich za problém, ktorý negatívne ovplyvňuje bezpečnosť regiónu a tým pádom aj posun v prístupových rokovaniach. Situácia je komplikovaná najmä v srbsko-kosovskom regióne a v Bosne a Hercegovine, kde v susedstve žijú chorvátski Bosniaci, Srbi a moslimovia. Zložitá ekonomická situácia v kombinácii s roky prítomnými nacionalistickými náladami robia z týchto území raj nielen pre korupciu, ale aj pre nelegálnu trestnú činnosť. Či už je reč o obchodovaní s ľuďmi za účelom sexuálneho vykorisťovania, nútenej práce, obchodovaní so zbraňami, ktoré sú na Balkáne v značnom obehu najmä vďaka vojnám, alebo obchodovaní s drogami, vysoká miera kriminálnej činnosti, častokrát napojená aj na politické špičky krajín, je dlhodobým problémom celého regiónu. Bosna a Srbsko sú tiež populárne tranzitné trasy pre nelegálnych migrantov prichádzajúcich z Blízkeho východu a Afriky. Častokrát však, vďaka kontrolám hraníc EÚ, migranti uviaznu v tranzitnej krajine, čo v konečnom dôsledku ešte zvyšuje kriminalitu v danej krajine (Bosnia and Herzegovina, 2024).

Osobitným problémom je prijímanie reforiem. V októbri 2024 schválila Európska komisia reformné programy Albánska, Kosova, Čiernej Hory, Srbska a Severného Macedónska, ktorými sa krajiny zaviazali k sociálno-ekonomickým reformám, ktoré majú podnietiť rast a približovanie sa k EÚ v rámci Plánu podpory rastu pre západný Balkán v období rokov 2024 – 2027. Plán bol prijatý už v roku 2023 a zahŕňa finančné krytie vo výške šiestich miliárd eur, vrátane dvoch miliárd eur vo forme grantov, štyroch miliárd eur vo forme vysoko výhodných pôžičiek, a je dopĺňujúcim nástrojom pre súčasnú podporu v rámci predvstupovej pomoci IPA III. Reformy sa sústreďujú najmä na právny štát, správu verejných vecí, zelenú politiku či rozvoj podnikateľského prostredia. Komisia špecificky zdôraznila potrebu konštruktívneho dialógu a normalizáciu vzťahov medzi Srbskom a Kosovom, pričom sa má prihliadať aj na zapojenie a prínos Európskej služby pre vonkajšiu činnosť (Commission approves Reform Agendas of Albania, Kosovo, Montenegro, North Macedonia and Serbia, paving way for payments under the Reform and Growth Facility, 2024).

Dlhodobý problém ako pre Európsku úniu, tak aj pre samotný región, predstavujú konflikty medzi Srbskom a Kosovom. Tie sa Únia snaží roky riešiť najmä sprostredkovaním priameho dialógu, vyjednávačov, ale aj vlastnými návrhmi na úspešné ukončenie vzájomných územných sporov. Prípád Kosova sa po jeho jednostrannom vyhlásení samostatnosti dostal aj na Medzinárodný súdny dvor. Ten konštatoval, že prijatie nezávislosti Kosova zo dňa 17. februára 2008 neporušilo všeobecné medzinárodné právo, rezolúciu Bezpečnostnej rady 1244 a ani Ústavný rámec, z čoho teda vyplýva, že podľa Medzinárodného súdneho dvora prijatie Vyhlásenia nezávislosti neporušilo žiadnu aplikovateľnú normu medzinárodného práva (Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo: Súlad jednostranného vyhlásenia nezávislosti Kosova s medzinárodným právom, 2010). Rozhodnutie Súdu má len odporúčací charakter, napriek tomu, aj na jeho základe, veľa krajín uznalo nezávislosť Kosova.

Z členov Európskej únie neuznáva Kosovo ako samostatný štát Slovensko, Španielsko, Rumunsko, Grécko a Cyprus, pričom každý z nich čelí teoretickej, ale i reálnej hrozbe oddelenia časti územia, ako aj častým či menej častým komplikáciami s právami menších. Kosovo teda znamenalo precedens, na základe ktorého môžu pociťovať obavu o vlastnú územnú celistvosť aj ostatné štáty, pričom súčasné dianie na Ukrajine a anexia Krymu sú toho dostatočným dôkazom. Stúpajúce napätie v Európe, nárast nacionalistických nálad, ako aj jasné

vyjadrenia z úst čelných predstaviteľov súčasnej srbskej vlády totiž nepredpokladajú možnosť akceptovania nezávislosti Kosova, a teda vzdania sa časti územia. Dôležitým aktérom sú v prípade Kosova aj Rusko a Čína, ktorí tiež neuznávajú jeho nezávislosť a de facto podporujú Srbsko, čím si umocňujú vplyv v, dá sa povedať, najsilnejšom štáte neeurópskeho Balkánu. Je však prirodzené, že Európska únia si pri integrácii štátov západného Balkánu do svojich štruktúr vyžaduje normalizáciu vzájomných vzťahov. Otázkou ale ostáva, či nie je príliš skoro a či spomienky na vojnu a vzájomné nábožensky, etnicky či politicky podnietené konflikty nie sú stále čerstvé a nemajú príliš krátku zápalnú šnúru.

Záver

Západný Balkán je pre Európsku úniu strategickým regiónom, ktorého stabilizácia a integrácia predstavuje zásadný krok k zaisteniu dlhodobej bezpečnosti a prosperity v širšom európskom priestore. Cesta krajín tohto regiónu do EÚ je však komplikovaná a plná výziev, proces integrácie brzdí najmä politická nestabilita, korupcia, ekonomické problémy a pretrvávajúca hrozba etnicky či nábožensky motivovaných konfliktov. Príkladom úspechu, ktorý by mohol slúžiť ako model pre ostatné krajiny regiónu, je Chorvátsko. Jeho transformácia z krajiny zasiahnutej vojnou na plnohodnotného člena EÚ, eurozóny a schengenského priestoru dokazuje, že úspešná integrácia je možná. Tento úspech by mal byť zdrojom inšpirácie pre ostatné krajiny západného Balkánu, pričom Chorvátsko môže zohrávať aktívnu úlohu ako sprostredkovateľ a mentor v procese integrácie.

Zvýšenú pozornosť si zaslúžia najmä bezpečnostné výzvy, ktoré pramenia z nevyriešených bilaterálnych konfliktov, migrácie a hybridných hrozieb. Tieto problémy nie sú len výzvou pre samotné balkánske krajiny, ale aj testom odhodlania a schopnosti Európskej únie prispieť k ich riešeniu. Prítomnosť Ruska a Číny ako aktérov, ktorí majú záujem o posilnenie svojho vplyvu v regióne, ešte viac podčiarkuje význam rýchlej a efektívnej integrácie západného Balkánu do európskych štruktúr. EÚ síce zohráva kľúčovú úlohu aj ako poskytovateľ finančnej pomoci, je však potrebné, aby zároveň preukázala väčšiu flexibilitu a odhodlanie priniesť konkrétne výsledky, ktoré budú viditeľné a presvedčivé pre občanov regiónu. Pomalý proces rozširovania Únie vedie k frustrácii ako medzi bežnými ľuďmi, tak aj medzi politickými elitami balkánskych krajín, čo môže podporovať euroskepticizmus a nacionalistické tendencie. Prehlbovanie nedôvery v európske inštitúcie nie je len hrozbou pre samotný integračný proces, ale aj pre dlhodobú stabilitu regiónu. Aby sa predišlo negatívnym scenárom, je nevyhnutné, aby EÚ posilnila svoju angažovanosť v regióne prostredníctvom konkrétnych iniciatív, ktoré budú zlepšovať životné podmienky obyvateľov. Na druhej strane je však potrebné zdôrazniť, že samotné balkánske krajiny musia preukázať väčšie odhodlanie pri implementácii nevyhnutných reforiem. Zlepšenie verejnej správy, posilnenie právneho štátu a riešenie bilaterálnych konfliktov sú kľúčové oblasti, na ktoré sa musia tieto štáty zamerať. Bez ich aktívneho prístupu k reformám a riešeniu vlastných problémov bude integračný proces pokračovať len veľmi pomaly, čo môže v konečnom dôsledku ohroziť celý projekt rozširovania Európskej únie.

Zoznam bibliografických odkazov

ACCORDANCE WITH INTERNATIONAL LAW OF THE UNILATERAL DECLARATION OF INDEPENDENCE IN RESPECT OF KOSOVO: SÚLAD JEDNOSTRANNÉHO VYHLÁSENIA NEZÁVISLOSTI KOSOVA S MEDZINÁRODNÝM PRÁVOM [online]. In: . s. 49. 2010 [cit. 2024-11-22]. Dostupné z: doi:https://www.upjs.sk/public/media/2712/Kosovo_preklad%20final.pdf.

BEŠIĆ, Milena. Croatia's EU Integration and Its Effects on the Accession Process of Montenegro. Online. In: JUREKOVIĆ, Predrag a KNEZOVIC, Sandro. Croatia's Accession to the Eurozone and Schengen Area Potential Impact on South East Europe. Vienna: Republic of Austria / Federal Ministry of Defence, 2024, s. 53 - 57. ISBN 978-3-903359-86-4. Dostupné z: https://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/03_2024_sgi_45th_ws_rssee_split_web.pdf. [cit. 2024-12-01].

BONOMI, Matteo; CHIODI, Luisa a RUSCONI, Irene. New Visions for the Western Balkans: EU Accession and Regional Security. Online. In: Istituto Affari Internazionali (IAI). 2023, s. 12. ISSN 2280-6164. Dostupné z: <https://www.iai.it/sites/default/files/iai2310.pdf>. [cit. 2024-11-16].

Bosnia and Herzegovina. Online. In: <HTTPS://OCINDEX.NET/>. GLOBAL ORGANIZED CRIME INDEX. 2024. Dostupné z: https://ocindex.net/country/bosnia_and_herzegovina. [cit. 2024-11-21].

CHRISTIDIS, Yorgos. *The state of relations between Greece and North Macedonia - six years after the signing of the Prespa Agreement*. Online. In: Friedrich Ebert Stiftung. 2024. Dostupné z: <https://athens.fes.de/event/the-state-of-relations-between-greece-and-north-macedonia-six-years-after-the-signing-of-the-prespa-agreement.html>. [cit. 2024-11-20].

Commission approves Reform Agendas of Albania, Kosovo, Montenegro, North Macedonia and Serbia, paving way for payments under the Reform and Growth Facility. Online. In: <HTTPS://NEIGHBOURHOOD-ENLARGEMENT.EC.EUROPA.EU/>. GLOBAL ORGANIZED CRIME INDEX. 2024. Dostupné z: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/commission-approves-reform-agendas-albania-kosovo-montenegro-north-macedonia-and-serbia-paving-way-2024-10-23_en. [cit. 2024-11-21].

Cooperation Agreement between the European Economic Community and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Online. EUR-Lex. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A21983A0214%2801%29>. [cit. 2024-11-17].

EU civilian missions: a security shield for our citizens. Online. In: European Union External Action. 2023. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-civilian-missions-security-shield-our-citizens_en. [cit. 2024-11-19].

EU-Western Balkans Summit: Brussels Declaration, 13 December 2023. Online. In: European Council. 2023. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/media/68822/brussels-declaration-en.pdf>. [cit. 2024-11-16].

IPA - Nástroj predvstupovej pomoci je iniciatíva zameraná na zlepšenie prepojenia, infraštruktúry, inštitucionálnych, právnych, sociálnych či hospodárskych reforiem pre prístupujúce krajiny.

Serbia makes deal with Gazprom for extra 400 million cubic meters of gas this winter. Online. In: THE KYIV INDEPENDENT. 2024. Dostupné z: <https://kyivindependent.com/serbia-makes-deal-with-gazprom-for-extra-400-million-cubic-meters-of-gas-this-winter/>. [cit. 2024-11-17].

STANISLAVOVÁ, Alžbeta. *Vojna v Juhoslávii a jej vplyv na vývoj európskej bezpečnosti.* Online, Diplomová práca. Bratislava: University College Prague – Vysoká škola mezinárodných vzťahů a Vysoká škola hotelová a ekonomická s.r.o., 2024. Dostupné z: https://is.ucp.cz/th/q8gg3/Diplomova_praca_Stanislavova_2_.pdf. [cit. 2024-11-16].

Statement by President von der Leyen at the Berlin Process Summit. Online. In: <HTTPS://NEIGHBOURHOOD-ENLARGEMENT.EC.EUROPA.EU/>. European Commission. 2024. Dostupné z: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/statement-president-von-der-leyen-berlin-process-summit-2024-10-14_en. [cit. 2024-11-21].

PREPOJENIA KRAJNEJ PRAVICE NA ZÁPADNOM BALKÁNE S RUSKÝMI PARAMILITANTNÝMI ORGANIZÁCIAMI

CONNECTIONS BETWEEN FAR-RIGHT GROUPS IN THE WESTERN BALKANS AND RUSSIAN PARAMILITARY ORGANIZATIONS

Richard Straka*

ABSTRACT

This study explores the links between far-right groups in the Western Balkans, particularly in Serbia, and Russian paramilitary organizations, examining how these alliances have evolved from the Yugoslav Wars to the present day. Drawing on open-source intelligence, the research focuses on current interactions and collaborations in 2024, providing insights into the ideological and operational ties that persist between these groups. The methodology combines social media analysis of targeted organizations with a review of regional Balkan media sources, offering a comprehensive overview of public communications, recruitment tactics, and narrative dissemination. Findings highlight the enduring nature of these connections, underscoring their potential impact on regional stability and security within the Western Balkans, but also outside of the regional borders and their alignment with Russian geopolitical interests.

Keywords: *far-right group, extremism, Balkans, Russia, international network*

Úvod

Spojenie medzi krajne pravicovými hnutiami na západnom Balkáne a ruskými polovojenskými organizáciami je dlhodobým fenoménom, ktorý sa pravidelne objavuje vo verejnom diskurze. V súvislosti s ruskou inváziou na Ukrajinu nadobudlo toto partnerstvo väčší význam a predstavuje značnú výzvu pre regionálnu stabilitu na západnom Balkáne, keďže zapojenie zradikalizovaných balkánskych občanov do konfliktu podčiarkuje výrazne prítomný vplyv ultranacionalistických ideológií na medzinárodnú politiku. Srbsko s jeho hlbokými historickými, kultúrnymi a náboženskými väzbami na Rusko sa stalo ohniskom tejto dynamiky. Krajne pravicové skupiny ako *Narodne Patrole* (Národné hliadky), *Srbska Akcija* (Srbská akcia) a *KLUB 451* sú príkladom miestnych aktérov, ktorí sú hlboko zapojení do ideologickej a operačnej výmeny s ruskými organizáciami vrátane *RUSOV* (Rusko-slovanské zjednotenie a obroda) a *Ruskej imperiálnej légie*, polovojenskej zložky *Ruského imperiálneho hnutia*. Tieto najznámejšie skupiny sú však iba špičkou ľadovca existujúcej medzinárodnej siete krajnej pravice napojenej na Ruskú federáciu.

Táto zložitá sieť spolupráce odráža strategické zosúladenie, ktoré presahuje regionálne hranice a posilňuje vplyv týchto organizácií a ich ideológií na globálnu politiku. Pochopenie týchto prepojení je rozhodujúce pre riešenie ich dôsledkov na bezpečnosť a regionálnu stabilitu. Tento príspevok približuje povahu a súčasný stav tejto spolupráce a snaží sa odpovedať na

---

* Mgr. Richard Straka pôsobí ako externý doktorand na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, email: strakarichard1996@gmail.com.

klúčové otázky: Aké sú ideologické spoločné črty, ktoré spájajú tieto skupiny? Ako spolupracujú z hľadiska logistiky, propagandy a náboru? Cieľom príspevku je priblížiť v slovenskom jazyku slabo prebádanú problematiku krajnej pravice a ruského vplyvu v regióne západného Balkánu. Priblíženie problematiky reaguje na kontext geopolitického vývoja a nárastu popularity krajnej pravice na našom kontinente. Veľmi dôležitý fakt je totiž ten, že krajná pravica na európskom kontinente je do značnej miery prepojená a tieto väzba sa stále vyvíjajú a expandujú. S nimi expanduje aj hrozba, že na Ruskú federáciu a polovojenské organizácie naviazané hnutia, môžu získať partnerov aj v krajinách EÚ, čo predstavuje bezpečnostné riziko taktiež pre samotné Slovensko.

Príspevok čerpá z primárnych zdrojov ako sú sociálne siete jednotlivých organizácií a sekundárnych zdrojov, ktorými sú existujúce akademické alebo mediálne publikácie prevažne v srbskom jazyku. Vzhľadom na aktívnu prítomnosť týchto organizácií na sociálnych sieťach nie je zložité monitorovať ich aktivity a medzinárodné prepojenia. Pohľad na aktivity a prepojenia týchto hnutí iba prostredníctvom verejne publikovaných fotografií, záberov alebo statusov nie je dostatočný pre úplné pochopenie hĺbky týchto vzťahov. Predstavuje to však vhodný impulz pre nasledujúce publikácie, ktoré môžu priniesť detailnejšie poznanie problematiky.

1 História vojenskej spolupráce ruských ultranacionalistických skupín s partnermi na západnom Balkáne

Spolupráca medzi ruskými a balkánskymi krajne pravicovými polovojenskými skupinami je dlhodobým fenoménom, ktorý je dobre zdokumentovaný už viac ako dvadsať rokov. Siahá až do juhoslovanských vojen v 90. rokoch, keď srbské sily podporovali stovky ruských dobrovoľníkov. Medzi týmito dobrovoľníkmi bol napríklad aj **Igor Girkin**, známy pod pseudonymom *Strelkov*. **Girkin** je notoricky známy svojou účasťou vo viacerých konfliktoch a do pamäti sa zapísal najmä svojou zodpovednosťou za zostrelenie letu MH17 počas vojny vo východnej Ukrajine. Pozornosť vzbudil aj svojou kritikou **Vladimíra Putina**, čo bol postoj, ktorý nakoniec viedol k jeho uväzneniu. **Girkinova** vojenská kariéra je rozsiahla a zahŕňa klúčové úlohy v čečenských vojnách, konflikte v Podnestersku a bosnianskej vojne. Jeho pôsobenie v Bosne údajne zahŕňalo aj boje po boku bosnianskosrbských síl pri meste Vyšehrad na prelome rokov 1992 a 1993. Jeho aktivity v Bosne implikuje kombinácia zdrojov pozostávajúca z jeho vlastných prác vrátane publikácie *Bosniansky denník* a správ v bosnianskych médiách, ktoré jeho osobu komentovali od roku 2014 niekoľkokrát (RFERL, 2014), pričom zverejnili taktiež fotografiu, na ktorej má byť odfotený v uniforme (Vele, 2014).

Druhá etapa polovojenskej spolupráce od rozpadu Sovietskeho zväzu sa rozvinula príchodom konfliktu na Ukrajinu. Počnúc rokom 2014 boje na Ukrajine prilákali stovky osôb zo západného Balkánu, ktoré sa zúčastnili na oboch stranách konfliktu. Títo dobrovoľníci sa buď pridali k Moskvou kontrolovaným separatistom a neskôr k armáde Ruskej federácie alebo sa postavili na stranu ukrajinských síl. Táto dvojaká účasť zdôrazňuje zložité a mnohostranné motivácie, ktoré viedli balkánskych dobrovoľníkov k vycestovaniu na Ukrajinu. Na jednej strane to bola ideologická príbuznosť s ruským ultranacionalizmom a pocit pravoslávnej kresťanskej solidarity, na druhej strane podpora ukrajinskej suverenity a odpor voči vnímanému imperializmu. Niektorí balkánski bojovníci, ktorí sa spočiatku zúčastnili bojov na Ukrajine, sa

neskôr presunuli do Sýrie, kde sa stali súčasťou ruských vojenských operácií, čo ďalej dokazuje medzinárodný presah tejto spolupráce (Obrenović, 2021).

Obe fázy vojenskej spolupráce - od juhoslovanských vojen až po prvú fázu ruskej invázie na Ukrajinu v rokoch 2014 až 2015 a následného presunu do Sýrie, boli dôkladne zdokumentované prostredníctvom rôznych zdrojov. Patria k nim správy v médiách, akademický výskum, televízne dokumenty či príspevky na sociálnych sieťach, pričom posledné menované poskytujú obzvlášť podrobný pohľad na novšie fázy spolupráce. Toto komplexné mapovanie približuje väzby medzi ruskými a balkánskymi krajne pravicovými polovojenskými sieťami v predchádzajúcich dekádach a ich vplyv vo viacerých konfliktných oblastiach.

Vzájomné prepojenia sa však vyvíjali následne aj v období medzi rokmi 2015 až 2022. V roku 2016 vzniklo v Čiernej Hore *Balkánske kozácke vojsko*, ktorému velil Rus **Viktor Zaplatin**. Skupina vtedy prilákala členov zo Srbska, Čiernej Hory, Bosny a Hercegoviny či Severného Macedónska. Organizácia propagovala väzby regiónu na Rusko a taktiež pravoslávnu kresťanskú solidaritu. Vznik organizácie sa spájal so snahou Ruska vytvoriť regionálnu polovojenskú organizáciu, ktorú bude mať pod kontrolou (Vukičević, Coalson, 2016). Ako sa však neskôr ukázalo, projekt nezožal úspech v radoch lokálnych krajne pravicových extrémistov. Jedným z dôvodov môže byť aj to, že kozácka tradícia je pre západný Balkán cudzí kultúrny prvok, čo predstavuje pri extrémistických hnutiach bariéru. Napriek počiatočnému neúspechu je však projekt stále živý, ale jeho vplyv nie je dostatočný, hoci naďalej predstavuje bezpečnostné riziko.

V roku 2018 informoval bosniatsky denník *Žurnál* (Avdić, 2018) o údajných polovojenských aktivitách nacionalistickej organizácie *Srbska čast* (Srbská časť) v bosniatskej Republike srbskej za priamej podpory prezidenta **Milorada Dodika**. Organizáciu podľa miestnych médií tvorili osoby napojené na organizovaný zločin, napríklad jeden z popredných predstaviteľov **Igor Bilbija** alebo bývalí policajti. Podľa médií členovia *Srbskej časti* absolvovali polovojenský výcvik na území Ruska a následne pokračovali vo zveľaďovaní svojich zručností v srbskom meste Niš, v ktorom sa nachádza takzvané *Ruské humanitárne centrum*. Tento právny subjekt sa dlhodobo považuje za prvok ruskej hybridnej vojny, kde v prípade tejto organizácie mal poskytovať priestory pre bojový výcvik. Napriek svojej pôvodnej popularite je dnes organizácia len tieňom svojej niekdajšej podoby. Sociálne siete organizácie sú zväčša nefunkčné a jej členovia, ako napríklad jedna z jej kľúčových postáv **Bojan Stojković**, občan Srbska, už nevystupujú na verejnosti tak ako kedysi. Z ich ešte existujúcich sociálnych sietí sa taktiež úplne vytratili polovojenské aktivity.

Na uvedených príkladoch je možné vidieť, že medzinárodné vzťahy krajnej pravice sa menia a vyvíjajú. Niekedy sú tieto organizácie medzištátne prepojené viac, inokedy menej. Dôležitú úlohu zohrávajú faktory, ako je vznik nových hnutí alebo geopolitická situácia. Súčasná geopolitická situácia, ktorá formuje medzinárodnú európsku sieť krajnej pravice, je výsledkom druhej fázy ruskej invázie na Ukrajinu. Plnohodnotná invázia má ďalekosiahle dôsledky pre bezpečnosť celého európskeho kontinentu a aj regiónu západného Balkánu. Tejto geopolitickej situácii a jej dôsledkom sa musela rovnako prispôbiť aj krajná pravica. Niektoré organizácie ukončili spoluprácu s Ruskom, iné ju naopak spustili alebo prehĺbili. Medzi najznámejšie krajne pravicové srbské organizácie, ktoré majú aktuálne prepojenia na ruské paramilitantné skupiny, sú hnutia *Narodne Patrole* (Národné hliadky), *Srbska Akcija*

(Srbská akcia) a *KLUB 451*. Práve tieto organizácie a ich prepojenia sú bližšie priblížené v ďalšej časti.

2. Pozadie jednotlivých krajne pravicových a polovojenských organizácií

Pre pochopenie medzinárodných prepojení troch srbských organizácií je dôležité pozrieť sa na ich pozadie. Podľa organizácie *Balkan Investigative Reporting Network* (BIRN, 2022) skupina *Narodne Patrole* (Národné hliadky) vznikla v marci 2020 ako online platforma pre údajné zločiny migrantov v Srbsku, ktorú viedol srbský nacionalista **Damjan Knežević**. Krátko po vzniku online platformy prešla k pouličnému aktivizmu. Organizácia vykonávala hliadky zamerané na komunity migrantov a dokonca obťažovala vodičov taxíkov prepravujúcich migrantov. Pôsobnosť hnutia sa rozšírila počas pandémie COVID-19, keď sa postavilo proti opatreniam v oblasti verejného zdravia, šíriło dezinformácie a zastrašovalo novinárov. Prepojenie hnutia s ruskými subjektami sa spopularizovalo po ruskej invázii na Ukrajinu v roku 2022, keď *Narodne Patrole* organizovalo pro-ruské pochody v Belehrade. Ideológia organizácie spája anti-imigrantský nacionalizmus so širšou krajne pravicovou agendou a využíva sociálno-politickú nespokojnosť populácie. Hoci sa líder hnutia **Knežević** označuje za národného konzervatívca a odmieta označenia z príslušnosti k pravicovému extrémizmu, aktívne udržiava väzby na krajne pravicové subjekty, ako je napríklad politická strana *Zavetnici*.

Ako uvádza **Predrag Petrović** (2024) z Belehradského centra pre bezpečnostnú politiku, *Narodne Patrole* od svojho vzniku pestuje priame väzby s ruskými subjektmi. Jej líder **Knežević** uskutočnil oficiálne návštevy Petrohradu a Moskvy, kde sa zúčastnil na rozhovoroch pre ruské médiá a navštívil bývalé sídlo súkromnej vojenskej spoločnosti Wagner Group. Po tejto návšteve sa v Srbsku prejavila podpora Wagner Group, a to prostredníctvom nástenných malieb a nosením nášiviek vojenskej skupiny členmi srbskej krajnej pravice. Okrem väzieb na oficiálne ruské inštitúcie a skupinu Wagner Group hnutie nadviazalo kontakty s menšími polovojenskými organizáciami, ako sú *RUSOV* (Rusko-slovanské zjednotenie a obroda) a *Ruská imperiálna légia*, polovojenské krídlo *Ruského imperiálneho hnutia*. Tieto väzby zdôrazňujú integráciu hnutia do nadnárodných krajne pravicových sietí, ktoré sú v súlade s ruskými geopolitickými záujmami.

Druhá organizácia, *Srbska Akcija* (Srbská akcia), je menšie a menej výrazné neformálne krajne pravicové hnutie ako *Narodne Patrole*, ale v srbskom extrémistickom prostredí má stále veľký význam. **Vukašin Maksić** (2019) vo svojej knihe *Ideologija jutićevog zbora i njeni savremeni pojavni oblici* označuje *Srbsku Akciju* za ideologického nástupcu fašistického hnutia *Zbor z prvej polovice 20. storočia*, ktoré viedol Dimitrije Ljotić, a ktoré stále existuje pod názvom *Srbski narodni pokret Zbor* (Srbské ľudové hnutie Zbor). Podľa *BIRN* (2022) *Srbska Akcija* prevádzkuje mládežnícke krídlo *Zborska omladina* a angažuje sa v nenávisných prejavoch prostredníctvom nástenných malieb, nálepiek, organizovaní krajne pravicových zhromaždení a v budovaní medzinárodnej siete krajnej pravice na európskom kontinente. Sem patria taktiež prepojenia s ruskými paramilitantnými organizáciami, pričom niektorí členovia *Srbskej Akcije* sa priamo zúčastnili bojov na Ukrajine. Okrem toho má organizácia veľmi úzke prepojenie napríklad s gréckym *Zlatým Úsvitom*, čo dokazuje pravidelné publikovanie spoločných aktivít na ich sociálnych sieťach.

Tretou organizáciou je *Klub 451*, ktorý vedie **Marko Gajinović** a ktorý je najmenšou z troch vybraných srbských skupín. Napriek svojej veľkosti je v súčasnosti jednou z najrýchlejšie rastúcich krajne pravicových organizácií, pokiaľ ide o rozvoj medzinárodnej siete kontaktov. Podľa **Dušana Komarčevića**²² (2022) úzka spolupráca organizácie s talianskou fašistickou skupinou *Blocco Studentesco*, ktorá je dcérskou organizáciou *CasaPound*, poukazuje na spoločné ideológie a stratégie, ktoré posilňujú krajne pravicové naratívy populárne v celej Európe. Diskurz hnutia zdôrazňuje zachovanie tzv. tradičných hodnôt a kresťanstva, konkrétne pravoslávnej viery. Podobne ako **Knežević**, tak aj **Gajinović** popiera príslušnosť k fašistickej ideológii a namiesto toho tvrdí, že *Klub 451* je spriaznený s anarchizmom a vyjadruje sympatie k myšlienkam krajného streda. **Gajinovićove** krajne pravicové väzby sú však zrejmé z jeho minulých aktivít vrátane členstva v neonacistickej organizácii *Národný srbský front*, vedenú **Goranom Davidovićom**, ktorý sa nechal prezývať ako *Führer*. Obraz extrémistického pozadia organizácie uzatvára *BIRN* (2022), ktorý uvádza významné väzby na srbskú pobočku *Zentropy*, celoeurópskej krajne pravicovej siete. Priestory *Klubu 451* v Belehrade poskytujú podľa *BIRN* pre *Zentropu* miesto na usporadúvanie podujatí, napríklad výstavu *Zentropart*, ktorá slúži na získavanie financií pre aktivity extrémistickej siete v krajine. Nakoniec je dôležité pri *Klube 451* pripomenúť to, že úzko spolupracuje so *Srbskou Akcijou* a niekoľko členov pôsobilo a pravdepodobne stále pôsobí v oboch organizáciách súčasne.

Po priblížení pozadia srbských organizácií je nutné priblížiť aj dvojicu ruských paramilitantných skupín – *RUSOV* (Rusko-slovanské zjednotenie a obroda), *Ruské imperiálne hnutie* (Russkoye imperskoye dvizheniye, RIM) a jeho polovojenské krídlo *Ruská imperiálna légia* (Russkiy imperskiy legion, RIL). *Ruské imperiálne hnutie*²³ by malo byť verejnosti známejšie, vzhľadom na jeho výraznú pozornosť, ktorej sa tešilo aj v západoeurópskych médiách. V apríli 2020 totiž americké Ministerstvo zahraničných vecí označilo RIM za špeciálne označenú globálnu teroristickú skupinu. Washington tak označil RIM a jeho predstaviteľov – lídra hnutia **Stanislava Anatoljeviča Vorobjova**, lídra polovojenského krídla **Denisa Valiulloviča Garijeva** a koordinátora medzinárodných vzťahov **Nikolaja Nikolajeviča Truščalova** – za skupinu poskytujúcu výcvik na teroristické činy, ktoré predstavujú hrozbu pre národnú bezpečnosť a zahraničnú politiku Spojených štátov (US Department of State, 2020). *RIM* nie je politickou stranou ale hnutím, ktoré bolo založené pred viac ako dvadsiatimi rokmi a spočiatku sa len ťažko dostávalo do popredia, vzhľadom na konkurenciu iných extrémistických skupín v Rusku začiatkom 21. storočia. V roku 2007 skupina vytvorila svoje polovojenské krídlo *Ruská imperiálna légia*²⁴. Organizácia sídli v Petrohrade, kde aj prevádzkuje výcvikové stredisko pre svoje militantné krídlo, pričom využíva kombináciu interných a externých zariadení v okolí mesta a blízko fínskych hraníc (Webber, Bertina, 2023). *RIM* sa hlási k ideologickej platforme zameranej na monarchizmus (v zmysle ruského cárstva), pravoslávne kresťanstvo, ruský etnický nacionalizmus a územnú expanziu odrážajúcu historické ruské impérium. Ich naratívy zahŕňajú aj antisemitizmus, anti-migrantské nálady a anti-stalinistické postoje. V minulosti bolo *RIM* spojené s ďalšími ruskými neonacistickými a krajne pravicovými organizáciami, v súčasnosti však pôsobí zväčša

---

²² Autor pôsobí v *Rádiu Slobodná Európa Srbsko*

²³ Ďalej v texte uvádzané už iba ako RIM

²⁴ Ďalej v texte uvádzané už iba ako RIL

nezávisle. Priame väzby na ruskú vládu zostávajú nejasné, keďže hnutie často kritizuje politiku **Vladimíra Putina**. *RIL* sa aktívne účastní bojov na Ukrajine od roku 2014 (Kruglova, 2023).

Druhou organizáciou je *RUSOV* (Russko-slavyanskoye obyedineniye i vozrozhdeniye, Rusko-slovanské zjednotenie a obroda), ktorú založil a vedie **Andrej Rodionov**, bývalý priamy účastník bojov na Donbase v rokoch 2014, 2015 a 2022, rodák z Krymu. Hnutie združuje sympatizantov pan-slovanských, neo-pohanských, ruských imperiálnych a nacionalistických myšlienok naprieč Európou. Podľa verejných zdrojov majú pobočky alebo blízkych partnerov minimálne v Bielorusku, Poľsku, Bosne a Hercegovine, Severnom Macedónsku a v Srbsku. Medzi aktivity tejto organizácie patrí prevažne budovanie domácej a medzinárodnej siete pro-ruských ultranacionalistov, ale taktiež verbovanie zahraničných dobrovoľníkov pre potreby ruskej armády na Ukrajine. **Rodionov** sa na sociálnych sieťach opakovane chválil, že majú v bojovej jednotke prítomných aj Srbov, pričom prebieha proces verbovania ďalších desiatok balkánskych občanov, prevažne zo Srbska a Severného Macedónska. Prítomnosť Srbov bola potvrdená zdieľanými fotografiami, zvyšok jeho tvrdení však nemá faktický základ. **Rodionov** začal budovať vzťahy na Balkáne približne v roku 2019. Dnes už nebojuje, ale sústreďuje sa na informovanie o priebehu konfliktu a budovanie siete vzťahov jeho organizácie (Colborne, Metodieva, 2023).

3. Súčasná spolupráca ruských polovojenských organizácií s partnermi v regióne západného Balkánu

V predchádzajúcej časti sa priblížili ideologické základy jednotlivých subjektov. V tejto časti príspevku je priblížený súčasný stav väzieb medzi týmito skupinami, pričom sa vychádza z materiálov z otvorených zdrojov. Pre lepšiu zrozumiteľnosť sú prepojenia popísané cez ruské organizácie.

Na základe verejne dostupných zdrojov je v prípade Srbska možné hovoriť o prepojeniach *RIM* a ich polovojenským krídlom *RIL*²⁵ so všetkými tromi menovanými srbskými organizáciami. Dňa 24. marca 2024 zorganizovala skupina *Narodne Patrole* zhromaždenie a pochod v centre Belehradu. Podujatie, ktoré sa konalo pri bývalej budove generálneho štábu, bolo pripomienkou 25. výročia bombardovania Srbska letectvom NATO. Zhromaždenie bolo niekoľko týždňov široko propagované na platformách sociálnych médií vrátane Instagramu, Facebooku, X (predtým Twitter), Telegramu²⁶ alebo YouTube. Napriek tejto rozsiahlej propagácii však bola účasť pomerne nízka, približne tisíc ľudí. Hoci sa zhromaždenie údajne zameriavalo na výročie bombardovania, obsah a prítomné symboly implikovali skôr pro-ruskú udalosť ako národne orientovanú demonštráciu. Súčasťou podujatia bolo totiž hranie ruskej hymny a vo vzduchu viali súčasné ruské a ruské imperiálne vlajky. Obsah príhovorov sa orientoval na prejavy zdôrazňujúce rusko-srbskú solidaritu a bratstvo alebo vojnu na Ukrajine. Pro-ruské pozadie akcie dokresľuje prítomnosť písmena Z, ktoré sa stalo symbolom ruskej invázie na Ukrajinu. Medzi hlavnými rečníkmi bol okrem domácich Srbov aj **Jurij Michnenok**, príslušník *RIL* z Petrohradu, ktorý hovoril²⁷ o spoločnej histórii Srbska a Ruska, bratstve a o ťažkostiach vojny na Ukrajine (Narodne Patrole, 2024). Pri osobe Michnenoka je nutné zdôrazniť, že podľa fotografií na jeho účte na ruskej sieti VKontakte ide

²⁵ Priamy zdroj: <https://t.me/imperskiylegion1917/274>

²⁶ Priamy zdroj: <https://t.me/narodnapatrola/1497>

²⁷ Priamy zdroj: <https://t.me/narodnapatrola/1540>

o dlhoročného člena *RIL*, ktorý sa aktívne zúčastnil bojov na Ukrajine v súčasnej druhej fáze. Jeho návšteva Srbska sa uskutočnila po návrate z frontovej línie (Komarčević, 2024). Toto zhromaždenie bola zatiaľ posledným, na ktorom sa spolu prezentovali predstavitelia *Narodne Patrole* a *RIM*, respektíve *RIL*. Ešte predtým, vo februári, publikoval²⁸ **Damjan Knežević** spoločnú fotografiu s Denisom Garijevom, ktorá bola zachytená počas jeho návštevy Ruskej federácie.

Klub 451 pod vedením **Marka Gajinovića** v spolupráci so *Srbskou Akcijou*²⁹ uskutočnili v daný deň taktiež vlastné podujatie, ktoré sa konalo približne v rovnaký čas a neďaleko väčšieho zhromaždenia. Organizátori tejto menšej udalosti tvrdili, že ich sprievodu od kostola svätého Sávu k budove generálneho štábu sa zúčastnili stovky osôb. Dostupné zábery však naznačujú, že tento počet bol značne nadhodnotený a skutočný počet účastníkov bol približne 100 osôb³⁰. Napriek skromnej účasti bolo podujatie extenzívne pokryté na účtoch týchto organizácií na sociálnych sieťach, čo malo za cieľ nabudiť dojem, že išlo o väčšiu akciu (*Klub 451, Srbska Akcija, 2024*). Dôležitou črtou pochodu bola účasť zahraničných účastníkov, najmä zástupcov gréckej krajne pravicovej strany *Zlatý úsvit*³¹. Podľa príspevkov *Zlatého úsvitu* boli súčasťou ich delegácie aj členovia mládežníckeho krídla strany, *Frontu mládeže*, pričom toto tvrdenie podporujú fotografie, na ktorých je vidieť vlajku hnutia vyvesenú počas pochodu a neskôr na stretnutí v priestoroch *Klubu 451* (*Zlatý úsvit, 2024*). Na tomto podujatí bola zastúpená³² aj *RIL*, ktorú tu zastupoval ten istý **Jurij Michnenok**, ktorý krátko predtým vystupoval na pódium zhromaždenia organizovanom hnutím *Narodne Patrole* (*Klub 451, 2024*). Pre *Klub 451* to bola jedna z prvých akcií, kde sa verejne prezentovali v spoločnosti *RIL*. V kontraste s nimi, *Srbska Akcija* je v kontakte s *RIM* a jeho polovojenským krídlom *RIL* takmer dekádu. Tento argument je založený na tom, že sa v roku 2018 zúčastnili spoločnej konferencie extrémnej pravice v Nemecku, ktorú organizovalo hnutie *Junge Nationalisten* (Mladí nacionalisti). Danej konferencii sa mali zúčastniť aj členovia *Ludovej strany Naše Slovensko*, avšak podľa organizátorov svoju účasť zrušili z dôvodu policajného zásahu voči členom hnutia na Slovensku. Čo je však najviac pozoruhodné je to, že tejto konferencii sa zúčastnila aj hlavná postava ukrajinského extrémne pravicového hnutia *Azov* **Olena Semenyaka**. Je to pozoruhodné z toho dôvodu, že *RIL* a *Azov* voči sebe bojovali na Donbase, pričom na ruskej strane³³ boli aktívni aj dobrovoľníci zo *Srbskej Akcije*. Napriek tomu sa všetky tri organizácie spoločnej konferencie zúčastnili (BAK Europe, 2018). Dlhodobšie prepojenie *Srbskej Akcije* a *RIM* je doložené aj návštevou členov srbskej skupiny vo výcvikovom centre *RIL* v Petrohrade v roku 2022. Túto cestu do Petrohradu si členovia srbskej organizácie zdokumentovali a publikovali na platforme YouTube³⁴ v podobe dvojice rozhovorov s lídrom *RIM* **Stanislavom Vorobjovom**, respektíve s lídrom *RIL* **Denisom Garijevom**. *Srbska Akcija* na svojom telegramovom účte pravidelne zdieľa obsah *RIL* aj *RIM*, avšak od poslednej akcie v marci 2024 nebola prezentovaná ďalšia osobná spolupráca.

²⁸ Priamy zdroj: <https://t.me/narodnapatrola/1367>

²⁹ Priamy zdroj: https://t.me/srbska_akcija/2408

³⁰ Priamy zdroj: <https://t.me/club451/1056>

³¹ Priamy zdroj: <https://t.me/youthfront/500>

³² Priamy zdroj: <https://t.me/club451/1065>

³³ Nie v radách *RIL*

³⁴ Zdroj 1. videa: <https://www.youtube.com/watch?v=QYJF4q1vJnw>, zdroj 2. videa: <https://www.youtube.com/watch?v=JsEiLtlB4uM>

V prípade organizácie *RUSOV* (Rusko-slovanské zjednotenie a obroda), vedenej **Andrejom Rodionovom**, je možné hovoriť o verejne známom prepojení iba s hnutím *Narodne Patrole*, najmä osobné prepojenie na lídra **Damjana Kneževića**. Prepojenia na *Klub 451* alebo *Srbsku Akciju* nie sú prezentované na sociálnych sieťach a ani v lokálnych mediálnych publikáciách. Prepojenie medzi **Rodionovom** a **Kneževićom** je prostredníctvom otvorených zdrojov známe už niekoľko rokov. Prvou zmienkou o ich dnes už priateľskom vzťahu je stretnutie z roku 2019³⁵. **Rodionov** vtedy vycestoval do Srbska za účelom uskutočniť niekoľko stretnutí s predstaviteľmi srbskej pro-ruskej krajnej pravice. V roku 2020 sa streli opäť³⁶, čo dokazuje zverejnená fotografia samotným **Rodionovom**, avšak s odstupom dvoch rokov. **Rodionov** taktiež opakovane podporil na svojich sociálnych sieťach **Kneževića** pri jeho zatknutiach v rokoch 2020³⁷ a 2023³⁸. V máji 2021 to bol na druhej strane **Knežević**, kto sa vydal na návštevu ruskom okupovaného Krymu³⁹. **Rodionov** ho vtedy pozval na prehliadku víťazstva 9. mája. Okupovaný Krym na pozvanie **Rodionova** navštívil **Knežević** taktiež v auguste 2023⁴⁰. Týmito stretnutiami sa ani jeden z menovaných netajil a verejne ich prezentuje. Insígnie organizácie *RUSOV* boli viditeľné aj počas nepokojov na Kosovsko-Srbskej hranici na prelome rokov 2022 a 2023. Stretov s bezpečnostnými zložkami na hraničnom prechode Jarinje sa zúčastnil **Knežević** osobne, pričom na záberoch je možné v jeho blízkosti vidieť aj osoby s nášivkou *RUSOV*. Či išlo o ruských občanov alebo srbských sympatizantov nie je z otvorených zdrojov možné vypátrať (RFERL, 2022). V roku 2024 sa vzájomná osobná interakcia oboch aktérov utlmila, avšak hnutia naďalej aktívne spolupracujú na sociálnych sieťach a najmä *Narodne Patrole* uskutočňujú zbierky pre ruských vojakov alebo lepia nálepky organizácie *RUSOV* po srbských mestách. Na druhej strane je však nutné dodať, že *RUSOV* sa aktívne a fyzickou prítomnosťou ruských členov snaží budovať svoje vzťahy v regióne, pričom sa jeho agenda začala orientovať viac na Republiku srbskú v Bosne a Hercegovine a na Severné Macedónsko.

Záver

Tento príspevok mal za cieľ priblížiť existujúce prepojenia aktérov zo Srbska a Ruska a zároveň poslúžiť ako premostenie tejto problematiky aj do publikácií v slovenskom jazyku. Medzinárodné prepojenia krajnej pravice s polovojenskými tendenciami, respektíve priamym zapojením do vojenských konfliktov, totiž predstavujú bezpečnostné riziko. Toto riziko predstavujú aj pre Slovensko, keďže ako ukazujú verejne dostupné zdroje, aj slovenskí extrémisti majú blízko k organizáciám z Ruskej federácie a západného Balkánu. V minulosti to bola *Ludová strana Naše Slovensko*, avšak po jej politickom páde už nepredstavuje hnaciu silu slovenskej krajnej pravice v medzinárodnej sieti. Tou je dnes hnutie *Republika*, ktoré vzišlo z *LSNS* a aktívne sa prepája s organizáciami aj mimo Európskej únie. Okrem *Republiky* môžeme nájsť aj iné, skôr menšie a apolitické organizácie, ako sú *Autonómni nacionalisti* alebo *Windenland*, či slovenskú odnož medzinárodnej siete *Active Club*. Všetky tieto skupiny

³⁵ Priamy zdroj: <https://www.facebook.com/share/p/1CfdgipA2D/>

³⁶ Priamy zdroj: <https://www.facebook.com/share/p/18BHtCSrqT/>

³⁷ Priamy zdroj: <https://www.facebook.com/share/p/1BH6TgV5KC/>

³⁸ Priamy zdroj: <https://www.facebook.com/share/p/15NKEh4Was/>

³⁹ Priamy zdroj: <https://www.facebook.com/share/p/19X1egN34q/>

⁴⁰ Priamy zdroj: <https://t.me/narodnapatrola/999>

disponujú medzinárodným prepojením na polovojenských aktérov či už z krajín EÚ, západného Balkánu alebo Ukrajiny. V prípade slovenských organizácií sa však nedá hovoriť o takej miere spolupráce, akú majú s *RIM*, respektíve s *RIL* a *RUSOV* spomínané srbské organizácie. Na príkladoch *Srbskej Akcije*, *Narodne Patrole* a *Klub 451* môžeme vidieť snahu ruských organizácií o prienik viac do Európy. Nedá sa preto zaručiť, že partnermi týchto ruských polovojenských hnutí, sa nestanú aj slovenskí extrémisti. Pre úspešné vytvorenie spolupráce stačí spoločná účasť na jednej konferencii alebo neformálnej udalosti. Polovojenský výcvik a aktivity v prospech Ruskej federácie, respektíve voči demokratickému zriadeniu krajiny, môžu uzatvorenú spoluprácu nasledovať vo veľmi krátkom časovom horizonte. Monitorovanie týchto skupín a ich aktivít na sociálnych sieťach predstavuje aspoň čiastočný nástroj ako udržať kontakt s ich medzinárodným prepojením.

Zoznam bibliografických odkazov

AVDIĆ, A. 2018. *UZ POMOĆ RUSKIH I SRBIJANSKIH SPECIJALACA: Milorad Dodik formira paravojne jedinice u Republici Srpskoj!* [online], [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://www.zurnal.info/clanak/milorad-dodik-formira-paravojne-jedinice-u-republici-srpskoj/20914>

BAK Europe: Europe – Youth – [RE]generation.3rd JN European Congress: A Review [online], [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://aktion-widerstand.de/allgemein/bak-europa-europa-jugend-regeneration-3-jn-europakongress-ein-rueckblick-2/>

COLBORNE, M., METODIEVA, A. 2023 *Links between the balkan far-right and the war in ukraine* [online], [cit.2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/2023/12/Policy-Paper-No.-5-ENG.pdf>

KOMARČEVIĆ, D. 2022. *Svi putevi desničara iz Srbije ka desnici u Italiji.* [online], [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-italija-ultra-desnicari/32087932.html>

KOMARČEVIĆ, D. 2024. Ekstremnim desničarima u Srbiju dozvoljen ulaz, za umetnike zabrana [online], [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-desnicari-umetnici/33021965.html>

KRUGLOVA, A. 2023. *The Russian Imperial Movement, the war in Ukraine and the future of Russian state* [online], [cit.2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://www.icct.nl/publication/russian-imperial-movement-war-ukraine-and-future-russian-state>

MAKSIC, V. 2019. *Ideologija jutičevog zbora i njeni savremeni pojavni oblici.* Beograd: Kreativna Radionica Balkan. 199s. ISBN: 978-86-6403-104-2.

OBRENOVIĆ, M. 2021. *As Ukraine Conflict Intensifies, Serb Volunteers Prepare for Battle* [online], 2022. [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://balkaninsight.com/2021/04/16/as-ukraine-conflict-intensifies-serb-volunteers-prepare-for-battle/>

People's Patrols (Narodne Patrole) [online], 2022. [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://balkaninsight.com/extreme-right-organisations/orgPeoples-Patrols.php>

PETROVIĆ, P. 2024. Russia and the Far-Right - Serbia: Government and the Scarecrow. In: *Russia and the far- right insights from ten european countries*. International Centre for Counter-Terrorism. [online], [cit.2.12.2024]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/381312020_Russia_and_the_Far-Right_-_Serbia_Government_and_the_Scarecrow

Serbian Action (Srbska Akcija) [online], 2022. [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://balkaninsight.com/extreme-right-organisations/orgSerbian-Action.php>

Sukob ultradesničara i policije sa srpske strane prelaza Jarinje [online], 2022. [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://www.slobodnaevropa.org/a/ultradesnicari-kosovo-jarinje-srbija-tenzije/32181955.html>

Šef proruskih separatista koji je objavio obaranje aviona ratovao u BiH [online], 2024. [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://www.slobodnaevropa.org/a/sef-proruskih-separatista-ratovao-u-bih/25462455.html>

Účet Srbske Akcije na sieti Telegram [online], 2024. [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: https://t.me/srbska_akcija

Účet Narodne Patrole na sieti Telegram [online], 2024. [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://t.me/narodnapatrola>

Účet Klubu 451 na sieti Telegram [online], [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://t.me/club451>

Účet Ruského imperiálneho hnutia na sieti Telegram [online], [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: https://t.me/Rus_imperia

Účet Ruskej imperiálnej légie na sieti Telegram [online], [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://t.me/imperskiylegion1917>

Účet Andreja Rodionova na sieti Telegram [online], [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://t.me/AndreyRodionov86>

Účet Andreja Rodionova na sieti Facebook [online], [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/andreyrodionov1986>

Účet RUSOV na sieti Telegram [online], [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://t.me/DvizhenieRusov>

Účet Zlatého úsvitu na sieti Telegram [online], [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://t.me/youthfront>

US Department of State: United States Designates Russian Imperial Movement and Leaders as Global Terrorists [online], 2020. [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internete: <https://2017-2021.state.gov/united-states-designates-russian-imperial-movement-and-leaders-as-global-terrorists/>

VELE, F. 2014. *Vodja ukrajinskih separatista Igor Girkin se 1992. slikao u Višegradu očišćenom od Bošnjaka* [online], [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internetu: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/vodja-ukrajinskih-separatista-igor-girkin-se-1992-slikao-u-visegradu-ociscenom-od-bosnjaka/140725037>

VUKIČEVIĆ, J., COALSON, R. 2016. *Russia's Friends Form New 'Cossack Army' In Balkans* [online], [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internetu: <https://www.rferl.org/a/balkans-russias-friends-form-new-cossack-army/28061110.html>

WEBBER, L., BERTINA, A. 2023. *The Russian Imperial Movement in the Ukraine Wars: 2014-2023* [online], [cit.2.12.2024]. Dostupné na internetu: <https://ctc.westpoint.edu/the-russian-imperial-movement-in-the-ukraine-wars-2014-2023/>

Zentropa Serbia (Zentropa Srbija) [online], 2022. [cit. 2.12.2024]. Dostupné na internetu: <https://balkaninsight.com/extreme-right-organisations/orgZentropa.php>

THE RUSSIAN INFODEMIC OF COVID-19 AND ITS IMPACT ON SLOVAK SOCIETY

RUSKÁ INFODÉMIA COVID-19 A JEJ DOPAD NA SLOVENSKÚ SPOLOČNOSŤ

Kamila Schillová*

ABSTRAKT

Infodémia (infodémia = informácia + epidémia) je fenomén, pri ktorom sa vo svete médií objavuje množstvo dezinformácií a konšpirácií. V prvej časti nášho príspevku sme venovali pozornosť infodémii v ruských médiách počas pandémie COVID-19. Informácie v ruskej tlači a na sociálnych sieťach počas pandémie COVID-19 spravoval Roskomnadzor, ktorý kontroloval všetky informácie, ktoré sa v Rusku o pandémii šírili. Cieľom médií bolo šírenie dezinformácií a konšpirácií za účelom upevňovania ideológie, šírenia strachu a upevňovania moci súčasnej ruskej vlády. Šiesti redaktori a komentátori z jednotlivých ruských médií hodnotili kvalitu a spôsob šírenia informácií o pandémii v Rusku. V druhej časti príspevku sme sa pozreli na vplyv šírenia ruských dezinformácií na slovenskú spoločnosť. Poukázali sme na spôsoby, ktorými možno zabrániť vplyvu ruskej infodémie nielen na našu spoločnosť. Na záver sme sa pokúsili definovať oblasti, ktoré boli najviac zasiahnuté infodémiou a vyvodit' z nich dôsledky. Cieľom našej práce je poukázať na nebezpečenstvo šírenia dezinformácií a konšpirácií, aby im ľudstvo mohlo čeliť teraz aj v prípade ďalšej svetovej krízy.

Kľúčové slová: *infodémia, Covid-19, Rusko, deinformácie, médiá*

Introduction

According to the Cambridge Dictionary, *infodemic* is a term that describes the phenomenon when a lot of false information is spread in society in a harmful way (Dictionary Cambridge, 1995). The term *infodemic* was created by combining the words *information* and *pandemic*. The etymology of the individual terms indicates that we are talking about a situation where a lot of different information is spreading in the world during the pandemic, including conspiracies and misinformation. In such a situation, people lose access to safe and verified information because they find not only the true ones in the media space (Merriam-Webster.com). The *infodemic* became particularly prominent during the COVID-19 pandemic, which hit the world between 2020 and 2022. The danger of the *infodemic* lies primarily in the fact that it causes confusion and chaos, which ultimately has a negative impact on human society.

In the era of globalization, information spreads quickly and often without absolute control. The COVID-19 pandemic has accentuated this problem. During the pandemic, media of various kinds became a breeding ground for misinformation and conspiracies that threatened public health and trust in institutions. Humanity will face more crises in the future, so

---

* Mgr. Kamila Schillová, PhD. pôsobí ako odborná asistentka na Katedre medzinárodných vzťahov a diplomacie na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: kamila.schillova@umb.sk.

understanding and addressing the infodemic is crucial to our effective response in the future. In our contribution, we want to focus on the phenomenon of infodemic in the Russian media. We drew information from the Russian press as well as from Russian social networks. Of course, disinformation and conspiracies spread in Russia, as well as here, in standard interpersonal communication, but this is not the subject of our investigation, and finally, it is not even possible to map it.

1 Main Types of Disinformation and Narratives in the Russian Press

The problem of the infodemic manifested itself particularly prominently in the Russian media space. Information about the pandemic was corrected by Roskomnadzor, which took care of the regulation of information about the COVID-19 pandemic in the state media. Pro-Kremlin newspapers published information that generally served as a tool of political propaganda. Disinformation was actively spread by Russian social networks. Platforms such as *Vkontakte* and *Telegram* gained dominance over other available channels and greatly promoted the spread of propaganda.

According to the report of the Analytical Department of the Ministry of Defense of the Slovak Republic, the most misinformation about the COVID-19 pandemic, with a targeted agenda, was spread from Russia, China, and Iran. In the case of China and the Russian Federation, a new way of legitimizing disinformation has emerged. The Russian Federation has used its own network of state media, proxy newspaper sites and social media accounts to push its narrative. These are narratives highlighting Russia's strength in the fight against COVID-19 and pointing to the incompetence of the European Union and emerging consequences such as the disintegration of the EU (Štepanovič, 2020).

In addition to the impact on human health, the infodemic has contributed to significant polarization of society and intensified political tensions. Disinformation and conspiracies served to promote political agendas and undermine trust in official institutions. The traditional Russian media played an important role in the spread of disinformation. Opinion-forming media in Russia are controlled by the state. It was a prime example of how the media supported government propaganda and the spread of conspiracy theories.

Legalized disinformation refers to false or misleading information that is presented and disseminated with the support or tacit approval of legal authorities. This information can be used to influence public opinion, manipulate political decisions or destabilize competition. Disinformation and conspiracies during the COVID-19 pandemic in the Russian press can be divided into three main types:

1. Disinformation about the spread of the virus and how to manage the situation
2. False statements about the origin of the virus
3. Misinformation about vaccines against the COVID-19 virus.

1.1 Misinformation About the Spread of the Virus and Handling the Situation

In the Russian Federation, information about the spread of the virus and the number of infected and dead was deliberately distorted. At first, government officials did not acknowledge the possibility that the virus would cross Russian borders. Once that happened, they deliberately edited the information about the number of infected and dead to deny the fact that Russia was not handling the situation. EUvsDisinfo is a project of the East StratCom working group of the

European External Action Service. Its main goal is to expose the disinformation operations of the Kremlin. In connection with the infodemic, the aforementioned expert group addressed Russian journalists and asked them the following question: How do you currently evaluate the coverage of the coronavirus crisis in the media controlled by the Kremlin? Let's look at some of the responses that specifically relate to misinformation about the spread of the virus and how it was handled, providing a comprehensive picture of the beginnings of the COVID-19 pandemic in the Russian Federation.

According to **Pavel Kynygin**, editor of the Novaya Gazeta newspaper, the government apparently did not fully inform the citizens about the situation. Through the pro-Kremlin media, it declared that the uncontrolled pandemic did not threaten Russia. In the controlled media, articles such as: The West and Ukraine are on fire, even brotherly Belarus is on fire, but we are better prepared than anyone else (www.svoboda.org).

The editor of Nova Gazeta, **Denis Korotkov**, states in an interview that Russian television spread information mainly about how the coronavirus emptied the streets of European cities and store shelves in the United States. The message of the proclaimed information was clear: we are facing a problem that came from abroad, we are doing well, but decaying Europe is doing very badly (www.svoboda.org).

Journalist **Konstantin Eggert** claims that the provision of information by the state media was initially in the traditional spirit - there are no problems in Russia, the West is collapsing. However, the rhetoric changed overnight. Suddenly, the Russians were the first to decipher the genome of the virus, and Russia was thus ready to face the threat. The media even encouraged people to stay in quarantine, while not forgetting to highlight its positive side - you can spend more time with your family (www.svoboda.org).

Andrej Archangel'skyj, editor of the Ogoňok magazine, notes that the focus of the state media's activity was apparently to suppress panic, which could easily turn into anti-government demonstrations. For about two weeks, the media published such news: The crisis showed the weakness of Europe, Everyone turned their back on Italy, Nobody helped Ukraine. One propaganda attack after another was thrown at Europe: Where is your Union, where is your unity? All these theses clearly say - democracy is not able to handle the challenge of the pandemic. Ultimately, this is an attack on the very idea of democracy. Propaganda claimed that here (in Russia), everything is different. It mocked Europeans for panic-buying toilet paper. However, when the coronavirus reached Russia, Russians bought toilet paper in the same way. Propaganda faced an interesting phenomenon: any message about Europe was suddenly seen as a mirror - and the Russian audience unconsciously saw this information as a reference to what was soon to come. The pandemic is a global phenomenon, and we can only resist it together. However, the Kremlin did not want to be part of the world, and therefore propaganda claimed that everything is different here (www.svoboda.org).

1.2 False Claims About the Origin of the Virus

The Russian press spread various conspiracy theories about the origin of the virus. Newspaper articles emphasized that the virus was created in a Chinese laboratory as a biological weapon to exterminate the human population (www.5-tv.ru). Across the press, there was a well-known narrative that Western countries were complicit in the creation and spread of the

COVID-19 virus in order to weaken Russia. It is clear that such a narrative served political purposes - it reinforced anti-Western sentiment.

Alexander Morozov, a political scientist from the Boris Nemtsov Academic Center in Prague, notes that during the pandemic, two discourses developed simultaneously in Russia. On the one hand, there were headlines such as *The American army brought the virus to China*, and Kremlin columnists wrote about *the hysteria of Western elites* and *the collapse of the European Union*. On the other hand, the Kremlin media started a debate about global solidarity, which also worked because the government was going to take the same measures as European governments. With such a strategy, the government presented to the domestic audience a holistic image of Moscow's superiority and the helplessness of the West. Gradually, an intersection of these two discourses emerged, emphasizing that Russian authorities were calmly and successfully fighting the virus, while in Europe and the United States, governments supported general hysteria and took erroneous steps that provoked criticism from the population. The Russian press reported how some Western governments are rejecting the Kremlin's aid, while others were accepting it. To the domestic audience, this evoked an image of Moscow's superiority and the West's helplessness. The clever aspect of this propaganda was that this information also affected an external audience - an audience in European Union countries that was looking for alternative views. It should be noted that this was a large audience, consisting not only of Russian-speaking people in Europe but also of New Right voters, Eurosceptics, and populists in various countries (www.svoboda.org).

1.3 Misinformation About Vaccines Against the COVID-19 Virus

A systematic disinformation campaign in Russia's state-controlled media, through which Moscow sought to raise doubts and fears about the COVID-19 vaccination, backfired on itself. This conclusion follows from a report published by the European Union (omediach.com). On December 21, 2020, the European Commission granted a conditional marketing authorization for a vaccine against COVID-19 developed by the companies BioNTech and Pfizer. This vaccine became the first vaccine against COVID-19 authorized in the European Union. The authorization followed a positive scientific recommendation based on a thorough assessment of the safety, efficacy, and quality of the vaccine carried out by the European Medicines Agency (EMA) and approved by the Member States (ec.europa.eu).

Russian RT television questioned the safety and effectiveness of vaccines. The Kremlin continued to spread misinformation about COVID-19 and vaccines, despite Russia's death toll rose dramatically and its healthcare system collapsed. However, the Kremlin denied all the accusations coming from the European Union. The Reuters agency reminds that the EU is trying to cooperate with Internet giants such as Google, Facebook, Twitter, and Microsoft in order to limit the spread of false information. He claims that the Russian disinformation campaign about COVID-19, which began at the very beginning of the pandemic, is part of Moscow's efforts to weaken and divide the society of Western countries.

The authors of the report, referring to their own database of disinformation, stated that on the geopolitica.ru portal, which publishes articles in many languages, they discovered 250 cases of attempts to mock vaccination and other measures to combat the spread of the coronavirus. *The claim about the futility of vaccines was repeated in Italian, Spanish, English, Dutch, and Russian*, the authors of the study wrote. *Vaccination works*. But that's how lies work,

they warned, adding *that voices spreading false information and conspiracy theories about vaccines endanger the lives of thousands of people worldwide, including in Russia* (omediach.com).

Russia relatively quickly developed its own Sputnik V vaccine, but people did not respond to it as expected due to the built-up mistrust of vaccines. Thanks to legalized disinformation, only about a third of Russia's 144 million citizens could be vaccinated. The Russian Ministry of Health registered Sputnik V already in August 2020. It was the world's first approved vaccine against COVID-19. Since then, Sputnik V has been approved in approximately 70 countries around the world.

Misinformation about unproven drugs and preventive measures also appeared in the Russian media. Information about the effectiveness of excessive vodka consumption or the use of bleach often led to serious health damage among many Russian citizens. In addition to foods and vitamins to increase immunity, miraculous mineral solutions have also appeared. These also included a solution of sodium chlorite mixed with citric acid, which was supposed to cure the infected. Another rumor presented in the Russian media was drinking special tea or urine. There was also information on how to self-diagnose the coronavirus, for example by holding your breath for 10 seconds. The conspiracies also related to medicines that have been known on the market in the Russian Federation for a long time, but were presented as miraculous treatment for the coronavirus. One example was the drug Arbidol, which has been used in the Russian Federation for a long time to treat the flu, but definitely not a miracle cure for COVID-19. This misinformation also influenced people's attitude and trust in medical authorities, which had a significant impact on the very course of the COVID-19 pandemic in Russia.

2. Infodemic and its Impact on Slovakia

The Russian infodemic, which represents the expansion of disinformation and manipulation, has had a significant impact on Slovakia. It is important to remember that the end of the COVID-19 pandemic did not end the spread of misinformation. Disinformation continues to spread through various media channels, primarily social networks. After the COVID-19 crisis, the world entered another crisis. In the context of the Russian-Ukrainian conflict, the infodemic phenomenon has significantly deepened. In recent years, Slovakia has become the target of a disinformation campaign aimed at weakening European integrity and, last but not least, influencing public opinion. The influence of misinformation is manifested in several areas of social and political life. Since targeted misinformation spread through social networks and alternative media manipulates facts or conceals context, causing polarization of Slovak society. Society has split into two camps: supporters of Slovakia's pro-Western orientation, and supporters of pro-Russian narratives defending the Kremlin. It is a society-wide phenomenon that complicates constructive public debate and causes social tension. Russian disinformation often focuses on delegitimizing the governmental institutions of the European Union and NATO. Their task is to create a perception among citizens that their government does not act in the interest of the country and its citizens, but rather in favour of foreign powers. The consequence of such activity is a decrease in trust in public institutions, leading to political instability and increase support for extremist or populist parties that present themselves as opponents of the so-called system. Both the infodemic and the economy are directly and indirectly affected. Pro-Russian disinformation mostly criticizes sanctions imposed on Russia

or draws attention to the economic consequences of the ongoing conflict. Citizens, therefore, feel increased concern about Slovakia's economic stability, which has a significant impact on consumer behavior. Disinformation can thus disrupt the business environment, for example, by questioning the safety of investments or the energy stability of Slovakia. Russian disinformation is often supported by political parties and movements that are skeptical of the West or openly pro-Russian. These parties use narratives of national sovereignty and anti-globalization that often resonate with voters. For example is criticism of the EU, NATO, or various international organizations, which are presented as interfering in Slovakia's internal affairs. On the other hand, the infodemic and the spread of misinformation causes a decrease in people's trust in traditional media, which are often referred to as "mainstream" or "Western propaganda". It is this effect that reduces citizens' ability to recognize credible sources and promotes the spread of conspiracy theories. Consequently, the Russian infodemic not only manipulates public opinion, but also contributes to the deterioration of critical thinking and media literacy in society. One of the key narratives of the Russian infodemic in Slovakia is the idea of the country's military neutrality. This narrative is often spread with the aim of weakening support for NATO, to which Slovakia belongs. This approach resonates especially among citizens who fear military conflicts and are prone to the idea that neutrality would protect Slovakia from foreign threats. In reality, however, this is an attempt to weaken Slovakia's western alliance relations. For the reasons we outlined above, it is crucial for our society to fight against the infodemic, against conspiracies spread from the Russian space. Finally, let's ask ourselves the question, how can we fight against the Russian infodemic? It is necessary to state that we can use four effective ways to fight against conspiracy theories. They are: 1. increasing media literacy, 2. supporting independent journalism, 3. cooperation with foreign partners and, last but not least, 4. control of social networks. Increasing media literacy involves strengthening citizens' ability to critically evaluate information and distinguish it from misinformation. The support of independent journalism is primarily the strengthening of reliable sources (media) and their protection from attacks. Cooperation with international partners should mainly consist in the exchange of information and the adoption of joint measures at the European level. Increased control of social networks would make it possible to limit the spread of fake news, disinformation, and conspiracy theories as well as hate speech. These are tasks that, not only during the COVID-19 pandemic, but also in the future, will limit the harmful behavior of citizens and protect Slovakia from manipulation and polarization of society.

Conclusion

In case of any crises, people crave a lot of information. It is natural that everyone wants to know immediately what is happening, how to behave, and how to help themselves in a given situation. The responsibility for spreading verified and true information should be on the shoulders of the state media. The Russian press and, subsequently, social networks, which only continued to spread disinformation from the pen of pro-Kremlin journalists, are an example of what consequences the infodemic and the legalization of disinformation can have. In the case of Russia, the unchecked spread of conspiracy theories has turned against the Russian citizens and the healthcare system. Russia was not the only country where disinformation spread. The infodemic was (and is) a worldwide problem. It is a big problem mainly because it affects public opinion and behavior. The spread of misinformation and conspiracy theories has a negative

impact on trust in state institutions, healthcare facilities, and public health. An effective fight against the pandemic requires a combination of educational campaigns, international cooperation, and cooperation with technology companies that can help monitor content and suppress disinformation. Not only for the Russian Federation, organizations such as the WHO and independent fact-checking platforms must play a primary role in providing accurate information. Legalized disinformation poses a serious threat to modern society. Its consequences can be far-reaching and serious, affecting various aspects of our lives - from social and political to economic. The topic of the infodemic is currently widely discussed. It is important to address this topic and learn from the crisis that humanity overcame at the cost of great sacrifices. In the future, humanity will face more crises, so it is important to evaluate and process the information we have so that we can avoid the mistakes of the past.

List of References

DICTIONARY. CAMBRIDGE: *Cambridge International Dictionary of English*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.[online]. Dostupné na internete:<<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/infodemic>>. [cit. 2024-25-06].

Európska komisia schválila prvú a bezpečnú vakcínu proti Covid-19. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/SK/ip_20_2466 [cit. 2024-30-05]

MERRIAM-WEBSTER.COM: *Words We're Watching: 'Infodemic'*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.merriam-webster.com/words-at-play/words-were-watching-infodemic-meaning>>. [cit. 2024-25-06].

Rusku sa vypomstila jeho dezinformačná kampaň o covid-19. Dostupné na internete: <https://www.omechiach.com/hoaxy/21676-rusku-sa-vypomstila-jeho-dezinformacna-kampan-o-ockovani-proti-covidu-19> [cit. 2024-21-06]

Rusko hlási rekord v počte úmrtí, vývojári Sputnika volajú po povinnom očkovaní. Dostupné na internete: <https://hnonline.sk/svet/12974110-vyvojari-vakciny-sputnik-v-vyzvali-na-zavedenie-povinneho-ockovania> [cit. 2024-05-06]

ŠTEPANOVIČ, D. 2020. *Infodémia. Dezinformácie a Covid-19*. Analytický útvar. Ministerstvo obrany SR. Dostupné na internete https://www.mosr.sk/data/files/4005_2020-k-01-infodemia-new.pdf [cit. 2024-30-06]

Инфодемия. Коронавирус и российская дезинформация. Dostupné na internete: <https://www.svoboda.org/a/30513774.html> [cit. 2024-24-06]

Сделать его смертоноснее: и США, и китайские ученые могут быть виновны в пандемии коронавируса. Dostupné na internete: <https://www.5-tv.ru/news/463867/sdelat-ego-smertonosnee-issa-ikitajskie-ucenye-mogut-byt-vinovny-vpandemii-koronavirusa/> [cit. 2024-22-06]

DEZINFORMAČNÍ WEBY V ČESKÉ REPUBLICE: ANALÝZA A VÝVOJOVÉ TRENDY

DISINFORMATION WEBSITES IN THE CZECH REPUBLIC: ANALYSIS AND DEVELOPMENT TRENDS

Jiří Dušek*

ABSTRACT

The article deals with the issue of disinformation websites in the Czech Republic, their influence on the spread of propaganda, evaluation of their activities and current trends. The aim of the article is to analyse the factors enabling the spread of disinformation, to present the ways of evaluating the disinformation scene and to provide a comprehensive overview of its current state and development trends.

The methodology includes content analysis of disinformation websites, review of literature and data reports focused on the Czech disinformation scene. Furthermore, a trend analysis was conducted with regard to technological advances and changes in the preferred platforms for disinformation dissemination.

The results show that the spread of disinformation in the Czech Republic is influenced by factors such as low media literacy, the use of emotions in content and social networking algorithms. Key trends include the increasing sophistication of disinformation sites, targeting of current social issues, and a shift to shorter, easily shared formats.

Keywords: *disinformation websites, propaganda, spread of disinformation, disinformation scene, disinformation trends*

Úvod

Dezinformace představují jeden z nejzávažnějších problémů současné digitální éry. Jsou to záměrně šířené nepravdivé nebo zavádějící informace, jejichž cílem je manipulovat veřejné mínění, vyvolávat chaos, posilovat nedůvěru v instituce a v mnoha případech i podněcovat k nenávisti nebo polarizaci společnosti. Tento fenomén je posílen rychlým rozvojem moderních komunikačních technologií, především sociálních sítí, které umožňují nejen bleskové šíření obsahu, ale také vytváření uzavřených názorových bublin, ve kterých se dezinformace snadno zakořeňují a množí.

Na rozdíl od běžných omylů nebo chybných interpretací faktů, dezinformace často vznikají záměrně a jejich šíření bývá organizováno s určitým cílem. Ten může být politický, ekonomický nebo ideologický. Dezinformační kampaně využívají sofistikované techniky, jako jsou emocionálně zabarvené narativy, manipulace obrazem či videem, nebo kombinace pravdivých a smyšlených informací, což činí jejich odhalování a vyvrácení o to náročnější.

V českém prostředí se dezinformační scéna stala součástí širšího geopolitického kontextu, kdy je Česká republika vnímána jako strategický cíl zahraničních vlivů, zejména z Ruska a dalších autoritářských režimů. Tyto vlivy často staví na existujících společenských problémech, jako

---

* Doc. Ing. Jiří Dušek, Ph.D. působí jako docent, Vysoká škola evropských a regionálních studií, Žižkova tř. 1632/5b, 370 01, České Budějovice, Czech Republic, e-mail: dusek@vsers.cz.

je nedůvěra vůči vládě, frustrace z ekonomických a sociálních změn nebo strach z migrace. Zároveň však dezinformační scéna není závislá pouze na zahraničních aktérech – existují i domácí subjekty, které šíří dezinformace pro vlastní politický nebo komerční zisk.

Důsledky působení dezinformací jsou hluboké a dlouhodobé. Vedou nejen k deformaci veřejného diskurzu a šíření nenávisti, ale také k oslabení demokratických procesů. Například během pandemie COVID-19 měly dezinformační narativy zásadní vliv na postoj části obyvatel k očkování či dodržování preventivních opatření. Podobně aktuální válka na Ukrajině ukázala, jak dezinformační kampaně mohou manipulovat veřejností a vytvářet paralelní verze reality, které zpochybňují oficiální informace i základní lidské hodnoty.

V této souvislosti je nezbytné problematiku dezinformací nejen studovat a analyzovat, ale také hledat účinné nástroje, jak jim čelit. Tento článek proto nejen mapuje aktuální stav české dezinformační scény, ale zaměřuje se také na identifikaci jejích klíčových aktérů, strategií a širších dopadů na společnost. V konečném důsledku má za cíl přispět k lepšímu pochopení této složité problematiky a podpořit hledání efektivních řešení. Při zpracování článku o české dezinformační scéně a dezinformačních webech byla využita kombinace kvalitativních a kvantitativních metod s cílem identifikovat klíčové aktéry, strategie šíření dezinformací a jejich vliv na českou společnost. Základem bylo studium sekundárních zdrojů, včetně analýz, studií a zpráv od státních institucí, neziskových organizací a nezávislých výzkumníků, které poskytly teoretický rámec a mapovaly současné trendy v oblasti dezinformací. Dále probíhal systematický monitoring online prostoru, přičemž byly sledovány weby dlouhodobě spojované s šířením dezinformací, a analyzován jejich obsah z hlediska narativů, které se vyskytují nejčastěji. Data byla následně doplněna o poznatky z odborné literatury a případové studie konkrétních dezinformačních kampaní, aby bylo možné ilustrovat způsoby manipulace a jejich dopad na veřejné mínění v České republice.

1 Základní pojmy

Problematika dezinformací a jejich vlivu na vnitřní bezpečnost státu je velmi komplexní, přičemž ani mezi odborníky nepanuje jednotný konsensus ohledně přesné definice tohoto jevu. Terminologie, kterou se v této oblasti pracuje, navíc podléhá neustálému vývoji. Následující část proto nabízí přehled základních pojmů, které jsou v současnosti nejčastěji využívány odborníky při popisu a zkoumání této problematiky.

- **Dezinformace** – Dezinformace představují komplexní jev, jehož podstata spočívá v úmyslném a cíleném šíření nepravdivých nebo zavádějících informací s cílem ovlivnit veřejné mínění. Tento fenomén se v digitálním věku stává stále prominentnějším a nabývá různorodých forem. Klíčovým prvkem je úmyslnost a záměr, kdy vytváření a šíření dezinformací nespočívá ve shodě, ale v organizovaném a systematickém postupu. Sociální média se stala klíčovým prostředkem pro šíření dezinformací. Virální kampaně, falešné profily a sdílení obsahu mezi uživateli umožňují rychlé šíření klamavých informací a zvyšují jejich dosah. To je patrné z výzkumu, například práce **Allcotta a Gentzkowa**, 2017, o vlivu sociálních médií na americké volby v roce 2016. Dezinformace často slouží k dosažení politických, sociálních nebo ekonomických cílů. Jejich motivace je komplexní a může zahrnovat manipulaci veřejného mínění, ovlivňování volebních výsledků nebo podkopávání důvěry v instituce. V tomto ohledu se dezinformace stávají nástrojem politického boje a mohou způsobit významné

společenské a politické dopady. Tyto dopady na společnost jsou rozsáhlé. Dezinformace mohou oslabit důvěru v tradiční informační zdroje, polarizovat společnost tím, že posilují již existující názorové bariéry, a v extrémních případech vyvolávat politické nebo společenské nepokoje. V této souvislosti je „nezbytné zkoumat postupy a taktiky, které využívají aktéři šířící dezinformace“, jak naznačuje výzkum **DiResty a Shaffera et al**, 2018. Více lidí než kdy předtím dle **Millera a Wildeho**, 2022, ví, že „informační prostor je různými způsoby napadán, a vynakládá se více prostředků na to, aby se těmto pokusům zabránilo“.

- Misinformace – „Misinformace představuje v digitálním věku rozsáhlý fenomén, jehož podstata spočívá ve šíření nepravdivých informací bez explicitního záměru klamání. Je to komplexní jev, který se stal výrazným problémem v informačním prostoru, zejména na sociálních médiích. Chápat misinformaci vyžaduje zhodnocení, jak vzniká, jaké jsou její dopady a jak lze předcházet neúmyslnému šíření chybných informací. Misinformace se často rodí z nedorozumění, chybné interpretace nebo špatného porozumění faktu. Přestože šířitelé nemají záměr klamání, nesprávné informace mohou rychle získat virální charakter, zejména díky sociálním sítím. Virální kampaně, sdílení obsahu mezi uživateli a existující algoritmy mohou urychlit šíření klamavých informací“ (Pennycook, Bear, Collins, Rand, 2018). Misinformace má široké dopady na společnost. „Když jsou nesprávné informace vnímány jako pravdivé, může to snížit důvěru veřejnosti v tradiční informační zdroje a podkopat důvěryhodnost médií“ (Pennycook, Bear, Collins, Rand, 2018). Dále může přispět k polarizaci společnosti, když posiluje existující názorové bariéry a vytváří tzv. „informační bubliny“. Prevence misinformací vyžaduje komplexní přístup. Zvýšená mediální gramotnost veřejnosti, transparentnost informačních zdrojů a spolupráce mezi vládou, médii a občanskou společností jsou klíčovými nástroji v boji proti neúmyslnému šíření dezinformací. Kromě toho je nutné posilovat kritické myšlení a schopnost kriticky hodnotit informace.
- Malinformace – Malinformace lze dle **Havlíka**, 2022, „popsat jako skupinu informací, které jsou většinou založeny na realitě, ale jsou určeny k ublížení osobě, organizaci, skupině obyvatel nebo zemi (např. někdo použije obrázek mrtvého dětského uprchlíka bez kontextu ve snaze podnítit nenávisť ke konkrétní etnické skupině, proti které jsou apod.)“. Tato forma dezinformace se liší od misinformace, kde klamání není primárním cílem, ačkoliv malinformace může zahrnovat různé taktiky, jako jsou přehánění, záměrné vynechávání kontextu a prezentace nejednoznačných informací. Malinformace se vyznačuje záměrným úsilím o šíření dezinformací s cílem klamání. Může vycházet z různých motivací, včetně politických, ekonomických nebo sociálních. Tato forma manipulace informací může být aktivně využívána k ovlivňování veřejného mínění, deformaci faktů a vytváření zkresleného obrazu skutečnosti. Malinformace má potenciál vytvářet hluboké narušení ve společnosti. Když je úmyslně šířena, může posílit polarizaci a vytvářet napětí mezi různými skupinami. V kombinaci s rychlostí šíření informací na sociálních médiích může mít malinformace okamžité a rozsáhlé dopady na veřejné mínění a stabilitu společnosti. Boj proti malinformaci vyžaduje integrovaný přístup. Kromě zvýšení mediální gramotnosti veřejnosti a podpory pro ověřování faktů je nezbytné sledovat a identifikovat zdroje malinformací.

Transparentnost informačních zdrojů, označování obsahu, který byl identifikován jako potenciálně klamavý, a spolupráce digitálních platforem jsou základem prevence.

Dezinformace, misinformace a malinformace představují různé aspekty šíření nepravdivých informací, ačkoliv se liší v úmyslu a povaze. Dezinformace zahrnuje úmyslné šíření klamavých informací s cílem ovlivnit veřejnost. Na druhou stranu misinformace a malinformace mohou být neúmyslné, přičemž první představuje poskytování chybných informací, zatímco druhá označuje neúmyslné šíření zavádějících nebo neúplných faktů. Blíže viz také Vosoughi, Roy, Aral, 2018. V každém případě je klíčové rozlišovat mezi těmito pojmy, abychom lépe porozuměli příčinám a důsledkům šíření nepravdivých informací v moderní společnosti. Ochrana před těmito fenomény vyžaduje nejen snahu jednotlivců ověřovat a kriticky hodnotit informace, ale také zdokonalení médií, platforem a vzdělávacích institucí.

2 Dezinformační scéna v ČR

V posledních několika letech se Česká republika stala významným bojištěm v globální válce o „pravdu“, kde se dezinformace staly nepostradatelným nástrojem pro ovlivňování veřejného mínění, destabilizaci politického prostředí a podryvání důvěry ve státní instituce. Tento fenomén, který v minulosti existoval spíše na okraji veřejného diskurzu, dnes díky rozvoji digitálních technologií a masivnímu rozšíření sociálních médií nabral na síle a dostal se do středu společenského zájmu. *„V současné moderní informační společnosti je online prostředí již přirozenou, všude přítomnou a v mnoha případech nepostradatelnou součástí pracovního, společenského i soukromého života“* (Ivančík, 2024). Současná česká dezinformační scéna je pestrou a komplexní mozaikou, ve které se prolínají různé zájmy, aktéři a technologie. To, co bylo dříve chápáno jako okrajový problém, dnes představuje významnou hrozbu pro demokratické hodnoty, sociální soudržnost a bezpečnostní stabilitu České republiky.

Dezinformace, tedy úmyslné šíření nepravdivých nebo zavádějících informací za účelem manipulace s veřejností, nejsou v historii lidstva novým fenoménem. Již v minulosti byly používány jako nástroj k dosažení politických, vojenských nebo ekonomických cílů. Avšak současná digitální éra, charakterizovaná okamžitým přístupem k informacím a možností jejich nekontrolovaného šíření, přinesla dezinformacím nové dimenze a větší účinnost. V České republice, podobně jako v jiných zemích, se tento fenomén stal výraznějším v souvislosti s řadou klíčových událostí, jako byly prezidentské volby (Ulrich, 2018), migrační krize či pandemie covid-19 (Kopecký a kol., 2020), které vytvořily příznivé prostředí pro šíření dezinformačních narativů.

Aktéři působící na české dezinformační scéně jsou velmi různorodí. Zahrnují jak jednotlivce, tak organizované skupiny, a dokonce i státní aktéry, kteří využívají dezinformace jako strategický nástroj k prosazení svých zájmů. Tyto skupiny často operují v šedé zóně, kde je obtížné jednoznačně určit, kdo za šířením konkrétních dezinformací stojí a jaké jsou jejich skutečné motivy. Některé dezinformační kampaně mají ryze domácí původ a jsou zaměřeny na vnitropolitické cíle, jiné jsou zase iniciovány zahraničními subjekty, které usilují o oslabení České republiky jako součásti širšího geopolitického boje.

Digitální platformy a sociální média sehrávají v šíření dezinformací klíčovou roli. Jsou to právě tyto technologie, které umožňují dezinformacím šířit se s nebyvalou rychlostí a

dosáhnout širokého publika. Platformy jako Facebook, Twitter nebo YouTube se staly hlavními kanály, skrze které dezinformační obsah proniká do veřejného prostoru. Algoritmy těchto platforem, které upřednostňují obsah a vzbuzují silné emoce, často vedou k tomu, že dezinformace získávají na viditelnosti a šíří se virálně. To představuje značnou výzvu pro tradiční média a novinářskou etiku, neboť vyvracení nepravdivých informací je časově a nákladově náročné, zatímco jejich šíření je snadné a rychlé.

V českém kontextu se dezinformace často zaměřují na témata, která rezonují ve společnosti a která mají potenciál polarizovat veřejné mínění. Patří sem například otázky migrace, bezpečnosti, zdravotnictví či zahraniční politiky. Dezinformační kampaně často využívají existujících společenských obav a frustrací, jež následně zesilují a manipulují k dosažení svých cílů. Tímto způsobem dezinformace přispívají k prohlubování společenských rozdílů a oslabování důvěry ve státní instituce, což může vést k destabilizaci politického prostředí.

Česká dezinformační scéna se navíc neustále vyvíjí a adaptuje na nové podmínky. S rostoucími snahami o regulaci dezinformací a zvyšováním mediální gramotnosti se mění i taktiky dezinformátorů. Ti se snaží využívat nové technologie, jako je například umělá inteligence (viz též Zachar Kuchtová, 2024), k automatizaci tvorby a šíření falešných zpráv, což činí jejich odhalování a neutralizaci ještě obtížnější. Zároveň dochází k profesionalizaci dezinformačních kampaní, kdy jsou do jejich realizace zapojovány specializované agentury a experti na psychologické operace.

V tomto kontextu je nezbytné porozumět tomu, kdo jsou hlavní aktéři na české dezinformační scéně, jaké motivy je vedou a jaké metody používají k dosažení svých cílů. Tato znalost je klíčová pro efektivní boj proti dezinformacím a pro ochranu demokratických hodnot, na nichž je postavena česká společnost. „*Porozumění dynamice šíření dezinformací a identifikace jejich zdrojů*“ (Sabayová, 2024) je prvním krokem k vytváření strategií, jež mohou účinně čelit této hrozbě.

Je důležité zdůraznit, že boj proti dezinformacím není záležitostí pouze státních institucí nebo médií, ale celé společnosti. Každý jednotlivec, který má přístup k informacím, hraje svou roli v šíření nebo naopak potírání dezinformací. Proto je klíčové zvyšovat povědomí o tomto fenoménu, podporovat kritické myšlení a mediální gramotnost, aby společnost jako celek byla odolnější vůči dezinformačním kampaním. Vzhledem k tomu, že dezinformace představují globální problém, je nezbytné, aby se ČR aktivně zapojila do mezinárodních iniciativ zaměřených na jejich potírání a sdílení osvědčených postupů.

Tato **část** se proto zaměřuje na detailní analýzu aktuálního vývoje české dezinformační scény a na identifikaci hlavních aktérů-webů, které stojí za šířením dezinformací. Analyzuje motivace těchto aktérů, jejich metody a technologie, které využívají k dosažení svých cílů, a zkoumá, jaké dopady mají jejich aktivity na českou společnost. Pochopení těchto aspektů je zásadní pro formulaci efektivních protiopatření a pro posílení odolnosti společnosti vůči této nové hrozby.

2.1 Vlivy umožňující šíření propagandy

V současnosti se západní společnosti nachází ve značně specifické situaci, kdy zde působí hned několik zásadních vlivů, jež oslabují její soudržnost a usnadňují šíření zahraniční propagandy. Z těch nejdůležitějších je třeba dle **Vojenského zpravodajství, 2023**, zmínit:

- „*Krise důvěry ve stát a jeho instituce*. V posledních desetiletích dochází k poklesu důvěry v část veřejných institucí, jež často začínají být chápány jakožto implicitně nepřátelské k některým vrstvám obyvatelstva. Rovněž extrémní polarizace společnosti vede k tomu, že stoupcem těch politických uskupení, jež jsou aktuálně v opozici, radikálně odmítají veškerá vládní opatření jen proto, že je zavádějí jejich ideoví protivníci, a to bez toho, zda jsou sama o sobě prospěšná či ne. Tato nedůvěra vede ke snížení vnitrosociální loajality a snadnějšímu přijímání zahraničních propagandistických narativů.
- *Zdůrazňování individuality*. Poslední dekády se rovněž nesou ve znamení oslabování a mizení tradičních kolektivních identit (národní či třídní vědomí, stranická příslušnost), jež sice dílčím způsobem nahrazují kolektivní identity nově konstruované, avšak v mnohem větším rozsahu identity individuální. Jedinec je chápán jako formálně zcela autonomní subjekt, jenž není podřízen žádné širší identitě, nicméně tato jeho autonomie jej zároveň činí mnohem zranitelnějším vůči informačnímu působení.
- *Demokratizace informačního prostoru*. Masivní rozšíření výpočetních technologií, internetu a sociálních sítí (Hajdúková, 2024, Ružbacká 2024) vedlo k nejvýraznější proměně mediálního prostoru od dob vynálezu knihtisku. Tyto faktory umožnily nebývale masivní šíření informací a zároveň vedly k pádu faktického monopolu, jenž na tuto činnost doposud měla tradiční média a profesionální novináři či komentátoři. Došlo tak k výrazné demokratizaci veřejného prostoru, kde místo několika málo médií ovlivňují debatu tisíce entit, jejichž úspěch je založen nikoliv na profesionalitě, ale na schopnosti zaujmout a přitáhnout pozornost. Vzhledem k tomu, že k tomuto účelu nejlépe slouží informace vyvolávající emoce, otevírá zmíněný posun široké pole nejen pro bulvarizaci médií, ale i pro šíření propagandy, která je právě na šíření emočně zabarvených informací ve většině případů založena.
- *Souběh krizí*. Přibližně posledních patnáct let lze považovat za období, kdy na západní společnosti v rychlém sledu dopadlo několik zásadních krizí (hospodářská, finanční, ekologická, migrační, identitární, zdravotnická, válečná), přičemž jen menší část z nich se podařilo uspokojivě vyřešit. Rovněž vzhledem k výše zmíněné bulvarizaci mediálního prostoru přitom dochází k tomu, že ve veřejné debatě převládá radikální interpretace těchto krizových jevů, která spočívá buď v jejich označování za extrémní existenční rizika, nebo naopak v bagatelizaci a popírání, přičemž stoupcem obou táborů se obviňují z nečestných pohnutek (včetně vědomého či mimovolného jednání ve prospěch cizí moci), což dále podporuje rozklad společnosti. V tomto prostředí je pak pro zahraniční propagandu snadné se etablovat a vyhrčenou debatu využívat k tomu, aby jeden ze zmíněných táborů oslovila a minimálně částečně jej začala ovlivňovat.“

Z výše uvedených důvodů je dle **Vojenského zpravodajství, 2023**, zřejmé, že „*česká společnost patří v tomto ohledu mezi ty, jež jsou zranitelné propagandistickým působením*“. Přestože není možné jednoznačně určit, do jaké míry zahraniční propaganda ovlivňuje zdejší veřejnou debatu a do jaké míry k jejímu vyostření přispívají jiné procesy (včetně výše nastíněných), lze mít za jisté, že část české společnosti slouží jako terč zahraničních propagandistických aktivit, kdy jsou některé sociální a politické skupiny vzhledem ke svému rozčarování ze společensko-politického vývoje náchylnější k přebírání a následnému šíření

zahraniční propagandy. O skutečné velikosti těchto skupin lze však pouze spekulovat, a stejně tak i o tom, do jaké míry jejich názory a aktivity formuje pouze zahraniční propaganda a do jaké ji ovlivňují jiné zdroje včetně například radikálů z vlastních řad. Ke koncepci boje se zahraniční propagandou v rámci ČR pak lze podotknout, že ač bezpečnostní složky státu včetně zpravodajských služeb mají v těchto snahách nezastupitelnou úlohu (především při rozkrývání způsobů, jakým je zahraniční propaganda šířena, a při identifikaci osob, jež při šíření propagandistických poselství spolupracují s cizí mocí za účelem poškození zájmů ČR či rozvratu zdejšího ústavního zřízení), musí se vzhledem ke své působnosti zaměřovat pouze na řešení následků a nikoliv příčin působení zahraniční propagandy. Podobně jako v celé řadě jiných oblastí přitom platí, že bez dostatečné prevence a zásadních změn v celé řadě státních politik bude pro bezpečnostní orgány stále obtížnější řešit, byť jen nejkřiklavější projevy těchto fenoménů (viz např. neoprávněná blokáce proruských webů v roce 2022). Jakékoli úspěchy zahraniční propagandy totiž představují především průvodní jev celkového odcizení panujícího mezi institucemi a vrstvami společnosti. Bez obnovení celospolečenské důvěry a konsenzu tak bude část obyvatelstva ČR zřejmě i nadále vysoce náchylná k jejímu přebírání a šíření.

2.2 Způsoby hodnocení dezinformační scény

Hodnocení dezinformační scény a jejích hlavních aktérů lze provádět na základě několika klíčových kritérií. Tyto kritéria mohou pomoci identifikovat, jaký vliv mají tyto subjekty na veřejnost, jakým způsobem šíří dezinformace, a jaké mají motivace či zázemí. Následuje přehled některých z těchto kritérií:

1. Typ šířeného obsahu
  - a. Fakta vs. názory: Rozlišování mezi obsahem založeným na ověřitelných faktech a subjektivních názorech či domněnkách.
  - b. Zavádějící informace: Zda informace obsahuje zjevně nesprávné nebo zkreslené údaje, které mají potenciál uvést veřejnost v omyl.
  - c. Narativy: Zaměření na specifické dezinformační narativy (např. anti-EU, anti-NATO, podpora konspiračních teorií atd.).
2. Způsob šíření informací
  - a. Platformy: Zda jsou informace šířeny prostřednictvím tradičních médií, sociálních sítí, nebo specializovaných webů.
  - b. Virálnost: Míra, do jaké jsou informace šířeny, například prostřednictvím sdílení na sociálních sítích.
  - c. Síťové propojení: Spojení mezi různými weby, osobnostmi a platformami.
3. Cílová skupina
  - a. Demografie: Která část populace je cílovou skupinou (např. věk, sociální postavení, politická orientace).
  - b. Psychografický profil: Jaké emocionální nebo psychologické potřeby jsou adresovány (strach, hněv, nejistota).
4. Motivace a financování
  - a. Politické motivace: Zda je cílem ovlivňování veřejného mínění ve prospěch určitých politických subjektů či ideologií.
  - b. Ekonomické motivace: Zda jsou dezinformační aktéři motivováni finančním ziskem, např. prostřednictvím reklamy nebo sponzoringu.

- c. Zahraniční vlivy: Přítomnost nebo absence vlivů zahraničních aktérů (např. Rusko, Čína) ve financování či strategii.
5. Vliv a dosah
    - a. Rozsah publika: Kolik lidí pravidelně konzumuje obsah šířený těmito aktéry.
    - b. Veřejný a politický dopad: Jaký dopad mají šířené informace na veřejné mínění a politická rozhodnutí.
    - c. Mediální ohlas: Jak je dezinformační scéna reflektována v mainstreamových médiích a zda dochází k jejich debunkingu (vyvracení).
  6. Kvalita a důvěryhodnost zdrojů
    - a. Ověřování faktů: Zda obsah vychází z ověřených zdrojů nebo zda pracuje se zdroji pochybné kvality.
    - b. Anonymita autorů: Míra transparentnosti o autorech a provozovateli dezinformačních webů.
  7. Metody manipulace
    - a. Emoční apel: Použití emocionálních argumentů k posílení vlivu a manipulace s názory publika.
    - b. Dezinformační taktiky: Například zamlčování klíčových informací, vytváření falešných dilemat, nebo šíření konspiračních teorií.
  8. Spolupráce a koordinace
    - a. Domácí a mezinárodní spolupráce: Spojení s jinými dezinformačními scénami na národní nebo mezinárodní úrovni.
    - b. Koordinace s politickými nebo zájmovými skupinami: Jaký je vztah mezi dezinformačními aktéry a politickými stranami, nebo zájmovými skupinami.

Tato kritéria mohou pomoci lépe porozumět dynamice české dezinformační scény a identifikovat klíčové hráče a jejich vliv na veřejnost.

2.3 Základní údaje o české dezinformační scéně

Jádro české dezinformační scény je dlouhodobě tvořeno zhruba 40 aktivními dezinformačními weby. Toto číslo lehce kolísá, neboť síť dezinformačních webů je proměnlivá, některé weby zanikají, jsou ale nahrazovány novými. V minulých letech se jejich počet pohyboval kolem 40, v roce 2020 však vlivem koronavirové pandemie vzniklo více nových dezinformačních webů, než je obvyklé, a proto seznam pro rok 2020 čítal 51 aktivních dezinformačních webů. Meziročně toto číslo pro rok 2021 kleslo na 46 a aktuální seznam za rok 2022 obsahuje 39 aktivních dezinformačních webů. Tyto weby se liší způsobem fungování – některé jsou více sofistikované, vytvářejí vlastní obsah a cíleně manipulují informacemi, jiné slouží jako platforma pro některé české politiky, ekonomy a jiné veřejně činné osobnosti. Posledním typem pak jsou tzv. agregátory, jejichž jediným *raison d'être* je shromažďovat již vytvořený obsah a dále jej šířit. Stejně tak se liší i pravděpodobná motivace dezinformátorů, kteří za těmito weby stojí, z nichž někteří jsou poháněni ideologickou vyhraněností plynoucí z vlastní neschopnosti uspět v demokratickém a kapitalistickém systému, pro jiné se jedná o promyšlený business plán (blíže viz např. Máca, 2020, nebo Tkáčová – Šefčíková, 2023). „Kromě výše uvedeného je také velký rozdíl v četnosti publikovaných článků a návštěvnosti jednotlivých webů. Společným jmenovatelem je pak především naprosté ignorování etického

novinářského kodexu a snah o objektivní žurnalistiku. Je obvyklé, že jednotlivé weby skrývají vlastnické i finanční struktury, aby čtenář nevěděl, kdo za webem stojí a kdo ho financuje. Spojuje je také snaha vyvolat dojem, že mainstreamová a veřejnoprávní média jsou nedůvěryhodná a oni jediní jsou schopni odhalovat pravdu a ochotni ji sdílet s veřejností“ (Krátká Špalková a kol., 2023).

V srpnu 2024 autor identifikoval celkem 82 dezinformačních webů, což proti minulým letům představuje opticky značný nárůst, související nejen s válkou na Ukrajině, ale i snahou obcházet zablokované internetové domény sdružením CZ.NIC (zájmové sdružení právnických osob založené předními poskytovateli internetových služeb v ČR). Aktuálně je v ČR blokováno k 18. 8. 2024 (CZ.NIC, 2024) celkem 1816 domén, K vyřazení domény ze zóny .cz se sahá v případech:

- neúspěšné kontroly správnosti údajů u držitele domény, resp. neúspěšné žádosti o poskytnutí zástupce držitele v zemi Evropské unie či Evropského hospodářského prostoru (EU/EHP),
- na základě rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení
- rozhodnutí soudu/rozhodčího soudu,
- dle článku 17 Pravidel registrace (porušení národní nebo mezinárodní počítačové bezpečnosti – dezinformace, phishingové útoky, botnety atd.),
- rozhodnutí jiného orgánu veřejné moci (např. Celní správa).

Bohužel blokace dle článku 17 Pravidel registrace je uplatněna jen v 7 případech! Růst počtu dezinformačních webů v posledních dvou letech je primárně ovlivněn tzv. regionálními weby, kdy dezinformační web První zprávy vytvořil 13 regionálních mutací, konkrétně jihoceskenovinky.cz, jihomoravskenovinky.cz, karlovarskenovinky.cz, kralovehradeckenovinky.cz, moravskoslezskenovinky.cz, olomouckenovinky.cz, novinkyvysocina.cz, pardubickenovinky.cz, plzenskenovinky.cz, prazskenovinky.cz, stredoceskenovinky.cz, usteckenovinky.cz a zlinskenovinky.cz, které navzájem sdílí svůj obsah.

Sestavení jednotného seznamu dezinformačních webů představuje komplexní problém, který zahrnuje několik zásadních překážek. Jednou z hlavních výzev je subjektivita spojená s hodnocením toho, co vlastně představuje dezinformaci. Informace, které jsou pro jednu skupinu považovány za nepravdivé či zavádějící, mohou pro jinou skupinu představovat legitimní kritiku, alternativní pohledy, nebo dokonce zásadní součást demokratického diskurzu. Tento rozdílný pohled na věc vede k tomu, že je obtížné dosáhnout shody na jasných a univerzálních kritériích pro to, které weby by měly být na seznamu zahrnuty. Navíc se často stává, že informace nejsou jednoduše černobílé, ale spadají do šedé zóny, kde není zcela jasné, zda jde o dezinformaci nebo pouhou spekulaci, což dále ztěžuje objektivní rozhodování. Dalším závažným problémem jsou právní důsledky spojené s vytvářením takového seznamu. Označení určitého webu za dezinformační může mít závažné právní dopady, například vést k žalobám za poškození dobrého jména nebo omezování svobody projevu. Právní rizika se navíc zvyšují v mezinárodním kontextu, kde se zákony o svobodě slova a ochraně proti pomluvě mohou výrazně lišit. V praxi by mohl být takový seznam vnímán jako forma cenzury, což by mohlo vyvolat veřejné protesty a zvýšit nedůvěru vůči institucím, které by jej spravovaly. Dále hrozí, že by takové seznamy mohly být zneužity k potlačení nepohodlných názorů či k manipulaci s

veřejným míněním, což představuje riziko pro demokratické procesy. Vzhledem k těmto faktorům se sestavení jednotného seznamu dezinformačních webů stává nejen prakticky náročným, ale i eticky a politicky kontroverzním úkolem. Autor vycházel při zpracování z databáze spolku Nelež (51 webů), kterou doplnil na základě svých osobních zkušeností a výsledků vlastního výzkumu dle kritérií uvedených v části 2.2 o 31 webů.

Nejvýznamnější ucelený seznam byl v ČR uveřejněn Hospodářskými novinami na základě databáze serveru Neovlivní.cz, sestavený podle návštěvnosti za listopad 2018. Právě redakce Neovlivní.cz sestavila první seznam kremelské propagandy, a to už v roce 2015. Odhalování dezinformačních webů se však věnuje řada dalších novinářů a organizací. Spolek Nelež, který radí zadavatelům internetové reklamy, svůj seznam 21 „nejvíce toxických“ dezinformačních webů sestavil na základě kombinace tří zdrojů: podobně zaměřeného slovenského konšpiratori.sk, analýz velkých mediálních dat společnosti Semantic Visions a hodnocení novinářských standardů dle Nadačního fondu nezávislé žurnalistiky.

Tabulka 1: Přehled dezinformačních webů v českém jazyce

1. ac24.cz	29. karlovarskenovinky.cz	57. pravyprostor.net
2. aeronet.cz	30. kralovehradeckenovinky.cz	58. prazskenovinky.cz
3. aeronet.news	31. kresadlo.com	59. protiproud.cz
4. antiilluminati.net	32. lajkit.cz	60. protiproud.info
5. bezpolitickekorektnosti.cz	33. megazine.cz	61. prvnizpravy.cz
6. bohemiadaily.com	34. megazpravy.cz	62. prvopodstata.com
7. borea.cz	35. moravskoslezskenovinky.cz	63. raptor-tv.cz
8. ceskavec.com	36. narodninoviny.cz	64. regionalninovinky.cz
9. ceskezpravy.eu	37. necenzurovanapravda.cz	65. rukojmi.cz
10. ceskoaktualne.cz	38. necenzurujeme.cz	66. skrytapravda.cz
11. cesky-portal.cz	39. nejvic-info.cz	67. smartnews.cz
12. cz.sputniknews.com	40. nezdravi.cz	68. stredoceskenovinky.cz
13. cz24.news	41. novarepublika.cz	69. svetkolemna.info
14. czechfreepress.cz	42. novinkyvysocina.cz	70. svobodnenoviny.eu
15. dt24.cz	43. nwoo.org	71. svobodne-radio.com
16. e-republika.cz	44. ocemsemlici.cz	72. tadesco.cz
17. euportal.cz	45. olomouckenovinky.cz	73. tydenikobcanskepravo.cz
18. eurabia.cz	46. orgo-net.blogspot.com	74. usteckenovinky.cz
19. eurasia24.cz	47. osud.cz	75. veksvetla.cz
20. eurodenik.cz	48. otevrivoumysl.cz	76. vipnoviny.cz
21. euserver.cz	49. outsidermedia.cz	77. vlasteneckenoviny.cz
22. freeglobe.cz	50. paratdnes.cz	78. zastavmezlodeje.com
23. infokuryr.cz	51. pardubickenovinky.cz	79. zlinskenovinky.cz
24. infowars.cz	52. parlamentnilisty.cz	80. zpravy.dt24.cz
25. islamizace.cz	53. plzenskenovinky.cz	81. zvedavec.news
26. isstras.eu	54. pokec24.cz	82. zvedavec.org
27. jihoceskenovinky.cz	55. pravdive.eu	
28. jihomoravskenovinky.cz	56. pravyprostor.cz	

Zdroj: Vlastní zpracování vyjadřující subjektivní názor autora a doplnění dle Nelež.cz, 2024.

2.4 Trendy české dezinformační scény

V posledních letech se česká dezinformační scéna výrazně rozvíjí a přizpůsobuje novým podmínkám, čímž reaguje na rychle se měnící společenské, politické a technologické prostředí. Dezinformace, tedy záměrně šířené nepravdivé nebo zavádějící informace, se stávají stále sofistikovanějšími a obtížněji rozpoznatelnými. Tento jev má významný dopad na veřejné mínění, politické procesy a celkovou důvěru ve společenské instituce. Abychom lépe porozuměli současným výzvám, kterým čelí Česká republika v oblasti dezinformací, je důležité identifikovat klíčové trendy, které tuto scénu utvářejí a ovlivňují. Tyto trendy zahrnují nejen změny v šíření a obsahu dezinformací, ale i reakce a protiopatření, která se proti nim postupně formují. Lze identifikovat několik hlavních trendů:

- **Profesionalizace a financování:** Česká dezinformační scéna se stále více profesionalizuje. Weby mají často vysokou úroveň zpracování obsahu, včetně grafiky a prezentace, a někdy také využívají financování z anonymních nebo zahraničních zdrojů. Tento trend vede k vyšší efektivitě šíření dezinformací a jejich atraktivnějšímu balení pro širší veřejnost.
- **Diversifikace kanálů:** Vedle tradičních dezinformačních webů se stále častěji využívají sociální sítě, alternativní platformy jako Telegram, a videokanály, například na YouTube. Tímto způsobem se dezinformátoři snaží oslovit různé cílové skupiny a obcházet regulace hlavních platforem.
- **Zaměření na aktuální společenské a politické otázky:** Dezinformace jsou často zaměřeny na aktuální a kontroverzní témata (migrace, očkování, pandemie covid-19, klimatická změna, EU atd.) a využívají se k rozdělování společnosti a zvyšování nedůvěry vůči oficiálním institucím.
- **Nárůst domácí produkce dezinformací:** Zatímco dříve byla většina dezinformací v České republice spojena se zahraničními zdroji, například z Ruska, v posledních letech roste objem domácí produkce dezinformací. Domácí dezinformátoři se často zaměřují na specifické české reálie a využívají místní kontext pro šíření falešných zpráv.
- **Personalizace obsahu a využívání algoritmů:** Dezinformační kampaně stále více využívají personalizaci obsahu a algoritmů na sociálních sítích. Pomocí cílené reklamy a algoritmů se dezinformace šíří rychleji mezi konkrétními uživateli, kteří jsou na základě svých preferencí a chování identifikováni jako náchylní k uvěření určitým typům nepravdivých informací.
- **Reakce a protiopatření:** Rostoucí trend představují také snahy o boj proti dezinformacím, včetně vzdělávacích iniciativ, fact-checkingových platforem a spolupráce mezi vládními a nevládními organizacemi. Tyto snahy zahrnují zvyšování povědomí veřejnosti o dezinformacích a vývoj technologií na detekci a potírání falešných zpráv. Reakce na dezinformace však často přichází se zpožděním a někdy se setkává s kritikou ze strany těch, kdo obviňují tyto iniciativy z cenzury.

Závěr

Vývojové trendy české dezinformační scény ukazují na rostoucí složitost a sofistikovanost české dezinformační scény, která se neustále vyvíjí a přizpůsobuje novým výzvám i protiopatřením. Ačkoliv současná vláda ČR deklarovala v programovém prohlášení (viz Presl, 2021, Úřad vlády ČR, 2022), že se tomuto tématu bude věnovat, je bohužel vnímána

jako pasivní, a to z několika důvodů. Jedním z hlavních faktorů je politická a etická citlivost tématu. Boj proti dezinformacím může být snadno vnímán jako snaha o cenzuru nebo omezování svobody projevu, což je v demokratické společnosti vždy problematické. Politici se proto často zdráhají podnikat ráznější kroky, aby nevyvolali odpor u voličů nebo nebyli obviněni z omezování demokratických práv. Dále zde hraje roli i nedostatek konsenzu mezi politickými stranami o tom, jakým způsobem by měl stát proti dezinformacím zasahovat. Tento nedostatek shody vede k nejasné strategii a nedostatečné koordinaci v rámci vládních struktur. Vláda také čelí výzvám v oblasti zdrojů a kapacit, kdy často chybí dostatečné financování a odborné zázemí pro efektivní boj proti dezinformacím. Konečně, dezinformační scéna je rychle se měnící a adaptabilní, což znamená, že vládní reakce bývají často opožděné a neefektivní. Tento soubor faktorů přispívá k dojmu, že vláda je v boji s dezinformacemi spíše pasivní a nedostatečně aktivní. A ačkoliv se několik lídrů dezinformační scény dostalo v poslední době před soud (např. Čermák, Peterková, Tušl, Vrabel, Zítka atd.), lze přesto konstatovat, že dezinformace v českém prostředí dostávají stále větší prostor (blíže viz též AMO, 2020).

Zoznam bibliografických odkazov

AMO, 2020. Boj s dezinformacemi jako téma pro posílení odolnosti české společnosti: Čekání na změnu. In *Briefing Paper* 28. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2020. 12 s.

CZ.NIC. 2024. *Aktuálně administrativně vyřazené domény* [online]. 2024 [cit. 2024-08-18]. Dostupné z WWW: <<https://www.nic.cz/page/4310/aktualne-administrativne-vyrazene-domeny/>>.

DIRESTA, R., SHAFFER, K., RUPPEL, B., SULLIVAN, D., MATNEY, R., FOX, R., ALBRIGHT, J., JOHNSON, B. 2018. *The Tactics & Tropes of the Internet Research Agency* [online], 2018. [cit. 14.12.2023]. Dostupné na internete: <https://comprop.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2018/12/The_Tactics__Tropes_of_the_Internet_Research_Agency.pdf>

HAJDÚKOVÁ, T. 2024. Zdroje informací nebo dezinformací? In *Auspicia*, 2024, Vol. 21, No. 1. ISSN 2464-7217, pp. 37-49. DOI: 10.36682/a_2024_1_3.

HAVLÍK, M. 2022. Inovativní pohled na metodický proces čelení dezinformacím. In *Vojenské rozhledy*, 2022. Vol. 31, No. 4. ISSN 1210-3292. pp. 23-36.

IVANČÍK, R. 2024. Dezinformácie ako bezpečnostná hrozba šírená na internete. In *Auspicia*, 2024, Vol. 21, No. 1. ISSN 2464-7217, pp. 26-36. DOI: 10.36682/a_2024_1_2.

KOPECKÝ, K. – VORÁČ, D. – GYÜRE, K. – KREJČÍ, V. – GARCIA, G. G. 2020. *Dezinformace a jejich negativní účinky v kontextu proměny světa masmédií (se specifickým zaměřením na pandemii COVID19)*. Olomouc: Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2020. 28 s.

KRÁTKÁ ŠPALKOVÁ, V. – PASTÍR, M. – PŘÍVRATSKÝ, J. – ČINČEROVÁ, Z. – ŠERÁK, V. 2023. *Výroční zpráva o stavu české dezinformační scény pro rok 2022*. Praha: Bezpečnostní centrum Evropské hodnoty, 2023. 121 s.

MÁCA, R. 2020. Byznys s dezinformacemi o covid-19. In *Policy Paper – prosinec 2020*. Praha: Institut pro politiku a společnost, 2020. 11 s.

MILLER, C., WILDE, G. 2022. *Focusing on 'Disinformation' Creates More Problems Than It Solves* [online], 2022 [cit. 2023-12-14]. Dostupné na internete: <<https://www.worldpoliticsreview.com/misinformation-vs-disinformation-define/>>

NELEŽ.CZ. 2024. *Postav se za pravdu proti dezinformacím* [online], 2024. [cit. 2024-08-18]. Dostupné z WWW: <<https://www.nelez.cz/>>.

PENNYCOOK, G., BEAR, A., COLLINS, E. T., RAND, D. G. 2018. The Implied Truth Effect: Attaching Warnings to a Subset of Fake News Headlines Increases Perceived Accuracy of Headlines Without Warnings. In *Management Science*, 2018. Vol. 66, No. 11. ISSN 0025-1909. pp. 4944-4957.

PRESL, D. 2021. Dezinformace a strategická komunikace: Priority a plán pro vládu Petra Fialy. In *Policy Paper – prosinec 2021*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2021. 17 s.

RUŽBACKÁ, M. 2024. Dezinformácie ako hrozba pre spoločnosť a snahy o ich elimináciu. In *Auspicia*, 2024, Vol. 21, No. 1. ISSN 2464-7217, pp. 50-58. DOI: 10.36682/a_2024_1_4.

SABAYOVÁ, M. 2024. Sebavnímanie odolnosti voči dezinformáciám vo vysoko-školskom prostredí. In *Auspicia*, 2024, Vol. 21, No. 1. ISSN 2464-7217, pp. 59-71. DOI: 10.36682/a_2024_1_5.

TKÁČOVÁ, N. – ŠEFČÍKOVÁ, K. 2023. *Dezinformace jako byznys: byznys modely české dezinformační scény*. Praha: Prague Security Studies Institute, 2023. 13 s.

ULRICH, P. 2018. Informační strategie boje proti dezinformaci: Přehledová studie vlivných technologických společností po prezidentských volbách v USA v roce 2016. In *ProInflow*, Vol. 10, 2018, No. 2. DOI: 10.5817/ProIn2018-2-3.

ÚŘAD VLÁDY ČR. 2022. *Akční plán pro čelení dezinformacím*. Praha: Úřad vlády ČR, 2022. 18 s.

VOJENSKÉ ZPRAVODAJSTVÍ, 2023. *Výroční zpráva vojenského zpravodajství za rok 2022*. Praha: Vojenské zpravodajství, 2023. 19 s.

VOSOUGHI, S., ROY, D., ARAL, S. 2018. The Spread of True and False News Online. In *Science*, 2018, Vol. 359, No. 6380. ISSN 1095-9203. pp. 1146-1151.

ZACHAR KUCHTOVÁ, M. 2024. Bezpečnostné riziká šírenia dezinformácií na internete prostredníctvom nástrojov umelej inteligencie. In *Auspicia*, 2024, Vol. 21, No. 1. ISSN 2464-7217, pp. 72-83. DOI: 10.36682/a_2024_1_6.

DANE - NÁSTROJ ŠTÁTU V REŽIME FINANČNEJ ZODPOVEDNOSTI A SPRÁVY

TAXES - A TOOL OF THE STATE IN THE REGIME OF FINANCIAL RESPONSIBILITY AND ADMINISTRATION

Róbert Guliš*

ABSTRACT

In the presented article, the author focuses on the issue of state tax policy in times of crisis and subsequent proactive measures. The aim was to highlight important aspects of the state's responsibility in the area of financial responsibility. Methodologically point out the most important evaluation elements and procedures important in the enforcement of financial policy. In individual parts, it analytically understands aspects of the importance of an optimal tax policy, which directly affect the business environment and the population. At the same time, it points to the need for consistency and prudence of the state in adopting measures in its tax policy in times of crisis with consequences for smooth development. It also points to the need for prudence when adopting new tax measures in times of crisis in the regime of consequences for vulnerable groups of society.

Keywords: tax, politics, state, financial, crisis

Úvod

Dane sú súčasťou života ľudí od nepamäti a to v rôznych etapách vývoja spoločenských vzťahov. Predstavujú príjem do pokladne štátneho systému a sú dôležitý nástroj štátu v režime finančnej zodpovednosti, a to najmä v obdobiach hospodárskej krízy. Využívaných je niekoľko spôsobov, ako môžu dane pomôcť štátu riadiť finančnú situáciu počas krízy. Zvýšenie príjmov môže štát zabezpečiť zvýšením sadzieb daní alebo zaviesť nové dane. Toto môže zahŕňať zvýšenie daní z príjmu, dane z obratu, dane z majetku alebo iné formy zdanenia. Štát tiež môže zaviesť restriktívne opatrenia, ako sú zvýšené dane na luxusné položky alebo nadmerné spotrebné daňové sadzby, aby obmedzil nadmernú spotrebu a získal dodatočné príjmy. Taktiež môže prehodnotiť alebo obmedziť daňové výhody a úľavy, aby zvýšil svoje príjmy. To môže zahŕňať zrušenie alebo obmedzenie daňových úľav pre určité skupiny alebo odvetvia. V krízových obdobiach je dôležité mať efektívnu a spravodlivú daňovú politiku, ktorá minimalizuje daňové úniky a podporuje ekonomický rast. To môžeme nazvať aj ako zavádzanie nástrojov efektívnej daňovej politiky štátu. Zároveň je potrebné preskúmanie štátnych výdavkov. Okrem zvyšovania príjmov cez dane je dôležité preskúmať aj výdavky a zabezpečiť, aby boli efektívne využívané. To zahŕňa preskúmanie a prípadné zníženie nákladov na verejnú správu a programov, ktoré nie sú prioritou v posudzovanom čase. Efektívnym nástrojom daňovej politiky štátu možno dosiahnuť aj podporou rastu. Dane môžu byť použité napríklad na podporu hospodárskeho rastu a tvorbu pracovných miest cez inštitút znižovania daní pre malé a stredné podniky, podporu inovácií a investícií do infraštruktúry. Výber vhodných

---

* JUDr. Ing. Róbert Guliš pôsobí ako konateľ, CLARISA, s. r. o., Doležalova 15C, 821 04 Bratislava – mestská časť Ružinov, Slovenská republika, e-mail: robert.gulis@clarisa.sk.

opatrení závisí od konkrétnej situácie, ekonomickej politiky krajiny a priorít vlády. Je dôležité dosiahnuť rovnováhu medzi zvýšením príjmov a minimalizáciou negatívneho vplyvu na ekonomiku a obyvateľstvo.

1. V režime finančnej zodpovednosti v krízových rokoch

Štát má k dispozícii využiť rôzne nástroje na riadenie ekonomiky a minimalizovanie negatívnych dopadov krízy pre obyvateľstvo štátu. Tu je niekoľko možných nástrojov, ktoré môže štát využiť:

Fiškálne politiky - štát môže využiť fiškálne politiky na regulovanie verejných výdavkov a príjmov. V krízových obdobiach môže zvýšiť výdavky na sociálne programy, infraštruktúru a ďalšie stimulačné opatrenia na podporu ekonomickej aktivity a zamestnanosti. Zároveň môže zvýšiť alebo znížiť dane na stimuláciu alebo reguláciu spotreby a investícií. Vláda môže využiť fiškálne politické nástroje, ako sú zvýšené výdavky na podporu hospodárstva, zníženie daní pre domácnosti a podniky, či poskytovanie stimulov pre určité odvetvia, ktoré sú najviac postihnuté krízou. Tieto opatrenia môžu pomôcť stimulovať ekonomiku a zmierniť dopady recesie.

Monetárnu politiku - centrálna banka môže využiť nástroje monetárnej politiky na ovplyvnenie úrokových sadzieb a množstva peňazí v obehu. V krízových situáciách môže znížiť úrokové sadzby a uskutočňovať kvantitatívne uvoľňovanie, čo znamená nákup aktív na trhu, aby sa stimulovala úverová aktivita a zvýšila likvidita v ekonomike. Zníženie úrokových sadzieb môže stimulovať dopyt po úveroch a investíciách, čo môže pomôcť obnoviť ekonomický rast.

Regulačné opatrenia - štát môže uplatňovať regulačné opatrenia na riadenie trhu a obmedzenie rizika finančnej nestability. To môže zahŕňať dohľad nad finančným sektorom, stanovenie minimálnych kapitálových požiadaviek pre banky a inštitúcie, ako aj reguláciu obchodných aktivít na finančných trhoch.

Stimulačné balíky - štát môže prijať stimulačné balíky, ktoré poskytujú pomoc postihnutým odvetviám a obyvateľstvu, ako aj podporu pre malé a stredné podniky. Tieto balíky môžu obsahovať dotácie, úvery so zvýhodnenými podmienkami, pracovné programy, úľavy na daňových zaťaženiach a ďalšie formy podpory.

Reformy - kríza môže byť tiež príležitosťou na vykonanie štrukturálnych reforiem, ktoré zvýšia dlhodobú konkurencieschopnosť ekonomiky. Tieto reformy môžu zahŕňať zlepšenie podnikateľského prostredia, zavádzanie nových investícií do vzdelávania a odbornej prípravy, primeranú reformu sociálnych systémov a zlepšenie právneho prostredia pre podnikanie. Vláda by mala zvážiť štrukturálne reformy, ktoré by mohli zvýšiť produktivitu a konkurencieschopnosť ekonomiky.

Medzinárodnú spoluprácu - štát by mal spolupracovať na medzinárodnej úrovni so svojimi partnermi a medzinárodnými organizáciami, aby sa zabezpečila koordinovaná reakcia na krízu a minimalizovali sa jej globálne dopady. To môže zahŕňať koordináciu fiškálnych a monetárnych politík, výmenu informácií a spoločné akcie na riešenie krízových situácií.

Sociálnu ochranu - v krízových obdobiach je dôležité poskytnúť sociálnu ochranu pre tých najzraniteľnejších. To môže zahŕňať poskytovanie sociálnych dávok, podporu pre nezamestnaných a pomoc pre rodiny v núdzi.

Uvádzané nástroje môžu byť využité individuálne alebo v kombinácii, v závislosti od charakteru a závažnosti krízy, od konkrétnych podmienok a potrieb každej krajiny, ako aj od špecifik danej ekonomiky. Je dôležité, aby boli tieto prijímané opatrenia dobre koordinované a riadene, dosiahol sa najlepší možný výsledok v období finančnej neistoty.

2. Využívanie dát

Tento nástroj štátu v režime finančnej zodpovednosti v krízových rokoch je kľúčovým pre riadenie hospodárstva a podporu udržateľného rozvoja. Tu je niekoľko spôsobov, ako môžu dáta pomôcť:

Prognózy a modelovanie - štátne orgány môžu využívať dáta na vytvorenie prognóz a modelov, ktoré predpovedajú ekonomický vývoj v krízových obdobiach. Tieto prognózy môžu byť základom pre tvorbu politík a opatrení, ktoré minimalizujú negatívne dopady krízy.

Monitorovanie hospodárstva - s pomocou dát môžu kompetentné štátne orgány neustále monitorovať stav hospodárstva a identifikovať oblasti, ktoré sú intenzívne postihnuté krízou. Dané umožní rýchlejšie a presnejšie reagovať na problémy, následne prijať nevyhnutné opatrenia na ich riešenie.

Riadenie verejných financií - dáta môžu poskytnúť informácie o aktuálnom stave verejných financií a príjmoch štátu. Na základe priebežne získavaných údajov môžu byť prijaté opatrenia na zabezpečenie finančnej stability a jej udržateľnosti.

Optimalizácia výdavkov – je nevyhnutné, aby štátne orgány analyzovali dáta o výdavkoch a identifikovali oblasti, v ktorých môžu byť zefektívnené bez ohrozenia poskytovaných služieb. Dané môže pomôcť minimalizovať deficit a dlh verejných financií v čase krízy.

Rozpočtová konsolidácia - vláda disponuje možnosťou zaviesť opatrenia na rozpočtovú konsolidáciu, ako sú škrty vo výdavkoch a zvýšenie efektívnosti verejných výdavkov. Tieto kroky môžu pomôcť zmierniť dlhodobé finančné ťažkosti a upevniť dôveru v hospodárení štátu.

Podpora ekonomického oživenia – získavané dáta môžu poskytnúť informácie o oblastiach, ktoré majú potenciál pre rýchle oživenie ekonomiky po kríze. Na základe týchto údajov je možné vytvorenie cieľených programov na podporu obnovy a stimuláciu hospodárstva.

Transparentnosť a zodpovednosť - použitie dát môže prispieť k väčšej transparentnosti a zodpovednosti voči verejnosti. Úlohou vlády je aktívne komunikovať svoje opatrenia a plány na zvládnutie krízy, aby občania mali dôveru v schopnosť štátu riadiť situáciu. Transparentnosť vo verejnej správe, komunikácia s občanmi a podnikmi môžu pomôcť udržať stabilitu, následne aj vzájomnú dôveru.

3. Riadenie štátneho hospodárstva

Celkovo vzaté, správne využitie dát môže byť kľúčové pre úspešné riadenie štátneho hospodárstva v čase krízy a zabezpečenie finančnej zodpovednosti a udržateľného rozvoja. Využívanie daní ako nástroja štátu v režime finančnej zodpovednosti v krízových rokoch je dôležitou stratégiou na udržanie stability verejných financií a podpore následného hospodárskeho rastu. Tu je niekoľko možných spôsobov, ako štát môže využiť daňovú politiku v takýchto situáciách:

Prispôsobenie daňových sadzieb - štát má možnosť prispôbiť sadzby daní tak, aby zvýšil svoje príjmy aj v čase krízy. A to prostredníctvom zvýšenie daňových sadzieb pre vyššie príjmy, zavedenie nových daní alebo zvýšenie sadzieb spotrebných daní.

Zmeny v daňových zvýhodneniach - v kríze môže štát obmedziť alebo zrušiť určité daňové odpočty a zvýhodnenia, čím zvýši svoje príjmy. Tieto zahŕňajú zrušenie alebo obmedzenie daňových odpočtov pre korporácie, úpravy v daňových zvýhodneniach pre určité odvetvia alebo obmedzenie možností daňových únikov.

Zlepšenie výberu daní - štát môže zintenzívniť úsilie o výber daní, zefektívniť boj proti daňovým únikom a daňovým podvodom. To zahŕňa zlepšenie daňovej administratívy, zavedenie nových technológií na monitorovanie daňových povinností a posilnenie sankcií za daňové podvody.

Podpora rastu prostredníctvom daňových stimulov - okrem zvýšenia príjmov môže štát využiť aj daňové stimuly na podporu hospodárskeho rastu v čase krízy. To zahŕňa zníženie daňových sadzieb pre malé podniky, poskytovanie daňových úľav pre objektívne investície do infraštruktúry podnikov.

Flexibilné daňové politiky - štát môže zavádzať flexibilné daňové politiky, ktoré umožňujú prispôbovať sa rôznym ekonomickým podmienkam. Predstavuje to schopnosť rýchlo reagovať na zmeny v hospodárstve, prispôbiť daňové politiky k podpore hospodárskeho rastu a zamestnanosti v priebehu krízy.

Všetky tieto opatrenia by mali byť súčasťou širšej stratégie riadenia verejných financií a podpory hospodárskeho rastu v čase prebiehajúcej ekonomickej krízy. Je dôležité, aby štát pri využívaní daňovej politiky v krízových rokoch zohľadnil nielen krátkodobé potreby, zároveň zohľadňoval vplyv na dlhodobé dôsledky a udržateľnosť verejných financií.

Záver

Obdobie rozvoja podnikateľského prostredia, ako zásadného činiteľa pri tvorbe dôchodkov a výnosov pre zdaňovanie, prerušil rok 2020 zavedením nového fenoménu - pandémie. Tá negatívne zasiahla do všetkých systémov spoločenského diania. Zavedením núdzového a výnimočného stavu, ktorý ten pandemický sprevádzal, sa výrazne utlmil rozvoj hospodárskych činností dotknutého podnikateľského prostredia.

Pandemická situácia prakticky zo dňa na deň zredukovala podnikateľské aktivity na minimum. Došlo k obmedzeniam, ktoré utlmilo aktivity v oblastiach poskytovania služieb, obehu obchodných tovarov, poskytovania služieb cestovného ruchu. Zastavili sa investičné aktivity, začal sa znižovať podiel zamestnanosti a ekonomika nabrala smer stagnácie. Bez akýchkoľvek varovných signálov, ako tomu býva pri bežných hospodárskych a finančných krízach, nastal takmer absolútny útlm tvorby dôchodkov. Priamo úmerne tomu dochádza aj k ohrozeniu výberu daní. Fiškálna politika štátu a výdavky s tým spojené bolo potrebné operatívne prehodnotiť a primerane na podmienky reagovať. Nastal čas neodkladného hodnotenia. Nástup režimu obmedzovania hospodárskych činností z dôvodov pandemických situácií a sprievodných zavádzaných obmedzení vyplývajúcich z núdzového stavu bol na Slovensku poznačený aj zmenou vládnucej politiky. Tá od tej predchádzajúcej mala za úlohu vysporiadať sa s aktuálnou situáciou a zároveň vykonať inventúru v režime hospodárenia štátu. Dané spočívalo v revízii dostatočnosti výkonu ekonomiky v priamej úmere na výber daní a naplňaniu tak štátneho rozpočtu. Bolo potrebné vyriešiť otázku dostatočnosti, resp.

nedostatočnosti daňového systému pre nasledujúce obdobia. Obdobia, ktoré s veľkou pravdepodobnosťou budú sprevádzané nemalými transformačnými procesmi naprieč väčšiny hospodárskych odvetví. Prvým krokom, ktorý sa vládna garnitúra odhodlala vykonať bolo Programové vyhlásenie vlády. Ním deklarovala odhodlanie k zásadnej revízii a zavedeniu transformačných procesov. V uvedenom dokumente deklarovali zmeny naprieč všetkých oblasti fungovania štátnych inštitúcií a režimov hospodárenia. Výdavkové a rozvojové programy jednotlivých rezortných oblastí štátneho aparátu pomenovali v Programovom vyhlásení vlády ako hodné reformovania. A to nie len zo strany organizačnej štruktúry, ale hlavne z pohľadu výdavkových nevyhnutností a opodstatnenosti. K tomu prislúchala aj miera daňového zaťaženia. Zmenou štruktúry výdavkov, výkonu a zaťaženia štátu si vyžadovalo vyhodnotenie aj príjmovej časti a tou sú daňové príjmy. Tie boli a stále sú podmienené dostatočnosťou priebežného režimu daňového systému. Nevyhnutnou podmienkou zmien sa javili snád' všetky zákonné normy v daňovej oblasti.

Ako zásadné sa javila intenzívne priebežné hodnotenie dostatočnosti zákona č. 563/2009 Z. z. zákon o správe a daní „daňový poriadok“ a o zmene a doplnení niektorých zákonov v režime výkonu daňových a finančných orgánov. Ten tvorili a stále tvoria základný pilier funkčnosti daňového systému, ktorý určuje postup orgánov Finančnej správy Slovenskej republiky pri správe daní, upravuje postupy správy a správcu daní v priebežných konaniach. Skôr ako nastanú zmeny v hmotnoprávnej oblasti daňového práva, bolo a stále je potrebné ich presadzovanie premietnuť do procesných vykonávacích predpisov. Obe majú byť svojimi parametrami previazané a podmienené, aby tvorili optimálny súbor daňovo-právnych noriem. Prognózy budú ovplyvnené vnútroštátnym vývojom hospodárstva na Slovensku a ten bude priamo ovplyvnený reformou a následným rozvojom vnútorného podnikateľského prostredia v oblastiach zamestnanosti a podpore podnikateľského prostredia, Zároveň spoločným hospodárskym vývojom na priech Európskej únie a to z hľadiska koordinovaných postupov hlavne pri reformovaní pandémie postihnutého hospodárstva vo vnútri únie, reformou súvisiacou s medzinárodnými obchodnými a hospodárskymi vzťahmi vo vnútri únie ako celku a parciálne na úrovni zoskupení, napr. štátov V4. A to všetko s ohľadom na vývoj iných hospodársky významných svetových spoločentiev, ktoré sú na tie európske hospodársky a ekonomicky naviazané v režime colnej politiky Európskej únie a naopak. Reformné postupy, ktoré sa javia ako nevyhnutné, budú s veľkou pravdepodobnosťou priamo ovplyvňované faktormi, ako napr. transformácia energetických zdrojov, sprísnenie dodržiavania medzinárodných a vnútroštátnych zásad ochrany životného prostredia, transformácia v poskytovaní a využívaní rôznych služieb, transformácia výrobných a obchodných činností zmenou technológií a vysokého podielu elektronizácie, digitalizácia a v neposlednom rade transformácia štátneho aparátu. Všetky uvedené, ale aj príbuzné oblasti, budú s veľkou mierou pravdepodobnosti sprevádzané transformačnými procesmi na úrovni financovania a hospodárenia. Keďže tvorba výnosov, dôchodkov a majetkových aktív sú predmetov následného zdaňovania v procese naplňania štátnych rozpočtov, bude nevyhnutné reagovať na zmenu vo vývoji prostredia a transformovať aj daňové systémy. A to do takej miery, aby pružne reagovali na možnosti zdaňovaného prostredia, dodržiavali zásadu únosnosti a neodmysliteľne dodržiavali zásadu dostatočnej kapacity pre štátny rozpočet. Iniciatívy v režime transformácie môžeme prognózovať jednak na základe perspektív vývoja trhu, vývoja makroekonomických prognóz a tiež na základe prognóz autorít štátu na úrovni Ministerstva financií Slovenskej

republiky, Rady pre rozpočtovú politiku, Inštitútu finančnej politiky a Útvary hodnoty za peniaze a v neposlednom rade Národnej banky Slovenska.

Pomenované perspektívy hospodárskeho vývoja evokujú návrhy, akými smermi sa bude uberať reforma, na ktorú bude s určitosťou reagovať aj tá daňová. Transformácie v oblasti daní možno predpokladať a sú predbežne avizované v úrovniach úprav sadzieb daní z príjmov, úprav daní z majetku a úžitku, presunov daňového zaťaženia na obchodné a finančné transakcie v on-line prostredí a jeho výber, úprav vo vykonávacích predpisov finančných orgánov, korekcií spotrebných daní, resp. celkovo nepriamych daní. Možno tiež predpokladať, že bude prebiehať, príprava procesu radikálnych zmien v realizácii nevyhnutných daňových úprav súvisiacich so znížením zaťaženia príjmov zo závislej činnosti, presunom záťaže vyššieho zdaňovania do majetkových zložiek, úpravy Daňového poriadku, tvorbou rezervných finančných fondov pre rizikové obdobia. Vývoj vzťahov v oblasti výroby, obchodu a poskytovania služieb sa bude perspektívne prispôsobovať formám súvisiacich s elektronizáciou. Elektronizácia svojimi možnosťami dáva predpoklady k presnému meraniu dát, ktoré sú touto formou prenášané. Presný monitoring, registrácia, správa štatistických výstupov a možnosť archivácie spracovávaných dát vo finančnej a platobnej oblasti je vhodný pre sledovanie postupov hospodárenia podnikateľského prostredia, platobných stykov, realizovaní finančných transakcií a súvisiacich činností. V prípade komplexného zavedenia takéhoto monitorovacieho procesu bude mať Finančná správa možnosť presnejšie hodnotiť sledované transakcie, kontrolovať ich, prípadne revidovať tak, aby eliminovala snahu dotknutých subjektov smerujúcich k daňovým únikom.

Následok takéhoto monitoringu dát môže dané hodnotiť skôr v preventívnej polohe so snahou predchádzať následným sankčným opatreniam. Zároveň tak Ministerstvo financií Slovenskej republiky prostredníctvom Finančnej správy dokáže presnejšie priebežne analyzovať príjmy do štátneho rozpočtu, korektnejšie prognózovať krytie výdavkov a v neposlednom rade tak preventívne eliminovať prípadné špekulácie v daňovom odvodovom režime.

Zoznam bibliografických odkazov

BABČÁK, V. 2019. *Daňové právo na Slovensku a v EÚ*, 1. Vyd. Bratislava: EPOS, 2019. 911 s. ISBN 978-80-562-0247-0.

BALKO, L. – KRÁLIK, J. a kol. 2010. *Finančné právo*, 1. Vyd., dotl. - Bratislava, Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2010. 491 s. ISBN 80-7160-290-3.

BUJŇÁKOVÁ M. 1992. *Dane a poplatky* : CALYPSO, 1992. 95 s. ISBN 80-85723-05-0.

ENGLIŠ, K. 1929. *Finanční věda*. 1 vyd. Praha: Nakladatelství František Borový, 1929. 408s.

GRÚŇ, L. 2001. *Dane včera, dnes a zajtra*, Bratislava: EUROUNION, spol. s r. o., 2001. 315 s. ISBN 80-88984-28-9.

HARUMOVÁ A. 2002. *Dane v teórii a praxi*. Bratislava: IURA EDITION, 2002. 240 s. ISBN 80-89047-39-4.

- HRIVÍK., P. 2006. *Spoločný a vnútorný trh Európskej únie*, 1. Vyd. PF UMB v Banskej Bystrici, 2006. 252 s. ISBN 978-80-8083-358-9.
- HORNIÁKOVÁ E. – MARUCHNIČ J. 2006. *Verejné financie a úvod do meny*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2006. 167 s. ISBN 80-7160-228-0.
- MAMOJKA, M. 2016. *Obchodný zákonník - Veľký komentár*, Prvé vydanie. Bratislava: Eurokódex 2016. 1087 s. ISBN 978-80-8155-065-2.
- MASÁR, D. 2004. *Vybrané otázky z problematiky ekonomie*, 1. Vyd. Sládkovičovo: Vysoká škola Danubius, 2004. 77 s. ISBN 978-80-816-7021-3.
- MEDVEĎ, J. a kol. 2009. *Daňová teória a daňový systém*. Bratislava: Sprint dva, 2009. 288 s. ISBN 978-80-89393-09-1.
- MIHÁLIKOVÁ, A. – HORNIÁKOVÁ., E. 2002. *Teória finančných a menových vzťahov*, Vyd. Univerzita Komenského Bratislava, PF Vydav. oddelenie, 2002. 347 s. ISBN 80-7160-171-3.
- PEKOVÁ, J., PILNÝ, J., JETMAR, M. 2007. *Veřejná správa a finance veřejného sektoru*, 3. vyd. SPRINT – vbra Bratislava, 2007. 269 s. ISBN 978-80-89085-84-2.
- PEKOVÁ, J., PILNÝ, J., JETMAR, M. 2008. *Veřejná správa a finance veřejného sektoru*, 3. vyd. ASPI – Praha, 2008 712 s. ISBN 978-80-7357-351-5.
- SCHULTZOVÁ, A. a kol. 2011. *Daňová teória a politika I.*, IURA EDITION, Bratislava, 2011. ISBN 978-80-807-84-072.
- ŠIMKO, L., BROCKOVÁ, I., KOSÍR, I., *Reforma rozpočtu EÚ - 3.vyd.*, vyd., ASPI, a. s., Praha, 2008. 712 s. ISBN 978-80-7357-351-5.
- MAREC, R. 2018. SKDP: 25 rokov daňového systému SR, Slovenská komora daňových poradcov, 2018. Dostupné na internete: <https://www.danovecentrum.sk/aktuality/25-rokov-danoveho-systemu-sr--podnikatelia-kedysi-platili-60--percent-dane-aktualita-dc-3-2018.htm>
- DROZD, M. 2016. Daňová sústava v SR a jej vplyv na účtovníctvo, Daňové centrum.sk, 2016. Dostupné na internete: <https://www.danovecentrum.sk/odborny-clanok/danova-sustava-v-sr-a-jej-vplyv-na-uctovnictvo.htm>
- Daňové centrum.sk, 2010. Dôvodová správa k zákonu č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok), 2010. Dostupné na internete: <https://www.danovecentrum.sk/dovodova-sprava/Dovodova-sprava-k-zakonu-c-563-2009-Z-z.htm>
- BURÁK, E. 2020. Daňový program štátu na roky 2020-2024 podľa programového vyhlásenia vlády. Daňové centrum.sk, 2020. Dostupné na internete: <https://www.danovecentrum.sk/odborny-clanok/danovy-program-statu-na-roky-2020-2024-podla-programoveho-vyhlasenia-vlady.htm>

AKTUÁLNE OTÁZKY TEÓRIE A PRAXE PRÁVA

POKUS VERSUS OMYL V LEGISLATÍVNOM PROCESE

TRIAL VERSUS ERROR IN THE LEGISLATIVE PROCESS

Róbert Guliš*

ABSTRACT

In the presented article, the author focuses on the issue of the legislative process in the mode of evaluation approaches of the legislator during its course. The goal was to point out the important aspects of the responsibility of the legislator and the professional public in the process of creating legal standards. Methodologically point out the most important evaluation elements and procedures important in the cross-cutting legislative process. In individual parts, it analytically understands the aspects related to the process of creation, qualitative assessment and adoption of amendments to legal standards that affect the affected environment and the related population. At the same time, it points to the need for consistency and prudence of those competent in representing the legislator in the legislative process. It also points to the need for evaluators when adopting new legal standards with regard to social development.

Keywords: *legislation, politics, state, process, legislator*

Úvod

Legislatívny proces je základným mechanizmom, prostredníctvom ktorého sa vytvárajú, menia alebo rušia právne normy v spoločnosti. Je to kľúčový nástroj právneho systému, ktorý zaisťuje právny poriadok, stabilitu a spravodlivosť v štáte. Tento proces možno rozvrhnúť na niekoľko fáz. Od návrhu zákona až po jeho schválenie a vykonávací účinok, pričom každá z týchto fáz má svoj význam v zabezpečení demokratickej legitimacy, transparentnosti a kontroly. Súčasťou je legislatívny proces, ktorý je kľúčovým nástrojom demokratických štátov. V demokratických systémoch majú občania prostredníctvom svojich zvolených zástupcov možnosť podieľať sa na tvorbe zákonných noriem. To zaručuje, že legislatívne opatrenia budú v súlade s verejnými záujmami. Tento proces tak prispieva k vytváraniu právnych predpisov, ktoré podporujú slobodu, rovnosť a spravodlivosť. Proces tiež obsahuje viaceré kontroly, ktoré znižujú riziko zneužitia moci. V mnohých štátoch existujú rôzne orgány a inštitúcie, ako napríklad parlament, senát alebo prezident, ktoré proces revidujú a uvádzajú do praxe navrhované a prijímané zákony. Systém zabezpečuje rovnováhu a prevenciu medzi jednotlivými mocenskými zložkami štátu. Tým sa zabraňuje vzniku jednofázového rozhodovania, ktoré by mohlo viesť k autoritárskemu vládnutiu. Legislatívny proces v demokratických podmienkach zároveň umožňuje verejnú diskusiu o právnych normách a ich realizácii. Návrhy zákonov sú často zverejnené a podliehajú verejným konzultáciám, čo umožňuje odborníkom a verejnosti zapojiť sa do procesu. Tento mechanizmus zvyšuje transparentnosť a zodpovednosť pri tvorbe zákonov, a tým sa zvyšuje dôvera občanov v legislatívny proces. Jedným z kľúčových cieľov legislatívneho procesu je vytvoriť stabilné a jasné právne normy, ktoré občania a inštitúcie môžu predvídať a rešpektovať. Dané zaisťuje

---

* JUDr. Ing. Róbert Guliš pôsobí ako konateľ, CLARISA, s. r. o., Doležalova 15C, 821 04 Bratislava – mestská časť Ružinov, Slovenská republika, e-mail: robert.gulis@clarisa.sk.

právnú istotu, ktorá je nevyhnutná pre spravodlivé fungovanie spoločnosti. Zároveň legislatívny proces umožňuje prijať pravidlá, ktoré chránia práva a slobody jednotlivcov, čím prispieva k spravodlivosti a rovnosti pred zákonom. Legislatívny proces nie je len nástrojom pre riešenie krátkodobých problémov, ale aj prostriedkom na formovanie dlhodobej vízie rozvoja spoločnosti. Prostredníctvom zákonov sa môže podporovať udržateľný rozvoj, ochrana životného prostredia, rovnaké príležitosti a kvalitné vzdelávanie. Tieto legislatívne opatrenia pomáhajú formovať stabilné a prosperujúce spoločnosti v dlhodobom horizonte. Zohráva kľúčovú úlohu v každom demokratickom štáte, pretože zabezpečuje, aby zákony boli nielen právne záväzné, ale aj spravodlivé, transparentné a zodpovedné. Tento proces je nevyhnutný pre udržanie právneho poriadku, ochranu práv jednotlivcov a fungovanie spoločnosti ako celku.

1. Teoretické východiská

Pojmy „pokus“ a „omyl“ v legislatívnom procese používajú kompetentní na opis spôsobov, ktorými zákonodarcovia spolu s autoritami práva prispôbujú niektoré svoje činnosti na základe skúseností a spätných väzieb pri realizácii procesu, ktorý poznáme pod pojmom legislatívny proces. Tieto koncepty sa stali bežnými súčasťami procesov pri tvorbe a úprave zákonov a predpisov.

Pokus v legislatívnom kontexte môže znamenať zavedenie nových zákonov, nariadení alebo politík na základe nových myšlienok, skúseností alebo návrhov. Zákonodarcovia často skúšajú nové prístupy s cieľom riešiť spoločenské problémy, zlepšiť efektívnosť vládnych procesov alebo prispôbiť sa meniacim sa podmienkam.

Pokusy môžu zahŕňať:

- *pilotné projekty* – ako implementáciu nových zákonov alebo politík v obmedzenom rozsahu, aby sa zistilo a nadobudla tiež reálna skúsenosť, ako fungujú v praxi, skôr než sa rozšíria na celoštátnu úroveň,
- *nové legislatívne návrhy* – predstavujú predkladanie a schvaľovanie nových zákonných predpisov s cieľom sledovania ich účinkov na spoločnosť,
- *inovácie v politike* - zavádzanie nových politických opatrení a prístupov aplikáciou do legislatívnej praxe, ktoré ešte neboli vyskúšané.

Omyl v legislatívnom procese je prirodzenou súčasťou učenia sa a adaptácie. Zákonodarcovia a autority práva niekedy zistia, že určité zákony alebo nariadenia nefungujú tak, ako sa predpokladalo, alebo majú nepredvídané negatívne dôsledky. Negatívne účinky, ktoré poškodzujú práva a záujmy spoločnosti a občanov v nich.

Takéto omyly môžu byť výsledkom rôznych faktorov:

- *neočakávané dôsledky* – zavádzaná zákonná norma môže mať neúmyselné vedľajšie účinky, ktoré spôsobujú problémy,
- *nedostatočné dáta* - chýbajúce alebo nesprávne zbierané a hodnotené informácie môžu viesť k zlým rozhodnutiam,
- *zmeny v spoločnosti* - sociálne, ekonomické alebo technologické zmeny môžu spôsobiť, že zákonná norma sa vývojom spoločenských vzťahov stáva nedostatočnou .

Proces učenia sa pre nadobúdanie ostražitosti v legislatívnom procese je dynamický a zahŕňa neustále učenie sa aj režime pokusov a omylov. Tento proces tiež môže identifikovať ako procesom učenia sa a naberanie skúseností nevyhnutnými pri zavádzaní nových noriem.

Dané je podmienené na kvalitnej:

- *spätnej väzbe* – t. j. získavanie informácií od verejnosti, odborníkov a zainteresovaných strán o účinkoch nových zákonov a politik,
- *dôkladnej analýze* – t. j. hodnotenie účinnosti a vplyvu zavádzaných zákonných noriem na určené prostredie a podmienky,
- *úprave a oprave* – t. j. na základe získanej spätnej väzby a analýz je možné vykonať úpravy a opravy zákonov pre dosiahnutie ich efektívnosti a minimalizovanie negatívnych dôsledkov.

Príklady častokrát treba hľadať priamo v praxi režimom zavedenia nových podmienok na regionálnej úrovni na skúšobné obdobie s nevyhnutnou kvalitnou prácou pri zbere a analýze dát, napríklad pri pilotných projektoch v oblasti sociálnej politiky. V iných oblastiach, ako napríklad v oblasti ochrany životného prostredia, sú v reálnych podmienkach aplikované regulačné inovácie s dôrazom na sledovanie ich vplyvov na súvisiace regulované oblasti hospodárstva. Netreba však zabúdať na paralelné dopady aj na finančnú výkonnosť, ako neodmysliteľnej ekonomickej podstaty. Súčasťou takýchto hodnotení sú aj správanie sa jednotlivcov v režimoch dodržiavania zavádzaných inovácií aj na trestnoprávnej úrovni. Reformné kroky v legislatívnom procese majú reagovať tak, aby pôsobili najskôr na preventívnej úrovni so zameraním na znižovanie prípadnej recidívy, ale aj so zameraním na rehabilitáciu v nevyhnutnom rozsahu.

Pokusy a omyly tak vnímame ako neoddeliteľnú súčasť legislatívneho procesu a umožňujú prispôbienie zákonov meniacim sa podmienkam a potrebám spoločnosti.

2. Prax v režime „pokus/omyl“

V legislatívnom procese pojmy „pokus“ a „omyl“ predstavujú dynamické súčasti vývoja a zlepšovania právnych noriem a určujúcich pravidiel v spoločnosti. Tieto pojmy sa vzťahujú na postup, ktorý zahŕňa experimentovanie a učenie sa z chýb. Motivácia spočíva v tom, aby bolo dosiahnuté čo najefektívnejšie a najspravodlivejšie zákonodarstvo. Pre ujasnenie si podstaty a pochopenia, je potrebné si ich bližšie analyzovať.

Pokus v kontexte legislatívneho procesu znamená zavedenie nových zákonov alebo zmien existujúcich právnych predpisov s cieľom zlepšiť konkrétnu oblasť práva alebo reagovať tak na vývoj spoločenských vzťahov.

Tento proces a postupy v sebe zahŕňajú :

- *Identifikáciu problému alebo potreby* – v praxi ich vnímame ako prieskumy, štúdie a konzultácie s odborníkmi a verejnosťou,
- *Návrh legislatívneho riešenia* – spočíva vo vytvorení návrhu zákonnej normy, ktorá sa považuje za najlepšie možné riešenie identifikovaného problému.
- *Schvaľovací proces* – ten by mal byť podmienený diskusiou s priebežným pripomienkovaním v parlamentných výboroch a v pléne, ktoré majú viesť k úpravám predkladaných návrhov,

- *Implementácia a aplikácia* – následné zavedenie nového zákona do praxe formou podmienenej formy aplikácie.

Omyl v legislatívnom procese predstavuje situácie, keď nové alebo zmenené právne predpisy nefungujú podľa očakávaní, vedú k nežiaducim následkom alebo nie sú efektívne pri riešení pôvodného problému.

Omyl môže nastať z rôznych dôvodov:

- *Neočakávané dôsledky* – spočívajúce v priebežnom zisťovaní, že zavedená zákonná norma vykazuje neúmyselné negatívne následky, ktoré z rôznych príčin neboli predvídané počas jeho tvorby,
- *Nedostatočná pripravenosť* - nedostatočná analýza, prípadne unáhlený postup v legislatívnom procese môžu viesť k chybným rozhodnutiam,
- *Nevhodné riešenie* – zavádzané navrhnuté opatrenia môžu v aplikačnej praxi mať vplyv mylnej adresnosti, s následkom absencie princípu spravodlivosti.

Legislatívny proces využíva pokusy a omyly ako nástroje na neustále zlepšovanie právneho systému. Takže v jeho priebehu dochádza k optimálnemu procesu využívania skúsenosti pri poučeníach sa z režimov pokusov a omylov.

Predmetný proces však nevyhnutne má zahŕňať:

- *Monitorovanie a hodnotenie* – predstavuje priebežné sledovanie účinnosti nových zákonov a ich dopadov na spoločnosť,
- *Revízia a úprava* - na základe zistených nedostatkov je potrebné pristúpiť k revízii, úprave, prípadne až k zrušeniu problematických právnych noriem,
- *Transparentnosť a zapojenie verejnosti* - zverejňovanie výsledkov priebežných hodnotení a zapojenie občianskej spoločnosti do diskusie o potrebných zmenách, čo je nevyhnutné pri zachovaní demokratických princíпов,
- *Medzinárodné porovnanie* - učenie sa z legislatívnych skúseností iných krajín pri podobných prípadoch a priebežné prijímanie osvedčených postupov.

Ako príklady z praxe je vhodné uvádzať zavádzané reformy v našich podmienkach v režimoch „pokusov a omylov“ najmä v období pri prechode na trhovú ekonomiku. To zároveň predstavuje obdobie počiatkov budovania samostatného Slovenska. V rámci právnych a ekonomických reforiem Slovensko často prechádzalo fázou pokusov a omylov, napríklad pri reformách zdravotníctva a sociálnej oblasti. To odrážalo nevyhnutnosť riešiť aktuálne potreby a venovať sa im. V rámci postupov a vývoja pribudli do procesov aj iné, ako napríklad zákony na ochranu životného prostredia pre zavádzanie nových ekologických noriem. Tie si obdobne často vyžadujú úpravy na základe skúseností s dopadmi na ich praktickú implementáciu.

Ďalšími vhodnými príkladmi sú aj daňové zákony. Zmeny v daňových zákonoch môžu vyžadovať opakované úpravy, aby boli spravodlivé a efektívne s rešpektom na vývoj potrieb štátu v napredovaní štátnej a verejnej správy. Prax zároveň ukazuje, že režim pokus a omyl v legislatívnom procese sú nevyhnutnou súčasťou rozvoja právneho štátu a jeho prispôsobovania sa meniacim sa spoločenským potrebám. Tento dynamický prístup tak umožňuje tvorcom zákonov reagovať na nové výzvy a neustále zlepšovať právny rámec pre lepší a spravodlivejší život občanov.

3. Metóda „pokus a omyl“

Pokus a omyl je metóda skúšania rôznych možností, pri ktorej sa zlyhanie nepovažuje za neúspech, ale za príležitosť učiť sa a prispôbiť prístup k dosiahnutiu požadovaným výsledkom. V legislatívnom procese táto metóda môže byť užitočná pri vytváraní zákonov a predpisov, kde je potrebné vyvážiť rôzne záujmy, zabezpečiť efektívnosť a spravodlivosť. Pokus a omyl v legislatívnom procese môžeme podrobiť mnohým postupným hodnotiacim podmienkam:

3.1. Skúšobné zákony a pilotné projekty

Predtým, než sa nový zákon alebo politika plne implementuje, môže byť užitočné ho najprv vyskúšať na menšom účinnom rozsahu. Tieto skúšobné zákony alebo pilotné projekty umožňujú identifikovať potenciálne problémy a vyhodnotiť účinnosť pred zavedením v širšom meradle.

3.2. Opätovné hodnotenie a úpravy

Aj po zavedení zákona je dôležité pravidelne hodnotiť jeho účinnosť a dopady. Na základe týchto hodnotení môžu byť vykonané potrebné úpravy a zmeny, čím sa zákon postupne zdokonaľuje.

3.3. Zapojenie verejnosti a konzultácie

Zapojenie občanov, odborníkov a zainteresovaných strán do procesu tvorby zákonov umožňuje získať cenné pripomienky a návrhy. Tým sa znižuje pravdepodobnosť chýb a zvyšuje kvalita výsledného legislatívneho textu.

3.4. Medzinárodné porovnanie

Štúdiom a učením sa z legislatívnych prístupov v iných krajinách je možné identifikovať osvedčené postupy a vyhnúť sa chybám, ktoré už inde nastali.

3.5. Právne a inštitucionálne mechanizmy

Existencia inštitúcií ako sú ústavné sudy, ktoré môžu preskúmať a zrušiť neústavné zákony zabezpečuje, že chybné alebo škodlivé legislatívne pokusy majú možnosť byť korigované.

Aby bolo zrejmé praktické využitia režimov pokusu a omylu v legislatívnom prostredí, je potrebné poukázať na odvetvia spoločenských vzťahov, v ktorých boli zaznamenané také postupy :

- *Ekonomické reformy* - mnohé krajiny využívajú pilotné projekty na otestovanie nových ekonomických politík, ako sú zmeny v daňových režimoch alebo v rámci regulácie pracovného trhu,
- *Sociálna politika* - programy na podporu zamestnanosti, vzdelávania alebo zdravotnej starostlivosti často začínajú ako pilotné projekty, ktoré sú postupne rozširované na základe získaných výsledkov a spätnej väzby,
- *Životné prostredie* - regulácie týkajúce sa ochrany životného prostredia, ako sú emisie alebo nakladanie s odpadmi, môžu byť najprv testované na regionálnej úrovni pred celonárodnou implementáciou.

Používanie metódy pokusu a omylu v legislatívnom procese v režime metód testovania môže výrazne prispieť k tvorbe efektívnejších a spravodlivejších zákonov. Táto prax umožňuje pružne reagovať na meniace sa podmienky a zabezpečuje, že legislatíva bude lepšie slúžiť identifikovaným a vyvíjajúcim sa potrebám spoločnosti.

4. Experimentovanie

"Pokus a omyl" v legislatívnom procese odkazuje na prístup, pri ktorom sa nové zákony alebo úpravy existujúcich zákonov zavádzajú s cieľom cielene experimentovať a sledovať ich účinky. Tento proces môže zahŕňať:

- *Návrh zákona* - nové zákony alebo zmeny existujúcich zákonov sú navrhnuté s konkrétnym cieľom, napríklad riešiť určitý spoločenský problém vo vyvíjajúcom sa prostredí,
- *Schválenie a implementácia* - po schválení zákona parlamentom alebo iným zákonodarným orgánom je zákon implementovaný v režime jeho účinnosti,
- *Monitorovanie a hodnotenie* - po implementácii zákona sa sleduje jeho účinok a zhromažďujú sa dáta o tom, ako kvalitatívne dosahuje stanovené ciele. Tento proces môže zahŕňať štatistické analýzy, štúdie prípadov a spätnú väzbu od dotknutých skupín,
- *Úpravy a korekcie* - ak sa zistí, že zákon nefunguje podľa očakávaní alebo spôsobuje neočakávané problémy, môžu byť navrhnuté a schválené úpravy alebo nové zákonné normy na zlepšenie situácie.

4.1. Výhody prístupu "pokus a omyl"

- *Flexibilita* - umožňuje rýchlu reakciu na meniace sa spoločenské potreby a problémy.
- *Inovácie* - podporuje experimentovanie a hľadanie nových riešení komplexných problémov.
- *Zlepšovanie* - umožňuje postupné vylepšovanie zákonov na základe empirických dôkazov a spätnej väzby.

4.2. Nevýhody prístupu "Pokus a omyl"

- *Nestabilita* - Môže viesť k častým zmenám v právnom prostredí, čo môže byť náročné pre občanov a podniky.
- *Náklady* - Implementácia a následné úpravy môžu byť finančne a časovo náročné, čím sa môžu javiť ako ekonomicky menej prospešné.
- *Riziko zlyhania* - Zákony zavedené na základe tohto prístupu môžu mať nepredvídateľné negatívne dôsledky, ktoré je potrebné následne riešiť, zároveň môžu mať za následok záťaž na rehabilitáciu prípadných negatívnych dopadov

Záver

Príklady z aplikačnej praxe v rámci niektorých odvetví dávajú za pravdu vhodnosť využitia s prihliadnutím na primeranosť a obozretnosť. V mnohých krajinách je a bolo experimentovanie vyhodnotené ako vhodné napríklad pri testovaní v prostredí zdravotníckej legislatívy. A to konkrétne pri zavádzaní nových systémov poistenia, prípadne optimalizácii modelov financovania zdravotníckej starostlivosti. Ďalej možno spomenúť aj oblasť súvisiaca s ekologickou politikou. Legislatíva zameraná na ochranu životného prostredia často zahŕňa experimentovanie s rôznymi opatreniami na zníženie emisií a podporu obnoviteľných zdrojov energie. Tiež aj oblasť dopravných predpisov býva predmetom využívania skúmanej metódy

pokus a omyl. Tie sa často menia v reakcii na zmeny v technológii, infraštruktúre a štatistikách nehôd, aby sa zvýšila bezpečnosť na cestách.

Celkovo prístup "Pokus a omyl" v legislatívnom procese umožňuje dynamické a prispôsobivé riadenie spoločenských problémov, ale vyžaduje si dôkladné monitorovanie a schopnosť rýchlo reagovať na vznikajúce výzvy. "Pokus a omyl" v legislatívnom procese je koncept, ktorý sa týka spôsobu, akým zákonodarcovia a zákonodarné orgány vytvárajú a upravujú zákony. Tento proces môže byť chápaný ako séria experimentov a následných úprav, aby sa dosiahol čo najlepší výsledok. Tento prístup môže byť prirovnaný k vedeckej metóde, kde sa hypotézy testujú a na základe výsledkov sa robia zmeny.

Po implementácii zákona sa môžu objaviť neočakávané problémy, neželané následky alebo neúčinnosť. Tieto problémy môžu byť identifikované prostredníctvom spätnej väzby od verejnosti, štátnych orgánov alebo nezávislých analýz. Keď sa identifikujú problémy, zákonodarcovia môžu iniciovať zmeny alebo doplnky k zákonu. Tento proces môže zahŕňať ďalšie diskusie, verejné konzultácie a schvaľovanie nových opatrení. Po schválení úprav sa revidovaný zákon znovu implementuje, s cieľom eliminovať predchádzajúce chyby a zlepšiť jeho účinnosť.

"Pokus a omyl" je neoddeliteľnou súčasťou legislatívneho procesu, ktorý umožňuje neustále zlepšovanie a prispôbovanie zákonov meniacim sa potrebám spoločnosti. Tento dynamický proces vyžaduje aktívnu účasť všetkých zainteresovaných strán a schopnosť prispôbiť sa novým výzvam a poznatkom.

Zoznam bibliografických odkazov

BARANÍK, K. 2011. Problémy legislatívneho procesu v Slovenskej republike. In *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2011*, Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2011. ISBN 978-80-7160-318-4.

CIBULKA, Ľ. et al. 2013. Teória a prax legislatívy. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2013. 285 s. ISBN 978-80-7160-331-3.

FAJTÁK, Ľ. et al. 2016. Ako pracuje parlament. Bratislava: Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 2016. 208 s. ISBN 978-80-89052-79-0.

LYSINA, R. 2018. Dekonstrukcia právneho štátu v skrátenom legislatívnom konaní. In *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislavské právnické fórum 2018, Ústavodárna moc versus kontrola ústavnosti*, Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018. ISBN 978-80-7160-465-5.

OTTOVÁ, E. 2006. Teória práva. Šamorín: Heuréka, 2006. 306 s. ISBN 80-89122-37-X.

SOLÍK, M. 2012. Tvorba a realizácia práva v Slovenskej republike. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012. 112 s. ISBN 978-80-8105-339-9.

SVÁK, J. – SURMAJOVÁ, Ž. – BALOG, B. 2017. Zákon o tvorbe právnych predpisov a o zbierke zákonov Slovenskej republiky. Vyd.: Wolters Kluwer, 2017. ISBN: 978-80-8168-528-6. s. 52-55.

Zákon č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke Zákonov Slovenskej republiky
a o zmene a doplnení niektorých zákonov

ZÁSADY UKLADANIA SANKCIÍ V TRESTNOM PRÁVE SLOVENSKEJ REPUBLIKY PRED NOVELOU A PO NEJ

THE PRINCIPLES OF IMPOSING SANCTIONS IN THE CRIMINAL LAW OF THE SLOVAK REPUBLIC BEFORE AND AFTER THE AMENDMENT

Laura Hlaváčiková – Nina Uhrovičová – Miroslav Mand’ák*

ABSTRACT

This article deals with the issue of the principles of imposing sanctions in the criminal law of the Slovak Republic, before and after the amendment. The basic goal is to analyze the changes in the principles of imposition that occurred after the amendment of the Criminal Code and the Criminal Code. Using a comparison, the article compares the approach to imposing sanctions before the amendment, when emphasis was placed on traditional principles such as justice and individualization of punishment, and after the amendment, where the approach focused more on the efficiency and preventive effect of sanctions. It analyzes specific changes in the field of choosing the type and length of punishment, assessing the seriousness of the crime, as well as the impact on assessing mitigating and aggravating circumstances. The goal is to evaluate, using the synthesis method, whether the amendment has improved application practice in the area of imposing sanctions and what impact it has on the justice and effectiveness of punishments in the Slovak criminal system.

Keywords: *principles of imposition of sanctions, amendment, criminal law, penal code*

Úvod

Trestné právo v Slovenskej republike prešlo viacerými významnými legislatívnymi úpravami, ktorých cieľom bolo reagovať na meniace sa potreby spoločnosti a výzvy v oblasti kriminality. Jednou z takýchto zmien bol aj zákon č. 40/2024 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „zákon č. 40/2024 Z. z.“), teda novela, ktorá priniesla zásadné úpravy aj v zásadách ukladania sankcií. Táto novela reflektovala požiadavky na spravodlivejšie a účelnejšie sankcie, ktoré by lepšie zohľadňovali individuálne okolnosti páchatel’ov, ale aj ochranu spoločnosti a záujmy obetí. Cieľom tohto článku je analyzovať zásady ukladania sankcií v trestnom práve Slovenskej republiky s akcentom na zmeny, ktoré nastali prijatím novely č. 40/2024 Z. z. Zameriame sa na kľúčové rozdiely v prístupe k určovaniu sankcií, na nové mechanizmy podporujúce efektívnejšiu resocializáciu páchatel’ov a na mieru zosúladenia novelizovaných pravidiel so zásadami právneho štátu. Zároveň budeme hodnotiť možné dopady týchto zmien na prax súdov a na vnímanie spravodlivosti zo strany

---

* Ing. Mgr. Laura Hlaváčiková, JUDr. Mgr. Nina Uhrovičová, JUDr. Ing. Miroslav Mand’ák pôsobia ako externí doktorandi na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: lhlavacikova@student.umb.sk.

verejnosti. Novela č. 40/2024 Z. z. predstavuje dôležitý medzník v oblasti trestného práva, ktorý otvára diskusiu o ďalšom smerovaní trestnej politiky na Slovensku.

1 Sankcie v trestnom práve Slovenskej republiky

Sankcie v trestnom práve predstavujú právne následky uložené páchatel'ovi za spáchanie trestného činu. Ich hlavným cieľom je nielen potrestanie páchatel'a, ale aj ochrana spoločnosti, prevencia ďalšieho protiprávneho konania a náprava páchatel'a. Sankcie sú základným nástrojom trestnej politiky štátu a ich ukladanie sa riadi princípmi zákonnosti, spravodlivosti, primeranosti a individuálneho prístupu. Z hľadiska právnej teórie možno pojem sankcia definovať, ako špecifickú ujmu, ktorá postihuje osobu, ktorá v prípade stanovených hypotéz neplní pravidlá správania vyjadrené v súčasnej právnej norme. V kontexte trestného práva je osobou, ktorá porušuje právnu normu, páchatel' trestného činu. Spáchanie trestného činu predstavuje právny fakt, ktorý zakladá vznik trestnoprávneho vzťahu medzi štátom a páchatel'om, pričom obsahom tohto vzťahu je právo štátu uložiť páchatel'ovi trest alebo inú trestnoprávnu sankciu za jeho nezákonné konanie. Trestný zákon používa pojem sankcia v širšom zmysle, ktorý zahŕňa a je nadradený dvom kategóriám trestnoprávnych sankcií, a to tresty a ochranné opatrenia. V slovenskom trestnom práve sa uplatňuje, bipartícia trestných sankcií, tzn. že ochranné opatrenia a tresty možno ukladať ako kumulatívne, tak aj alternatívne. (Burda, 2010)

Tresty sú hlavnou formou sankcií a sú ukladané ako odpoveď za spáchanie trestného činu. Taxatívne vymedzenie druhov trestov je upravené v ustanovení § 32 Trestného zákona, pričom pri ukladaní je treba mať na zreteli základnú zásadu „*nullum crime sine lege*“ a „*nulla poena sine lege*“, teda niet trestného činu bez zákona a niet trestu bez zákona. Trestný zákon delí tresty na nepodmienečný trest odňatia slobody, trest prepadnutia majetku, trest prepadnutia veci; ale aj podmienečné tresty, ako napríklad podmienečný trest odňatia slobody alebo podmienečné zastavenie trestného stíhania a pod. a alternatívne tresty, t. j. trest povinnej práce, peňažný trest, trest zákazu činnosti, trest zákazu pobytu, trest zákazu účasti na verejných podujatiach, trest domáceho väzenia a iné tresty ako trest straty čestných titulov a vyznamenaní, trest straty vojenskej a inej hodnosti a trest vyhostenia. (Kolesár, 2010)

Ochranné opatrenia sú sankcie, ktoré majú najmä preventívny charakter a slúžia na ochranu spoločnosti, pričom význam majú aj z hľadiska ich výchovnej, zabezpečovacej a v niektorých prípadoch aj terapeutickú funkciu. Patrí medzi ne ochranné liečenie, uložené páchatel'om trpiacim duševnou poruchou alebo závislosťou a ochranný dohľad, ktorým možno rozumieť sledovanie osôb, ktoré môžu byť hrozbou pre spoločnosť. Medzi ochranné opatrenia patrí ďalej detencia, zhabanie vecí, zhabanie časti majetku a preventívne a nápravné opatrenia voči mladistvým. Sankcie voči mladistvým páchatel'om sa zameriavajú na ich výchovu a prevenciu recidívy. Patria sem výchovné opatrenia, ako ochranná výchova, či podmienečné upustenie od potrestania.

Sankcie v trestnom práve plnia viacero funkcií, a to represívnu funkciu, preventívnu funkciu, resocializačnú funkciu a ochrannú funkciu. Represívna funkcia vyjadruje zabezpečenie potrestania páchatel'a za spáchaný trestný čin a zamedzenie jeho ďalšej trestnej činnosti. Preventívna funkcia je zase vyjadrená v prevencii opakovania trestnej činnosti (individuálna prevencia) a odstrašenia ostatných členov spoločnosti (generálna prevencia). Resocializačná funkcia zabezpečuje nápravu páchatel'a, aby sa mohol zaradiť späť do

spoločnosti a viesť riadny život. A posledná ochranná funkcia zase ochranu spoločnosti pred nebezpečnými osobami. (Madliak, 2015)

2 Zásady ukladania sankcií

Pri ukladaní sankcií súd zohľadňuje predovšetkým závažnosť trestného činu (rozsah škody, následky činu, spôsob konania a pod.), osobnosť páchatel'a (vek, zdravotný stav, rodinné a sociálne pomery, doterajší život) a poľahčujúce a priťažujúce okolnosti (napríklad spolupráca s políciou, úprimná ľútosť alebo naopak recidíva, surovosť činu). Sankcie v trestnom práve plnia zásadnú úlohu pri zachovávaní právneho poriadku a spravodlivosti. Ich efektívne ukládanie si vyžaduje vyvážený prístup medzi represívnymi a preventívnymi opatreniami, s dôrazom na individuálne okolnosti každého prípadu.

Zásady ukladania sankcií v trestnom práve predstavujú základné právne pravidlá, aplikované v tomto odvetví, špecifikujúce jeho podstatu, ktoré v podstate prispievajú k dosiahnutiu cieľa trestného práva, ako takého. Ako sme už vyššie uviedli, sankcie, ako aj ich samotné zásady ukladania v trestnom práve plnia svoje základné funkcie.

2.1 Zásady ukladania trestov

Trest je najzávažnejším zásahom štátu do práv a slobôd jednotlivca, predstavujúc najintenzívnejšiu formu štátnej donucovacej moci. Je právnym dôsledkom spáchania trestného činu a môže byť uložený len súdom, ak sú splnené všetky zákonom stanovené podmienky. Táto zásada vyplýva aj z Ústavy SR, konkrétne z článku 49, ktorý vyjadruje požiadavku „*nulla poena sine lege*“. Ukládanie trestov je tiež ovplyvnené ďalšími základnými princípmi, ktoré nie sú priamo uvedené v ustanoveniach Trestného zákona, ako sú zásada subsidiarity trestnej represie a zásada humanizmu. Tieto zásady sú považované za fundamentálne pre trestné právo hmotné, pričom právny základ zásady humanizmu nachádzame v článku 16 ods. 2 Ústavy SR. Podľa tejto zásady nie je možné v Slovenskej republike ukladať tresty, ktoré by boli kruté, neľudské alebo ponižujúce.

Základné zásady ukladania trestov sú upravené v druhom diely druhej hlavy Všeobecnej časti Trestného zákona. Základným pilierom ukladania trestov v demokratickej spoločnosti je, ako sme už spomínali, práve zásada „*nullum crime sine lege*“ a „*nulla poena sine lege*“. Ide v podstate o formálnu požiadavku na právnu úpravu trestania, keďže táto musí byť dostatočne zrozumiteľná a precízna, inak by páchatel' nevedel posúdiť, aký trest mu bude hroziť v prípade spáchania určitého trestného činu, čím je v podstate naplnená preventívna funkcia trestania a zároveň požiadavka právnej istoty. Zásada personalita trestu je zásadou, ktorá priamo súvisí a nadväzuje na základnú zásadu trestného práva - zásadu individuálnej zodpovednosti za zavinenie, keďže trest má postihovať len individuálne určenú osobu. (Burda, 2010) V praxi je však napĺňanie tejto zásady zvlášť obtiažne, keďže uloženie trestu spravidla zasiahne aj blízke osoby páchatel'a, žijúce s ním v spoločnej domácnosti, preto je vždy potrebné v tejto súvislosti zvážiť, či nepostačuje uloženie trestu, ktorý nie je spojený s obmedzením osobnej slobody. (uznesenie Krajského súdu Prešov z 08.02.2018, sp. zn. 4 To 31/2017) Zásada individualizácie trestu sa zameriava na to, že súd musí vždy pri ukladaní trestu prihliadať na spôsob spáchania činu, jeho následok, zavinenie, pohnútku, osobu páchatel'a jeho pomery a možnosť jeho nápravy poľahčujúce okolnosti a okolnosti priťažujúce. Trestný zákon kladie dôraz aj na skutočnosť, či páchatel' získal spáchaním trestného činu majetkový prospech (vtedy je

obligatórne daná povinnosť ukladať trest, postihujúci majetok páchatel'a, a to jednak popri treste, alebo samostatne). Individuálne je potrebné pristupovať aj k spáchaniu trestného činu a uloženiu trestu za jeho spáchanie v prípade účastníctva a spolupáchateľstva a treba zohľadniť v akom štádiu sa spáchanie trestného činu nachádzalo (pokus, príprava na zločin alebo dokonanie trestného činu). Pokiaľ ide o zásadu nezlučiteľnosti trestov, Trestný zákon obligatórne zakotvuje, ktoré tresty je vylúčené ukladať popri sebe. So zásadou individualizácie a úmernosti trestu úzku súvisí aj zásada spravodlivosti, ktorá je daná tým, že trest nemôže byť miernejší ani prísnejší, ako vyžaduje samotná ochrana spoločnosti a náprava páchatel'a, len vtedy je trest spravodlivým trestom. Významnú úlohu zohráva aj zásada „*ne bis in dem*“, teda zásada zákazu dvojitého potrestania a zásada subsidiarity trestnej represie, keď trestná represia je vnímaná ako krajný prostriedok (*ultima ratio*). (Ivor, 2010) Nemožno opomenúť, že trestné právo sa riadi humánnosťou pri ukladaní trestov a ich výkonu. Táto zásada nie je priamo zakotvená v ustanovení Trestného zákona, avšak zakotvuje ju čl. 3 Dohovoru, čl. 7 ods. 12 Listiny základných práv a slobôd ako aj Ústava SR. Prísnosť je často krát vytýkaná kumulačnej zásade, v rámci ktorej dochádza k sčítavaniu trestov, kde v praxi nastáva situácia, kedy je páchatel'ovi uložený vysoký trest odňatia slobody, prípadne viacero doživotných trestov. Opakom je absorpčná zásada, v rámci ktorej najvyšší trest pohlcuje trest miernejší. Pri ukladaní sankcii sa uplatňuje aj asperačná zásada, ktorá trest sprísni nad zákonom stanovenú najvyššiu trestnú sadzu za spáchaný trestný čin. Prijatie tejto zásady bolo odpoveďou na neprimeraný nárast kriminality na Slovensku. Jej uplatnenie však prichádza do úvahy len v tom prípade, ak páchatel' spáchal viac trestných činov, z toho aspoň jeden musí byť zločinom, pričom za všetky spáchané trestné činy sa musí ukladať trest odňatia slobody. Je potrebné dať do pozornosti zásadu „tri krát a dost“, ktorá je výsledkom reformného kroku, pričom úprava jej fakultatívneho a obligatórneho uplatnenia sa nachádza v ustanoveniach § 47 ods. 1, ods. 2 Trestného zákona.

2.2 Zásady ukladania ochranných opatrení

Obdobne ako pri trestoch, aj v prípade ochranných opatrení platí základná zásada zákonnosti, teda ochranné opatrenia môžu byť uložené len na základe zákona a v súlade so zákonom, pričom musia byť uložené na základe rozhodnutia súdu a musia byť splnené všetky podmienky stanovené Trestným zákonom. Vymedzenie zásad ukladania ochranných opatrení poskytuje ustanovenie § 35 Trestného zákona. Z tohto ustanovenia vyplýva, že súd by mal prednostne uplatňovať ochranné opatrenie pred trestom. Pri ukladaní ochranných opatrení sa uplatňujú zväčša obdobné zásady ako pri ukladaní trestov s tým rozdielom, že pri ukladaní ochranných opatrení vystupuje do popredia funkcia ochrany spoločnosti za pomoci prostriedkov špeciálnej prevencie s tým, aby bola zabezpečená pomoc osobám s duševnou poruchou, osobám so zanedbanou výchovou a správaním. (Kolesár, 2010) Ako sme už uviedli, pri ukladaní ochranných opatrení sa uplatňujú obdobné zásady ako pri ukladaní trestov, teda rovnako sa tu uplatňuje zásada personality, tzn., že ochranné opatrenie má postihovať výlučne páchatel'a trestného činu, aby bol zabezpečený, čo najmenší vplyv na jemu blízke osoby. Ochranné opatrenia a ich ukladanie sa spravujú základnou zásadou, a tou je práve spomínaná zásada ochrany spoločnosti. Totiž ochranné opatrenie, na rozdiel od trestu, možno ukladať aj páchatel'om činu inak trestného, teda osobe, ktorá nie je trestne zodpovedná za trestný čin, a to z dôvodu, že existujú okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť u páchatel'a (§ 22 a § 23

Trestného zákona). (Burda, 2010) Aj v prípade ochranný opatrení platí zásada zákazu ukladania taxatívne vymedzených opatrení (§ 35 ods. 4 Trestného zákona) popri sebe. Ide konkrétne o ochrannú výchovu a ochranný dohľad, keďže ochranný dohľad nemožno uložiť mladistvému páchatel'ovi a na strane druhej ochranná výchova sa ukladá len výlučne mladistvému páchatel'ov. Rovnako je vylúčené uložiť ochranný dohľad páchatel'ovi, ktorému bol uložený trest odňatia slobody na doživotie, keď by takýto postup nemal logické opodstatnenie. Ochranné opatrenia a ich ukladanie sa však nespravujú individualizáciou a úmernosťou ukladania, ale práve potrebou liečenia, výchovy alebo dovŕšenia nápravy páchatel'a. Základným rozdielom ochranných opatrení a ich účelu v porovnaní s trestami je skutočnosť, že tieto nevyjadrujú morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou a zároveň obdobie, počas ktorého sa na páchatel'a pôsobí uložením ochranného opatrenia závisí od naplnenia účelu. Aj ochranné opatrenia musia byť humánne, i keď z trošku iného pohľadu, ako pri ukladaní trestov. Humánnosť sa pri ochranných opatreniach prejavuje napríklad, pokiaľ ide o obligatórnu povinnosť súdu, každoročne skúmať a preverovať, či naďalej trvajú a sú zachované dôvody, pre ktoré bolo to ktoré opatrenie uložené, resp. či nie sú splnené podmienky na zmiernenie (napr. zmenu formy ochranného liečenia na formu ambulantnú, možnosť výkonu ochrannej výchovy v profesionálnej rodine a pod.)

3 Novela č. 40/2024 Z. z. a vplyv na ukladanie sankcií v trestnom práve

Zásady ukladania sankcií pred prijatím novely č. 40/2024 Z. z. poskytovali pevný rámec pre ukladanie trestov, prax však poukazovala na viaceré problémy, ako nedostatočná individualizácia trestov v niektorých prípadoch, prevažujúce ukladanie nepodmienečných trestov odňatia slobody, čo viedlo k preťaženiu ústavov na výkon trestu odňatia slobody, nedostatočné využívanie alternatívnych trestov, napriek ich legislatívnemu zakotveniu a obmedzený dôraz na resocializáciu páchatel'ov a na zohľadnenie záujmov obetí. Tieto nedostatky boli jedným z dôvodov prijatia novely č. 40/2024 Z. z., ktorá priniesla zásadné zmeny v prístupe k ukladaným sankciám a ich účelom.

Novela Trestného zákona preto priniesla zásadné zmeny, predovšetkým pokiaľ ide o sankcie, teda tresty a ochranné opatrenia, ukladané za spáchané trestné činy. Jednou zo zmien, ktoré novela priniesla, bolo zavedenie všeobecnej úpravy sankcií a ich zásad. V tejto súvislosti možno spomenúť, že obdobnú úpravu má v trestnoprávnom kódexe zavedenú aj Česká republika. Posilnila sa humánnosť ukladania sankcií, explicitným zavedením zásady zákazu ukladania krutých a neprimeraných sankcií a zásady proporcionality, teda povinnosť súdov ukladať miernejšiu sankciu v prípade, ak je jej uloženie postačujúce na dosiahnutie jej účelu.

Podľa novely nemožno páchatel'ovi trestného činu uložiť sankcie, ktoré by boli kruté alebo neprimerané, pričom pri výkone sankcie musí byť zachovaná ľudská dôstojnosť. Ukladanie sankcií vychádza z povahy a závažnosti trestného činu alebo činu inak trestného, a zároveň zohľadňuje osobnosť páchatel'a a jeho individuálne pomery (ustanovenie § 33a ods. 1 a 2 Trestného zákona). Rovnako je zdôraznený účel a význam alternatívneho trestania, teda ak možno účel sankcie dosiahnuť sankciou, ktorá nie je spojená s odňatím slobody, obligatórne súd musí prednostne uložiť takúto sankciu pred trestom odňatia slobody. Novela posilnila aj postavenie poškodeného, keď zaviedla povinnosť prihliadať na právom chránené záujmy poškodeného.

Ďalšie zmeny, ktoré posilňujú práve zásadu zabezpečenia ochrany spoločnosti, sú obsiahnuté aj v ustanoveniach o ochrannom dohľade, a to konkrétne v ustanovení § 76a Trestného zákona. Tento zakotvuje obligatórnu povinnosť uložiť ochranný dohľad páchatel'ovi, ktorý nie je pre nepričetnosť trestne zodpovedný a súd mu zároveň ukladá ochranné liečenie ambulantnou formou a v prípade, ak mení formu ochranného liečenia (psychiatrického, sexuologického) z ústavnej na ambulantnú. Fakultatívne môže súd uložiť ochranný dohľad v prípade, ak mení formu ochranného liečenia (inéno druhu) a ak to súd považuje vzhľadom na osobu páchatel'a a dosiahnutie účelu ochranného liečenia, za potrebné a v prípade, ak páchatel' nedodržiava pri uložení ambulantnej liečby liečebný režim.

Posilnenie zásady individualizácie trestu sa podstatne prejavila v rámci úpravy trestných sadziieb za jednotlivé trestné činy. Posilnenie tejto zásady je aj akousi odozvou na právnu úpravu iných členských štátov Európskej únie, kde boli trestné sadzby za jednotlivé trestné činy v porovnaní s trestnými sadzbami v Slovenskej republike podstatne nižšie a tie slovenské tak s nimi v porovnaní neprimerane prísne. Novela tak reagovala na potrebu dôslednejšie rozlišovať záujmy, ktoré sú tým ktorým trestným činom dotknuté a ich význam. Na strane druhej, vystúpili do popredia práve tie najdôležitejšie hodnoty, tzn. život a zdravie. Preventívna funkcia zásad ukladania sankcií sa tak prejavuje nie v hrozbe prísny trestom, ale jeho neodvratiteľnosti.

Novela poskytuje v súvislosti s ukladaním sankcií aj určité zvýhodnenie (len prokurátorom, resp. policajtom s jeho súhlasom) novozavedenému inštitútu „spolupracujúcej osoby“ (§33a Trestného poriadku), pričom tieto poskytnuté, resp. sľúbené zvýhodnenia musí prokurátor oznámiť najneskôr pri jej oznámení súdu, alebo podaní obžaloby (v prípade, ak ide o osobu, na ktorú bola podaná obžaloba). Ďalej bol novo zavedený aj inštitút „podozrivého“ (§ 33b Trestného poriadku), s obdobným postavením a právami, ako má obvinený. V súvislosti s ukladaním sankcií možno spomenúť aj povinnosť súdov preskúmavať predovšetkým rozsudky, ktorými bola vyslovená vina, v prípade zániku trestnosti činu, a to práve dôsledkom prijatia tejto novely. Podrobnejšie je táto problematika upravená v ustanoveniach § 405a až 405d Trestného poriadku.

Možno spomenúť aj zmenu, ktorá nastala v prípade drogových trestných činov, keď novela Trestného zákona vypustila ustanovenie § 135 Trestného zákona, teda úpravu prechovávaní drog pre vlastnú spotrebu, pretože v zmysle novely už takéto konanie nenapĺňa znaky žiadneho trestného činu. Zmena nastala aj pokiaľ ide o úpravu množstva, hodnôt a výpočtu percentuálneho množstva omamných a psychotropných látok, rastlín a húb, ktoré tieto látky obsahujú (§135c, § 135e, § 135f Trestného zákona). Pokiaľ ide o drogové trestné činy, novela by mala zabezpečiť spravodlivejšie postihovanie za ich spáchanie, a to aj rozdelením drogových trestných činov do štyroch kategórií (§ 171 Trestného zákona - neoprávnené prechovávanie omamnej látky a psychotropnej látky, § 172 Trestného zákona - neoprávnené pestovanie rastlín a húb obsahujúcich omamnú látku a psychotropnú látku, § 173 Trestného zákona - neoprávnená výroba a obchodovanie s omamnou látkou a psychotropnou látkou, § 173a Trestného zákona - neoprávnené prechovávanie a výroba drogového prekurzora a predmetu určeného na výrobu omamnej látky a psychotropnej látky alebo drogového prekurzora). Zároveň bol v dôsledku doterajších skúseností súdnych autorít, zavedený nový pojem „mimoriadne veľké množstvo“ (t. j. päťtisíc násobok nepatrného množstva podľa

§ 135d písm. c) Trestného zákona) a boli upravené trestné sadzby pri drogových trestných činoch, kde bolo zistené ich menšie množstvo.

Táto novela bola prijatá v nadväznosti na potrebu modernizácie trestnoprávnej legislatívy a jej zosúladenia s aktuálnymi spoločenskými, hospodárskymi a právnymi potrebami a situáciou v iných členských štátoch Európskej únie.

Od novely sa očakáva, že jej prijatie zabezpečí efektívnejší a spravodlivejší systém trestania a zvýši dôveru v justíciu. Novela poskytuje jasnejšie usmernenie pre sudcov pri ukladaní trestov s cieľom zabezpečiť rovnaké zaobchádzanie v obdobnom prípade. Novela výrazne posilnila ukládanie alternatívnych trestov a tým zabezpečenie „odbremenenia“ ústavov na výkon trestu odňatia slobody. Alternatívne tresty tak môžu prispieť k nižšiemu počtu opakovaných trestných činov (recidívy). Podporuje aj programy resocializácie páchatel'ov, s dôrazom na ich návrat do spoločnosti ako jej prospešných členov.

Novela tak priniesla viaceré zmeny, ktoré sú odvodené najmä z chápania trestného práva a trestu odňatia slobody, ako krajného prostriedku (*ultima ratio*). Práve preto bolo novelou rozšírené používanie alternatívnych druhov trestov, a to predovšetkým peňažného trestu a trestu domáceho väzenia, a ich uprednostňovanie pred trestom odňatia slobody, a to za súčasného rešpektovania medzinárodných, európskych a ústavných požiadaviek, ako aj záverov judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky (nálezy sp. zn. PL. ÚS 106/2011 a PL. ÚS 1/2021), trestnoprávnej teórie k primeranosti trestu a aj s ohľadom na Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, na nadväzujúcu judikatúru ESĽP, Chartu základných práv Európskej únie a judikatúru Súdneho dvora Európskej únie. (Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z. z.)

Ak by sme zhrnuli zásadné zmeny v oblasti ukladania sankcií v trestnom práve Slovenskej republiky v dôsledku prijatia novely č. 40/2024 Z. z., tak novela č. 40/2024 Z. z., ktorá nadobudla účinnosť v Slovenskej republike, priniesla významné zmeny v trestnom práve, najmä v tejto oblasti, pričom jej hlavné dopady zahŕňajú:

- zásady ukladania sankcií: zaviedli sa nové princípy, ktoré zdôrazňujú proporcionalitu a rešpektovanie ľudskej dôstojnosti. Sankcie musia byť primerané povahe a závažnosti trestného činu a prihliadať na individuálne okolnosti páchatel'a. Zákon zakazuje uloženie sankcií spojených s ujmou na osobnej slobode, ak je možné dosiahnuť účel trestu miernejším postihom;
- zmeny v oblasti drogovej politiky: novela presnejšie definuje skutkové podstaty drogových trestných činov, ako napríklad neoprávnené prechovávanie a obchodovanie s omamnými látkami, vrátane sankcií pre jednotlivé typy správania. Týmto krokom sa snaží zabezpečiť konzistentnejší prístup k postihovaniu týchto činov;
- zohľadnenie súhlasu poškodeného: nové ustanovenia v Trestnom zákone jasnejšie definujú prípady, keď súhlas poškodeného vylučuje trestnú zodpovednosť, najmä ak ide o činy súvisiace so zdravotnou starostlivosťou, pokiaľ sú v súlade s právnymi predpismi a lekárskou praxou.

Tieto zmeny predstavujú krok smerom k modernejšiemu a humánnejšiemu prístupu v trestnom práve, pričom kladú dôraz na práva jednotlivcov a účinnosť sankcií v prevencii kriminality.

Záver

Zásady ukladania sankcií v trestnom práve Slovenskej republiky prešli významnými zmenami po novele č. 40/2024 Z. z., ktorá zaviedla viaceré úpravy zamerané na zvýšenie spravodlivosti a proporcionality trestania. Pred touto novelou bola právna úprava do značnej miery orientovaná na pevné pravidlá, ktoré ponechávali súdom relatívne menší priestor na individualizáciu trestov. Zároveň sa kladol dôraz na represívnu funkciu trestu, často na úkor rehabilitačných a preventívnych cieľov.

Po prijatí novely došlo k rozšíreniu možností pre ukladanie alternatívnych trestov, ako sú domáce väzenie, verejnoprospešné práce či elektronický monitoring, čo podporuje humánnejší a modernejší prístup k trestaniu. Novela tiež zdôraznila princípy individualizácie a diferenciacie trestov, čím umožnila súdom viac zohľadňovať osobitosti každého prípadu a situáciu páchatel'a. Tým sa znížila rigidita systému a posilnil sa aspekt spravodlivého posudzovania. Zásadnou novinkou je tiež prísnejšie vymedzenie podmienok pre ukladanie nepodmienečných trestov odňatia slobody, ktoré majú byť využívané až ako krajné riešenie, najmä v prípadoch, keď alternatívne sankcie nepostačujú na zabezpečenie ochrany spoločnosti a nápravu páchatel'a.

Tieto zmeny reflektujú širší trend smerujúci k modernizácii trestného práva v Slovenskej republike, pričom ich hlavným cieľom je posilniť účinnosť trestov a zároveň zabezpečiť, aby trestná politika bola v súlade s princípmi spravodlivosti, humánnosti a resocializácie. Novela č. 40/2024 Z. z. predstavuje dôležitý krok v transformácii trestného práva a prináša nástroje, ktoré umožnia lepšie reagovať na výzvy súčasnej spoločnosti.

Zoznam bibliografických odkazov

BURDA, E. a kol. 2010. *Trestný zákon - Všeobecná časť, komentár – I. diel*. Praha: C. H. Beck, 2010. 1136 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z. z. Dostupné na internete: https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2024/dovodova-sprava-k-zakonu-c-40-2024-z-z.html#goog_rewarded.

F, D. 2024. Zmeny v oblasti drogovej politiky, ktoré priniesla novela Trestného zákona a ich porovnanie s predošlou právnou úpravou. In *Právne listy* [online], 2024. [cit. 2024-12-05]. Dostupné na internete: <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1439-zmeny-v-oblasti-drogovej-politiky-ktore-priniesla-novela-trestneho-zakona-a-ich-porovnanie-s-predoslou-pravnou-upravou>.

IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo hmotné - Všeobecná časť*. Bratislava: IURA EDITON, 2010. 532 s. ISBN 978-80-8078-308-2.

KOLESÁR, J. 2010. *Sankcie v trestnom práve*. Prievidza: Citicom s. r. o, 2010. 219 s. ISBN 978-80-89433-02-5.

MADLIAK, J. a kol. 2015. *Trestné právo hmotné I. - Všeobecná časť*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2015. 458 s. ISBN 978-80-557-0800-3.

Uznesenie Krajského súdu Prešov z 8. februára 2018, sp. zn. 4 To 31/2017.

Zákon č. 40/2024 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

VYBRANÉ OTÁZKY TÝKAJÚCE SA PRESKÚMANIA ROZHODNUTIA V DÔSLEDKU ZMENY ZÁKONA

SELECTED QUESTIONS REGARDING THE REVIEW OF A DECISION DUE TO A CHANGE IN THE LAW

Peter Hunák – Martin Ľupták*

ABSTRACT

The subject of our paper is the review of decisions based on the changes in the law. Specifically, it deals with the impact of the extensive amendment of Act No. 300/2005 Coll. Penal Code and Act No. 301/2005 Coll. Code of Criminal Procedure on final decisions concerning certain criminal offences, mainly the crime of theft under section 212 (1) (g) of Act No. 300/2005 Coll. Criminal Code as amended until 5th August 2024, because as from the date of 6th August 2024 this criminal offence as such (these facts of crime) ceased to exist, what resulted in the abolition of criminality (not only) of the aforementioned crime. The aim of our paper is to evaluate the application of the provisions of sections 405a to 405d of Act No. 301/2005 Coll. Code of Criminal Procedure, as amended, pointing out the imperfections of the current legal regulation and the situations that arise in practice, which will undoubtedly result in the evaluation of this institute and possible de lege ferenda proposals.

Keywords: review of a decision, change in the law, abolition of criminality

Úvod

Rok 2024 je z hľadiska zmien pre slovenské trestné právo významným rokom. S účinnosťou ku dňu 15. 03. 2024 mal nadobudnúť (a v časti aj nadobudol) účinnosť zákon č. 40/2024 Z. z., ktorým došlo k rozsiahlej novelizácii trestných kódexov (ďalej aj ako „zákon č. 40/2024 Z. z.“). Ústavný súd Slovenskej republiky však vo veľkej časti pozastavil účinnosť predmetného zákona a preto sú niektoré ustanovenia účinné (ale de facto takmer nepoužiteľné) odo dňa 15. 03. 2024 a ďalšie až po meritórnom rozhodnutí Ústavného súdu Slovenskej republiky odo dňa 06. 08. 2024. Ustanovenia § 405a až § 405d zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Trestný poriadok“), ktoré sú pertraktované nižšie, tak boli síce účinné od marca 2024, ale až po nadobudnutí účinnosti novely zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Trestný zákon“) sa stali použiteľné. V našom príspevku sa zaoberáme vybranými zmenami, ktoré táto novela priniesla, ako napríklad zánikom trestnosti určitých trestných činov. In concreto sa v prevažnej miere jedná o špecifický trestný čin, resp. špecifickú skutkovú podstatu prečinu krádeže podľa § 212 ods. 1 písm. g) Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024, ktorá bola s účinnosťou odo dňa 06. 08. 2024 z Trestného zákona vypustená.

---

* JUDr. Peter Hunák, PhD. pôsobí ako člen senátu, Krajský súd v Banskej Bystrici, Skuteckého 7, 974 87 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: hunak.peter@gmail.com. JUDr. Martin Ľupták, PhD., MBA pôsobí ako predseda trestnoprávneho kolégia, Krajský súd v Banskej Bystrici, Skuteckého 7, 974 87 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: martin@luptak.org.

1 Zákon č. 40/2024 Z. z.

Podľa Dôvodovej správy bol zákon č. 40/2024 Z. z., ako zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, vypracovaný s ohľadom na Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2023 až 2027, časť Posilnenie úlohy demokratického štátu – trestná politika štátu, a Vládou Slovenskej republiky predložený na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky. Jedným z jeho hlavných cieľov bolo zavedenie dotknutých východísk zadefinovaných v programovom vyhlásení vlády do praxe, spočívajúcich najmä v humanizácii trestov s ohľadom na princípy právneho štátu (aby tresty za trestné činy boli primerané a spravodlivé), uprednostnení alternatívnych trestov pred inými trestami (hlavne pred nepodmienečným trestom odňatia slobody) a priblížení sa k restoratívnej justícii. Medzi jeho ďalšie ciele možno zaradiť snahu o priblíženie Slovenského trestného práva k európskym štandardom a posilnenie garancií dodržiavania základných práv (Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z. z., 2024).

Ohľadom jednej z najdôležitejších úprav, a to primeranosti trestu, vychádzal predkladateľ najmä z judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky, konkrétne z nálezu sp. zn. PL. ÚS 106/2011, ktorý k primeranosti trestu uviedol, že *„trest ako najzávažnejší zásah štátu do základných ľudských práv páchatel'a nesmie byť ukladaný mechanicky, bez zváženia všetkých okolností konkrétneho prípadu a pomerov páchatel'a. Z požiadavky primeranosti trestu jednoznačne vyplýva zákaz akéhokoľvek exemplárneho trestania. Trestnú represiu je preto nutné uplatňovať len v nevyhnutne nutnej miere. Trest nesmie byť prejavom neprimeraného inštitucionalizovaného násilia spoločnosti voči jednotlivcovi. Trest, ktorým štát a spoločnosť reaguje na spáchaný trestný čin ako na nespravodlivé konanie, by mal nespravodlivosť spôsobenú trestným činom napraviť, a nie ešte viac rozmnožiť. Neprimeraný trest nemožno považovať za spravodlivý, spravodlivým je vždy len primeraný trest.“* (nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 106/2011 zo dňa 28. 11. 2012).

Ďalších, nemenej dôležitých, zmien je značné množstvo, avšak poukážeme len na niektoré. Napríklad predmetným zákonom došlo aj úprave hraníc škody s odôvodnením, aby to zodpovedalo aktuálnej spoločensko-ekonomickej situácii a jej predpokladanému vývoju s prihliadnutím na infláciu (Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z. z., 2024).

Pôvodne sa škodou malou rozumela škoda prevyšujúca sumu 266,- Eur, škodou väčšou suma dosahujúca najmenej desaťnásobok takej sumy, značnou škodou suma dosahujúca najmenej stonásobok takej sumy a škodou veľkého rozsahu suma dosahujúca najmenej päťstonásobok takej sumy. Tieto hľadiská sa rovnako uplatnili aj na určenie výšky prospechu, hodnoty veci a rozsahu činu (ustanovenie § 125 ods. 1 Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024).

V súčasnosti, v zmysle zákona č. 40/2024 Z. z., sú hranice škôd nastavené nasledovne (ustanovenie § 125 ods. 1 Trestného zákona):

- a) malá škoda – škoda prevyšujúca sumu 700,- Eur,
- b) väčšia škoda – škoda prevyšujúca sumu 20.000,- Eur,
- c) značná škoda – škoda prevyšujúca sumu 250.000,- Eur,
- d) škoda veľkého rozsahu – škoda prevyšujúca sumu 650.000,- Eur.

Uvedené zvýšenie hraníc škôd (najmä malej škody) má významný vplyv na trestnosť určitých trestných činov – dávame do pozornosti trestný čin krádeže podľa § 212 Trestného zákona, ku ktorému sa bližšie vyjadríme nižšie v texte.

Je nutné poznamenať, že zákon č. 40/2024 Z. z. bol dňa 29. 02. 2024 odoslaný do Zbierky zákonov, v ktorej vyšiel dňa 11. 03. 2024 a podľa schváleného znenia mal nadobudnúť účinnosť dňa 15. 03. 2024. K tomu však (až na niekoľko výnimiek) nedošlo z dôvodu pozastavenia účinnosti uznesením Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktoré bolo v Zbierke zákonov vyhlásené taktiež dňa 11. 03. 2024 a ktoré tak pozastavilo účinnosť predmetného právneho predpisu až do dňa rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky vo veci.

Účinnosť, okrem niekoľkých ustanovení, tak zákon č. 40/2024 Z. z. nadobudol až dňa 06. 08. 2024, kedy bol nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 3/2024 zo dňa 03. 07. 2024 zverejnený v Zbierke listín pod č. 215/2024 Z. z.

2 Trestný čin krádeže

Trestný čin krádeže je jedným z najtypickejších a najčastejšie páchaných trestných činov. Jeho zákonná úprava sa nachádza v ustanovení § 212 Trestného zákona. Podľa zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024 znela základná skutková podstata upravená v odseku 1 a kvalifikovaná skutková podstata upravená v odseku 2 nasledovne:

- (1) Kto si prisvojí cudziu vec tým, že sa jej zmocní a*
- a) spôsobí tak malú škodu,*
  - b) čin spácha vlámaním,*
  - c) bezprostredne po čine sa pokúsi uchovať si vec násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia,*
  - d) čin spácha na veci, ktorú má iný na sebe alebo pri sebe,*
  - e) takou vecou je vec z úrody z pozemku, ktorý patrí do poľnohospodárskeho pôdneho fondu, alebo drevo nachádzajúce sa na lesnom pozemku, alebo ryba z rybníka s intenzívnym chovom,*
  - f) čin spácha na veci, ktorej odber podlieha poplatneniu na základe osobitného predpisu, alebo*
  - g) bol za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch postihnutý,***
potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

(2) Odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

- a) a spôsobí ním väčšiu škodu,*
- b) hoci bol za taký čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch odsúdený, alebo*
- c) z osobitného motívu.*

Zákon č. 40/2024 Z. z. však s účinnosťou odo dňa 06. 08. 2024 priniesol viacero zmien týkajúcich sa tohto trestného činu.

2.1 Vybrané zmeny v súvislosti s prečinom krádeže

Jednou z významných zmien, týkajúcou sa aj pertraktovaného trestného činu krádeže, je vyššie spomínaná zmena výšky škody. Ak napríklad páchatel' svojím konaním odcudzil vec a spôsobil škodu vo výške 600,- Eur ešte pred účinnosťou novely Trestného zákona a došlo aj k naplneniu ostatných znakov skutkovej podstaty trestného činu krádeže, bol za toto svoje konanie postihnutý podľa predpisov trestného práva. V prípade však, že by rovnaký skutok páchatel' spáchal dnes, jeho konanie by bolo postihnuté najviac podľa zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov. Zároveň, v prípade, že by sa tohto konania dopustil ešte pred účinnosťou novely Trestného zákona, avšak do dnešného dňa by v jeho veci nebolo právoplatne rozhodnuté, zanikla by trestnosť jeho činu a vec by bola postúpená na príslušný okresný úrad, príp. by bol spod obžaloby oslobodený.

Ďalšou, nemenej podstatnou, zmenou je zmena týkajúca sa trestných sadziieb pri kvalifikovaných skutkových podstatách daného trestného činu. Pri naplnení znakov skutkovej podstaty podľa § 212 ods. 2 Trestného zákona došlo k zmene sadzby zo šesť mesiacov až tri roky na jeden rok až štyri roky, pri odseku 3 z troch rokov až desiatich rokov na dva roky až osem rokov a pri odseku 4 z desať až pätnásť rokov na tri až desať rokov. Ako príklad je možné uviesť, že ak páchatel' odcudzil vec v hodnote 200.000,- Eur. Keďže sa jednalo o škodu veľkého rozsahu, tak podľa predchádzajúcej právnej úpravy mu v tom prípade hrozil trest v rozsahu desať až pätnásť rokov (ustanovenie § 212 ods. 4 písm. a) Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024). Z hľadiska druhu trestného činu by sa jednalo o zločin (ustanovenie § 11 ods. 1 a 2 Trestného zákona), konkrétne v tomto prípade o obzvlášť závažný zločin (ustanovenie § 11 ods. 3 Trestného zákona). Uvedená charakteristika, resp. zaradenie k druhu trestného činu, má pri nepodmienečnom treste odňatia slobody okrem iného dosah aj na dobu, kedy môže súd odsúdeného podmiennečne prepustiť na slobodu – ak odsúdený vo výkone trestu plnením svojich povinností a svojím správaním preukázal polepšenie a môže sa od neho očakávať, že v budúcnosti povedie riadny život – pri prečine tak môže urobiť po výkone polovice uloženého nepodmienečného trestu odňatia slobody, zatiaľ čo pri obzvlášť závažnom zločine až po výkone troch štvrtín uloženého nepodmienečného trestu odňatia slobody (ustanovenie § 66 a § 67 Trestného zákona). Rovnako toto zaradenie má vplyv aj na trvanie väzby (ustanovenie § 76 Trestného poriadku).

Po novele Trestného zákona sa však v prvom rade nejedná už o škodu veľkého rozsahu, ale „len“ o väčšiu škodu, čo pre páchatel'a znamená posun z odseku 4 do odseku 2 a teda trestnú sadzbu jeden až štyri roky. Preto, zatiaľ čo by páchatel'ovi takéhoto trestného činu v prvom polroku tohto kalendárneho roku bol uložený nepodmienečný trest odňatia slobody v rozsahu desať a viac rokov, tak v druhom polroku tohto kalendárneho roku by sa zvažovalo aj uloženie podmiennečného trestu, alternatívneho trestu, resp. možno nepodmienečného trestu v rozsahu jednej desatiny zákonom pôvodne ustanovenej trestnej sadzby.

2.2 Skutková podstata podľa § 212 ods. 1 písm. g) Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024

Ďalšou z veľmi významných zmien je vypustenie prakticky celej jednej skutkovej podstaty prečinu krádeže podľa § 212 ods. 1 písm. g) Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024.

V zmysle predmetného ustanovenia, *kto si prisvojil cudziu vec tým, že sa jej zmocnil a bol za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch postihnutý, potrestal sa odňatím slobody až na dva roky.*

Nie je podstatou tohto príspevku rozoberať jednotlivé znaky skutkovej podstaty krádeže, avšak poukazujeme na to, že účelom tejto skutkovej podstaty bolo de iure trestnoprávne postihnutie recidivistov, resp. páchatel'ov obdobných činov (nielen trestných činov, ale aj priestupkov – preto slovo „postihnutý“ a nielen „odsúdený“), ktorí sa v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch (od spáchania aktuálneho skutku) dopustili obdobného činu. Pre predstavu sa mohlo jednať o páchatel'a, ktorý ukradol fľašu alkoholu, bol postihnutý za priestupok napríklad pokutou a o mesiac ukradol čokoládu. V žiadnom z týchto činov sa nejednalo ani len o malú škodu, avšak krádež čokolády už napĺňala textáciu ustanovenia § 212 ods. 1 písm. g) Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024, čo pre páchatel'a znamenalo trestnoprávny postih. Ad absurdum, ak by bol v posudzovanom prípade uznaný za vinného a bol by mu uložený trest odňatia slobody s podmieneným odkladom na skúšobnú dobu a v tejto skúšobnej dobe by ukradol napríklad deodorant, s veľkou pravdepodobnosťou by mu bol pri rozhodovaní týkajúcom sa krádeže deodorantu ukladaný už nepodmienený trest odňatia slobody, tzn. v priebehu niekoľkých mesiacov, s celkovou škodou dosahujúcou sumu blížiacu sa k sume 10,- Eur by sa páchatel' celkom reálne mohol dostať až k výkonu nepodmieneného trestu odňatia slobody (vrátane premeny podmieneného trestu odňatia slobody).

Vypustenie tejto skutkovej podstaty spôsobuje zánik trestnosti pri páchatel'och daného trestného činu a preto zákonodarca musel vymyslieť mechanizmus, čo treba robiť v prípade právoplatného odsúdenia, pokiaľ však uložený trest ešte nebol vykonaný.

3 Preskúmanie rozhodnutia v dôsledku zmeny zákona

S účinnosťou odo dňa 15. 03. 2024 pribudli do Trestného poriadku ustanovenia § 405a až 405d⁴¹, ktorých účelom je najmä zavedenie nového procesného postupu preskúmania

---

⁴¹ Podľa § 405a Trestného zákona:

(1) *Ak dôjde k zániku trestnosti činu v dôsledku zmeny zákona podľa § 84 Trestného zákona, súd preskúma právoplatné rozhodnutie súdu vydané na základe aplikácie takého zákona, jeho časti alebo niektorého jeho ustanovenia, ak uložený trest nebol vykonaný.*

(2) *V konaní podľa tohto dieľu rozhoduje samosudca, ktorý vo veci rozhodol v prvom stupni a vo veciach, v ktorých v prvom stupni rozhodol senát, rozhoduje tento senát, a to do 30 dní odo dňa nadobudnutia účinnosti zmeny zákona.*

Podľa § 405b Trestného zákona:

(1) *Ak v dôsledku zmeny zákona zanikla trestnosť činu podľa § 84 Trestného zákona, súd uznesením rozhodne, že zvyšok trestu sa nevykoná. Ak ide o skutok a trestný čin, za ktorý bol uložený úhrnný alebo súhrnný trest, súd rozsudkom zruší v dôsledku zániku trestnosti činu právoplatné rozhodnutie len vo výroku o treste a podľa § 41 alebo § 42 Trestného zákona uloží primeraný trest za zostávajúce zbiehajúce sa trestné činy, pri ktorých nezanikla trestnosť činu podľa § 84 Trestného zákona, a zároveň rozhodne o započítaní už vykonaného trestu, ak je vzhľadom na druh uloženého trestu započítanie možné.*

(2) *Ak je odsúdený vo výkone trestu odňatia slobody a nebol mu uložený úhrnný alebo súhrnný trest, rozhodnutie podľa odseku 1 urobí súd do 30 dní od nadobudnutia účinnosti zmeny zákona na neverejnom zasadnutí, o ktorom upovedomí prokurátora. Proti tomuto rozhodnutiu prokurátor môže podať sťažnosť len ihneď po vyhlásení uznesenia; obsah sťažnosti prokurátor uvedie do zápisnice. Nadriadený súd o jeho sťažnosti rozhodne do 20 pracovných dní od predloženia veci.*

Podľa § 405c Trestného zákona:

(1) *Ak v dôsledku zmeny zákona zanikla trestnosť činu, o ktorom bolo rozhodnuté uznesením o podmienenom zastavení trestného stíhania podľa § 216 alebo § 218, prokurátor počas plynutia skúšobnej doby rozhodne*

rozhodnutí súdu (hlavne rozsudkov, ktorými bola vyslovená vina) v prípade zániku trestnosti činov v dôsledku zmeny zákona podľa § 84 Trestného zákona.

Podľa § 84 Trestného zákona, „*trestnosť činu, ktorý mal v čase spáchania znaky niektorého trestného činu uvedeného v osobitnej časti tohto zákona, zaniká, ak neskorší zákon ustanoví, že tento čin nie je trestným činom*“.

Uvedené znamená, že ak napríklad novela Trestného zákona ustanoví, že niektorý trestný čin už odo dňa jej účinnosti nebude trestným činom, tak jeho trestnosť zanikne.

Zánik trestnosti môže mať viaceré následky. Jednoduchšou situáciou je napríklad, keď sa vedie trestné konanie voči páchatelovi za trestný čin, ktorého trestnosť zanikla, tak by následkom malo byť spravidla oslobodenie páchatel'a v zmysle ustanovenia § 285 písm. f) Trestného poriadku. Toto je relatívne priamy scenár. Komplikovanejšie situácie však nastávajú v prípade zániku trestnosti jedného zo zbíhajúcich trestných činov (hlavne pri ukladaní súhrnného trestu). Jedná sa však o rozsiahlu problematiku, ktorej sa v tomto príspevku nebudeme venovať.

Zároveň vyvstáva otázka, čo v prípade, ak bol páchatel právoplatne odsúdený za trestný čin, ktorého trestnosť zanikla, avšak trest ešte v celku (alebo ani v časti) nevykonaný? Bolo by spravodlivé, aby takýto páchatel mal uložený trest za skutok, ktorý už nie je trestným činom, stále vykonať? Nakoľko v prípade, že by sa o jeho vine a treste rozhodovalo až v súčasnosti, bol by spod obžaloby v rozsahu skutku, ktorému zanikla trestnosť, oslobodený a teda by mu za tento skutok (a predtým aj trestný čin) nebol uložený žiadny trest.

Práve tieto situácie riešia ustanovenia § 405a až § 405d Trestného poriadku. V uvedených prípadoch, ak uložený trest ešte nebol vykonaný, súd preskúma právoplatné rozhodnutie a uznesením rozhodne, že zvyšok trestu sa nevykoná. V prípade, že bol uložený úhrnný alebo súhrnný trest, súd zruší právoplatné rozhodnutie iba vo výroku o treste, uloží primeraný trest za tie zbíhajúce trestné činy, pri ktorých nezanikla trestnosť a rozhodne o započítaní trestu, ak je jeho započítanie možné. V ďalších ustanoveniach zákonodarca rieši postup pri podmieňnom zastavení trestného stíhania, či prerušení trestného stíhania, formy pojednávania, ako aj použitie jednotlivých ustanovení Trestného poriadku na otázky týkajúce sa rozhodnutia, jeho účinkov.

4 Aplikčná prax a vybrané vyvstávajúce otázky

V jednoduchých, priamočiarych, situáciách prakticky nevznikajú problémy. Tie vznikajú najmä v zložitých veciach pri zbíhajúcej trestnej činnosti.

---

o pokračovaní v trestnom stíhaní a zároveň rozhodne o zastavení trestného stíhania obvineného podľa § 215 ods. 1 písm. d) alebo h). Rovnako postupuje prokurátor aj v prípade prerušenia trestného stíhania podľa § 228, ak pre zánik trestnosti činu je potrebné prerušené trestné stíhanie zastaviť podľa § 215 ods. 1 písm. d) alebo h).

(2) Ak sa uznesenie o podmieňnom zastavení trestného stíhania alebo o prerušení trestného stíhania týka viacerých činov, prokurátor rozhodne podľa odseku 1 len v rozsahu činov, ktorých trestnosť zanikla.

Podľa § 405d Trestného zákona:

(1) Na vyhotovenie rozhodnutia, jeho doručenie, opravný prostriedok proti rozhodnutiu, opravu rozhodnutia podľa tohto dielu sa primerane použijú ustanovenia o rozsudku a o uznesení, ak v tomto diele nie je ustanovené inak.

(2) Rozsudok v konaní podľa tohto dielu sa vyhlasuje na verejnom zasadnutí, ktoré sa vykoná iba za účelom vyhlásenia rozsudku; ustanovenia tohto zákona o verejnom zasadnutí sa použijú primerane.

(3) Nadriadený súd rozhoduje podľa tohto dielu na neverejnom zasadnutí; odsek 2 tým nie je dotknutý.

(4) Ak súd pri postupe podľa § 405b ods. 1 ukladá nový trest, rozsudok podľa § 405b ods. 1 sa stáva právoplatným až právoplatnosťou výroku o novourčenom treste.

V súvislosti s aplikačnou praxou vyvstáva viacero otázok. Jednou z nich je posúdenie, čo v prípade, ak plynie skúšobná doba podmieneného odsúdenia? Súd preskúma právoplatné rozhodnutie a následne rozhodne, že zvyšok podmieneného trestu sa nevykoná. Tento postup sa na prvý pohľad nezdá ničím zvláštny. Ale aký je jeho skutočný následok? Nevykonanie zvyšku trestu? V prípade rozhodnutia súdu o nevykonaní zvyšku podmieneného trestu zákon nepozná spôsob, akým dôjde k zahladeniu odsúdenia. De iure by sa tak odsúdenie za trestný čin, ktorému zanikla trestnosť a bol zaň uložený trest odňatia slobody s podmieneným odkladom na skúšobnú dobu nemalo nikdy zahladiť a nikdy by „nezmizlo“ z výpisu z registra trestov. Na druhej strane by však v prípade páchatel'a, ktorému bol uložený nepodmienečný trest, ktorý ešte nebol vykonaný, súd rozhodol o nevykonaní tohto trestu a následne by k jeho zahladeniu mohlo dôjsť v zmysle ustanovení § 92 a § 93 Trestného zákona⁴². Pre páchatel'a by teda bolo výhodnejšie dostať prísnejší (resp. najprísnejší) druh trestu.

Ďalšou otázkou je otázka možného započítania trestu. Trestný zákon prakticky prikazuje súdu už vykonaný trest započítať, ak je započítanie možné. Neupravuje však, akým spôsobom. V praxi to vyvoláva problémy týkajúce sa najmä formy rozhodnutia o započítaní – niektoré súdy rozhodujú v rámci rozsudku, teda započítanie je jedným z výrokov rozsudku, iné súdy rozhodujú samostatným uznesením, prípadne uznesením v rámci rozsudku. Toto má vplyv aj na opravné prostriedky – môžu strany podať len odvolanie, prípadne aj odvolanie aj sťažnosť? A v akej lehote? Zároveň býva problematický aj samotný text výroku o započítaní. Pravidelne dochádza k tomu, že v tomto výroku súd započítava vykonaný trest až do dňa rozhodnutia o započítaní (tzn. vyhlásenia rozhodnutia prvostupňového súdu). Avšak v prípade podania opravného prostriedku tento výrok absolútne stráca zmysel a nepriamo núti nadriadený súd zrušiť preskúmané rozhodnutie (minimálne v tejto časti). My sa domnievame, že najsprávnejšie, z hľadiska textácie tohto výroku, by bolo započítať do dňa právoplatnosti, tzn. aby súd prvého stupňa tento výrok neviazal na konkrétny dátum, ale len na konkrétnu

---

⁴² Podľa § 92 Trestného zákona

(1) Súd môže zahladiť odsúdenie, ak odsúdený viedol po výkone alebo odpustení trestu, alebo po premlčaní jeho výkonu riadny život nepretržite po dobu najmenej

a) desať rokov, ak ide o odsúdenie na trest odňatia slobody prevyšujúci päť rokov,

b) päť rokov, ak ide o odsúdenie na trest odňatia slobody prevyšujúci jeden rok,

c) tri roky, ak ide o odsúdenie na trest odňatia slobody neprevyšujúci jeden rok.

(2) Ak ide o odsúdenie na tresty uvedené v § 32 písm. b) až l), k zahladeniu dochádza ich vykonaním.

(3) Ak odsúdený preukázal po výkone alebo odpustení trestu alebo premlčaní jeho výkonu svojim vzorným správaním, že sa napravil, môže súd zahladiť odsúdenie na žiadosť odsúdeného i pred uplynutím doby uvedenej v odseku 1.

(4) Doba uvedená v odseku 1 sa v prípade, že sa u podmienne prepusteného a podmienne prepusteného s dohľadom má za to, že trest bol vykonaný dňom, keď odsúdený bol podmienne prepustený, spravuje dĺžkou skutočného výkonu trestu. Ak bol trest zmiernený rozhodnutím prezidenta Slovenskej republiky, spravuje sa dĺžkou trestu takto zmierneného.

(5) Odsúdenie sa zahladzuje, ak to nariadi prezident Slovenskej republiky na základe svojho práva zahládať odsúdenie formou milosti alebo amnestie.

Podľa § 93 Trestného zákona

(1) Ak bolo odsúdenie zahladené, hľadá sa na páchatel'a, ako keby nebol odsúdený.

(2) Ak sa páchatel'ovi uložilo viac trestov popri sebe, nemožno odsúdenie zahladiť, kým neuplynie doba na zahladenie trestu odňatia slobody podľa § 92 ods. 1, ak bol uložený.

skutočnosť. Čo sa týka formy rozhodnutia, názory síce nie sú jednotné, ale poukazujeme na ustanovenie § 162 ods. 1 Trestného poriadku⁴³.

Nemenej dôležitým problémom je otázka rozhodovania o treste podľa § 405b ods. 1 Trestného poriadku. Súd v prípade ukladania úhrnného alebo súhrnného trestu zruší len výrok o treste a uloží primeraný trest za zbiehajúce trestné činy, pri ktorých nezanikla trestnosť. Nakoľko zákon priamo stanovuje len zrušenie výroku o treste, súd neruší výrok o vine a preto tento výrok nesmie ani preskúmať, či inak právne kvalifikovať. Uvedené vyvoláva otázky napríklad ak bol páchatel' v pôvodnom rozhodnutí právoplatne odsúdený za spáchanie drogového trestného činu podľa ustanovenia § 172 ods. 1 Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024 vo viacčinnom súbehu s prečinom krádeže podľa ustanovenia § 212 ods. 1 písm. g) Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024 a páchatel'ovi bol uložený úhrnný trest. Súd zruší výrok o treste (zanikla trestnosť predmetného prečinu krádeže) a ukladá trest za trestný čin podľa § 172 ods. 1 Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024 a nesmie brať do úvahy, že by v súčasnosti bol páchatel'ovi už ukladaný priaznivejší trest napríklad podľa ustanovenia § 171 Trestného zákona. Je teda neprijateľné, aby bol páchatel'ovi ukladaný trest podľa ustanovenia trestného činu, z ktorého nebol uznaný za vinného. Je nutné zachovať jednotu pri výroku o vine a treste, tzn. neposudzovať výrok o vine podľa jedného trestného zákona a výrok o treste podľa iného. Aj z uvedeného „nemenného“ pravidla bola ale v súčasnosti už pripustená výnimka (viď uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1Tost/42/2024 zo dňa 09. 10. 2024).

Ďalšou z komplikovanejších situácií môže byť situácia, že ak súd ukladal súhrnný trest za trestný čin krádeže podľa ustanovenia § 212 ods. 1 písm. g) Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024 a to vo vzťahu k už predtým uloženému trestu za trestný čin krádeže podľa ustanovenia § 212 ods. 1 písm. g) Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024, súd po preskúmaní rozhodnutia zruší výrok o súhrnnom treste, ale žiadny primeraný súhrnný trest uložiť nemôže, keďže pri obidvoch zbiehajúcich trestných činoch zanikla trestnosť činu. Bude tak postupovať primerane podľa ustanovení § 405a ods. 1 Trestného poriadku a § 405b ods. 2 Trestného poriadku.

Ďalšou otázkou, ktorá môže vyvstať je, čo má súd, s ohľadom na zánik trestnosti, spraviť v prípade, ak bol obžalovaný uznaný za vinného a bol mu uložený trest podľa ustanovenia § 212 ods. 1 písm. g), ods. 2 písm. b) Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024 (teda, ak bol obžalovaný už v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch za taký trestný čin odsúdený)? Dávame do pozornosti, že ods. 2 písm. b) Trestného zákona je kvalifikovanou skutkovou podstatou, ktorá má svoj základ v základnej skutkovej podstate, a preto v prípade zániku trestnosti základnej skutkovej podstaty, nebude možné trestne stíhať len kvalifikovanú skutkovú podstatu.

Záver

Podstatou nášho príspevku bolo poukázať na zmeny, ktoré pri niesla novela trestných kódexov, konkrétne na vypustenie skutkovej podstaty trestného činu krádeže podľa ustanovenia § 212 ods. 1 písm. g) Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024, či na zmeny jednotlivých

---

⁴³ Podľa § 162 ods. 1 Trestného zákona, *súd rozhoduje rozsudkom, trestným rozkazom alebo príkazom, kde to zákon výslovne ustanovuje; v ostatných prípadoch rozhoduje, ak zákon neustanovuje niečo iné alebo ak rozhodnutie nemá technicko-organizačnú alebo operatívnu povahu, uznesením.*

hraníc škôd. V nadväznosti na tieto zmeny zákonodarca pridal do Trestného poriadku ustanovenia § 405a až § 405d, upravujúce možnosť (či povinnosť) súdu preskúmať za určitých výnimočných okolnosti predchádzajúce právoplatné rozhodnutia. A práve tento postup prináša do aplikačnej praxe mnohé komplikácie a zákonom nevyriešené, resp. ani nepredpokladané situácie. Ako je zrejmé, „komplikácií“ v súvislosti s preskúmaním právoplatného rozhodnutia môže nastať obrovské množstvo. V príspevku sme sa venovali vybraným, resp. podľa nášho názoru najčastejším, z nich a veríme, že sme niektoré nejasnosti vysvetlili, alebo ich riešenie aspoň priblížili. Sme si vedomí, že na všetky otázky nejestvuje jednoznačná odpoveď a že nami prezentované názory nemusia byť jediné správne, ale viedla k nim relatívne dlhá odborná diskusia a v súčasnosti predstavujú názor väčšiny.

Zoznam bibliografických odkazov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon účinný do dňa 05. 08. 2024

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 40/2024 Z. z. v znení neskorších predpisov

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 106/2011 zo dňa 28. 11. 2012

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 3/2024 zo dňa 03. 07. 2024

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1Tost/42/2024 zo dňa 09. 10. 2024

NRSR. 2023. Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z. z. [online], 2023. [cit. 30. 11. 2024]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>

OCHRANA OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV V SLOVENSKEJ REPUBLIKE: TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ VÝZVY

PROTECTION OF VICTIMS OF CRIME IN THE SLOVAK REPUBLIC: THEORETICAL AND PRACTICAL CHALLENGES

Bianka Fabová*

ABSTRACT

The paper deals with the mechanisms of assistance to victims of crime and is based on an examination of the available options of the current legislative framework, which arise primarily from the legislation governing the protection of victims of crime. The main focus of the paper is on the problematic aspects of the functioning of the systems of selected types of support for victims of crime, focusing in particular on two types of assistance - general assistance and specialised assistance provided by qualified professionals. In the scientific contribution, the author simultaneously analyses selected problems that victims may encounter in the process of pursuing justice through legally approved instruments, not only from the side of law enforcement agencies, but also through other alternative forms, in the case of objectively insufficient provision of support possibilities by state institutions. The author concludes with de lege ferenda proposals aimed at strengthening the protection of victims of crime and facilitating their access to justice.

Keywords: *victim of crime, victim assistance bodies, professional assistance, specialised professional assistance, protection of victims of crime*

Úvod

Vo všeobecnosti možno povedať, že ktokoľvek z nás sa môže stať obeťou trestného činu. Už z uvedeného dôvodu je preto vhodné, že otázku ochrany obetí trestných činov upravujú viaceré právne dokumenty. Ochranu obetí trestných činov začali upravovať niektoré medzinárodné dokumenty zhruba od 80. rokov minulého storočia. Nemožno to však vnímať tak, že dovtedy ochrana obetí trestných činov nebola nijakým spôsobom realizovaná. Avšak v tomto smere šlo skôr o aktivity smerujúce k ochrane obetí trestných činov, ktoré mali charakter predovšetkým humanitárnej pomoci, ktorá bola poskytovaná dobrovoľnými organizáciami a nadáciami (Holomek, 2013).

V súčasnosti už možno povedať, že ochranou obetí trestných činov sa zaoberajú viaceré medzinárodné právne dokumenty, právne akty Európskej únie a súčasne je otázka ochrany obetí predmetom aj vnútroštátnej právnej úpravy jednotlivých štátov.

V rámci Slovenskej republiky sa stal pojem obeť právnou kategóriou na základe prijatia zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý definuje nielen pojem obeť, ale rovnako zaviedol aj pojem obzvlášť zraniteľná obeť, pod ktorým možno rozumieť osoby vyžadujúce osobitnú starostlivosť. Pre úplnosť považujem za

---

* Mgr. Bianka Fabová pôsobí ako externá doktorandka v odbore Trestné právo na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: biankafabova337@gmail.com.

vhodné konkrétne poukázať, ktoré z obetí trestných činov možno považovať za „obzvlášť zraniteľné“. Predovšetkým možno povedať, že ide o osoby, ktorým zákon priznáva väčší rozsah podpory, pomoci či ochrany, na ktoré majú tieto osoby nárok. Postupy, ktoré sú vo vzťahu k nim zvolené sú individuálne a odlišné od štandardných do tej miery, aby boli vo vzťahu k nim, čo najvhodnejšie a aby zabezpečili ochranu pred akoukoľvek ďalšou ujmom, ktorá by im mohla vzniknúť, ak by sa voči nim postupovalo štandardným spôsobom. Špecializovaná odborná pomoc, na ktorú majú „obzvlášť zraniteľné obeť“ nárok je v zásade bezplatná a to bez ohľadu na tú skutočnosť, či sa obeť rozhodne podať trestné oznámenie, alebo nie (Záhora, 2018). Konkrétne medzi obeť trestných činov, ktoré zákon považuje za „obzvlášť zraniteľné“ patria napríklad deti, osoby staršie ako 75 rokov, osoby so zdravotným postihnutím, obeť obchodovania s ľuďmi, ale aj ďalšie kategórie obetí, predovšetkým obeť konkrétnych trestných činov, ktoré následne uvediem.

Možnosť pomoci, podpory či ochrany nepatrí výlučne „obzvlášť zraniteľným obeť“, ale osoba v postavení obeť trestného činu má rovnako nárok na ich poskytnutie. Narozdiel od špecializovanej odbornej pomoci má obeť trestného činu, ktorá nie je v postavení „obzvlášť zraniteľnej“ právo na poskytnutie všeobecnej odbornej pomoci, ktorej cieľom je pomôcť obeť trestného činu vyrovnáť sa s následkami trestného činu a vzniknutú situáciu ľahšie zvládnuť, pričom rovnaký zámer možno vnímať aj pri poskytnutí špecializovanej odbornej pomoci, avšak s určitými osobitosťami a do určitej miery odlišnými postupmi. Odborná pomoc obeť trestných činov bez ohľadu nato, či hovoríme o všeobecnej, alebo špecializovanej je v mnohých prípadoch zabezpečovaná subjektami poskytujúcimi pomoc obeť trestných činov. Subjektom, ktorý je označený, ako subjekt poskytujúci pomoc obeť trestných činov je subjekt, ktorý je zapísaný v príslušnom registri (t. j. v registri subjektov poskytujúcich pomoc obeť trestných činov). Osobitná úprava je vo vzťahu k právnej pomoci, ktorú okrem subjektov poskytujúcich pomoc obeť trestných činov v zmysle §7 ods. 2 zákona č. 274/2017 Z. z. o obeť trestných činov za určitých podmienok poskytuje aj Centrum právnej pomoci, či advokát.

Cieľom môjho príspevku je predovšetkým zhodnotiť mieru ochrany obeť trestných činov v rámci Slovenskej republiky. Rovnako tak za dôležitú súčasť skúmanej problematiky považujem poukázať aj na prístup obeť trestných činov k možnostiam pomoci a podpory, ktorá by im mala byť zabezpečená zo strany subjektov, nato určených. V závere príspevku navrhmem možnosti, ako zjednodušiť a rozšíriť prístup obeť trestných činov k možnostiam ich ochrany, pomoci či podpory.

1 Obzvlášť zraniteľná obeť v zmysle zákona č. 274/2017 Z. z. o obeť trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Dôvodne sa možno domnievať, že ochrana obeť trestných činov patrí už dlhšiu dobu medzi priority Európskej únie. Zhruba od 80-tych rokov minulého storočia sa stala problematika ochrany obeť trestných činov súčasťou agendy Európskej únie. Na pôde Európskej únie bolo doposiaľ prijatých viacero právnych dokumentov, ktoré upravujú práva obeť trestných činov, riešia ich postavenie, alebo upravujú odškodňovanie obeť trestných činov. Na tomto mieste považujem za vhodné uviesť, ako príklad snahy Európskej únie o zlepšenie postavenia obeť trestných činov niektoré z dokumentov, ktoré upravujú danú problematiku. Z dôvodu obmedzeného rozsahu príspevku uvediem len niektoré z „univerzálnych nástrojov“ zameraných na podporu a odškodňovanie obeť trestných činov.

Európsky parlament už v roku 1981 v snahe o zlepšenie postavenia obetí trestných činov prijal rezolúciu o odškodnení obetí násilných trestných činov. Následne bola prijatá v roku 1989 ďalšia rezolúcia, ktorá sa týkala odškodňovania obetí násilných trestných činov. V roku 2001 bolo prijaté Rámcové rozhodnutie 2001/220/SVV, ktoré sa zameriavalo predovšetkým na postavenie obetí. Práve z dôvodu, že otázka odškodňovania obetí v ustanoveniach Rámcového rozhodnutia 2001/220/SVV absentovala, bola v apríli 2004 prijatá Smernica 2004/80/ES, ktorej cieľom bolo vytvorenie spolupráce z dôvodu uľahčenia prístupu obetí trestných činov pri odškodňovaní v cezhraničných situáciách (Záhora, 2018).

Ďalším z viacerých prejavov toho, že jednou z priorit Európskej únie je ochrana obetí trestných činov je bezpochyby prijatie Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Jej cieľom bolo rozšíriť, zmeniť či doplniť ustanovenia Rámcového rozhodnutia 2001/220/SVV, avšak z dôvodu početnosti a charakteru zmien, ktoré by bolo potrebné vykonať sa ako účelnejšie javilo nahradiť rámcové rozhodnutie v celom rozsahu, k čomu došlo predmetnou Smernicou 2012/29/EÚ.

Pre členské štáty vyplýva z čl. 27 Smernice 2012/29/EÚ povinnosť transponovať obsah predmetnej Smernice do vnútroštátnych právnych poriadkov a to najneskôr do 16. novembra 2015. Napriek časovo ohraničenej povinnosti pre členské štáty zo strany Európskej únie, Slovenská republika vo vyhradenom časovom úseku svoju povinnosť transponovať predmetnú Smernicu nespĺnila a k splneniu tejto povinnosti došlo zo strany Slovenskej republiky až v októbri 2017, kedy dochádza k prijatiu osobitného zákona.

K transpozícii Smernice 2012/29/EÚ v rámci Slovenskej republiky teda dochádza prijatím osobitného zákona. Prijatie osobitného zákona nebol jediný možný spôsob transpozície danej Smernice, avšak z dôvodu jej pomerne obsiahleho rozsahu, ktorý v značnej miere prekračuje problematiku trestného práva procesného sa tento spôsob javil ako najvhodnejší. V októbri roku 2017 dochádza k prijatiu osobitného zákona, teda zákona č. 247/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zákon o obetiach trestných činov predstavuje podľa môjho názoru prehľadný a ucelený právny predpis, na základe ktorého sú obetiam trestných činov priznané ich zákonné práva, ktoré si môžu v zmysle uvedeného zákona počas trestného konania uplatňovať a dožadovať sa ich dodržiavania.

Pojem „obzvlášť zraniteľná obeť“ bol do slovenského právneho poriadku zavedený prijatím zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Tento zákon, ako som už vyššie uviedla predstavuje transpozíciu Smernice Európskeho parlamentu a Rady z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, z čoho plynie skutočnosť, že členské štáty majú možnosť práva obetí trestných činov vyplývajúce z tejto Smernice rozšíriť a tým spôsobom zabezpečiť obetiam trestných činov vyššiu mieru ochrany, pomoci či podpory. V Smernici EP a Rady nie je pojem „obzvlášť zraniteľná obeť“ použitý priamo, ale v jej čl. 22 je bližšie špecifikované, voči ktorým z obetí trestných činov je potrebné zvoliť individuálny postup, aby bola ochrana, ktorá im má byť zo strany subjektov nato určených poskytnutá adekvátna k ich osobitným potrebám.

V rámci slovenskej právnej úpravy nájdeme konkrétne vymedzenie obetí, ktoré možno označiť ako „obzvlášť zraniteľné“ v §2 ods. 2 písm. c) zákona o obetiach trestných činov. V zmysle predmetného ustanovenia sa za „obzvlášť zraniteľnú obeť“ považuje dieťa, osoba

staršia ako 75 rokov, osoba so zdravotným postihnutím, obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi, trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, terorizmu alebo trestného činu domáceho násillia. Za „obzvlášť zraniteľnú“ sa považuje aj obeť, voči ktorej bol spáchaný trestný čin z niektorého z diskriminačných dôvodov, pričom tento trestný čin bol spáchaný násillím, alebo hrozbou násillia. Taktiež medzi obeť trestných činov, ktorým patrí prívlastok „obzvlášť zraniteľné“ zaraďujeme aj obeť, ktoré sú vystavené vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie a to vzhľadom k ich osobným vlastnostiam, či z dôvodu vzťahu k páchatel'ovi, alebo s ohľadom na povahu a okolnosti spáchania trestného činu. Vo vzťahu k týmto obeťiam sú použité určité osobitné postupy, alebo inými slovami povedané zákon ustanovuje osobitné pravidlá, ktoré je potrebné vo vzťahu k nim dodržiavať. Na tomto mieste považujem za vhodné vymedziť konkrétne osobitosti v postupe voči nim zvolenom.

Určitý rozdiel od štandardného postupu je vo vzťahu k výsluchu týchto obeť, ktorý je potrebné realizovať ohľaduplne a po obsahovej stránke tak, aby sa už v ďalšom konaní nemusel opakovať. V praxi sa tento výsluch v prípravnom konaní zväčša vykonáva prostredníctvom technických zariadení, aby bol zachytený nielen zvuk, ale aj obraz výpovede poškodeného v postavení „obzvlášť zraniteľnej obeť“. Vďaka vyhotovenému obrazovo-zvukovému záznamu výpovede poškodeného v postavení „obzvlášť zraniteľnej obeť“ má možnosť aj samotný súd, ktorý bude vo veci rozhodovať oboznámiť sa s touto výpoveďou aj tým spôsobom, že si túto výpoveď prehrá a nielen prečíta, a teda možno predpokladať, že vďaka tomu má možnosť lepšie posúdiť dôveryhodnosť a autenticitu celkového prejavu poškodeného. Ak to okolnosti dovoľujú pri vybraných trestných činoch bude výsluch „obzvlášť zraniteľnej obeť“ vykonávať osoba rovnakého pohlavia, každý výsluch bude realizovaný rovnakou osobou a k výsluchu bude prizvaný znalec alebo psychológ, ktorý s ohľadom na predmet výsluchu prispeje k správne mu vedeniu výsluchu. V prípade, že je predsa len realizovaný výsluch svedka v postavení „obzvlášť zraniteľnej obeť“ na hlavnom pojednávaní, malo by sa zabrániť tomu, aby bol v čase výsluchu prítomný v jednej miestnosti s obžalovaným, pričom je možné v tomto prípade využiť technické zariadenie na prenos zvuku (Záhora, 2018).

Jedným z práv obeť trestných činov vyplývajúcich zo Smernice EP a Rady je aj „Právo na zamedzenie kontaktu medzi obeťou a páchatel'om“ (čl. 19 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012). V zmysle Smernice EP a Rady by mali členské štáty zabezpečiť, aby v priestoroch, v ktorých prebieha trestné konanie neprichádzali do kontaktu páchatel' a obeť trestného činu, pokiaľ by sa takýto kontakt nevyžadoval na účely trestného konania. Napriek predmetnému ustanoveniu k zamedzenie kontaktu medzi obeťou trestného činu a páchatel'om počas trestného konania nedochádza do tej miery, v akej to vyžaduje Smernica EP a Rady. Ako som už vyššie uviedla Smernicou EP a Rady sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv obeť, aj z toho dôvodu by bolo vhodné ich rozsah rozširovať a nie naopak zužovať.

2 Podmienky pre poskytnutie odbornej pomoci obeťiam trestných činov

Právo obeť trestných činov na poskytnutie odbornej pomoci je jedným zo základných práv obeť, ktoré vymedzuje zákon o obeťiach trestných činov. Poskytnutie odbornej pomoci obeť trestného činu je podmienené tým, že obeť musí o takúto pomoc požiadať, pričom poskytnutie takejto pomoci naopak nesmie byť podmienené podaním trestného oznámenia

osobou, ktorá sa v dôsledku spáchaného trestného činu stala obeťou. Dôležitá skutočnosť, na ktorú je potrebné v súvislosti s poskytnutím odbornej pomoci upozorniť je, že platí tzv. „prezumpcia postavenia obete“. To znamená, že osobe, ktorá o sebe tvrdí, že sa stala obeťou trestného činu má byť poskytnutá náležitá pomoc, podpora a ochrana, až kým sa nepreukáže opak, respektíve sa tento jej status nevyvráti (Záhora, 2018).

Nato, aby bol splnený účel odbornej pomoci je nevyhnutné, aby bola poskytnutá, v čo najkratšom čase. Pomoc, ktorú možno obetiam trestných činov poskytnúť je možné zrealizovať viacerými spôsobmi, ako napríklad: telefonicky, osobne (formou osobných stretnutí), alebo iným spôsobom v závislosti od toho, aký druh pomoci je v konkrétnom prípade poskytovaný.

V rámci Slovenskej republiky je možné rozlišovať dva druhy odbornej pomoci, pričom jednou z nich je všeobecná odborná pomoc a druhou špecializovaná odborná pomoc, ktorá je poskytovaná obetiam, ktoré zákon označuje, ako „obzvlášť zraniteľné“.

Z výkladu vo vzťahu k „obzvlášť zraniteľným obetiam“ jasne vyplýva, že ide o osoby, ktoré trestný čin citelne zasiahol a to najmä z dôvodu ich veku, vzťahu k páchatelovi, z dôvodu spôsobu, akým bol voči nim trestný čin spáchaný, alebo z iného osobitného dôvodu, pre ktorý je ich ujma trestným činom spôsobená väčšia, ako pri iných trestných činoch, alebo aká by bola vo vzťahu k iným osobám. Z toho dôvodu by pri poskytovaní špecializovanej odbornej pomoci mali byť zvolené také postupy, ktoré sú v najväčšej možnej miere ohľaduplné a dostatočne zabezpečujúce osobitné potreby týchto obetí.

Pre oba druhy odbornej pomoci platí, že majú byť poskytnuté na požiadanie a bez zbytočného odkladu, avšak pre špecializovanú odbornú pomoc ešte okrem uvedeného platí, že na rozdiel od všeobecnej odbornej pomoci má byť poskytnutá bezplatne. Pre úplnosť je na mieste uviesť tú skutočnosť, že poskytnutie bezplatnej špecializovanej odbornej pomoci je nezávislé od podania trestného oznámenia, či aktívnej účasti v trestnom konaní. Štandardná doba trvania špecializovanej odbornej pomoci je 90 dní, avšak v odôvodnených prípadoch je možné v špecializovanej odbornej pomoci pokračovať aj po uplynutí 90 dní, najmä ak to vyžadujú osobitné potreby obzvlášť zraniteľnej obete (Záhora, 2018).

V zákone o obetiach trestných činov je uvedené, že aj všeobecná odborná pomoc môže byť poskytnutá bezplatne a to v prípade, ak je poskytovaná subjektom poskytujúcim pomoc obetiam, ktorý získal dotáciu v zmysle tohto zákona, alebo v zmysle osobitného zákona. Doba počas ktorej má byť všeobecná odborná pomoc poskytovaná je doba 90 dní, avšak v odôvodnených prípadoch na žiadosť obete trestného činu môže byť táto pomoc poskytnutá aj počas dlhšej doby. Pre poskytnutie bezplatnej všeobecnej odbornej pomoci, nie je jedinou podmienkou to, že bude poskytovaná subjektom poskytujúcim pomoc obetiam, ktorý získal dotáciu, ale pristupuje k nej ešte ďalšia, ktorá je v zmysle §6 zákona č.274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov takto vyjadrená : „...*ak to odôvodňuje závažnosť spáchaného trestného činu...*“ Hoc predmetné ustanovenie zákon bližšie nešpecifikuje možno predpokladať, že vo vzťahu k obeti dôjde k spáchaniu trestného činu závažnejším spôsobom konania.

3 Možnosti pomoci a podpory obetí

Nato, aby osoba v postavení obete trestného činu mohla úspešne uplatniť svoje nároky musí mať o týchto možnostiach dostatočné množstvo informácií. Dovolím si tvrdiť, že v drvivej väčšine prípadov sa osoba dostane do pozície obete nečakane. Na situáciu, v dôsledku ktorej sa osoba stala obeťou trestného činu sa nedá vopred pripraviť a aj z toho dôvodu je potrebné šíriť

informácie o možnostiach pomoci a podpory pre obeť trestných činov. Spravidla sa obeť trestného činu dozvie o možnostiach pomoci a podpory zo strany polície, avšak k tomu dochádza v zásade len v tých prípadoch, v ktorých sa obeť trestného činu rozhodla oznámiť páchanie trestnej činnosti na polícii. Na druhej strane, nie každá obeť sa z rôznych dôvodov po spáchaní trestného činu rozhodne podať trestné oznámenie.

Jedným zo základných práv obeť trestného činu je právo na informácie, pričom tie jej majú byť poskytnuté pre ňu zrozumiteľným spôsobom. Vzhľadom na tú skutočnosť, že nie v každom prípade sa obeť rozhodne obrátiť na políciu, ale môže kontaktovať priamo subjekty poskytujúce pomoc obetiam, majú aj tieto subjekty vo vzťahu k obeť trestného činu informačnú povinnosť. Obeť sa v mnohých prípadoch ocitne v mimoriadne náročnej situácii, či už z toho dôvodu, že nedisponuje takmer žiadnymi finančnými prostriedkami, alebo sa môže ocitnúť v situácii, že nemá kde bývať. Z týchto dôvodov medzi informácie, ktoré majú byť obeť poskytnuté patria aj informácie o zariadeniach núdzového bývania, o formalitách, ktoré sa týkajú sociálneho poistenia alebo zdravotného poistenia, či informácie o možnosti získania finančných prostriedkov.

V tejto súvislosti považujem za vhodné spomenúť aj právo obeť trestných činov na ochranu pred druhotnou resp. sekundárnou viktimizáciou. Sekundárnu viktimizáciu môže obeť trestného činu zažívať v dôsledku konania, alebo aj nekonania zo strany orgánov verejnej moci, subjektov poskytujúcich pomoc obetiam, zo strany poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, znalca, tlmočníka či obhajcu.

K sekundárnej viktimizácii obeť vo všeobecnosti dochádza v dôsledku negatívnej reakcie vyššie uvedených subjektov na primárnu viktimizáciu, pod ktorou možno rozumieť bezprostredné poškodenie konkrétnym trestným činom, v dôsledku ktorého sa osoba stala obeťou (Velikovská, 2016). Konkrétne možno povedať, že k sekundárnej viktimizácii dochádza v prípadoch, v ktorých je voči obeť trestného činu zvolený neadekvátny postup, obeť je vystavená necitlivému konaniu, alebo nekonaniu zo strany orgánov činných v trestnom konaní, ale aj v dôsledku spôsobu, akým s obeťou zaobchádzajú inštitúcie a iné osoby (Nález Ústavného súdu zo dňa 28.04.2022, sp. zn. I. ÚS 31/2022). K sekundárnej viktimizácii však môže dôjsť aj v dôsledku reakcie príbuzných, susedov, spolupracovníkov či okolia, ktorým zákon narozdiel od vyššie uvedených subjektov nemôže uložiť obmedzenia vo vzťahu k ich reakcii na danú situáciu a tým chrániť obeť pre možnú sekundárnou viktimizáciou.

Medzi práva obeť trestných činov patrí aj právo na poskytnutie právnej pomoci. Právna pomoc môže byť obeť poskytnutá jednak zo strany subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov, ale tiež takúto pomoc môže za určitých zákonom stanovených podmienok obeť poskytnúť aj Centrum právnej pomoci, či advokát. Právna pomoc obeť trestných činov predstavuje poskytovanie právnych informácií, ale aj právne zastupovanie obeť, či už v trestnom, alebo v civilnom konaní (Ivor, Polák, Záhora, 2021).

Vzhľadom na tú skutočnosť, že obeť trestných činov v mnohých prípadoch v dôsledku trestného činu utrpia aj finančné straty považujem za nevyhnutné v súvislosti s podporou obeť trestných činov spomenúť aj práva obeť, na základe ktorých im môžu byť kompenzované ich finančné straty. Medzi tieto práva obeť patrí právo na odškodnenie obeť násilných trestných činov, či tiež právo na náhradu škody spôsobenej páchatelom trestného činu (Holomek, 2013). Náhradu škody považujú niektorí autori za motiváciu osôb poškodených trestným činom

oznamovať trestnú činnosť, hoc ja osobne sa s týmto názorom nestotožňujem, aj keď úplne toto tvrdenie v určitých prípadoch vylúčiť nemôžem.

V rámci trestného konania sa o nároku na náhradu škody spôsobenej trestným činom rozhoduje v tzv. adhéznom konaní, ktoré sa považuje za súčasť trestného konania. Osobitosťou adhézneho konania je, že o návrhu poškodeného sa rozhoduje s použitím hmotného práva iného právneho odvetvia ako trestného práva, pričom prevažne občianskeho práva, ale vždy s aplikáciou ustanovení Trestného poriadku. Všeobecný súd musí v adhéznom konaní v rámci trestného konania prihliadať aj na tú skutočnosť, či svojím rozhodnutím o náhrade škody neporuší zásadu *ne bis in idem* (nie dvakrát o tej istej veci), a teda rozhodne vo veci, rozhodnutiu ktorej bráni prekážka veci rozsúdenej (*rei iudicatae*) (*Uznesenie Ústavného súdu SR z 26.11.2019*). Zjednodušené povedané, nemožno o rovnakom nároku súčasne rozhodnúť v civilnom a aj v trestnom konaní.

V súvislosti s nárokom na náhradu škody mám zato, že riešenie tejto otázky a najmä jej vyriešenie je v trestnom konaní nedostatočné. V mnohých prípadoch dochádza k tomu, že súdy odkazujú obeť trestných činov s ich nárokom na náhradu škody na civilné konanie, napriek tomu, že rozhodnúť o nároku na náhradu škody je možné aj priamo v trestnom konaní súčasne s rozhodnutím o vine a treste. Tento jav vnímam negatívne, najmä s ohľadom na tú skutočnosť, že samotné trestné konanie je zväčša pomerne zdĺhavé a pre osoby trestným činom poškodené skutočne náročné. Z toho dôvodu mám zato, že by rozhodovanie o ich nároku na náhradu škody malo byť primárne riešené v trestnom konaní a len vo výnimočných prípadoch, kedy by vyriešenie otázky náhrady škody skutočne neprimerane predĺžilo trestné konanie by sa mali tieto osoby odkázať s ich nárokom na civilné konanie.

Ďalším spôsobom finančnej kompenzácie obetí trestných činov je možnosť odškodnenia obetí násilných trestných činov v zmysle zákona o obetiach, pričom toto odškodnenie je definované určitými znakmi. Odškodnenie je obeti trestného činu štátom garantované v prípade úmyselných násilných trestných činov, pri ktorých bola obeti spôsobená ujma na zdraví, pričom pokiaľ v dôsledku takéhoto trestného činu došlo k smrti osoby (primárnej obeti) štát garantuje aj odškodnenie pozostalým. K odškodneniu morálnej škody dochádza pri trestných činoch obchodovania s ľuďmi, znásilnenia, sexuálneho násillia alebo v prípade sexuálneho zneužívania. V prípade štátneho odškodňovania je potrebné mať na zreteli, že toto odškodňovanie má subsidiárny charakter a v prípade, ak bola obeti ujma na zdraví, prípadne iná ujma uhradená inak, tak v takom prípade odškodnenie nie je možné priznať. Maximálna výška takéhoto odškodnenia je limitovaná, pričom maximálna výška predstavuje päťdesiatnásobok minimálnej mzdy a v prípade trestného činu obchodovania s ľuďmi, znásilnenia, sexuálneho násillia alebo sexuálneho zneužívania je hranicou maximálnej možnej sumy desaťnásobok minimálnej mzdy (Záhora, 2018).

Záver

Na otázku, či je dostatočne zabezpečená ochrana obetí trestných činov nemožno jednoznačne odpovedať. Na jednej strane prijatím zákona o obetiach trestných činov sa zvýšila miera ochrany obetí, najmä s ohľadom na tú skutočnosť, že na základe prijatia predmetného zákona sa stala obeť právnou kategóriou a prináležia jej práva, ktoré prispievajú k vyššej miere ochrany obetí trestných činov v rámci Slovenskej republiky. Na druhej strane ochrana obetí trestných činov, ktorá s ohľadom na práva zo zákona vyplývajúce obetiam prináleží, nie je

v praxi naplnená až do tej miery, do ktorej by naplnená byť mohla. Ako príklad svojho tvrdenia by som uviedla informačnú povinnosť policajta vo vzťahu k obeti trestného činu, ktorá má byť zabezpečená v takej miere, že policajt už pri prvom kontakte s obeťou je povinný jej poskytnúť určité zákonom stanovené informácie s ohľadom na jej vek, rozumovú a vôľovú vyspelosť, zdravotný stav, vrátane jej psychického stavu, či v závislosti od charakteru trestného činu. Všetky potrebné informácie, ktoré by mal policajt obeti trestného činu poskytnúť, by jej mal poskytnúť v čase, kedy táto osoba dokáže takéto informácie prijať a spracovať. Policajt by mal vedieť vyhodnotiť situáciu a predovšetkým vedieť vybrať vhodný spôsob, akým predmetné informácie obeti poskytne. Nakoľko v tomto smere absentuje odborná edukácia policajtov nemožno predpokladať, že v každom prípade je konkrétna situácia policajtom vhodne vyhodnotená a následná reakcia policajta správna. Nesprávny postoj, či reakcia policajta môže v určitých prípadoch vyvolať negatívne následky a aj z toho dôvodu je nevyhnutné, aby policajti disponovali dostatočným množstvom informácií, ktoré by mali byť pre výkon ich povolania obligatórne. Predovšetkým v prípade „obzvlášť zraniteľných obetí“ ide o skupinu osôb, ktoré sa v dôsledku trestného činu voči nim spáchaného cítia značne dotknuté a zranené a z toho dôvodu je nevyhnutné, aby postupy vo vzťahu k nim zvolené boli v čo najväčšej možnej miere ohľaduplné.

Naopak pozitívne vnímam možnosť bezplatnej odbornej pomoci obetiam trestných činov, najmä s ohľadom na tú skutočnosť, že môže byť poskytnutá nielen obetiam v postavení „obzvlášť zraniteľných“, ale v zákonom ustanovených prípadoch aj ostatným obetiam trestných činov. Pre porovnanie uvediem, že narozdiel od našej právnej úpravy je česká právna úprava v tomto smere užšia a to tým spôsobom, že bezplatná odborná pomoc môže byť poskytnutá v zmysle §5 zákona č. 45/2013 Sb. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů len obzvlášť zraniteľným obetiam s výnimkou obetí trestného činu zanedbania povinnej výživy.

Ochrana obetí trestných činov sa od prijatia zákona o obetiach trestných činov legislatívne rozšírila, avšak v praxi sa stále vyskytujú určité nedostatky vo vzťahu k obetiam, ktorých odstránenie by mohlo viesť k zvýšenej miere ochrany obetí trestných činov. Rovnako tak je evidentné, že úprava práv obetí trestných činov je doposiaľ v nepomere vo vzťahu k právam obvinených, či obžalovaných, pričom na ich právne nároky sa počas celého trestného konania zväčša striktné prihliada.

Zoznam bibliografických odkazov

HOLOMEK, J. 2013. *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 164 s. ISBN 978-80-7380-446-6.

IVOR, I. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. 2021. *Trestné právo procesné I. Všeobecná časť*. 2. vydanie. Bratislava: Wolter Kluwer SR s. r. o., 2021. 596 s. ISBN 978-80-571-0332-5.

Nález Ústavného súdu z 28. apríla 2022 sp. zn. I. ÚS 31/2022

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012

Uznesenie Ústavného súdu SR z 26.11.2019, sp. zn. I. ÚS 481/2019

VELIKOVSKÁ, M. 2016. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a. s., 2016. 168 s. ISBN 978-80-271-9173-4.

ZÁHORA, J. 2018. *Zákon o obetiach trestných činov Komentár*. Bratislava: Wolter Kluwer SR s. r. o., 2018. 414 s. ISBN 978-80-8168-850-8.

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 45/2013 Sb. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

TREND RESTORATÍVNEJ SPRAVODLIVOSTI V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

THE TREND OF RESTORATIVE JUSTICE IN TERMS OF SLOVAK REPUBLIC

Boris Sumka*

ABSTRACT

Restorative justice in terms of Slovak Republic. This is a legal phenomenon that conditions the legislative development of the state's criminal policy. The primary objective of the contribution is to define and clarify the concept of restorative justice, or rather restorative justice and its significance in the legal branch of criminal law. The primary objective of the contribution will be implemented through two partial sub-objectives. The first sub-objective is a comparison of the trend of restorative and retributive justice. The second sub-objective consists of the results of the analysis of the substantive and procedural aspects of restorative justice. The substantive aspect is expressed in the form of an analysis of individual forms of alternative punishments. The procedural aspect is explained "in concreto" at the stage of preparatory proceedings. The conclusion of the contribution is an evaluation of the effectiveness of restorative justice in de lege ferenda intentions.

Keywords: *restorative justice, restorative process*

Úvod

Restoratívna justícia, resp. spravodlivosť je vyjadrením nadčasového právneho termínu, ktorý je v obecnej rovine pertraktovaný v trestnom súdnictve, a ktorý je zároveň integrálnou súčasťou, tzv. trestnej politiky štátu. Jeho pojmomologické vymedzenie možno vyjadriť prostredníctvom cieľa, ktorý trend restoratívnej justície sleduje, a ktorý vo všeobecnosti možno chápať ako prioritný zámer spoločnosti na restorácii – rehabilitácii trestnou „*in abstracto*“ protiprávnou činnosťou zasiahnutého práva či právom chráneného záujmu spoločnosti. Význam a povahu restoratívnej justície najvýraznejšie možno vzhliadnuť cez kontrastnosť s cieľom retributívnej justície, ktorý na voľnejšej báze možno charakterizovať ako prioritu trestania páchatel'ov s akcentom na tvrdosť ukladania trestných sankcií.

Oba právne pohľady – restoratívna i retributívna spravodlivosť – sú súčasťou trestnej politiky štátu, prostredníctvom ktorej štát zabezpečuje realizáciu funkcií trestného práva. Jedným z nástrojov realizácie trestnej politiky štátu je inštitút trestných sankcií, ktoré sú kardinálnym nástrojom realizovania základných funkcií trestného práva. Prostredníctvom, tzv. sankčnej politiky sa reglementujú predovšetkým otázky účelu trestu, systému trestných sankcií – ich uplatňovania. Na tejto úrovni sa tak najmä prejavuje, tzv. hmotnoprávny aspekt restoratívnej spravodlivosti, ktorého zákonná platforma je vyjadrená prostredníctvom zák. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj len ako „*Trestný zákon*“).

---

* JUDr. Boris Sumka pôsobí ako externý doktorand na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: borissumka@gmail.com.

Povaha restoratívnej spravodlivosti presahuje hmotnoprávny rámec a jej povahu možno vnímať aj v rovine procesnej, ktorej zákonná platforma je tvorená predovšetkým zák. č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj len ako „*Trestný poriadok*“). Naznačovaný procesnoprávny aspekt možno, v limitoch tohto príspevku, vzhliaďnúť najmä v spektre spôsobov skončenia trestného konania, a to predovšetkým v rovine prípravného konania.

Filozofia restoratívnej – retributívnej justície je trend, ktorý permanentným opakujúcim spôsobom presahuje do trestnej politiky štátu, a ktorej konzekvencie je vidieť ako rekodifikačný výsledok v podobe prijatia recentnej trestnej právnej úpravy. V súčasnosti je možné ako míľnik presahu restoratívnej spravodlivosti vnímať predovšetkým upustenie od priority ukladania trestu odňatia slobody a naopak favorizovanie jeho nahrádzania alternatívnymi trestami.

1 Explikácia restoratívnej justície

Nadväzujúc na prvotné predstavenie pojmu restoratívna justícia, v úvode príspevku, je potrebné jej explikáciu obohatiť o prívlastok „*filozofického pohľadu*“. Restoratívnu justíciu je potrebné cez túto optiku vnímať ako vnútorne neuzavretý súbor myšlienok zhlukujúcich sa do ideí sociálneho konceptu usporiadania právnych vzťahov medzi obeťou trestného činu – páchatelom – spoločnosťou (štátom). Samotný obsah tejto ideí je možno vnímať cez mnohonásobné charakteristiky prijaté na úrovni vedeckej obci. Ako spoločný „*menovateľ*“ týchto charakteristík je možné označiť myšlienku; prioritizácie potreby aktívnejšieho a intenzívnejšieho zapojenia obetí trestných činov a spoločnosti do procesu rozhodovania, s akcentom na reparáciu trestnou činnosťou zasiahnutej oblasti práv, právom chránených záujmov a potrebu efektívnej reintegrácie páchatel'a do spoločnosti, v korelácii so znižovaním recidívy. V aspekte pomenovania „*pomyselného*“ cieľa restoratívnej spravodlivosti je možné vyjadriť názor, v zmysle ktorého je ideálnym cieľom procesu restorácie prijatie takej formy riešenia, ktoré bude vyhovovať všetkým zúčastneným subjektom, ergo cieľ restoratívnej spravodlivosti je premietnutý do optiky stratégie „*win – win*“⁴⁴ (Větrovec, 2002).

1.1 Retributívna justícia

Retributívnu justíciu, resp. spravodlivosť možno explikovať ako obsahové opozitum spravodlivosti restoratívnej. Retributíva predstavuje hlavný explikačný prvok restoratívnej spravodlivosti a „*vice versa*“, nakoľko vedecká obec považuje retributívnu spravodlivosť za alternatívu k restoratívnej. Restoratívno – retributívna justičná dichotómia sa stala štandardným prístupom k snahe zdefinovaniu pojmu restoratívna spravodlivosť (Strémy, 2015).

Výstižnú charakteristiku pojmu retributívna spravodlivosť poskytol Zehra, ktorý retributívny prístup označuje vysvetlením, podľa ktorého štát je obeť, pričom definuje nezákonný vzťah ako porušenie pravidiel spoločnosti a vzťah medzi obeťou (v pravom zmysle slova) a páchatelom vníma ako irelevantný. Ako charakteristické rozdiely exemplifikatívnym spôsobom označil stavanie štátu do pozície obeť, deklasovanie právneho postavenia obetí trestných činov, irelevantný sociálny aspekt v trestnom konaní, trestné činy sú definované v

---

⁴⁴ Stratégia „*win – win*“ je vyjadrením stratégie, ktoré smeruje k vyriešeniu konfliktu spôsobom, pri ktorom všetky zúčastnené strany dosiahnu pomerný pozitívne merateľný úspech vo veci.

technických – právnych termínoch, poškodenie (škoda) je vnímaná v abstraktnej rovine, sleduje sa cieľ páchatel'a potrestať s akcentom na tvrdosť trestu (Strémy, 2015).

Predovšetkým aspekt prísnosti trestu (represia) je sociálnou optikou pre odpoveď verejnosti na otázku, čo predstavuje retributívna spravodlivosť. Ako výstižné vysvetlenie pôvodu tejto sociálnej optiky možno odkázať na myšlienku, podľa ktorej *„Retributívna justícia má svoje korene v myšlienke, a to že páchatel' prijal nespravodlivú výhodu pri spáchaní trestného činu, čo je možné napraviť iba ukladaním trestu. To je však odlišné od prostej pomsty; podľa retributívnej justície, musí byť trest uložený v súlade s prísnyimi pravidlami a normami: iba vinný si zaslúži byť potrestaný a trest je dôvodný iba v prípade, že spôsobí utrpenie“* (Strémy, 2015, s. 74).

Základy citovanej myšlienky pritom možno vystopovať prierezom ľudskej histórie až k pôvodným (primárnym) civilizačným modelom, ktoré sa formovali na úvahe *„homo homini lupus est“* (človek človeku je vlkom), *„quid pro quo“* (niečo za niečo). Odtiaľ pramení pohľad spoločnosti na povahu retributívnej spravodlivosti, a ktorý zároveň spôsobuje jeho deformáciu až do roviny prostoduchej túžby po pomste, v zmysle zásady *„oko za oko – zub za zub“*. Pritom, ako bolo vyššie uvedené, takto deformovaný pohľad nie je žiadúcim aspektom, ktorý by mal prenikať do trestnej politiky štátu. Uvedený úsudok však nie je možné prijímať v absolútnej podobe, pretože povaha toho, čo je tu označované za deformáciu retributívnej spravodlivosti, je zároveň imanentnou súčasťou funkcií trestného práva (najmä represívnej funkcie), ktoré dotujú trestnú politiku štátu požadovanou mierou legitimacy.

Na úrovni vedeckej obci sa etablovali názory, podľa ktorých je, nie len pre účely komplexného pochopenia osobitne restoratívnej a osobitne retributívnej spravodlivosti, potrebné tieto dva smery vykladať skôr v symbióze, než v rovine vzájomne si konkurujúcich veličín. Vytvoril sa názor, v zmysle ktorého, ak by spoločnosť v absolútnej rovine zanevrela na koncepciu retributívnej spravodlivosti a plne by sa nahrádzala spravodlivosťou restoratívnou, mohol by tento stav vyvolať prílišné uvoľnenie klasických zásad trestného práva, čo by mohlo dospieť až k strate vyššie uvedenej legitimacy a narušenie právnej istoty štátu.

1.2 Komparácia

S ohľadom na vyššie uvedené charakterizovanie restoratívnej a retributívnej spravodlivosti sa prikláňame skôr k záveru o potrebe ich interpretácie a aplikácie v aspekte symbiózy. Z doposiaľ explikovaných zistení je možné konštatovať, že proti sebe stoja *„prima facie“* dva protichodné prúdy. Prvým a dovoľíme si povedať, že historicky starším, je prúd vnútorného stimulu smerovať trestnú politiku k ráznemu trestaniu, ergo s akcentom na represívnu funkciu trestného práva. Druhým prúdom, ako výsledok dlhoročného vývoja materiálnych prameňov práva, je motivácia smerovať trestnú politiku k zmierlivým formám trestania, s akcentom na čo najefektívnejšiu reparáciu zasiahnutých práv a právom chránených záujmov spoločnosti, simultánne s dosiahnutím objektívnej miery rehabilitácie páchatel'ov trestných činov. Pre prijatie objektívneho názoru v aspekte pozitív a negatív tej ktorej koncepcie je potrebné pristúpiť k parciálnej analýze inštitútu, ktorý možno označiť za integrálny prvok pertraktovaných koncepcií spravodlivosti. Ako bolo už v úvode naznačované, v rovine trestného práva hmotného možno za tento integrálny prvok označiť politiku trestných sankcií⁴⁵,

⁴⁵ V tomto aspekte sa používa aj pojem „sankčná politika“.

ktoré (sankcie) odrážajú recentnú mieru presahu toho ktorého konceptu spravodlivosti do trestnej politiky Slovenskej republiky. V rovine trestného práva procesného zas možno vnímať prvok tej ktorej koncepcie spravodlivosti v osobitných kategóriách (štádiách) trestného konania, napr. v prípravnom štádiu, ktorého výsledky možno označiť za vymykajúce sa pohľadu represívnej funkcie trestného práva.

2 Hmotnoprávny aspekt restoratívnej justície

O hmotnoprávnom aspekte restoratívnej spravodlivosti je možné hovoriť v smere hmotnoprávneho inštitútu trestných sankcií, ktorého zákonnú platformu tvorí Trestný zákon (§ 31 a nasl.). Inštitút trestných sankcií je integrálnou súčasťou politiky trestných sankcií alebo aj tzv. sankčnej politiky štátu, ktorá je vyjadrením legislatívnych úvah zákonodarcu v otázkach účelu trestania, systému trestných sankcií a ich uplatňovania. Výsledok týchto procesov je v obecnej rovine zhmotnený prijatím dvoch trestnoprávných kódexov, a to Trestného zákona a Trestného poriadku. Najvýraznejším prvkom, v ktorom sa odráža prioritizácia restoratívneho konceptu spravodlivosti (v hmotnoprávnom aspekte), bolo rozšírenie foriem trestov o, tzv. alternatívne tresty, v korelácii s filozofickým poňatím trestu odňatia slobody ako prostriedku „*ultima ratio*“ (Mencerová, 2010).

Nadväzujúc na vyššie uvedené možno stanoviť, že každá z foriem trestov so sebou viaže určitý účel, ktorého podstata je vyjadrená mierou premietnutia toho ktorého konceptu spravodlivosti (restoratívnej alebo retributívnej spravodlivosti). Trestný zákon vychádza z hľadiska legislatívnej systematiky z, tzv. bipartície trestných sankcií, čo znamená, že sa rozlišuje medzi inštitútom trestu a inštitútom ochranných opatrení (ako foriem sankcií v užšom zmysle slova). V právnej teórii sa pracuje s diferenciáciou sankcií v aspekte ich podstaty na, tzv. a) represívne, b) reštitučné, c) reparačné, d) satisfakčné sankcie. Ide o uchopenie rozmanitosti cieľov trestnej politiky štátu. V rozsahu konkrétnych druhov trestných sankcií sa nevyklučuje zmiešaný charakter tej ktorej teoretickej povahy. Simplicite vyjadrené, nemožno na konkrétne druhy trestných sankcií nahliadať len cez jedinú a výlučnú prizmu povahy, resp. účelu, ktorý má daná sankcia zabezpečovať.

V rovine trestov Trestný poriadok uzavretým taxatívnym výpočtom enumeruje druhy trestov, ktoré môžu byť páchatel'ovi, ktorým je fyzická osoba, za spáchané trestné činy uložené. Ide o:

- a) Trest odňatia slobody
- b) Trest domáceho väzenia
- c) Trest povinnej práce
- d) Peňažný trest
- e) Trest prepadnutia majetku
- f) Trest prepadnutia veci
- g) Trest zákazu činnosti
- h) Trest zákazu pobytu
- i) Trest zákazu účasti na verejných podujatiach
- j) Trest straty čestných titulov a vyznamenaní
- k) Trest straty vojenskej a inej hodnosti
- l) Trest vyhostenia

Zákon výslovne nekategorizuje tresty na tzv. alternatívne a (ne)alternatívne. Ich klasifikácia má základ vo vedeckej doktríne. V jednoduchosti možno skonštatovať, že záver, či ten ktorý trest je možné považovať za alternatívny, má svoj základ v miere vplyvu restoratívneho konceptu, v tom ktorom treste. Inak povedané, v súlade so závermi vedeckej obce, je udržateľné konštatovanie, v zmysle ktorého sa za, tzv. alternatívne tresty považujú všetky druhy trestov, ktoré v sebe nespájajú odňatie slobody (Strémy, 2022).

Pre účely príspevku sme indikatívnym spôsobom pristúpili k parciálnej analýze vybraných druhov alternatívnych trestov⁴⁶.

Trest odňatia slobody – aj keď nejde o, tzv. alternatívny trest, stručná charakteristika tohto trestu umožňuje cez prizmu kontrastu právnych konzekvencií jasnejšie objasniť povahu a podstatu alternatívnych trestov. Trest odňatia slobody možno označiť za univerzálny druh trestu, ktorý možno uložiť páchatelovi za akýkoľvek trestný čin. Ide o trest svojimi účinkami najprísnejší, nakoľko postihuje osobnú slobodu človeka (Klátik, 2018). V súčasnosti je koncept jeho ukladania podmienený filozofiou „*ultima ratio*“, ergo nastupuje v prípade, ak žiadny iný trest, vzhľadom na povahu a závažnosť spáchanej trestnej činnosti, nie je dostatočnou formou trestu, naplňujúc účel trestu a trestnej politiky štátu. Ide o vyjadrenie najvyššieho stupňa formy trestnej sankcie v podmienkach Slovenskej republiky, v kontraste s ktorým vystupuje povaha, tzv. alternatívnych trestov.

Trest domáceho väzenia – svojou podstatou tiež zasahuje do sféry osobnej slobody človeka, avšak oproti trestu odňatia slobody možno hovoriť o zásahu miernejšieho typu, s ohľadom na spôsob a podmienky obmedzenia slobody. Trest domáceho väzenia spočíva predovšetkým v povinnosti odsúdeného zdržiavať sa v čase, ktorý určí súd, vo svojom obydli, viesť riadny život a podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami či dodržiavať iné zákonom (súdom) stanovené obmedzenia. Ide o formu trestu, ktorá sa aplikuje pri menej závažnejšej trestnej činnosti, ergo pri prečinoch. Zákon ako následok nerešpektovania daného trestu podmieňuje, tzv. premenou trestu, resp. zmenou trestu domáceho väzenia na trest odňatia slobody. Základným rozdielom od klasického trestu odňatia slobody je tak miera intenzity zásahu do sféry osobnej slobody, pre ktorú je zároveň možné trest domáceho väzenia považovať za druh alternatívneho trestu.

Trest prepadnutia majetku – ako naznačuje gramatický význam, ide o sankciu v podobe straty vlastníckeho práva, v nadväznosti na ústavnoprávny koncept⁴⁷, v zmysle ktorého sa neposkytuje ochrana majetku nadobudnutého v rozpore s právnym poriadkom. Podstata tohto druhu trestu má svoje medzinárodné presahy, ktoré majú svoj základ v rešpektovaní medzinárodných zmlúv, ktorým sa Slovenská republika zaviazala, a v zmysle ktorých by mal byť majetok pochádzajúci z trestnej činnosti zákonným spôsobom konfiškovaný (Klátik, 2018). Ide o druh trestu, ktorý sa ukladá buď samostatne, alebo ako vedľajší trest. Zákon negatívnym spôsobom upravuje kombináciu trestu prepadnutia majetku s ďalšími druhmi trestu, napr. explicitne je vylúčená kombinácia s peňažným trestom. Primárny účel tohto trestu je konfiškácia majetku, ktorý páchatel získal z výsledkov trestnej činnosti.

---

⁴⁶ Pre účely príspevku sme v rámci parciálnej analýzy vybraných trestov, pre detailnejšie objasnenie alternatívnych trestov, v úvode koncízne explikovali trest odňatia slobody.

⁴⁷ Podľa čl. 20 ods. 1 úst. zák. č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky „Každý má právo vlastniť majetok. Vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah a ochranu. Majetok nadobudnutý v rozpore s právnym poriadkom ochranu nepožíva. Dedenie sa zaručuje.“

Trest povinnej práce – ide o druh trestu s charakterom probačnej sankcie, ktorý sleduje naplnenie efektívnej resocializácie odsúdeného. Zároveň však nemožno opomenúť jeho reštitučnú funkciu, keď popri finančnej kompenzácii skutku napráva aj narušené či úplne zničené sociálne väzby a vracia spoločnosť k spolužitiu (Klátik, 2018). Represívny charakter naopak možno vnímať v rovine sociálno-psychologických konzekvencií, v podobe, tzv. zahanbujúceho účinku. Fundamentálnou podmienkou uloženia tohto trestu je súhlas páchateľa s jeho uložením.

Peňažný trest – jedná sa o jeden z najstarších druhov trestu, ktorý z hľadiska aplikačnej praxe možno označiť za jeden z najpoužívanejších trestov. Jeho podstata spočíva v úbytku majetkovej sféry odsúdeného, resp. páchateľa. Uvedený trest prichádza do úvahy pri majetkových hospodárskych trestných činoch, ako aj pri trestných činoch proti poriadku vo verejných veciach a trestných činoch všeobecne nebezpečných. Príznačný je peňažný trest ako sankcia aplikovaná v rámci, tzv. skrátených konania (§ 204 Trestného poriadku). Ide o trest fakultatívny, ukladaný na základe úvahy súdu. Prioritne sa ukladá páchateľovi, ktorý sa prostredníctvom úmyselného trestného činu snažil získať majetkový prospech, avšak i v situáciách úmyselného porušovania verejného poriadku. Pri ukladaní peňažného trestu je povinnosťou súdu prihliadať na osobné a majetkové pomery páchateľa. Peňažný trest súd neuloží, ak je zrejmé, že ho odsúdený nebude schopný zaplatiť (§ 57 Trestného zákona). Jeho uloženie je vylúčené súčasne s ukladaním trestu odňatia slobody. Pre odstránenie hrozby úmyselného zmarenia výkonu peňažného trestu ustanovuje súd náhradný trest⁴⁸. Restoratívny prvok sa prejavuje v diverzifikovaní právnych oblastí páchateľov, ktoré je možné za trestnú činnosť postihnúť a súčasne v saturácii spoločenských (verejných) záujmov.

Trest zákazu činnosti – predstavuje dôležitý inštitút v rámci kategórie alternatívnych trestov, keď už priamo z jeho podstaty vyplýva restoratívny aspekt. Podstata trestu zákazu činnosti totiž smeruje k priamemu zabráneniu páchateľovi v ďalšom páchaní trestnej činnosti bez toho, aby bola postihnutá jeho osobná sloboda. Ukladá sa buď v kombinácii s iným trestom, avšak jeho plnohodnotná alternatívna povaha sa prejavuje v prípadoch, keď sa ukladá trest zákazu činnosti ako samostatný trest za spáchaný trestný čin. Podmienkou pre uloženie trestu zákazu činnosti, ako samostatného trestu je, ak uloženie iného trestu nie je potrebné vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného trestného činu, okolnosti prípadu, osobu páchateľa, jeho pomery a možnosť nápravy (§ 61 a nasl. Trestného zákona).

Trest zákazu účasti na verejných podujatiach – jeho podstata, ukladanie a účel sú vymedzené v ust. § 62a a nasl. Trestného zákona, a pri trestaní mladistvých páchateľov v ust. § 112a a nasl. Trestného zákona, a jeho výkon je zas upravený v ust. § 444a Trestného poriadku. Na úrovni vedeckej obce nie je jednotný názor, či uvedený trest možno skutočne považovať za alternatívny. Je však v tomto smere vhodné upriamiť pozornosť na podmienky jeho ukladania. Podstata tohto trestu, ako navodzuje aj jeho označenie, spočíva v zákaze účasti na verejných podujatiach počas doby výkonu tohto trestu, v rozsahu určenom v rozhodnutí súdu. Restoratívny aspekt sa prejavuje v odtrhnutí odsúdeného od prostredia, ktoré podnietilo jeho správanie do podoby a intenzity, ktoré (správanie) tak súčasne naplnilo až skutkovú podstatu trestného činu.

---

⁴⁸ Podľa § 57 ods. 3 Trestného zákona „Ak súd ukladá peňažný trest, ustanoví pre prípad, že by výkon peňažného trestu mohol byť úmyselne zmarený, náhradný trest odňatia slobody až na päť rokov. Náhradný trest nesmie spolu s uloženým trestom odňatia slobody presahovať zákonom dovolenú hranicu trestnej sadzby“.

Sumarizujúc jednotlivé parciálne zistenia je za, tzv. spoločný menovateľ alternatívnych trestov možno označiť cieľ; riešiť ekonomické škody spôsobené trestnou činnosťou, ako aj zabezpečiť účinný spôsob, resp. prostriedky na znižovanie recidívy, v korelácii s čo najobjektívnejšou náhradou, tzv. spoločenskej škody. Za imanentný charakter alternatívnych trestov možno tiež označiť schopnosť premenlivosti trestu, čím sa má na mysli premena alternatívneho trestu na trest odňatia slobody, za podmienky nerešpektovania podmienok uloženého konkrétneho alternatívneho trestu. Alternatívne tresty sú považované za hmotnoprávne alternatívy trestu odňatia slobody a predstavujú reakciu trestnej politiky Slovenskej republiky na koncept filozofie restoratívnej spravodlivosti.

3 Procesnoprávny aspekt restoratívnej justície

Prvky restoratívnej spravodlivosti sú identifikovateľné naprieč celým spektrom právnej reglementácie trestnej politiky štátu. Procesnoprávny aspekt trestného práva má svoju zákonnú platformu v Trestnom poriadku, ktorý upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov⁴⁹. Prvky restoratívnej spravodlivosti je možné identifikovať v mnohých procesných inštitútoch trestného práva. Určitou formou „protagonistu“ konceptu restoratívnej spravodlivosti v rovine trestného práva procesného je inštitút rozhodnutí v prípravnom konaní, ktorý je upravený v ust. § 214 a nasl. Trestného poriadku. Daný inštitút v sebe inkluduje, tzv. rozhodnutie o postúpenie veci, rozhodnutie o zastavení trestného stíhania, rozhodnutie o podmiennečnom zastavení trestného stíhania, rozhodnutie o podmiennečnom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, zmier, rozhodnutie o prerušení trestného stíhania.

Pre účely príspevku sme pristúpili k indikatívnej explikácii presahu myšlienok restoratívnej spravodlivosti v rámci inštitútu podmiennečného zastavenia trestného stíhania, ktorý je upravený v ust. § 216 Trestného poriadku. Ide o právny inštitút, ktorý predstavuje výnimku zo zásady legality, na základe ktorej je prokurátor povinný stíhať všetky trestné činy, o ktorých sa dozvie. Ku konaniu o podmiennečnom zastavení trestného stíhania môže dôjsť už v štádiu prípravného konania bez toho, aby bola podaná obžaloba. Aplikabilita tohto inštitútu je na voľnej úvahe konajúceho prokurátora, čo znamená, že obvinený na vydanie tohto typu rozhodnutia nemá právny nárok. Ak sa prokurátor rozhodne k aplikácii tohto inštitútu, môže tak urobiť len so súhlasom obvineného. Zákon pre jeho aplikáciu nevyžaduje súhlas poškodeného. O rozhodnutí o podmiennečnom zastavení trestného stíhania môže výnimočne rozhodnúť aj sudca pre prípravné konanie (v prípade, tzv. super skráteného konania). Tým je daná väčšia miera aplikability oproti inštitútu zmieru. Možnosť uplatnenia tohto inštitútu prichádza do úvahy v štádiu po vznesení obvinenia až do podania obžaloby. Z hľadiska záväznosti je možné daný inštitút aplikovať len na prečiny, keď horná hranica trestnej sadzby neprevyšuje päť rokov. Zákon upravuje v ust. § 216 ods. 1 písm. a) až c) Trestného poriadku základné podmienky, ktoré musia byť splnené pre vydanie rozhodnutia o podmiennečnom zastavení trestného stíhania. Tieto musia byť splnené kumulatívne. V zmysle týchto podmienok musí; 1/ obvinený vyhlásiť, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, pričom vyhlásenie musí byť vykonané slobodne, vážne a zrozumiteľne, o čom nesmú byť odôvodnené pochybnosti. 2/

---

⁴⁹ Podľa § 1 Trestného poriadku „Trestný poriadok upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené, ich páchatelia boli podľa zákona spravodlivo potrestaní a výnosy z trestnej činnosti boli odňaté, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb“.

Obvinený musí nahradiť škodu, pokiaľ bola činom spôsobená, alebo s poškodeným o jej náhrade uzavrieť dohodu či urobiť iné potrebné opatrenia na jej náhradu. 3/ Vzhľadom na osobu obvineného, s prihliadnutím na jeho doterajší život a na okolnosti prípadu možno takéto rozhodnutie považovať za dostačujúce (Čentěš, 2021). Výsledkom dodržania zákonných podmienok je vydanie rozhodnutia (uznesenia) o podmieňnom zastavení trestného stíhania. V uznesení sa súčasne určí obvinenému skúšobná doba na jeden až päť rokov. V prípade, že obvinený s poškodeným uzavrel dohodu o náhrade škody, súd v uznesení uloží obvinenému povinnosť, aby škodu v priebehu skúšobnej doby nahradil. Obvinenému je tiež možné uložiť, aby v skúšobnej dobe dodržiaval primerané obmedzenia a povinnosti smerujúce k tomu, aby viedol riadny život alebo aby sa zdržal činnosti, ktorá viedla k spáchaniu prečinu. Konečné štádiu tohto inštitútu predstavuje rozhodnutie prokurátora o (ne)osvedčení obvineného v skúšobnej dobe. V prípade, že sa obvinený v skúšobnej dobe neosvedčil, rozhodne prokurátor, že sa v trestnom stíhaní pokračuje. Právoplatnosťou rozhodnutia o tom, že sa obvinený osvedčil, nastávajú účinky zastavenia trestného stíhania podľa § 9 ods. 1 písm. e) Trestného poriadku.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného možno koncízne stanoviť, že podstata inštitútu podmieňného zastavenia trestného stíhania spočíva v ukončení trestnej veci bez potrestania páchatel'a. Práve v týchto podmienkach, za ktorých je dovolené aplikovať daný inštitút, je vyjadrený restoratívny charakter tohto právneho inštitútu. Jeho prvky sú badateľne v tom zmysle, že je možné aplikovať tento inštitút len v prípadoch miernejšej formy spáchanej trestnej činnosti, za súčasnej miery sebareflexie obvineného, v korelácii s jeho disciplinovanosťou v bežnom živote, ergo v povinnosti viesť v rámci skúšobnej doby riadny život. Uvedené predpoklady tak vedú tento právny inštitút do pozície priameho zapojenia (sociálneho dialógu) osoby obvineného a poškodeného (v rámci dohody o náhrade škody), a súčasne sa napĺňa aj verejný záujem štátu na resocializácii obvineného, s dôrazom na výchovný charakter.

Záver

Sumarizujúc jednotlivé parciálne výsledky je možné konštatovať, že koncept restoratívnej justície zohráva v trestnej politike Slovenskej republiky významnú pozíciu a jej vplyv sa vyказuje ako v rovine hmotnoprávnej (najmä v oblasti sankčnej politiky), tak i v rovine procesnej. Podstata restoratívnej spravodlivosti v rámci trestnej politiky je založená na prvotnej diferenciacii závažnosti spáchanej trestnej činnosti a proporcionality medzi záujmom štátu na „*tvrdosť*“ potrestaní páchatel'a a efektívnosti reparácie zásahov na strane poškodených osôb spôsobené trestnou činnosťou. Druhotným pohľadom, nie menej významným, je úvaha nad mierou nápravy páchatel'a a možnosťou jeho efektívneho, resp. perspektívneho zariadenia naspäť do spoločnosti. Explikovaná filozofia je premietnutá v recentnej právnej úprave Slovenskej republiky, prostredníctvom rôznorodých právnych inštitútov, na základe ktorých je pre orgány činné v trestnom konaní vytvorená primeraná miera diskrečnej právomoci, pre objektívne zaradenie aspektov restoratívnej spravodlivosti v praxi. Odpoveď na udržateľnosť tej ktorej miery presahu medzi restoratívnou a retributívnou spravodlivosťou v právnom priestore, je dná orgánom činným v trestnom konaní, ako orgánom aplikujúcim právo, a to na základe zákonom vymedzenej možnosti úvahy v rámci aplikovania príslušných právnych inštitútov trestného práva tak, aby sa zachovala udržateľná miera legitimacy k schopnosti trestnej politiky Slovenskej republiky plniť základné (koncepčné) funkcie trestného práva.

Zoznam bibliografických odkazov

- ČENTÉŠ, J. a kol. 2016. *Trestné právo procesné. Osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016. 496 s. ISBN 9788081731419.
- ČENTÉŠ, J. a kol. 2016. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016. 438 s. ISBN 978-80-8173-020-7.
- ČENTÉŠ, J. a kol. 2022. *Trestný zákon – Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie*. Bratislava: Eurokódex, 2022. 2568 s. ISBN 978-80-89603-88-6.
- ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L. a kol. 2021. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021. 1232 s. ISBN 978-80-8155-087-4.
- ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L. a kol. 2021. *Trestný poriadok II. § 196 – 569*. Bratislava : C. H. Beck, 2021. 1336 s. ISBN 978-80-89603-88-6.
- KLÁTIK, J. a kol. 2018. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čenek, 2018. 420 s. ISBN 9788073808464.
- KLÁTIK, J. a kol. 2018. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Plzeň: Aleš Čenek, 2018. 449 s. ISBN 9788073809065.
- MENCEROVÁ, I. 2020. *Uplatňovanie alternatívnych trestov v aplikačnej praxi*. In: *Interpolis '20*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2020. ISBN 978-80-557-1804-0.
- STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L. a kol. 2022. *Trestný zákon. Komentár: I. zväzok*. 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2022. 904 s. ISBN 978-80-7676-430-9.
- STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L. a kol. 2022. *Trestný zákon. Komentár: II. zväzok*. 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2022. 1534 s. ISBN 978-80-7676-535-1.
- STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. 2015. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
- VĚTROVEC, V. a kol. 2002. *Zákon o mediaci a probaci*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 115 s. ISBN 80-86432-32-7.

PRÍPUSTNOSŤ INOMINATNYCH ZMLÚV V PRACOVNOM PRÁVE V KONTEXTE SUBSIDIARITY OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA

ADMISSIBILITY OF INNOMINATE CONTRACTS IN LABOUR LAW IN THE CONTEXT OF THE SUBSIDIARITY OF THE CIVIL CODE⁵⁰

Michaela Bjaloňová*

ABSTRACT

The scientific paper deals with the admissibility of innominate contracts in labour law with reference not only to the current legal regulation enshrined in the private law regulations of the Slovak Republic, but also with regard to the perspective of the proposed changes in the de lege ferenda intent and a partial comparative analysis with the legal system of the Czech Republic. It presents various theoretical approaches to the extension of the range of contractual types in labour law, reflecting the needs of the current application practice. It also deals with the issue of unnamed contracts in the context of limited contractual autonomy as a tool for the protection of employees under labour law. At the same time, it further defines the interrelation of labour and civil law norms in relation to the question of the permissible limits of the subsidiary scope of the Civil Code in the field of individual labour law relations. It also touches upon the possibilities of filling the gaps in the legal regulation by means of the institute of analogy in connection with the current definition of the subsidiary scope of the Civil Code.

Keywords: *innominate contracts, subsidiarity, labour law, civil law, freedom of contract*

Úvod

Pre teoretické vymedzenie subsidiárneho vzťahu medzi Zákonníkom práce a Občianskym zákonníkom je smerodajné ustanovenie § 1 ods. 4 Zákonníka práce, ktoré vymedzuje, že „*ak tento zákon (Zákonník práce) v prvej časti neustanovuje inak, vzťahujú sa na právne vzťahy podľa odseku 1 všeobecné ustanovenia Občianskeho zákonníka*“. To znamená, že právna úprava Občianskeho zákonníka sa použije, ak neexistuje špecifická, teda osobitná právna úprava. Pod právne vzťahy podľa odseku 1 spadajú podľa doslovného znenia predmetného ustanovenia Zákonníka práce: „*individuálne pracovnoprávne vzťahy v súvislosti s výkonom závislej práce fyzických osôb pre právnické osoby alebo fyzické osoby a kolektívne pracovnoprávne vzťahy a niektoré právne vzťahy s nimi súvisiace*“.

V aplikačnej praxi a právnej doktríne sa však vyskytovala, a napriek viacerým novelizačným špecifikáciám, ktoré mali konkretizovať úmysel zákonodarcu v oblasti stanovenia hraníc subsidiarity, naďalej vyskytuje praktická otázka, čo presne je potrebné rozumieť pod pojmom „*všeobecné ustanovenia Občianskeho zákonníka*“. Právna teória

---

⁵⁰ Vedecký príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0013/23 „*Európske mimikry algoritmického riadenia obsahu pracovnoprávneho vzťahu v slovenskej právnej úprave v dôsledku transpozície prameňov európskeho pracovného práva a revidovaného uplatnenia GDPR*“, zodpovedný riešiteľ doc. JUDr. Marek Švec, PhD., LL.M., univ. prof.

* Mgr. Michaela Bjaloňová pôsobí ako externá doktorandka v odbore Občianske právo na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: michaela.bjalonova@gmail.com.

a aplikačná prax hľadá odpoveď na to, či sa úmysel zákonodarcu pri ohraničení subsidiárnej pôsobnosti Občianskeho zákonníka vzťahuje výlučne na 1. časť Občianskeho zákonníka, ktorá je v rámci systematického zákonného členenia označená ako „*Všeobecné ustanovenia*, alebo, pokrýva širšiu oblasť pôsobnosti a vzťahuje sa aj na všeobecné ustanovenia 8. časti⁵¹ Občianskeho zákonníka, ktoré sú venované súkromnému záväzkovému právu v oblasti občianskoprávných vzťahov.

Otázka subsidiárnej pôsobnosti Občianskeho zákonníka v pracovnoprávných vzťahoch súvisí aj so zákonom ustanovenou neprípustnosťou uzavierania inominátnych zmlúv v pracovnom práve, teda medzi subjektami v postavení zamestnanca na jednej strane a v postavení zamestnávateľa na strane druhej. Zároveň je dôležité uviesť, že zákonné vymedzenie hraníc subsidiarity Občianskeho zákonníka v pracovnom práve pôsobí súčasne ako nástroj na reguláciu, alebo skôr obmedzenie, autonómie zmluvných strán.

1 Subsidiarita Občianskeho zákonníka

Na účel vymedzenia a pochopenia subsidiárnej pôsobnosti Občianskeho zákonníka je vhodné nazrieť na ustanovenie § 1 ods. 4 Zákonníka práce optikou jeho legislatívnych zmien, najmä v kontexte novely, ktorá nadobudla účinnosť začiatkom roka 2009. V novom znení Zákonníka práce, ktorý bol prijatý po spoločenských zmenách v deväťdesiatich rokoch 20. storočia, sa subsidiárna pôsobnosť spájala výlučne s pojmom „*Občiansky zákonník*“ bez ďalšej špecifikácie a odkazu na niektorú z jeho konkrétnych častí alebo na niektoré presne určené druhy jeho ustanovení. V tom čase sa preto konsenzuálne dospievalo k odbornému záveru, že subsidiarita Občianskeho zákonníka nie je ničím obmedzená a má sa uplatňovať v plnom rozsahu, preto právny poriadok, na rozdiel od súčasného právneho stavu, umožňoval uzatváranie atypických, alebo aj inak nazývaných inominátnych zmlúv. Práve spomínaná novela z roku 2009 so sebou priniesla zakotvenie špecifikácie, že má ísť len o „*všeobecné ustanovenia*“, čím sa prejavil záujem zákonodarcu na zúžení subsidiarity v neprospech osobitnej časti Občianskeho zákonníka (Dolobáč, 2017).

V odbornej literatúre prevláda názor, že subsidiarita je ohraničená výlučne na všeobecné ustanovenia 1. časti Občianskeho zákonníka. Napriek tomu, že ide o prevládajúci doktrinálny názor, nie je bezvýhradne prijímaný. Objavuje sa aj názorový prúd, ktorý nahliada na subsidiaritu Občianskeho zákonníka v širšom kontexte, a to v spojitosti s už spomínanými všeobecnými ustanoveniami 8. časti Občianskeho zákonníka. Tento názor sa neobjavuje len v úvahách *de lege ferenda* právnej doktríny, ale aj v rozhodovacej činnosti súdnych autorít. Napríklad sa k výkladu ustanovenia § 1 ods. 4 Zákonníka práce vyjadril vo svojej rozhodovacej činnosti Krajský súd Bratislava, ktorý uviedol, že predmetné ustanovenie „*výslovne neodkazuje výlučne na Všeobecné ustanovenia Prvej časti Občianskeho zákonníka, a preto je potrebné za všeobecné ustanovenia v zmysle dikcie § 1 ods.4 Zákonníka práce, považovať nielen "všeobecné ustanovenia" Občianskeho zákonníka uvedené v jeho prvej časti, ale aj "Všeobecné ustanovenia" uvedené v jeho ôsmej časti - označenej ako záväzkové právo*“ Zdôvodnenie preferencie tohto názoru bolo založené na skutočnosti, že pracovnoprávne vzťahy je potrebné považovať taktiež za vzťahy záväzkové, rovnako, ako je to v prípade občianskoprávných

⁵¹ Pozri § 488 až § 587, z. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

vzťahov.⁵² Napriek tomu, že sú si súdy plne vedomé zákonom stanoveného obmedzenia subsidiárnej pôsobnosti Občianskeho zákonníka, vzhľadom na okolnosti konkrétnych prípadov pripúšťajú potrebu aplikácie osobitnej časti Občianskeho zákonníka.⁵³

Argumentácia v prospech širšieho výkladu subsidiarity v pracovnom práve je založená najmä na skutočnosti, že mnoho otázok, ktoré Zákonník práce osobitne neupravuje a ich úprava je potrebná pre aplikáciu jeho ďalších ustanovení sa nachádza práve v 8. časti záväzkového práva Občianskeho zákonníka. Na druhej strane je však potrebné si klásť otázku, či je táto skutočnosť dostatočným dôvodom na uplatnenie rozširujúceho výkladu nad rámec zákonného znenia. Teoretická otázka, ktorá sa s uvedenou problematikou spája je aj, či takéto obmedzenie v podobe vymedzenia hraníc vzájomnej pôsobnosti Občianskeho zákonníka a Zákonníka práce, prevažuje negatívnym spôsobom, tým, že spôsobuje aplikačné problémy, alebo naopak, predstavuje pozitívnu prekážku pre prípad snahy obísť pracovnoprávnu úpravu v záujme posilnenia ochrannej funkcie pracovného práva. Súčasne je potrebné brať do úvahy skutočnosť, že riešenie aplikačných a doktrínálnych problémov v kontexte obmedzenej subsidiarity je možné podľa niektorých autorov nájsť v použití iného právneho inštitútu, a to analógie (Dolobáč, 2017).

Ak sa stotožníme s väčšinovým názorom, že subsidiarita osobitnej časti Občianskeho zákonníka je úplne neprípustná, vrátane všeobecných ustanovení 8. časti Občianskeho zákonníka, je potrebné sa vysporiadať s nedostatkami rámcovej úpravy Zákonníka práce, a to v prípade niektorých súkromnoprávných inštitútov, napríklad v prípade zabezpečovacích prostriedkov Zákonníka práce, ktorých právna úprava je skromná.⁵⁴ V prípade úplného vylúčenia subsidiarity vo vzťahu k všeobecným ustanoveniam 8. časti Občianskeho zákonníka, prichádza preto do úvahy použitie inštitútu analógie, ktorého účelom je vysporiadať sa s medzerami v zákone a s limitami legislatívnej činnosti zákonodarcu. Aj keď by bolo možné na prvý pohľad tvrdiť, že analógia je jednoznačnou odpoveďou a ľahkým riešením, je nevyhnutné podotknúť, že právna doktrína a judikatúra sa naďalej neustálili v otázke hraníc jej prípustnosti v oblasti pracovnoprávných záväzkových vzťahov. Možno sa zatiaľ iba domnievať, že analógia je neprijateľná v prípade, ak očividne kolideje s ochrannou funkciou pracovného práva. S ohľadom na ostatné teoretické východiska prezentované v tomto príspevku poukazujeme na skutočnosť, že ochranná funkcia sa zhmotňuje aj práve v podobe neprípustnosti nepomenovaných zmlúv v pracovnom práve (Olšovská, Švec, Horecký, 2019).

Pri vymedzení subsidiarity Občianskeho zákonníka v pracovnoprávných vzťahoch je vhodné neopomenúť aspoň v krátkosti otázku subsidiarity v kontexte kolektívnych pracovnoprávných vzťahov. V doktríne sa vyskytuje teoreticko-právny spor v prípade začlenenia kolektívnej zmluvy ako právneho úkonu sui generis, a to buď pod oblasť súkromného alebo verejného práva, ktorý je rovnako identifikovateľný v prípade zaradenia kolektívneho pracovného práva do niektorej z týchto oblastí. Začlenenie kolektívnej zmluvy do oblasti súkromného práva je preferované s ohľadom na charakter zmluvného dojednania, ktorý počíta s autonómiou v oblasti voľby druhej zmluvnej strany a jeho obsahu. Avšak kolektívna zmluva má súčasne aj normatívny charakter, ktorý sa prejavuje v tom, že je záväzná aj pre subjekty, ktoré neboli pri jej uzatváraní zastúpené niektorou zo zmluvných strán. Teoretická

⁵² Rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 9. septembra 2014 sp. zn. 8Co/375/2017.

⁵³ Rozsudok Krajského súdu v Žiline z 30. júna 2014 sp. zn. 11CoPr 7/2013.

⁵⁴ Pozri § 20, z. č. 311/2001 Zb. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

nejednoznačnosť súvisiaca so zmiešanou povahou pracovného práva preto ovplyvňuje aj otázku subsidiárnej pôsobnosti Občianskeho zákonníka vo vzťahu ku právnym vzťahom kolektívneho pracovného práva. Z pohľadu vymedzenia subsidiárnej pôsobnosti je potrebné vychádzať taktiež aj zo skutočnosti, že kolektívne pracovnoprávne vzťahy sú primárne obsahom osobitného predpisu, ktorým je zákon č. 2/1991 Zb. o kolektívnom vyjednávaní. Keďže ide o osobitný predpis, jeho právna úprava bude mať prednosť pred ustanoveniami lexu generalis, ktorým je Občiansky zákonník. Nemožno však s ohľadom na požiadavky aplikačnej praxe hovoriť o úplnom vylúčení subsidiárnej pôsobnosti Občianskeho zákonníka, keďže osobitný právny predpis je naďalej len rámcovým vymedzením, a teda si subsidiárnu pôsobnosť v podmienkach uzatvárania zmlúv kolektívneho práva vyžaduje aplikačná prax (Švec, 2016).

V kontexte podpornej funkcie občianskeho práva vo vzťahu ku kolektívnemu, ako aj individuálnemu pracovnému právu, poukazujeme na rozhodovacu činnosť súdnych autorít u našich českých susedov. Ústavný súd Českej republiky do rozhodovacej činnosti preniesol dlhodobo známe teoretické východisko, že Občiansky zákonník je všeobecným súkromnoprávnym predpisom so subsidiárnou pôsobnosťou voči ostatným súkromnoprávnym predpisom. Z tohto dôvodu je použitie ustanovení Občianskeho zákonníka, iba ak je na ne priamo odkázané prostredníctvom inštitútu delegácie, s ohľadom na existenciu všeobecnej subsidiarity nadbytočné.⁵⁵

2 Vzťah občianskeho a pracovného práva

V kontexte pochopenia rôznosti nahliadania na rozsah subsidiarity v pracovnoprávných vzťahoch je potrebné priblížiť postavenie pracovného práva v slovenskom právnom poriadku. Hoci je pracovné právo tradične prijímané ako samostatné právne odvetvie, ako v prípade každého právneho odvetvia, je potrebné hovoriť o relatívnosti tejto samostatnosti a vnímať jeho vzťah k ostatným právnym odvetviám. Vzťah občianskeho a pracovného práva je chápaný ako vzťah všeobecného k osobitnému, avšak s určitými osobitnými prvkami, ktoré majú zdôvodnenie v osobitnom predmete úpravy a špecifických metódach právnej regulácie oboch týchto právnych odvetví, ktoré predstavujú ich základnú rozlišujúcu špecifikáciu (Olšovská, 2020).

V historických súvislostiach možno vnímať viacero koncepcií, ktoré vzťah občianskeho a pracovného práva približovali a vzdalovali. Prvý kodifikovaný Zákonník práce z roku 1965 v kontexte celospoločenských zmien danej doby hrubou čiarou oddelil občianskoprávnu a pracovnoprávnu úpravu. (Laclavíkova, Olšovská, 2017). Je však potrebné poukázať na skutočnosť, že prvotná kodifikácia bola silno ovplyvnená socialistickou ideológiou a spoločensky presadzovaným vnímaním právnych odvetví, ktoré sa snažilo vylúčiť tradičné rozlišovanie verejného a súkromného práva. V danom období má veľkú prevahu preferencia verejnoprávneho charakteru právnych odvetví, čo sa prejavilo aj tým, že koncepcia vzájomného vzťahu medzi Zákonníkom práce a Občianskym zákonníkom nebola založená na subsidiarite a nepočítala ani s delegáciou, a namiesto toho bola právna úprava založená na duplicitate úpravy právnych inštitútov (Laclavíkova, Olšovská, 2017). V komparácií so Zákonníkom práce z roku 1965, nový Zákonník práce, ktorý bol už prispôbený požiadavkám trhovej ekonomiky, zakotvil subsidiaritu v ponímaní lex specialis derogat legi generali (Novotná, Olšovská, 2017).

---

⁵⁵ Nález Ústavného súdu Českej republiky z 12. marca 2008 č. 82/06.

Osobitosti pracovného práva, ktoré, už na rozdiel od jeho socialistickej koncepcie, nie sú založené na právnom dualizme, síce odôvodňuje nevyhnutnosť subsidiarity civilnoprávnej úpravy, avšak právne vzťahy postavené na ochrane zamestnanca, ako slabšej strany, vyžadujú, aby bola braná do úvahy hranica možnosti aplikácie ustanovení Občianskeho zákonníka v pracovnoprávných vzťahoch. Ochranná zamestnanca je totižto základným kameňom pracovnej legislatívy, ktorá ovplyvňuje aj to, do akej miery je možné aplikovať ustanovenia Občianskeho zákonníka. (Novotná, Olšovská, 2017).

3 Inominátne zmluvy

V súvislosti s otázkou prípustnosti inominátnych zmlúv v pracovnom práve, či už v intenciách *de lege lata* alebo *de lege ferenda*, považujeme za vhodné špecifikovať ich v porovnaní so zmluvami pomenovanými, a tým ich komparatívne vymedziť. V prípade pomenovaných zmlúv zákonodarca už rovno vymedzuje minimálne podstatné náležitosti príslušnej zmluvy, ktoré sú jej fundamentálnym základom, prostredníctvom ktorých je zmluva vymedzená a poznateľná. Tieto podstatné náležitosti sú následne určujúce pre základné určenie práv a povinností zmluvných strán, ktoré do konkrétneho právneho vzťahu vstupujú za špecifickým účelom. Ak chcú účastníci právnych vzťahov uzavrieť pomenovanú zmluvu, musia tieto podstatné náležitosti, ktoré predstavujú ich hmotnoprávnu podstatu, dodržať, a to spravidla, avšak nie absolutisticky, pod sankciou neplatnosti. Ide teda z hľadiska právnej istoty o výhodu nepomenovaných zmlúv, ktoré vytvára základný rámec práv a povinností účastníkov právneho vzťahu.

Na druhej strane, v prípade nepomenovaných zmlúv, právne predpisy ich podstatné náležitosti nevymedzujú a ponechávajú na subjektoch práva, aby si ich dostatočne podrobne dojednali. Občiansky zákonník ustanovuje len požiadavku, že „zmluva v nesmie odporovať obsahu alebo účelu zákona“.⁵⁶ Keďže pri nepomenovaných zmluvách nie je možné určiť, k čomu smerovala vôľa zmluvných strán, musí to byť zjavné z ich obsahu a musí byť rovnako jednoznačné, že už došlo k ukončeniu kontrakčného procesu (Dubajová Javúreková, 2023). Nepomenované zmluvy sú reakciou súkromného práva na nedostatok v podobe absencie výslovnej úpravy určitého zmluvného dojednania. Dispozitívnosť občianskoprávnej úpravy preto umožňuje vytvorenie osobitnej zmluvy, ktorá umožní čo najširšiu realizáciu prejavov vôle účastníkov právneho vzťahu, a to prostredníctvom uzavretia zmluvy nepomenovanej. Napriek účelnosti priradenia zodpovedajúceho názvu konkrétnemu zmluvnému typu je potrebné vnímať skutočnosť, že samotný názov nie je rozhodujúci, ak vôľa konajúci osôb smeruje k odlišnému významu.⁵⁷ Skutočnosť, že sa v právnom predpise vyskytuje označenie zmluvy jej názvom, z nej automaticky nemusí spraviť zmluvu pomenovanú. Je potrebné brať ohľad aj na aspekt, či ide o zmluvu, ktorej existenciu právny predpis predvída (Dubajová Javúreková, 2024), ako je to napríklad v prípade zmluvy o uzavretí budúcej zmluvy.⁵⁸

3.1 Stav *de lege lata*

Podstata pracovného práva spočíva v prelínaní verejnoprávnych a súkromnoprávných prvkov, pričom práve tie verejnoprávne, ktoré sú prejavom zásahov zo strany štátu, ohraničujú

⁵⁶ Pozri § 51, z. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

⁵⁷ Pozri § 41a ods. 2, z. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

⁵⁸ Pozri § 50a, z. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

priestor pre individualizovaný prístup v oblasti úpravy pracovného práva. V pracovných vzťahoch nie je možné z tohto dôvodu ani očakávať zmluvnú voľnosť v takom ponímaní, ako ju má občianske a obchodné právo. Napriek tomu je však zmluvná sloboda naďalej vnímateľná natoľko, aby aj s uvedenou rigidnosťou bolo možné pracovné právo zaradzovať medzi súkromnoprávne odvetvia práva (Semanová, 2020).

Špecifiká pracovnoprávneho zákonodarstva v podobe udržiavania ochrany nad zamestnancom sa pretavuje do legislatívneho obmedzenia zmluvnej slobody tak, že zamestnanec a zamestnávateľ môžu uzatvoriť len zmluvu, ktorá je typovo upravená alebo jej existencia je predvídaná pracovnoprávnymi predpismi. Zmluvná voľnosť v podobe voľby zmluvného typu sa realizuje iba v rozsahu, v ktorom to pracovnoprávne zákonodarstvo umožňuje. Zamestnanec a zamestnávateľ nedisponujú úplnou slobodou v tom, aký typ zmluvy môžu uzatvoriť, pretože ich na prvý pohľad slobodná voľba, je obmedzená legislatívou taxatívne vymedzenými a kogentne povolenými zmluvnými typmi, ktoré sú zhmotnením princípu numerus clausus.

Numerus clausus pracovného práva vychádza z platného a účinného znenia ustanovenia § 18 Zákonníka práce, ktoré výslovne uvádza, že „*zmluva podľa tohto zákona (Zákonník práce) alebo iných pracovnoprávných predpisov je uzatvorená, len čo sa účastníci dohodli na jej obsahu.*“ Práve špecifikácia v podobe výslovného odkazu na príslušné ustanovenia pracovnoprávných predpisov, konkrétne uvedením „*zmluva podľa tohto zákona alebo iných pracovnoprávných predpisov*“ odvodzuje prísnu uzavretosť zmluvných typov pracovného práva. Takéto vymedzenie má za následok nie len nemožnosť použitia osobitných zmluvných typov občianskoprávneho kódexu, ktoré sa v pracovnoprávných predpisoch nevyskytujú, ale aj neprípustnosť uzavretia inominátnych zmlúv medzi zamestnancom a zamestnávateľom (Dolobáč, 2018). Význam ustanovenia § 18 Zákonníka práce je zároveň podtrhnutý jeho kogentnou povahou, ktorá neumožňuje, aby účastníci pracovnoprávných vzťahov prejavili svoju vôľu tým, že sa od neho odchyliť. Aj keď je toto pomerne zásadné pravidlo „ukryté“ a nie je jednoznačne vyjadrené, napríklad tým, že by bolo výslovne uvedená špecifikácia podstaty princípu numerus clausus v niektorom z ustanovení Zákonníka práce, je vo všeobecnosti uznávané. Zhoda vo výklade ustanovenia § 18 zákonníka práce, ktorá dospieva k uzavretosti zmluvných typov pracovného práva, je podtrhnutá aj skutočnosťou, že Zákonník práce alebo iný právny predpis pracovného práva neobsahuje ustanovenie, ktoré by toto pravidlo prelomilo alebo umožnilo jeho obchádzanie.

V komparácií so zmluvným systémom iných právnych odvetví súkromného práva, najmä v porovnaní s občianskym a obchodným právom, nemožno považovať zmluvný systém pracovného práva za rozsahovo porovnateľný. Zdôvodnenie spočíva v skutočnosti, že pracovné právo je jedným z pomerne mladších právnych odvetví a v potrebe realizácie ochrannej funkcie pracovného práva vo forme poskytnutia minimálnych štandardov v oblasti pracovných podmienok zamestnancov (Pavol, 2018). Z uvedených teoretických východísk a legislatívneho znenia možno dospieť k záveru, že uzavretosť zmluvného systému pracovného práva síce bráni právnej neistote a umožňujú realizáciu dominantnej ochrannej funkcie pracovného práva, ale zároveň obmedzuje základnú podstatu súkromného práva v podobe voľnosti pri voľbe zmluvného rámca.

3.2 Úvahy de lege ferenda

Odporcovia uplatňovania princípu numerus clausus v pracovnom práve, s ktorým je spojená aj neprípustnosť inominálnych zmlúv v pracovnoprávných vzťahoch, svoje argumenty spravidla opierajú o potrebu uplatňovania zásady zmluvnej slobody v plnom rozsahu. Zmluvná sloboda je nesporne základnou a ustálenou zásadou súkromného zmluvného práva. Práve zmluvná sloboda bola osobnosťami ako je **Jeremy Bentham** a **John Stuar Mill** považovaná za prostriedok oslobodenia od obmedzení v podobe myšlienky utilitarizmu (Lireza, 2021). Slabiny utilitaristického ponímania zmluvnej slobody sa však postupne začali prejavovať v rôznych súvislostiach. Značne je možné negatíva jej presadzovania vnímať práve v oblasti pracovného práva, kedy zhmotnenie tejto myšlienky malo následne v aplikačnej praxi za následok vznik nevhodných až život ohrozujúcich pracovných podmienok zamestnancov v krajinách priemyselne vyspelého západného sveta. Je totižto potrebné vnímať, že pracovná zmluva a iné zmluvne dojednania pracovného práva sú nie len výsledkom vyjednávania medzi zmluvnými stranami, ale aj základom pre určenie pracovných podmienok zamestnancov (Brubaker, 2012).

Predpokladom zmluvnej slobody je skutočnosť, že každá strana má rovnakú možnosť vyjednávania z pozície sily. **Karl Klare** k tomu uvádza, že ak je vyjednanie, teda aj to zmluvné, uskutočnené na pozadí prítomnej nerovnosti, právny režim, ktorý by umožňoval zamestnancom vzdanie sa práv, ktoré pre nich vyplývajú z právnych predpisov, by vlastne v skutočnosti umožňoval zamestnancom využiť svoju ekonomickú nadradenosť, a to nie len v záujme umožnenia uplatnenia zmluvnej autonómie v jej najčistejšej podobe, ale aj za účelom oslabenia práv, ktoré zamestnancom priznáva legislatíva (Klare, 1982). V pracovnom práve teda nemožno operovať s pojmom zmluvná sloboda v jej najprirodzenejšej forme, keďže ju narušá existencia faktickej nerovnosti vyjednávacích síl.

Právna teória svoje názory o nemožnosti operovania s čistou zmluvnou slobodou, zakladá nie len na filozofických úvahách o existencii neexistencií slobody, ale aj na skutočnosti, že spravidla je zamestnancom predložená na podpis štandardná pracovná zmluva, ktorú je možné iba akceptovať alebo odmietnuť, a teda zamestnanec nemôže využiť zmluvnú slobodu v podobe, v akej je s týmto princípom jej uplatnenie očakávané (Lireza, 2021).

Existencia sporu medzi úplnou liberalizáciou pracovného zákonodarstva a ochrannou funkciou pracovného práva je úplne prirodzená a očakávateľná, keďže zamestnanci aj zamestnávateľia v danom spore bránia svoje legitímne a odôvodnené záujmy. Je možné preto považovať za povinnosť zákonodarcu ukrajsť zo zmluvnej slobody s ohľadom na verejný záujem a potrebu ochrany zamestnanca ako staršej strany. Zmluvná sloboda je legitímne obmedzená, ak existuje ústavne aprobovaný verejný záujem, ktorý ma podobu kogentných alebo relatívne kogentných noriem, ktoré musia mať materiálne zdôvodnenie, ktoré je v súlade s dôvodmi obmedzenia zmluvnej slobody (Dolobáč, 2017).

Docent **M. Dolobáč** v tejto súvislosti rozoznáva 3 odlišne pohľady, akými je možné nazerať na princíp numerus clausus v kontexte inominálnych zmlúv. Prvé názorové spektrum je za to, že s potrebou a za účelom prispôsobenia sa požiadavkám trhu práce a s požiadavkou vyššej flexibility v pracovných vzťahoch, je nevyhnutné princíp numerus clausu úplne odstrániť a umožniť uplatnenie subsidiarity v plnej podobe, a to aj prostredníctvom uzatvárania inominálnych zmlúv. Profesorka **H. Barancová** má za to, že z dlhodobejšieho hľadiska by takýto prístup bol prospešný, keďže by umožňoval rozšírenie druhu pracovnoprávných vzťahov

aj v prípade osôb, ktoré sa nachádzajú na hranici medzi zamestnancom a samostatne zárobkovo činnou osobou (Barancová, 2009). Argumentácia v prospech prípustnosti inominátnych zmlúv, by malo podľa niektorých autorov zároveň spočívať v možnosti širšieho priestoru na právnické myslenie (Pavol, 2018).

Ďalší názorový prúd je za liberalizáciu pracovného práva, ale v umiernennej podobe, ktorá by spočívala iba v konkrétnom rozšírení zmluvných typov pracovného práva, napríklad v podobe zakotvenia inštitútu zmluvnej pokuty, o ktorom sa vedú v právnej vede už dlhodobo diskusie. Rozšírenie by malo taktiež odrážať aktuálne potreby aplikačnej praxe, najmä s ohľadom na zamestnancov na vrcholových manažérskych pozíciách. Takéto rozšírenie zmluvných možností by teda mohlo byť odpoveďou na aktuálne potreby aplikačnej praxe a zároveň by ponechávalo dostatočnú mieru ochrany zamestnancov. Síce najmä zamestnávateľia vyžadujú rozšírenie zmluvných typov pracovného práva, stále však neexistuje konsenzus o tom, o ktoré konkrétne inštitúty by malo ísť. Typicky je táto skutočnosť poznateľná v prípade spomínaného inštitútu zmluvnej pokuty, ktorej umožnenie v pracovnoprávných vzťahoch je časťou odbornej verejnosti zastávaná⁵⁹, ale naďalej u väčšiny odmietaná.

Taktiež zostáva zachovaná aj tretia názorová tendencia, ktorá považuje rigidnosť pracovného práva za nevyhnutnú v záujme zachovania ochrany zamestnanca ako slabšej strany, a ktorá svoju argumentáciu zakladá na existencii rizika v podobe rozšírenia zmluvných typov, ako aj v ich kombinovateľnosti a uzavieraní inominátnych zmlúv, ktoré by mohlo negatívne ovplyvniť dominantný ochranný charakter pracovného práva.

Aj keď sa čoraz častejšie objavujú názory, že uzavretý systém zmluvných typov je dlhodobo neudržateľný, sú doplnené aj myšlienkami, že z krátkodobého hľadiska by úplná liberalizácia v podobe odstránenia princípu numerus clausus mohla mať za následok faktické zneužitie ekonomicky nevyrovnaného postavenia oboch strán individuálneho pracovnoprávneho vzťahu. Garanciou, že nedôjde k zneužitiu možnosti uzatvárať inominátne zmluvy v prípade odstránenia princípu numerus clausus by malo byť ustanovenie, ktoré je obdobou ustanovenia § 51 Občianskeho zákonníka, ktoré zakazuje, aby nepomenovaná zmluva odporovala obsahu a účelu znenia zákonných ustanovení. V danom kontexte, ak by inominátna zmluva odporovala obsahu a účelu pracovnoprávneho kódexu, teda Zákonníku práce, spôsobovalo by to jej absolútnu neplatnosť (Dolobáč, 2017).

Pri argumentácií v prospech alebo v neprospech prípustnosti inominátnych zmlúv je vhodné nazrieť aj do českej právnej úpravy, ktorá sa prichýlila k odstráneniu uplatňovania princípu numerus clausus. Je však potrebné uviesť, že český zákonník práce ma svoje osobitosti, napríklad obsahuje ustanovenia, od ktorých je možné sa odchýliť iba v prospech slabšej strany, a teda zamestnanca⁶⁰. Súčasný právny systém Českej republiky je charakteristicky tým, že v ňom dochádza k postupnému ustupovaniu od direktívneho modelu riadenia právnych vzťahov a k zvyšovaniu významu autonómie vôle subjektov, pričom sa to prejavuje viac či menej vo všetkých právnych odvetviach, vrátane pracovného práva (Galvas, 1994).

---

⁵⁹ Pozri k tomu napr. MINČÍK, V.: Zmluvná pokuta v pracovnom práve a niekoľko úvah o potrebe rozšírenia diapazónu zabezpečovacích prostriedkov. In: Zákon č. 311/2011 Z. z. Zákonník práce: desať rokov aplikačnej praxe (2001-2011). Zborník príspevkov. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2012, s. 63-71.

⁶⁰ Pozri § 4a a § 363, z. č. 262/2006 Sb. Zákon zákoník práce v znení neskorších predpisov.

Záver

Súčasnú legislatívnu vymedzenie vzťahu medzi občianskoprávnym a pracovnoprávnym kódexom je napriek novelizačných zmenám, ktoré mali priniesť jasnú špecifikáciu úmyslu zákonodarcu v tejto oblasti, naďalej nejednoznačné. Aj keď je prevládajúcim doktrínovým názorom, že subsidiarita Občianskeho zákonníka je obmedzená výlučne na jeho 1. časť, objavujú sa nie len viaceré teoretické protinázory, ale aj v judikatúre sa prejavujúce tendencie súdnych autorít, že je potrebné ustanovenie § 1 ods. 4 Zákonníka práce vykladať extenzívnejšie. S ohľadom na okolnosti konkrétneho prípadu sa možno preto stretnúť s preferenciou, že za všeobecné ustanovenia, v zmysle dikcie predmetného ustanovenia Zákonníka práce, sa považujú aj ustanovenia záväzkovej časti Občianskeho zákonníka, ktoré predstavujú východiskovú právnu úpravu pre súkromné záväzkové právo. Prísne ohraničenie subsidiarity Občianskeho zákonníka sa dotýka súčasne aj otázky uzavierania nepomenovaných zmlúv v pracovnoprávných vzťahoch, ktoré pri súčasnom normatívnom nastavení pracovného práva neprichádza do úvahy. Objavujú sa však čoraz častejšie názorové prúdy, ktoré obhajujú potrebu upustenia od prísnosti princípu numerus clausus a argumentujú v prospech rozšírenia súčasného diapazónu zmluvných typov pracovného práva. Na druhej strane je však potrebné neopomínať aj pretrvávajúce uprednostňovanie potreby presadzovania ochrannej funkcie pracovného práva, a v tomto zaujme, aj preferencie obmedzenia zmluvnej slobody. Až budúcnosť ukáže, či sa slovenské pracovné právo vydá cestou liberalizácie po vzore českých susedov, alebo si v zaujme udržania ochrannej ruky nad zamestnancom ponechá viaceré, alebo aspoň niektoré, prejavy svojej kogentnosti.

Zoznam bibliografických odkazov

- BARANCOVÁ, H. 2009. Základné európske a medzinárodné výzvy v rozvoji pracovného práva. In *Barancová, H. a kol. (ed.) pracovné právo v európskej perspektíve*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čenek, s. r. o., 2009. 374 s. ISBN 9788073802417.
- BRUBAKER, J. 2012. A Realistic Critique of Freedom of Contract. In *Labor Law Negotiations: Creating More Optimal and Just Outcomes*, 5 WASH. U. JUR. REV. 107 (2012). Dostupné na internete: https://openscholarship.wustl.edu/law_jurisprudence/vol5/iss1/3 [cit. 2024-10-30]
- DOLOBÁČ, M. 2017. Hranice zmluvnej slobody v pracovnom práve. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2017. 210 s. ISBN 978-80-8152-574-2.
- [DOLOBÁČ, M.: Zabezpečenie práv a povinností v slovenskom pracovnom práve. In *Societas et iurisprudentia*, roč. VI., 2018, č. 1, s. 106 -120. ISSN 1339-5467](#)
- DOLOBÁČ, M. 2017. Započítanie vzájomných pohľadávok v pracovnom práve. In *Právne nástroje odmeňovania v 21. storočí*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2017. ISBN 978-80-89149-53-7. s. 36 - 53
- DUBAJOVÁ JAVÚREKOVÁ, E. 2024. Problematika nepomenovaných zmlúv v občianskom práve a ich uzatváranie s pohľadom de lege ferenda In *Acta universitatis carolinae*, vol. 70, 2024, No 3. ISSN 2336-6478 . s. 187 – 200

DUBAJOVÁ JAVÚREKOVÁ, E. 2023. Zákonné požiadavky podmieňujúce platnosť inominátnych zmlúv a výklad ich obsahu. In *Justičná revue*, roč. 75, 2023, č. 11. ISSN 1335-6461. s. 1268-1275

GALVAS, M. 1994. K některým aktuálním otázkám pracovního práva. In *Časopis pro právní vědu a praxi* roč. 2, 1994, č. 1. ISSN 1210-9126. s. 139-149

KLARE, K. 1990. Critical Theory and Labor Relations Law. In *The politics of law: a progressive critique* 61, Klare, supra note 3, at 77 - 73 (David Kairys ed., 1990). ISBN 978-03-94519-81-4.

LACLAVÍKOVÁ, M. – OLŠOVSKÁ, A. 2017. Kodifikácia zákonníka práce a jej vzťah k Občianskemu zákonníku. In *Dny práva 2017, Část II (Re-)kodifikacie úspešné a neúspešné*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. ISBN 978-80-210-8954-9 . s. 168-175

[LIREZA, L.: Freedom of contract in labor relations, In European Journal of Social Law \[online\].](#) Dostupné na internete: www.revueeuropeenne-duedroitsocial.ro/reviste/nr52_files/08-Linert%20Lireza.pdf [cit. 2024-10-30]

MINČÍK, V. 2012. Zmluvná pokuta v pracovnom práve a niekoľko úvah o potrebe rozšírenia diapazónu zabezpečovacích prostriedkov. In *Zákon č. 311/2011 Z. z. Zákonník práce: desať rokov aplikačnej praxe (2001-2011). Zborník príspevkov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2012. 171 s. ISBN 978-80-7160-327-6.

Nález Ústavného súdu Českej republiky z 12. marca 2008 č. 82/06.

OLŠOVSKÁ, A. (ed.) 2020. Zmluvná autonómia v súkromnom/pracovnom práve. In *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Právna politika a legislatíva“, ako súčasť medzinárodného vedeckého online vedeckého kongresu Trnavské právnické dni, 24. - 25. septembra 2020*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2020. 182 s. ISBN 978-80-571-0309-7.

OLŠOVSKÁ, A. – NOVOTNÁ, M. 2017. Odstúpenie a výpoveď vo vzťahu k pracovnoprávnym zmlúvam a dohodám. In *Societas et iurisprudentia*, ročník V., 2017, č. 4, s. 42-59, ISSN 139-5467.

OLŠOVSKÁ, A., ŠVEC, M., HORECKÝ, J. 2019. *Sine amicitia vitam est nullam. Pro memoria prof. Zdeňky Gregorovej*. Praha: Leges, 2019. 289 s. ISBN 978-80-7502-394-0.

PAVOL, J.: Zmluvný systém pracovného práva. In *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2018*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave Právnická fakulta, 2018. ISBN 978-80-7160-477-8. s. 70-75

Rozsudok Krajského súdu v Žiline z 30. júna 2014 sp. zn. 11CoPr 7/2013

Rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 9. septembra 2014 sp. zn. 8Co/375/2017

SEMANOVÁ, I. 2020. Limity zmluvnej voľnosti v súkromnom práve, In *Zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 13. 11. 2020 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*, Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, 2021. 304 s. ISBN 978-80-557-1866-8.

ŠVEC, M. 2016. *Kolektívna zmluva*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2016. 161 s. ISBN 978-80-89149-51-3.

Zákon č. 262/2006 Sb. Zákonník práce v znení neskorších predpisov

Zákon č. 311/2001 Zb. Zákonník práce v znení neskorších predpisov

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

ODHAĽOVANIE A VYŠETROVANIE DAŇOVEJ TRESTNEJ ČINNOSTI – AKTUÁLNE VÝZVY A PERSPEKTÍVY

DETECTION AND INVESTIGATION OF TAX CRIME - CURRENT CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Martina Balážová*

ABSTRACT

Present paper discusses tax crime in Slovakia as a society-wide problem characterised by a high level of latency with a significant negative impact on the country's economy. Currently, law enforcement authorities, in cooperation with the financial administration authorities, in the detection and investigation of tax crimes, are confronted with various, but increasingly sophisticated illegal practices through which individuals and legal entities conceal income, fail to pay declared taxes, or mislead the tax administrator in connection with the performance of the business activities of a business entity. In the paper, the author points out the individual, currently most widespread forms of tax crime, taking into account the manner of their perpetration, as well as the degree of effectiveness of the use of available means for the purpose of its effective detection and proof. The aim of the paper is to analyse the problematic areas in the context of the currently valid and effective legislation and to reflect on individual challenges and perspectives that could contribute to the improvement of the efficiency of detection and investigation of tax crime in Slovakia in the context of de lege ferenda considerations.

Keywords: tax crime, law enforcement agency, financial administration authorities, detection, proving

Úvod

Daňová trestná činnosť predstavuje v súčasnej dobe významný celospoločenský problém, pričom jej narastajúca tendencia výskytu a zvyšujúca sa miera sofistikovanosti v spôsobe jej páchania je vo veľkej miere príznačná aj pre Slovenskú republiku. Aj napriek vysokej úrovni latencie charakteristickej pre predmetnú trestnú činnosť, aktuálna právna úprava⁶¹, ktorej jedným z dôsledkov bolo aj zlepšenie podmienok v oblasti trestania pre páchatel'ov predmetných skutkov, môže v budúcnosti prispieť ku klesajúcemu trendu v potrebe zachovania jej latentnosti zo strany páchatel'ov. Skutočnosť, že novelizácia trestnoprávných predpisov by mala prispieť k efektívnejšiemu odhaľovaniu daňových trestných činov neovplyvní fakt, že vyšetrovanie a potrestanie samotných páchatel'ov predstavuje aj v súčasnej dobe závažný celospoločenský problém.

Požiadavky kladené na zvyšovanie miery odbornosti vecne príslušných orgánov zodpovedných za objasňovanie daňových trestných činov, potreba zlepšovania úrovne materiálno-technického zabezpečenia a zdokonaľovanie vyšetrovacích postupov sú

---

* Mgr. Ing. Martina Balážová pôsobí ako externá doktorandka na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e - mail: martina.balazova@student.umb.sk.

⁶¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 3/2024-761 zo dňa 03.07.2024, ktorým nadobudol účinnosť zákon č. 40/2024 Z. z., a ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon.

nevyhnutnými podmienkami efektívneho boja s daňovou kriminalitou, respektíve snahou o jej následnú elimináciu v čo najväčšej možnej miere. Je ale potrebné položiť si otázku, či Slovenská republika ponúka dostatočne efektívne a účelné nástroje na odhaľovanie a vyšetrovanie daňovej trestnej činnosti vo vzťahu k jej rozsahu a jednotlivým spôsobom páchania.

1 Daň ako povinná platba štátu

Obsahové vymedzenie pojmu daň môže u každého jednotlivca evokovať rôznorodé asociácie, pričom si dovoľíme tvrdiť, že v prevažnej miere negatívneho charakteru⁶². Daň vo svojej podstate predstavuje mocenský nástroj štátu, ktorý nepochybne zasahuje do takzvanej ekonomickej slobody jednotlivcov a tvorí významnú časť príjmovej stránky štátneho rozpočtu. Na pojmové vymedzenie dane je možné nazerat' z dvoch hľadísk. *Právne hľadisko* pojednáva o dani ako o mocenskom nástroji štátu, ktorý je upravený normami vyššej právnej sily. *Z finančno-ekonomického hľadiska* sa na daň nazerá ako na ekonomickú kategóriu, ktorá charakterizuje vzťah medzi štátom (obcou) a subjektom daňovej povinnosti (Babčák, 2019).

Daň predstavuje povinnú, nenávratnú, neekvivalentnú, neúčelnú a pravidelne sa opakujúcu platbu do štátneho rozpočtu, pre ktorú je príznačná nedobrovoľnosť jej platenia zo strany subjektov. Základné charakteristické vymedzenie daní v Slovenskej republike ustanovuje zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky, ktorá v článku 59 rozdeľuje dane na štátne a mieste, ktoré je možné ukladať zákonom alebo na základe zákona. **Babčák** vo svojom diele poukazuje na daň ako na „peňažnú platbu nenávratného charakteru ukladanú zákonom alebo na základe zákona za účelom úhrady štátnych, či iných verejných potrieb spravidla vo vopred ustanovenej výške a lehote splatnosti a k jej jednostrannému ukladaniu dochádza zo strany štátu alebo orgánu územnej samosprávy“ (Babčák, 2019, s. 21). Podľa **Kubátovej** je daň možné vymedziť aj ako „transfer finančných prostriedkov od súkromného k verejnému sektoru“ (Kubátová, 2015, s. 15).

V roku 2023 daňové príjmy predstavovali takmer 74 % celkových príjmov štátneho rozpočtu Slovenskej republiky⁶³, pričom ich ukladanie a výber je zabezpečovaný zo strany štátu ako obligatórna platba, bez potreby súhlasu daňového subjektu a vždy vo vzťahu k efektívne fungujúcemu daňovému systému. Daňový systém predstavuje organizačné a právne usporiadaný systém vnútroštátnych orgánov zabezpečujúci výkon správy daní a s nimi súvisiace činnosti, vrátane systému nástrojov, metód a pracovných postupov, ktoré príslušné orgány uplatňujú vo vzťahu k daňovému subjektom (Babčák, 2019). Efektívnosť daňového systému je zabezpečovaná v kontexte platných a účinných právnych predpisov, ktoré poskytujú legislatívne požiadavky kladené ako na daňový subjekt, tak aj na samotný štát ako samostatný verejnoprávny subjekt zastúpený správcom dane. K naplneniu charakteru daňovo-právneho vzťahu je obligatórnou podmienkou existencia štyroch základných konštrukčných prvkov, a to subjektu, objektu, základu dane a daňovej sadzby (Stieranka, Sabayová, Šimonová, 2016)⁶⁴,

---

⁶² Ako konštatoval Benjamin Franklin v časti príspevku adresovaného Jeanovi – Baptistovi Loyovi v roku 1789 „na tomto svete nič nie je isté, len smrť a platenie daní“.

⁶³ Štatistické údaje publikované Ministerstvom financií Slovenskej republiky k 31.12.2023.

⁶⁴ Subjekt dane tvorí fyzická alebo právnická osoba, ktorá je zo zákona povinná vstúpiť do daňovo-právneho vzťahu a v súvislosti s týmto strpieť určitú majetkovú ujmu, respektíve zaplatiť štátu daň. Subjektom dane je daňovník, platiteľ dane alebo daňový dlžník ako osoba, ktorej vznikla určitá daňová povinnosť. Objektom dane sa

ktoré sú taxatívne vymedzené v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky. V rámci hmotnoprávnej roviny je problematika daní vymedzená v právnych predpisoch príslušných pre vybrané druhy daní⁶⁵. Základný procesnoprávny predpis upravujúci ukládanie a výber predstavuje zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej len „daňový poriadok“).

2 Daň ako nástroj na získanie neoprávneného prospechu

Ako už bolo v predchádzajúcej časti uvedené, daň predstavuje obligatórnu platbu nenávratného charakteru, ktorú sú daňové subjekty povinné odvádzať do štátneho rozpočtu v závislosti od výkonu konkrétnej podnikateľskej alebo pracovnoprávnej činnosti, respektíve od druhu zakúpeného tovaru alebo služieb. Avšak dovolíme si tvrdiť, že ani jeden daňový subjekt neplatí daň dobrovoľne, z vlastnej iniciatívy a mnohých prípadoch u daňového subjektu dochádza k snahe vyhnúť sa alebo minimalizovať daňovú odvodovú povinnosť za účelom zvýšenia svojho zisku (Zubaľová, 2008). Samotnou realizáciou zatajovania príjmov, nezaplatením deklarovanej dane alebo uvádzaním správcu dane do omylu v súvislosti s výkonom obchodnej činnosti podnikateľského subjekt dochádza u daňového subjektu k takzvanému daňovému úniku, pre ktoré sú príznačné prvky daňového, trestného i medzinárodného práva (Šimonová, 2018).

Jeden zo spôsobov, ako je zníženie daňovej odvodovej povinnosti možné dosiahnuť *legálnym spôsobom*, je taký, kedy u daňového subjektu dochádza k daňovej optimalizácii bez porušovania akýchkoľvek právnych noriem. Konanie daňového subjektu je v súlade s platnými právnymi predpismi, pričom dochádza k využívaniu taxatívne ustanovených foriem daňových úspor, minimalizácii daňových povinností aplikovaním daňových medzier v právnych predpisoch, respektíve využitím možností poskytovaných takzvanými daňovými rajmi⁶⁶.

Kontrast k legálnemu spôsobu optimalizácie daňovej povinnosti predstavuje *úmyselné protiprávne konanie*⁶⁷ alebo *nelegálny spôsob* získania neoprávneného prospechu. Uvedený spôsob znižovania daňového zaťaženia predstavuje úmyselné konanie daňového subjektu v rozpore s právnymi predpismi, ktoré svojou podstatou napĺňa všetky obligatórne znaky skutkových podstat trestných činov⁶⁸ súvisiacich s daňovou trestnou činnosťou, a jeho protiprávnosť si vyžaduje objasňovanie a vyšetrovanie v trestnoprávnej rovine⁶⁹. V prípade, ak

---

rozumie hospodárska skutočnosť, prostredníctvom ktorej sa vyrubí konkrétna výška dane zo zákonom stanoveného základu.

⁶⁵ V rámci daňovej sústavy Slovenskej republiky sa dane vo svojej podstate členia na štátne priame dane (daň z príjmu a motorových vozidiel) a štátne nepriame dane (daň z pridanej hodnoty a spotrebné dane). Okrem štátom vybraných daní v daňovom systéme Slovenskej republiky sa uplatňujú aj takzvané mieste dane (vyberané obcami a samosprávami, predovšetkým daň z nehnuteľností).

⁶⁶ Daňové raje predstavujú štáty s nízkou daňovou zaťaženosťou, ktoré umožňujú podnikanie zahraničným subjektom za využitia daňových úľav, pričom väčšina zisku je vytváraná v danom štáte.

⁶⁷ Podľa § 15 Trestného zákona trestný čin je spáchaný úmyselne, ak páchatel' a) chcel spôsobom uvedeným v Trestnom zákone porušiť alebo ohroziť záujem ním chránený alebo b) vedel, že konaním môže porušenie alebo ohrozenia spôsobiť a v prípade, že ho spôsobí, bol s tým uzročený.

⁶⁸ Obligatórne znaky trestného činu, ktorého obsahové vymedzenie je taxatívne ustanovené v osobitnej časti Trestného zákona predstavujú objekt, objektívna stránka, subjekt a subjektívna stránka. Skutok je možné kvalifikovať ako trestný čin len v prípade, ak napĺňa všetky takto uvedené obligatórne znaky.

⁶⁹ Vo veci neoprávneného (protiprávneho) priznania práva na odpočet dane z pridanej hodnoty zaplatenej na vstupe pozri Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 21. februára 2006, vo veci C-255/02 Halifax plc, Leeds Permanent Development Services Ltd, County Wide Property Investments Ltd proti Commissioners of Customs & Excise,

daňový subjekt prekročí hranice ustanovené právnymi predpismi, avšak iba ako následok nedbanlivostného konania vo forme nepozornosti alebo pochybenia pri absencii úmyslu jedného z obligatórnych znakov skutkovej podstaty daňových trestných činov, objektívnej stránky, nie je možné ho potrestať v trestnoprávnej rovine a za jeho prejednanie v rozsahu správneho deliktu bude zodpovedný príslušný správca dane.

V nadväznosti na vyššie uvedené je zjavné, že úmyselné protiprávne konanie je najzávažnejším spôsobom získania neoprávneného prospechu v súvislosti s odvodovou povinnosťou daňových subjektov. Uvedené konanie sa môže vyskytovať v rôznych formách, najčastejšie v podobe daňovej malverizácie⁷⁰, daňovej defraudácie⁷¹ alebo úmyselného neoprávneného nadhodnotenia daňových výdavkov, u ktorých spôsob ich spáchania môže byť zjavný alebo latentný (účelovo predstierajúc dodržiavanie daňových postupov v zmysle právnych predpisov).

3 Daňové trestné činy a spôsoby ich páchania v kontexte de lege lata

Platná a účinná právna úprava daňových trestných činov v Slovenskej republike predstavuje zákonný hmotnoprávny rámec pre postihnutelnosť konaní daňových subjektov v trestnoprávnej rovine. Daňové trestné činy zákonodarca taxatívne vymedzil v treťom diele piatej hlavy druhej (osobitnej) časti zákona č. 300/2055 Z. z. Trestný zákon (ďalej len „Trestný zákon“). Pre uvedené právne ustanovenia je príznačný blanketový charakter⁷², čo vo významnej miere vplyva aj na samotné spôsoby odhaľovania a vyšetrovania skutkov súvisiacich s daňovou trestnou činnosťou (Šamko, 2015).

Medzi najčastejšie páchané trestné činy, ktorých objektom je záujem štátu na správnom vymeraní a vyrubení dane, sa klasifikujú trestné činy skrátenia dane a poistného podľa § 276 Trestného zákona, neodvedenia dane a poistného podľa § 277 Trestného zákona, daňového podvodu podľa § 277a Trestného zákona a nezaplatenia dane a poistného podľa § 278 Trestného zákona. K trestným činom súvisiacim s odvodovou povinnosťou daňových subjektov je možné subsumovať aj trestné činy falšovania a pozmeňovania kontrolných technických opatrení na označenie tovaru podľa § 275 Trestného zákona, marenia výkonu správy daní podľa § 278a Trestného zákona a porušenia predpisov o štátnych technických opatreniach na označenie tovaru podľa § 279 Trestného zákona, avšak k páchaniu predmetných skutkov dochádza na území Slovenskej republiky vo výrazne nižšej miere.

Za účelom riadneho objasnenia daňových trestných činov je nevyhnutné, aby orgán činný v trestnom konaní⁷³, respektíve príslušník Policajného zboru podieľajúci sa na odhaľovaní predmetnej trestnej činnosti mal dostatočné právne vedomie a disponoval znalosťami v oblasti daňovej problematiky, ako aj znalosťami vo vzťahu k najčastejším spôsobom páchania daňových trestných činov za účelom ich včasnej identifikácie a zvolenia vhodných vyšetrovacích postupov.

---

⁷⁰ Malverizácia predstavuje zatajenie zdaniteľných príjmov daňovým subjektom v podobe nezaznamenania príjmov, skresľovania účtovníctva alebo podávania falošných daňových priznaní.

⁷¹ Defraudácia predstavuje zatajenie časti majetku daňovým subjektom.

⁷² Blanketová právna norma odkazuje na inú právnu normu s cieľom zachovania flexibility právneho poriadku.

⁷³ Pod pojmom orgán činný v trestnom konaní sa v zmysle § 10 ods. 1 Trestného poriadku rozumie prokurátor a policajt (vyšetrovateľ Policajného zboru, poverený príslušník Policajného zboru).

Trestný čin skrátenia dane a poistného podľa § 276 Trestného zákona subsumuje objektívnu stránku v podobe následku vo forme skrátenia dane alebo poistného, kedy subjekt trestného činu naplnením subjektívnej stránky úmyselne koná s cieľom dosiahnuť zníženie daňového vymeriavacieho základu, respektíve dosiahnuť, aby nedošlo k výmeru dane. Jedným v praxi najčastejším spôsobom páchania predmetnej trestnej činnosti je nepodanie daňového priznania pri vzniku daňovej povinnosti, ako aj uvádzanie nepravdivých údajov v daňovom priznaní za účelom zníženia vlastnej daňovej povinnosti. Daňovým subjektom sú v uvedenom kontexte deklarované nižšie príjmy, vyššie náklady, prevádzané zisky medzi spriaznenými subjektmi alebo deklarované fiktívne dodávky tovaru a služieb bez reálneho ekonomického zmyslu⁷⁴. Okrem takto uvedeného sa daňový subjekt môže dopustiť spáchania trestného činu aj porušením ustanovení zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predmetov (ďalej len „zákon o DPH“) a to úmyselným nezaregistrovaním sa ako platca dane z pridanej hodnoty (ďalej len „DPH“) ⁷⁵.

Problematiku DPH subsumuje aj *trestný čin daňového podvodu* podľa § 277a Trestného zákona. Naplnenie znakov skutkovej podstaty trestného činu spočíva v úmyselnom uplatnení nároku na neoprávnené vrátenie DPH alebo spotrebnej dane (vratka) vo väčšom rozsahu⁷⁶. Neoprávnený nárok môže byť subjektom uplatnení podaním daňového priznania, v obsahu ktorého sú aj deklarované faktúry za reálne nezrealizované dodávky tovarov a služieb alebo fiktívne vystavené faktúry. Pre daňové úniky v oblasti DPH je príznačná aj existencia karuselových (kolotočových) podvodov⁷⁷. Cieľom subjektu účastnom na karuselovom podvode je neoprávnenne vylákať nadmerný odpočet DPH zo štátneho rozpočtu a zníženie základu dane u ďalších subjektov účastných na obchodnom reťazci⁷⁸. Medzi základné znaky podvodného konania, ktoré evokuje existenciu karuselového reťazca patrí väčšie množstvo opakujúcich sa obchodných transakcií medzi majetkovo a personálne prepojenými spoločnosťami, väčšie množstvo neobvyklých obchodných transakcií, chýbajúce účtovné doklady, finančné transakcie realizované v hotovostnej forme, fiktívna fakturácia, fiktívne dodávky tovarov a služieb, prepis majetku na zahraničné subjektu, vysoké obraty, nespôlupráca so správcom dane, prípadne nízka daňová povinnosť pri vysokom obrate.

Medzi najčastejšie spôsoby páchania *trestného činu neodvedenia dane a poistného* podľa § 277 Trestného zákona dochádza zrazením preddavkov na daň zamestnancov a ich úmyselným neodvedením určenému príjemcovi za účelom vlastného obohatenia.

Nezaplatenie dane podľa § 278 Trestného zákona subsumuje konanie, pri ktorom páchatel' vedome neuhradí splatnú daň v zákonom stanovených lehotách vo väčšom rozsahu za podmienky, že disponuje dostatočným množstvom finančných prostriedkov na jej úhradu. Daňový subjekt sa predmetného skutku dopustí nepodaním daňového priznania riadne a včas (zatajením svojej daňovej povinnosti), nezrealizovaním úhrady z nej vyplývajúcej splatnej

⁷⁴ Deklarované fiktívne dodávky umožňujú odberateľskému daňovému subjektu zvýšenie odpočtu DPH z prijatých zdaniteľných plnení na vstupe.

⁷⁵ Porušenie povinnosti vyplývajúcej z § 4 zákona o DPH.

⁷⁶ V zmysle § 125 Trestného zákona sa škodou malou rozumie výška škody prevyšujúca sumu 700 eur. Škodou väčšou sa rozumie výška škody prevyšujúca sumu 20.000 eur. Škodou značnou sa rozumie výška škody prevyšujúca 250.000 eur. Škodou veľkého rozsahu a rozumie výška škody prevyšujúca 650.000 eur.

⁷⁷ Rozmách kolotočových podvodov bol v prevažnej miere spôsobený zrušením hraničných kontrol a oslobodením od zdaniteľného plnenia medzi členskými štátmi EÚ.

⁷⁸ Za reťazec možno označiť systém, kedy sú do vzájomného obchodovania za účelom vylákania daňových výhod na DPH viac ako dva daňové subjekty v reťazci za sebou.

dane (stanovej na základe oznámenej daňovej povinnosti v daňovom priznaní, respektíve vyrubenej správcom dane v rámci daňovej kontroly).

Objektívna stránka *trestného činu marenia výkonu správy daní* podľa § 278a Trestného zákona poukazuje na uvádzanie nepravdivých alebo hrubo skresľujúcich údajov, ich úmyselným pozmenením alebo nesplnením si zákonnej oznamovacej povinnosti, prípadne povinnosti uloženej pri daňovej kontrole, pričom subjekt bol už za obdobný čin v predchádzajúcich 12 mesiacoch administratívne postihnutý. K naplneniu skutkovej podstaty predmetného trestného činu najčastejšie dochádza nespôlpracou daňového subjektu so správcom dane, nevedením účtovníctva, ničením alebo zatajovaním účtovných dokladov, ako aj úmyselným účtovaním fiktívnych účtovných položiek.

4 Postupy aplikovateľné pri odhaľovaní a vyšetrovaní daňových trestných činov

Ako sme už uviedli, odhaľovanie a objasňovanie daňovej trestnej činnosti si vzhľadom na svoj špecifický charakter vo vzťahu k existencii blanketových právnych noriem vyžadujú konkrétne vyšetrovacie metódy, ktoré sú vo svojej podstate vo veľkej miere odlišné od vyšetrovania trestných činov majetkového alebo násilného charakteru.

Na odhaľovaní daňových trestných činov sa vo výraznej miere podieľajú samotní správcovia dane⁷⁹, ktorí na základe vykonanej daňovej kontroly zasielajú orgánom činným v trestnom konaní oznámenia o podozrení zo spáchania trestného činu v dôsledku zistenia a vyrubenia vyššej daňovej povinnosti, aká bola daňovým subjektom reálne v daňovom priznaní deklarovaná. Okrem správcu dane sú podnety k podozreniu zo spáchania podávané poverenými príslušníkmi Kriminálneho úradu finančnej správy alebo operatívnymi pracovníkmi odboru kriminálnej polície, ktorí k odhaleniu protiprávneho konania dospievajú v rámci vlastnej operatívno-pátracej činnosti a výsledky ktorej predložia orgánu činnému v trestnom konaní v podobe takzvaného realizačného návrhu na začatie trestného stíhania podľa § 199 Trestného poriadku, prípadne vznesenia obvinenia podľa § 206 Trestného poriadku voči konkrétnej osobe.

Po prijatí oznámenia o podozrení zo spáchania protiprávneho daňového skutku orgán činný v trestnom konaní predložený podnet vyhodnotí po kvantitatívnej aj kvalitatívnej stránke a na základe jeho obsahu rozhodne o ďalšom postupe. V prípade, ak je podnet vyhodnotený ako neodôvodnený, bez potreby realizácie akýchkoľvek procesných úkonov, je o predmetnom oznámení rozhodnuté v zmysle § 197 ods. 1 písm. d) Trestného poriadku (odmietnutím)⁸⁰. V prípade, ak si skutočnosti uvádzané v predmetnom podaní za účelom ich objasnenia vyžadujú ďalšie preverovanie, je orgán činný v trestnom konaní oprávnený s cieľom zistenia, či sa skutok reálne stal a či je trestným činom⁸¹ realizovať v zmysle § 196 ods. 2 Trestného poriadku výsluchu osoby voči ktorej trestné oznámenie smeruje (daňového subjektu), dopočúť oznamovateľa skutku, prípadne v zmysle § 3 Trestného poriadku požiadať štátne orgány a vyššie územné celky o poskytnutie informácií k daňovému subjektu z verejných registrov, ako

⁷⁹ Pod pojmom správca dane sa podľa § 4 ods. 1 daňového poriadku rozumie daňový úrad, colný úrad a obec.

⁸⁰ K odmietnutiu trestných oznámení podaných správcom dane dochádza najčastejšie z dôvodu, ak je daň ako výsledok daňovej kontroly vyrubená na základe pomôcok (neakceptovateľné zo strany orgánov činných v trestnom konaní ako dôkaz).

⁸¹ Postup pred začatím trestného stíhania sa nazýva predprípravné konanie, počas ktorého dochádza k takzvanému preverovaniu skutočností uvádzaných v trestnom oznámení.

aj informácií obsahujúcich obchodné, bankové a daňové tajomstvo. Orgán činný v trestnom konaní je oprávnený požadovať od správcu dane v zmysle § 44 ods. 4 písm. d) daňového poriadku vykonanie daňovej kontroly alebo v zmysle § 37 daňového poriadku aj miestne zisťovanie u konkrétneho daňového subjektu.

V prípade, ak orgán činný v trestnom konaní po vyhodnotení jednotlivých dôkazov v predprípravnom konaní považuje prijatý podnet za dôvodný, v zmysle § 199 ods. 1 začne trestné stíhanie vo veci. Po začatí trestného stíhania je orgán činný v trestnom konaní oprávnený zabezpečovať širšie penzum dôkazných prostriedkov s následným výkonom jednotlivých dôkazov. Počas vedenia prípravného konania trestnoprávny predpis umožňuje zaisťovanie vecí dôležitých pre trestné konanie v zmysle § 89 Trestného poriadku, zaisťovanie vecí na účely dokazovania podľa § 89a až § 94 Trestného poriadku, zaisťovanie nástrojov a výnosov z trestnej činnosti v zmysle § 95 až 98 Trestného poriadku. Počas vyšetrovania daňových skutkov dochádza v prevažnej miere k zaisťovaniu účtovníctva podozrivého subjektu, ako aj jeho obchodných partnerov, výsluchu svedkov a podozrivej osoby, zabezpečovania informácií prostredníctvom lustračných systémov, či medzinárodnej policajnej spolupráce. Za účelom zabezpečenia potrebných dôkazov a informácií je orgán činný v trestnom konaní oprávnený aj na výkon jednotlivých prehliadok v zmysle § 99 až § 107 Trestného poriadku, respektíve procesných úkonov v zmysle § 13 až § 118 Trestného poriadku⁸².

Aplikácia vybraných dôkazných prostriedkov je orgánom činným pre trestné konanie vopred deklarovaná v jednotlivých vyšetrovacích verziách, ktoré poskytujú základný prehľad o jednotlivých vyšetrovacích postupoch. Pri vyšetrovaní daňovej trestnej činnosti sa vyšetrovacie verzie aplikujú predovšetkým vo vzťahu k preverovaniu daňových subjektov, ktoré by mohli byť podozrivé z účasti na protiprávnom konaní, k spôsobu spáchania vyšetrovaného skutku, jeho rozsahu, či preverovania majetku podozrivých osôb. Počas vedenia vyšetrovania je nevyhnutné realizovať dokazovanie v súlade s §119 Trestného poriadku čo najdetailnejšie, aby sa konkretizoval druh odvodovej daňovej povinnosti, subjekt a subjektívna stránka trestného činu, spôsobená výška škody, predmet deklarovaného obchodnoprávneho vzťahu, časové obdobie počas ktorého mal byť skutok vykonaný a miesto konania podozrivej osoby. V prípade, že vykonané dôkazy poskytnú dostatočne odôvodnený záver, že skutok sa stal, je trestným činom a že ho spáchala konkrétna osoba, orgán činný v trestnom konaní vznesie obvinenie v zmysle § 206 Trestného poriadku a následne bude pokračovať v realizácii nových, ako aj opakovaných⁸³ procesných úkonov. V opačnom prípade bude prípravné konanie v prevažnej miere⁸⁴ ukončené vydaním rozhodnutia v zmysle § 215 Trestného poriadku alebo 228 Trestného poriadku.

---

⁸² V uvedenom kontexte je potrebné poukázať predovšetkým na trestnoprocesný inštitút sledovania osôb a vecí podľa § 113 Trestného poriadku, vyhotovovania obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov podľa § 114 Trestného poriadku, odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky podľa § 115 Trestného poriadku alebo oznámenia údajov o telekomunikačnej prevádzke podľa § 116 Trestného poriadku.

⁸³ K opakovaniu vybraných procesných úkonov (výsluchov) dochádza za účelom zachovania kontradiktórnosti prípravného konania v zmysle § 2 ods. 7 Trestného poriadku.

⁸⁴ V prípade ak podozrivý daňový subjekt dobrovoľne alebo na výzvu orgánu činného v trestnom konaní doplatí výšku daňovej povinnosti, ktorá je predmetom oznámenia, vo veci sa rozhodne podľa § 197 ods. 1 písm. c) Trestného poriadku (v predprípravnom konaní) alebo § 215 ods. 1 písm. h) Trestného poriadku (po začatí trestného stíhania) s poukazom na uplatnenie inštitútu účinnej ľútosti v zmysle § 86 ods. 1 písm. d) Trestného zákona.

5 Výzvy a perspektívy v kontexte boja s daňovou trestnou činnosťou

Vyšetrovanie daňovej trestnej činnosti si vyžaduje vysokú mieru odborných znalostí v oblasti daňovej problematiky, a to ako u orgánov činných v trestnom konaní, tak aj u príslušníkov Policajného zboru podieľajúcich sa na jej odhaľovaní. Rovnako tak z dôvodu obsahovej náročnosti procesných úkonov za účelom dosiahnutia účelnosti a efektívnosti boja s daňovou kriminalitou je nevyhnutným aspektom aj vzájomná spolupráca a súčinnosť s vnútrorezortnými orgánmi (Interpol, Europol, Finančná spravodajská jednotka) i s mimorezortnými orgánmi vrátane súdov, orgánov Finančnej správy⁸⁵, štátnych orgánov, či fyzických alebo právnických osôb.

V nadväznosti na vyššie uvedené, ako jeden z problémov pri odhaľovaní a objasňovaní daňovej trestnej činnosti pozorujeme v nedostatočnej odbornej znalosti problematiky daňového práva u orgánov činných v trestnom konaní. Predovšetkým na úrovni nižších organizačných zložiek Policajného zboru (obvodné oddelenia⁸⁶, okresné riaditeľstva), v rámci ktorých dochádza k vyšetrovaniu daňových trestných činov v prevažnej miere až do výšky 250.000 eur, chýba špecializácia vybraných príslušníkov Policajného zboru na daňovú trestnú činnosť. Požiadavka vyššej náročnosti a časovej vyťaženia pri jej objasňovaní, spôsobuje, že nie je v možnostiach orgánu činného v trestnom konaní, aby sa popri vyšetrovaní iných, druhovo rozdielnych skutkov, mohol v plnej miere venovať práve predmetnej trestnej činnosti, čo spôsobuje nedostatočné a neodborné vyhodnocovanie dôkazov, ako aj prieťahy v konaní. Z uvedeného dôvodu sú v mnohých prípadoch vydávané rozhodnutia o odmietnutí trestnej veci podľa § 197 ods. 1 písm. d) Trestného poriadku, ktorým chýba odborná a vecná argumentácia, a ktoré sú následne aj v dôsledku nedostatočného zabezpečenia dôkazov a ich predčasného vydania v zmysle § 230 ods. 2 písm. e) Trestného poriadku zrušené dozorovým orgánom. Spôsob riešenia predmetného problému by sme videli v nastavení interných systémoch zmien Policajného zboru Slovenskej republiky, a to konkrétne úprave vecnej príslušnosti útvarov Policajného zboru vo veci vyšetrovania daňovej trestnej činnosti minimálne na úrovni okresných riaditeľstve Policajného zboru, špecializáciu vybraných orgánov činných v trestnom konaní len na daňové trestné činy a zabezpečení možností na získanie odborných vedomostí v daňovej oblasti, prípadne preškolenia na novelizácie v daňovoprávnych predpisoch prostredníctvom účasti na školeniach.

Aj napriek, podľa nášho názoru, vysokej úrovni vnútrorezortnej i medzirezortnej spolupráce a súčinnosti jednotlivých orgánov sa vyšetrovanie daňových skutkov komplikuje z dôvodu dlhých čakacích dôb na odpovede zo strany dožadovaných štátnych orgánov k poskytnutiu bankového tajomstva. Neefektívnosť vo vzťahu k preverovaniu účtov podozrivých subjektov, vrátane inštitútu konfiškácie a zaisťovania majetku vo veľkej miere spôsobujú práve niekedy až viacmesačné čakacie doby na žiadosť o poskytnutie informácie, či daňový subjekt má u konkrétneho poskytovateľa vedený bankový účet. V súčasnej dobe registrujeme postupné zavádzanie opatrení, ktoré by mohli prispieť k urýchleniu preverenia finančnej kredibility

⁸⁵ K orgánov Finančnej správy sa podľa § 2 ods. 2 zákona č. 35/2019 Z. z. o finančnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov zaraďujú Finančné riaditeľstvo SR, colné úrady, daňové úrady a Kriminálny úrad finančnej správy.

⁸⁶ Vyšetrovanie vybraných druhov daňových skutkov prešlo do vecnej príslušnosti poverených príslušníkov Policajného zboru pôsobiacich na obvodných oddeleniach Policajného zboru v dôsledku novely Trestného zákona v kontexte nadobudnutia účinnosti zákona č. 40/2024 Z. z.

vybraných subjektov a dopomôcť tak k zvýšeniu efektivity zaisťovaniu a konfiškácii ich majetku v zmysle platnej a účinne legislatívy. V uvedenom kontexte považujeme za potrebné zmieniť pilotný projekt zameraný na včasné zaistenie príjmov z trestnej činnosti dohodnutý medzi Slovenskou bankovou asociáciou a vybranými orgánmi Policajného zboru Slovenskej republiky, ako aj zriadenie informačného systému centrálného registra účtov⁸⁷. Povinnosť vybudovať centrálny register účtov vyplýva z transponovaných predpisov európskeho parlamentu a Rady (EÚ)⁸⁸, z ktorých vyplynula pre Slovenskú republiku požiadavka na zriadenie centralizovaného automatizovaného mechanizmu, ktorý umožní oprávneným orgánom verejnej moci včasnú identifikáciu majiteľov a disponentov bankových účtov alebo platobných účtov, vrátane bezpečnostných schránok. Ako perspektívne vidíme aj zriadenie Úradu pre správu zaisteného majetku v Bratislave⁸⁹.

Prvok neefektivity pri vedení daňových trestných konaní je zjavný aj pri získavaní informácií obsahujúcich dňové tajomstvo. Za účelom zvýšenia rýchlosti získavania predmetných dôkazných prostriedkov je nevyhnutné, aby správca dane ako oznamovateľ skutku už pri zaslaní prvotného podnetu poskytol orgánu činnému v trestnom konaní všetky dôkazné prostriedky, ktoré boli zabezpečené počas daňového konania, a na základe ktorých dospel k podozreniu zo spáchania skutku. Dodatočná požiadavka o zaslanie listinných podkladov z daňového konania, respektíve žiadosť o poskytnutie informácií z Informačného systému analýzy kontrolných výkazov DPH⁹⁰, spôsobuje neúčelné predlžovanie trestného konania, a to aj z dôvodu, že predmetné informácie sú v mnohých prípadoch nevyhnutné k realizácii ďalších procesných úkonov, ktoré bez oboznámenia sa s ich obsahom nie je možné vykonať.

V neposlednom rade si je potrebné poukázať aj na problematiku uplatňovania inštitútu účinnej ľútosti v zmysle § 86 ods. 1 písm. d) aplikovateľného pri trestnom čine skrátenia dane a poistného, neodvedenia dane a poistného ako aj nezaplatenia dane aj poistného, pri uplatnení ktorého sa daňový subjekt môže zaplatením dodatočne priznanej alebo vyrubenej dane zbaviť trestnosti v dôsledku zániku trestnosti činu⁹¹. Uvedený inštitút nie je uplatniteľný v prípade trestného činu daňového podvodu, avšak trestnosť uvedeného činu pri základnej skutkovej podstate vzniká až pri spáchaní skutku v rozsahu škody prevyšujúcej až sumu 20.000 eur. Ako výzvu pre ďalšie smerovanie daňového trestného práva v Slovenskej republike by sme videli v odstránení inštitútu účinnej ľútosti pri daňových trestných činoch za účelom odstránenia možnosti sa páchatel'a skutku takzvane „vykúpiť“ z trestného konania.

---

⁸⁷ Zriadenie Centrálného registra účtov upravuje zákon č. 123/2022 Z. z. o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov vrátane práv a povinností súvisiacich so zriadením a prevádzkou centrálného registra účtov.

⁸⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii a Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1260 z 20.04.2024 o vymáhaní majetku a konfiškácii.

⁸⁹ Úrad bol zriadený zákonom o zaistení a správe majetku č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení a správe zaisteného majetku.

⁹⁰ Predmetné informácie sú orgánu činnému v trestnom konaní zasielané v utajenom režime a na ich použitie je potrebné spracovanie žiadosti a ich odtajnenie.

⁹¹ V zmysle § 86 ods. 2 Trestného zákona trestnosť činu nezankne, ak bola trestne zodpovedná osoba za obdobný čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch právoplatne odsúdená alebo ak trestné stíhanie bolo v rovnakom časovom období zastavené z dôvodu zániku trestnosti uplatnením inštitútu účinnej ľútosti.

Záver

Dane ako jedna zo základných zložiek príjmovej stránky rozpočtu tvoria obligatórnu, a nenávratnú platbu do štátneho rozpočtu, avšak v mnohých prípadoch tvoria aj objekt legislatívne vymedzených trestných činov. Ich odhaľovanie a objasňovanie si vyžaduje komplikované vyšetrovacie postupy s využitím vysokej miery spolupráce a súčinnosti rezortných aj mimorezortných zložiek, a to za využitia širokého penza procesných úkonov realizovaných v zmysle Trestného poriadku. Vyšetrovanie daňových trestných činov okrem procesnej náročnosti vo vysokej miere komplikuje aj administratívna náročnosť zabezpečovania informácií obsahujúcich daňové a bankové tajomstvo, prebrania dôkazov z daňového do trestného konania, či nedostatočná erudovanosť orgánov činných v trestnom konaní v uvedenej problematike. Je zjavné, že protiprávne konanie v súvislosti s daňami bolo v predchádzajúcom období stále náročnejšie na odhaľovanie, a to v dôsledku zvýšenej miery sofistikovanosti v spôsoboch jeho páchania. Je nespochybniteľné, že Slovenská republika aj v reakcii na zvyšovanie sa úrovne požiadaviek zo strany Európskej únie v oblasti boja proti daňovej trestnej činnosti postupne zavádza opatrenia s cieľom eliminácie predmetného druhu kriminality, či už v podobe zavedenia kontrolného výkazu DPH, Indexu spoľahlivosti daňových subjektov, Úradu pre správu zaisteného majetku alebo zriadenia centrálného registra účtov. Avšak dovoľíme si tvrdiť, že k vzniku inštitútov na zefektívnenie procesu vyšetrovania daňovej trestnej činnosti v prevažnej miere dochádza buď oneskorene alebo len na „tlak“ Európskej únie.

Je zrejmé, že novelizácia Trestného zákona v kontexte nadobudnutia účinnosti zákona č. 40/2024 Z. z. v budúcnosti prinesie zmeny predovšetkým v oblasti odhaľovania trestnej činnosti, a to z dôvodu že páchatelia protiprávných daňových konaní nebudú mať strach sa k spáchania trestného činu priznať, či už v dôsledku zníženia výšky trestných sadzieb za základné aj kvalifikované skutkové podstaty alebo stále pretrvávajúcej možnosti uplatnenia inštitútu účinnej ľútosti a vykúpenia sa z trestného konania. Je potrebné položiť si otázku, či vyšetrovanie daňových trestných činov má aj napriek vyššie uvedeným legislatívnym a aplikačným problémom zmysel. V súčasnej dobe perspektívy objasnenosti predmetných skutkov a odsúdení ich páchatel'ov nie sú priaznivé, ale aj napriek uvedeným skutočnostiam Slovenská republika stojí pred výzvou, kedy postupné a pomalé kroky k zefektívneniu jeho procesu môžu v budúcnosti priniesť pozitívne výsledky v boji s daňovou kriminalitou. Avšak na to, aby mohli byť zmeny efektívne je nevyhnutné zamyslieť sa nad potrebou zmeny trestnoprávnej legislatívy v kontexte zmeny aktuálne prevládajúceho motivačného prvku páchania protiprávnej činnosti späť na jeho represívnu funkciu.

Zoznam bibliografických odkazov

BABČÁK, V. 2019. *Daňové právo na Slovensku a v EÚ*. Bratislava: Epos, 2019. 912 s. ISBN 978-80-562-0247-0.

BURÁK, E – RYBANSKÁ, B. 2018. *Daňové podvody v praxi I. diel*. Varín: Varínska Tlačiareň, 2018. 245 s. ISBN 978-80-9730-009-8.

Bilancia štátneho rozpočtu k 31.12.2023 [online], 2023. [cit. 18.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.mfsr.sk/sk/media/tlacove-spravy/bilancia-statneho-rozpocetu-k-31-12-2023.html>>.

KUBÁTOVÁ, K. 2015. *Daňová teorie a politika*. 6. aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 276 s. ISBN 978-80-7478-841-3.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 3/2024-761 zo dňa 03.07.2024.

Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 21. februára 2006, vo veci C-255/02 Halifax plc,

Leeds Permanent Development Services Ltd, County Wide Property Investments Ltd

proti Commissioners of Customs & Excise. [online]. 2006. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:62002CJ0255&from=EN>>.

SIDAK, M. – DURČINSKÁ, M. et al. 2014. *Finančné právo*. 2 vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2014. 528 s. ISBN 978-80-89603-22-0.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1260 z 24. apríla 2024 o vymáhaní majetku a konfiškácii.

STIERANKA, J – SABAYOVÁ, M. – ŠIMONOVÁ, J. 2016. *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*. Bratislava: EPOS, 2016. 360 s. ISBN 978-80-5620-147-3.

ŠAMKO, P. 2015. *Daňové podvodné konania a ich dokazovanie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 419 s. ISBN 978-80-8268-262-9.

ŠIMONOVÁ, J. 2018. *Daňové úniky – precizácia všeobecnej terminológie (absentujúceho aspektu daňového práva)*. In *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica I*, 2018. roč. 64, č. 1. ISSN 0323-0619 s. 127 -133.

ZUBAĽOVÁ, A. et al. 2008. *Daňové teórie a ich využitie v praxi*. Bratislava: Iura edition, 2008. 198 s. ISBN 978-80-8087-228-3.

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 35/2019 Z. z. o finančnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon o zaistení a správe majetku č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení a správe zaisteného majetku.

Zákon č. 123/2022 Z. z. o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

GARANTOVANIE EURÓPSKÝCH ZÁRUK PROCESNÝCH PRÁV V TRESTNOM KONANÍ

GUARANTEEING EUROPEAN GUARANTEES OF PROCEDURAL RIGHTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS⁹²

Jaroslav Klátik*

ABSTRACT

The paper examines procedural guarantees in criminal proceedings in the European context in more depth, their genesis of development in international documents up to their reflection in Slovak legislation. The authors analyze individual guarantee mechanisms and their use in the procedural procedure itself. Special attention is paid to the relevant jurisprudence of the Court of Justice of the European Union.

Keywords: *Criminal law. European law. Procedural guarantees. The right to information. Criminal proceedings. Presumption of innocence.*

Úvod

Záujem štátu, ktorý reprezentuje záujem celej spoločnosti na dodržiavanie trestnoprávných noriem je enormný, pretože sa nimi chránia individuálne i spoločenské záujmy. Spoločný základ pre ochranu práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní v rámci členských štátov Európskej únie predstavuje predovšetkým Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, prijatý Radou Európy v roku 1950. V roku 1993 bol predstavený III. pilier EÚ, ktorý obsiahol oblasť trestného práva, v rámci ktorého možno hovoriť o medzivládnej spolupráci. Amsterdamská zmluva predstavila nový integračný cieľ EÚ, ktorým je priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, vďaka čomu jej občania užívajú vysoký stupeň bezpečnosti. Tento cieľ bol posilnený zavedením nových politických cieľov a právnych nástrojov. Došlo k ďalšiemu zlepšeniu v tvorbe politík v oblasti III. piliera, spolu s množstvom nových prijatých legislatívnych prameňov a podstatným množstvom legislatívnych podnetov. Koncom roka 1999 sa konalo zasadnutie Európskej rady v Tampere vo Fínsku. Výsledkom čoho bolo predstavenie prvého viacročného politického rámca v III. pilieri, zameraného na päťročné obdobie rokov 1999 až 2004. Európska rada poukázala, že potrebná aproximácia právnych predpisov by uľahčila spoluprácu medzi justičnými orgánmi a justičnú ochranu práv jednotlivcov. Neskôr bol predstavený v roku 2004. Európska rada v ňom načrtla, že ďalšie uskutočňovanie vzájomného uznávania ako základného kameňa justičnej spolupráce v trestných veciach znamená vytváranie rovnocenných noriem procesných práv v trestnom konaní. Potom, po zmenách vykonaných Lisabonskou zmluvou, sa plán priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti objavil ako druhý zámer Zmluvy o EÚ. Odstránením vnútorných hraníc a narastajúcim uplatňovaním práva na voľný pohyb a pobyt viedlo k nárastu počtu osôb

---

⁹² Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0100/24 „Zavedenie európskych trestných činov do právneho poriadku Slovenskej republiky“.

* Prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD. pôsobí ako profesor na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e - mail: jaroslav.klatik@umb.sk.

zúčastňujúcich sa na trestnom konaní v inom členskom štáte ako v materskom štáte. V týchto problémoch je otázka procesných práv podozrivých a obvinených osôb zvlášť významná. Na poslednú chvíľu právnej existencie III. piliera preto Rada EÚ schválila Plán na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní. Štokholmský program, ktorý Európska rada prijala v roku 2009, potvrdil významnosť práv jednotlivca v trestnom konaní ako základnej hodnoty EÚ a zásadného prvku vzájomnej dôvery medzi členskými štátmi EÚ. Odkazuje na plán ako na neoddeliteľnú súčasť viacročného programu.

V oblasti procesných práv v medzinárodnom kontexte dokumentmi zásadného významu sú:

- Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý bol prijatý Radou Európy v roku 1950, a k nemu vypracovaná judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva,
- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, ktorý bol prijatý na pôde OSN v roku 1966. Síce nie je dokumentom tak zásadného významu ako Európsky dohovor, nemôžeme ho opomenúť,
- Charta základných práv Európskej únie. V Charte nachádzame jednotlivé oblasti základných práv, medzi ktoré patria aj práva súvisiace s trestným právom. Aj napriek tomu, že Charta obsahuje širšiu škálu práv a slobôd ako ktorýkoľvek medzinárodný dokument obsahujúci ľudské práva, takmer všetky práva sú prevzaté zo skorších medzinárodných dokumentov. Charta základných práv EÚ neobsahuje len občianske, politické, ekonomické či sociálne práva, ale obsahuje taktiež práva týkajúce sa trestného práva.

1 Garantovanie procesných práv v Slovenskej republike

V slovenskom právnom poriadku sú základné práva pre trestné konanie upevnené v siedmom oddieli Ústavy Slovenskej republiky a v Trestnom poriadku. V článku 47 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky je zaručené právo na tlmočníka. Prezumpciu nevinny máme obsiahnutú v článku 50 ods. 2 „Každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu.“ Zásadu *ne bis in idem* zase nájdeme aj v Ústave SR článku 50 ods. 5 a v Trestnom poriadku § 2 ods. 8 „Nikoho nemožno trestne stíhať za čin, za ktorý bol už právoplatne odsúdený alebo oslobodený spod obžaloby. Táto zásada nevylučuje uplatnenie mimoriadnych opravných prostriedkov v súlade so zákonom.“ Právo na obhajobu nájdeme v článku 50 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky. V Poľskej republike sú základné záruky zakotvené v dokumentoch ako Ústava Poľskej Republiky (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej) a tiež aj v Trestnom poriadku (Kodeks postępowania karnego). V článku 42 ods. 2 Ústavy Poľskej republiky je obsiahnuté právo na obhajobu ako „Každý, proti komu je vedené trestné konanie, má právo na obhajobu vo všetkých štádiách konania. Môže si zvoliť obhajcu, alebo podľa zákona využiť verejného obhajcu.“ V nasledujúcom ods. 3 je vyjadrená zásada prezumpcie nevinny „Každý sa považuje za nevinného, kým jeho vina nie je potvrdená právoplatným rozsudkom súdu“. Podľa článku 72 poľského Trestného poriadku „Obvinený má právo využiť bezplatnú pomoc tlmočníka, ak neovláda poľský jazyk. Tlmočníka je potrebné prizvať, aby mohol konať za obvineného. Obvinenému sa s prekladom doručuje uznesenie o vznesení obvinenia, doplnenie a zmena obžaloby, rozhodnutie, proti ktorému sa možno odvolať alebo rozhodnutie o zastavení konania.“ U nášho južného suseda v Maďarskej republike sú základné práva pre trestné konanie

obsiahnuté v Základnom zákone Maďarska (Magyarország Alaptörvénye) v kapitole Sloboda a zodpovednosť v článku č. 28. V ods. 2 tohto článku nachádzame zásadu prezumpcie nevinny „Nikto nie je považovaný za vinného, kým nebude právoplatným rozhodnutím súdu preukázaná jeho trestná zodpovednosť.“ Ods. 3 nájdeme zmienku o práve na obhajobu „Osoba, ktorá je predmetom trestného konania, má právo na obhajobu vo všetkých štádiách konania. Obhajca nie je zodpovedný, za názor vyjadrený pri výkone obhajoby.“ V ods. 6 sa zaručuje zásada *ne bis in idem* ako „Okrem mimoriadnych prípadov ustanovených zákonom, nikto nemôže byť stíhaný alebo odsúdený za trestný čin, za ktorý bol už v Maďarsku alebo v inom štáte Európskej únie oslobodený spod obžaloby alebo odsúdený.“ V českom Trestnom poriadku (Zákon o trestním řízení soudním) v § 2 ods. 2 sa garantuje prezumpcia nevinny „Pokial' nie je vyslovená vina právoplatným odsudzujúcim rozsudkom súdu, nemožno hľadiť na osobu, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, ako by bola vinná.“ Rakúsky trestný poriadok (Strafprozeßordnung) obdobne ako v prípade iných štátov v § 7 ods. 1 ustanovuje nasledovné: „Obvinený má právo sa obhajovať a prizvať si na pomoc obhajcu v ktoromkoľvek štádiu konania.“ Prezumpcia nevinny je vyjadrená v § 8 a mohli by sme ju voľne preložiť ako „Každý sa považuje za nevinného, kým sa nepreukáže jeho vina.“⁹³ Zásada *ne bis in idem* je vyjadrená v § 17 „Po právoplatnom skončení trestného konania nemožno toho istého podozrivého znova stíhať za ten istý trestný čin.“ Jednotlivé členské štáty EÚ si splnili svoju povinnosť v rámci implementácie právnych predpisov EÚ do vnútroštátnych právnych poriadkov. Porovnávajúc okolité štáty a ich vnútroštátne predpisy môžeme zhodnotiť podobnú až totožnú právnu úpravu európskych procesných záruk v trestnom konaní. Zhodne môžeme zhodnotiť aj to, že garancie sú zakotvené v rámci vnútroštátneho práva v totožných dokumentoch ako v Ústavách a v Trestných poriadkoch. Vo vyššie spomínaných dokumentoch nachádzame široký rozsah základných práv.⁹⁴ V nasledujúcom texte prezentujeme tie, ktoré možno považovať za základné práva v trestnom konaní v EÚ, a to:

- právo na spravodlivý proces,
- prezumpcia nevinny,
- právo nebyť trestne stíhaný dvakrát v tej istej veci,
- právo na informácie,
- právo na tlmočenie a preklad,
- právo na obhajobu.

2 Právo na spravodlivý proces

Právo na spravodlivý proces je formálnej povahy. V práve je spravodlivé to, čo je zákonné. Pod spravodlivosťou rozumieme zákonnosť, právo na spravodlivé konanie sa vzťahuje na zákonný postup trestného konania. Právom na spravodlivý proces sa zameriava na trestné konanie, ktoré by malo prebiehať v zmysle zákona, ktorý ho upravuje.³⁹ Ide o vnútroštátny Trestný poriadok. Základ medzinárodnej právnej úpravy práva na spravodlivý

⁹³ RAFARACI, T. – BELFIORE, R. 2019. EU Criminal Justice. Springer 2019. s. 200.

⁹⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní

proces nájdeme v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd. „Každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený.“ Ústredným aspektom práva na spravodlivý proces je rovnosť zbraní a procesné strany musia mať adekvátnu možnosť na prednesenie svojho prípadu súdu tak, aby nedošlo k znevýhodneniu vo vzťahu k druhej strane. Právo na spravodlivý proces zahŕňa právo na kontradiktórne konanie. Právo na spravodlivé súdne konanie sa neuplatní len v konaní pred súdom, ale už počas predsúdneho štádia trestného konania. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach v prípade práva na spravodlivý zahŕňa v sebe podobné záruky ako Dohovor. Charta základných práv Európskej únie zaručuje, že každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom. Okrem práva na spravodlivý proces je prezumpcia neviny jedným z hlavných kameňov trestného konania. Garancia, že osoby obvinené z trestných činov by mali byť považované za nevinné, kým nie je dokázaná ich vina bez závažných pochybností, je hlavnou zásadou trestného práva. Zásada prezumpcie neviny je vyjadrená aj v článku 50 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky⁴⁶. Rovnako je táto zásada v právnom poriadku Slovenskej republiky vyjadrená aj v článku 40 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd. Zásada prezumpcie neviny patrí k všeobecným zásadám právneho štátu aj z medzinárodného kontextu. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd zaručuje, že „každý, kto je obvinený z trestného činu, sa považuje za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.“ Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach zaručuje, že „každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, pokiaľ nie je zákonným postupom preukázaná jeho vina.“ Charta základných práv Európskej únie zaručuje, že „každý, kto je obvinený, sa považuje za nevinného, kým jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.“ Príslušné orgány by sa mali správať tak, aby zabránili prezentovaniu podozrivých alebo obvinených osôb ako vinných na súde alebo aj na verejnosti pomocou donucovacích prostriedkov a fyzického obmedzovania. Donucovacie prostriedky ako sú putá, sklenené boxy, okovy a reťaze na nohách by nemali byť použité, pokiaľ sa použitie týchto opatrení nevyžaduje zo špecifických dôvodov pre jednotlivé prípady, ako sú zabránenie úteku, kontakt so svedkami a tretími osobami, zabránenia podozrivým alebo obvineným osobám v ublížení na zdraví sebe alebo iným osobám a ochrane majetku. Ak to daná situácia dovolí a je to možné, orgány by sa tiež mali zdržať predvedenia podozrivých alebo obvinených osôb pred súd alebo iný orgán vo väzenskom odeve, aby sa nenavodzoval dojem, že tieto osoby sú vinné. Osobitné záruky prezumpcie neviny v EÚ poskytuje smernica (EÚ) 2016/343 o prezumpcii neviny. Vzťahuje sa na fyzické osoby, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní v EÚ. Uplatňuje sa vo všetkých štádiách trestného konania, a to od momentu, keď je osoba podozrivá alebo obvinená zo spáchania trestného činu alebo údajného trestného činu, až po nadobudnutie právoplatnosti konečného rozhodnutia o tom, či osoba trestný čin spáchala, alebo nespáchala. V praxi môžu nastať viaceré prípady, keď prezumpcia neviny vyvoláva viac otázok, ako dáva odpovedí. V podstate každý, nad kým nie je vynesený právoplatný rozsudok, sa považuje za nevinného, a tak sa musí k nemu aj pristupovať. No existovali prípady, keď to nebolo jednoduché, ako v trestnom konaní pána **Mileva** vo veci C-439/16 PPU, v ktorom musel rozhodnúť až Súdny dvor Európskej únie.

V roku 2013 bol pán **Milev** v rámci trestného konania obvinený z viacerých závažných trestných činov. Spomeňme vedenie organizovanej a ozbrojenej zločineckej skupiny, únos, lúpeže a pokus o vraždu. Sú to všetko veľmi vážne trestné činy, ktoré sa trestajú trestami odňatia slobody s vyššou trestnou sadzbou až po doživotie. Od 24. novembra 2013 sa pán **Milev** nachádzal vo väzbe. Konanie vstúpilo do sporovej časti 8. júna 2015, od tejto doby Špecializovaný trestný súd v Bulharsku pätnásťkrát rozhodoval o návrhoch pána **Mileva** na zrušenie tejto väzby. Špecializovaný trestný súd usúdil, že vnútroštátne právo upravujúce trestné konanie je v rozpore s požiadavkami vyplývajúcimi z ESLP. Vnútroštátne právo totiž zakazuje, aby sa sudca v priebehu prípravného konania vo veci pri súdnom preskúmaní opatrenia väzby vyjadril k otázke, či existuje dôvodné podozrenie, že obvinený spáchal trestné činy, ale ESLP umožňuje ponechanie obvineného vo väzbe len pre dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu, čiže vyjadrenie sudcu je potrebné, hoci dôvodné podozrenie ešte stále zachováva štatút nevinnosti obvineného. Trestný senát tohto súdu vo svojom stanovisku vydanom potvrdil existenciu rozporu medzi vnútroštátnym trestným procesným právom a EDLP, ktorý viedol k mnohým prehrám Bulharskej republiky pred Európskym súdom pre ľudské práva. Najvyšší kasačný súd usúdil, že každé rozhodovacie zloženie by malo zvážiť, či dá prednosť ESLP, alebo vnútroštátnemu zákonu a či bude schopné v tomto kontexte rozhodnúť. Stanovisko zo 7. apríla 2016 má právnu silu obdobnú právnej sile interpretačného rozsudku, a preto sú jeho odôvodnenia záväzné pre všetky vnútroštátne súdy. Existujú však pochybnosti o súlade týchto odôvodnení s článkami 3 a 6 smernice 2016/343. Je potrebné uviesť, že smernica 2016/343 nadobudla účinnosť 31. marca 2016 a že podľa jej článku 14 ods. 1 lehota na jej prebratie uplynie 1. apríla 2018. Účelom tejto lehoty je predovšetkým poskytnúť členským štátom potrebný čas na prijatie opatrení na prebratie. Teda nemôžeme týmto štátom vyčítať, že smernicu neprebrali do svojho vnútroštátneho právneho poriadku pred uplynutím tejto lehoty. Zhodne platí, že členské štáty sú povinné zdržať sa opatrení, ktoré by mohli vážne ohroziť cieľ predpísaný touto smernicou. Vnútroštátny súd sa pýta otázku, či stanovisko, ktoré 7. apríla 2016 vydal Najvyšší kasačný súd, môže predstavovať opatrenie na výklad vnútroštátneho práva, ktoré môže vážne ohroziť dosiahnutie cieľa sledovaného smernicou 2016/343. Ďalšia smernica, smernica č. 2010/64 upravuje okrem iného aj právo na tlmočenie a právo na preklad základných dokumentov. Vďaka tomu právu je možné zabezpečiť spravodlivý proces a to, aby dotknutá osoba bola schopná uplatniť svoje práva na obhajobu a aby sa mohla vyjadriť vo svojom jazyku. V praxi to však nie je tak jednoznačné. Smernica 2010/64 stanovuje spoločné minimálne pravidlá, ktoré sa majú uplatňovať v oblastiach tlmočenia a prekladu v trestnom konaní, s cieľom posilniť vzájomnú dôveru medzi členskými štátmi. Mala by zabezpečiť bezplatnú a primeranú jazykovú pomoc, ktorá umožní podozrivým alebo obvineným osobám, ktoré nehovoria jazykom konania alebo mu nerozumejú, plne uplatniť ich právo na obhajobu a mala by zaručiť spravodlivý proces. Tieto práva sa vzťahujú na osoby od chvíle, keď sa od príslušných orgánov členského štátu úradným oznámením alebo inak dozvedia, že sú podozrivé alebo obvinené zo spáchania trestného činu, až do ukončenia konania. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní č.12, č.17. Každá osoba podozrivá zo spáchania trestného činu musí byť informovaná o svojich právach čo najrýchlejšie a to dokonca aj vtedy, ak jej bolo nariadené psychiatrické liečenie. O tom je aj nasledujúce konanie vo veci C-467/18.

Dňa 26. augusta 2015 sa policajti po nájdení tela bez známkov života na ulici mesta Medkovec v Bulharsku dostavili do bydliska EP, syna poškodenej. Teda syn sa priznal, že zabil svoju matku. Policajti, po informáciách od svedkov, že EP trpel duševnou poruchou, odviekli EP na pohotovosť psychiatrickej liečebne. Okresný súd v Lome v Bulharsku nariadil umiestnenie EP do psychiatrickej liečebne po dobu šiestich mesiacov. Uznesením prokurátor v Montane v Bulharsku zastavil trestné konanie z dôvodu, že syn zavraždenej trpel duševnou chorobou. Prokurátor si myslel, že EP nebol spôsobilý zúčastniť sa konania, z dôsledku tejto skutočnosti mu nebolo doručené uznesenie. Vnútroštátny súd uvádza, že EP nebol počas vyšetrovania nikdy vypočutý a že mu nebolo oznámené, že proti nemu bolo začaté trestné konanie. EP tak ani nemohol podať žiadny ochranný prostriedok proti právnym alebo skutkovým zisteniam prokurátora. Vnútroštátny súd sa okrem iného domnieval, že pokiaľ ide o konania o nariadení ochranného liečenia na základe § 427 a nasl. Trestného poriadku, vnútroštátne právo neumožňuje súdu skúmať, či osoba považovaná za páchatel'a mohla počas prípravného konania disponovať aspoň minimálnymi procesnými zárukami na výkon práva na obhajobu alebo nie. V prejednávanej veci EP namietal porušenie svojho práva na informácie o obvinení vznesenom voči nemu. Spoločným cieľom smerníc 2012/13 a 2013/48 je vymedziť minimálne pravidlá týkajúce sa určitých práv podozrivých a obvinených osôb v rámci trestných konaní. Smernica 2012/13 sa konkrétne týka práva na informácie o právach a smernica 2013/48 sa týka práva na prístup k obhajcovi a práva na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody. Môžeme povedať, že ani smernica 2012/13, ani smernica 2013/48 neobsahujú výslovné ustanovenia, ktoré by uvádzali, že trestné konania, ktoré upravujú, zahŕňajú aj konania, ktoré môžu viesť k opatreniu o uložení psychiatrického ochranného liečenia. Táto neexistencia výslovných ustanovení však neznamená, že takéto konanie o uložení psychiatrického ochranného liečenia je vylúčené z pôsobnosti týchto smerníc. Vo veci C-467/18, ktorej predmetom bol návrh na začatie prejudiciálneho konania podľa článku 267 ZFEÚ, podaný rozhodnutím Obvodného súdu Lukovit v Bulharsku zo 17. júla 2018 a doručený Súdnemu dvoru 17. júla 2018, sa rozhodlo, že smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní sa majú vykladať v tom zmysle, že sa uplatňujú na súdne konanie, akým je konanie stanovené vo vnútroštátnej právnej úprave, ktoré na účely liečby a bezpečnosti umožňuje psychiatrické ochranné liečenie osôb, ktoré v stave nepríčetnosti spáchali činy nebezpečné pre spoločnosť. Smernica 2012/13 sa má vykladať v tom zmysle, že osoby podozrivé zo spáchania trestného činu musia byť informované o svojich právach čo najrýchlejšie a je jedno, či im je nariadené psychiatrické liečenie alebo nie. Právo ostáva zachované v oboch prípadoch. Právo na informácie je nespochybniteľné, no niekedy nastávajú také okolnosti, že je ťažké posúdiť, či bolo narušené alebo nie. V dôsledku prekonávania vzdialeností, cestovania, sťahovania sa obyvateľstva za prácou do iných krajín a migrovaním sa rozšírila požiadavka tlmočenia a prekladu do iného jazyka v rámci trestného konania. Postupom času sa etablovala ako štandardná garancia.⁹⁵ Právo na tlmočenia a preklad v trestnom konaní nájdeme nepriamo v

⁹⁵ KLÁTIK, J. 2008. Integrácia a unifikácia práva Európskej únie v oblasti trestného zákonodarstva : zborník príspevkov z medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie, konanej dňa 30. 12. 2008 na Právnickej fakulte UMB v Banskej Bystrici. Univerzita Mateja Bela, 2008. - 226 s.

Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd ako: „Každý, kto je zatknutý, musí byť oboznámený bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, s dôvodmi svojho zatknutia a s každým obvinením proti nemu.“ Medzinárodný pakt o občianskych a politických zaručuje, že „každému, kto je obvinený z trestného činu, sa má poskytnúť pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku alebo nehovorí jazykom, ktorý sa používa pri súde.“⁸⁰ Jednotlivé záruky práva na tlmočenie a preklad v EÚ poskytuje smernica 2010/64/EÚ o práve na tlmočenie a preklad. Daná smernica nám zaručuje:

- právo na tlmočenie v trestnom konaní,
- právo na tlmočenie v konaní o európskom zatýkacom rozkaze,
- právo na preklad základných dokumentov v trestnom konaní,
- právo na preklad základných dokumentov v konaní o európskom zatýkacom rozkaze.

V tomto prípade by sme sa mohli vrátiť k prípadu pána **Covaciho** vo veci C-216/14. Pripomeňme že, pri policajnej kontrole uskutočnenej 25. januára 2014 sa zistilo, že pán **Covaci** viedol na nemeckom území motorové vozidlo, pre ktoré nebola uzatvorená platná zmluva o povinnom poistení a mal falošnú poistnú kartu. Pán **Covaci**, ktorý sa podrobil policajnému výsluchu, využil pomoc tlmočníka a pre doručovanie dokumentov aj pomoc splnomocnenca. To mu však narobilo viac ťažkosti ako osuhu. Čl. 1 smernice 2012/13 upravuje práva na informácie podozrivých alebo obvinených osôb o ich právach v trestnom konaní a o obvinení vznesenom voči nim. Na jednej strane podozrivé alebo obvinené osoby musia byť v súlade s čl. 3 smernice 2012/13 informované minimálne o určitých procesných právach. Na druhej strane uvedená smernica definuje vo svojom čl. 6 pravidlá týkajúce sa práva na informácie o obvinení. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že podľa samotného článku 2 smernice 2012/13 sa táto smernica vzťahuje na akékoľvek osoby od chvíle, keď sa od príslušných orgánov členského štátu dozvedia, že sú podozrivé alebo obvinené zo spáchania trestného činu, až do ukončenia konania. Trestný rozkaz, o ktorého vydanie proti pánovi **Covacimu** bol požiadaný vnútroštátny súd, nenadobudne právoplatnosť pred uplynutím lehoty stanovenej na podanie odporu voči nemu, spadá situácia osoby, ako je pán **Covaci**⁹⁶, zjavne do pôsobnosti smernice 2012/13, a preto má mať dotknutá osoba právo byť informovaná o obvinení, a to počas celého konania. Hoci je pravda, že z dôvodu skrátenia a zjednodušenia predmetného konania dôjde k doručeniu trestného rozkazu, ako je ten vo veci samej, až po vyjadrení sa súdu k dôvodnosti obvinenia, stále platí, že súd sa v tomto rozkaze vyjadruje len predbežne a že jeho doručenie predstavuje pre obvineného prvú príležitosť byť informovaný o obvinení voči nemu. Z návrhu na začatie prejudiciálneho konania však vyplýva, že vnútroštátna právna úprava vo veci samej stanovuje, že trestný rozkaz sa doručí splnomocnencom obvinenej osoby a že táto disponuje dvojtýždňovou lehotou na podanie odporu voči tomuto rozkazu, pričom lehota plynie od doručenia rozkazu uvedenému splnomocnencovi. Po uplynutí tejto lehoty sa rozkaz stáva právoplatným. V rámci odpovede na otázku položenú vnútroštátnym súdom nie je relevantné sa vyjadrovať k vhodnosti dvojtýždňovej prekluzívnej lehoty, je však potrebné uviesť, že tak cieľ, ktorý pozostáva z umožnenia obvinenej osobe pripraviť svoju obhajobu, ako aj

---

⁹⁶ Návrh na začatie prejudiciálneho konania podaný Amtsgericht Laugen v Nemecku – Trestné konanie proti Gavrilovi Covacimu (vec C-216/14).

nevyhnutnosť zabrániť diskriminácii medzi jednak obvinenými s bydliskom spadajúcim do pôsobnosti dotknutého vnútroštátneho zákona a jednak obvinenými bez takéhoto bydliska, ktorí sú ako jediní povinní určiť splnomocnenca na doručenie súdnych rozhodnutí, vyžadujú, aby obvinený disponoval celou dĺžkou lehoty.⁹⁷ Ďalej by sme mohli spomenúť konanie vo veci C-25/15. Pánovi **Istvánovi Baloghovi**⁹⁸, ktorý je maďarským štátnym príslušníkom, bol 8. októbra 2014 uložený trest odňatia slobody za kvalifikovaný trestný čin krádeže vlámaním. Príslušné rakúske orgány informovali medzinárodný trestný odbor Ministerstva spravodlivosti v Maďarsku o obsahu tohto rozsudku, ktorý mu následne na jeho žiadosť zaslali. Keďže dotknutý rozsudok je vyhotovený v nemeckom jazyku, vnútroštátny súd musí zabezpečiť jeho preklad do jazyka konania, ktorým je v tomto prípade maďarský jazyk. Je však osoba, ktorej bola uložená povinnosť znášať trovy súvisiace s hlavným konaním, povinná znášať aj trovy týkajúce sa osobitných konaní? „Má sa znenie článku 1 ods. 1 smernice 2010/64, podľa ktorého sa stanovujú pravidlá týkajúce sa práva na tlmočenie a preklad v trestnom konaní a konaní týkajúcom sa výkonu európskeho zatýkacieho rozkazu vykladať v tom zmysle, že maďarské súdy musia uplatňovať túto smernicu tiež v osobitnom konaní? Odbor teda požiadal o zaslanie rozsudku, ktorý vydal tento súd, uvedeným orgánom, a po tom, čo mu ho tieto orgány poskytli, ho predložil Obvodnému súdu v Budapešti v súlade s osobitným konaním, o ktoré ide vo veci samej, pretože platného vnútroštátneho práva je toto konanie nevyhnutné na tieto účely. Podľa ustálenej judikatúry Súdneho dvora môže Súdny dvor s cieľom poskytnúť užitočnú odpoveď súdu, ktorý mu položil prejudiciálnu otázku, zohľadniť normy práva Únie, na ktoré vnútroštátny súd vo svojej prejudiciálnej otázke neodkázal. Napríklad, cieľom rámcového rozhodnutia 2009/315 v súlade s jeho čl. 1 je vymedziť spôsoby, akými odsudzujúci členský štát poskytuje členskému štátu, ktorého je osoba štátnym príslušníkom, na účely uchovania týmto členským štátom informácie týkajúce sa odsúdení štátneho príslušníka na jeho území, ako boli zaznamenané do registra trestov odsudzujúceho členského štátu. Za týchto podmienok na to, aby bola vnútroštátnemu súdu poskytnutá užitočná odpoveď, je potrebné zohľadniť nielen smernicu 2010/64, ale aj rámcové rozhodnutie 2009/315, ako aj rozhodnutie 2009/316, a v súlade s tým, čo bolo uvedené, preformulovať položenú otázku. V dôsledku toho treba túto otázku chápať tak, že sa v podstate týka toho, či sa smernica 2010/64, ako aj rámcové rozhodnutie 2009/315 a rozhodnutie 2009/316 majú vykladať v tom zmysle, že bránia uplatneniu vnútroštátnej právnej úpravy, ktorá zavádza také osobitné konanie, akým je konanie, o ktoré ide vo veci samej, prostredníctvom ktorého súd jedného členského štátu uzná právoplatné rozhodnutie vydané súdom iného členského štátu, ktorým sa odsudzuje osoba za spáchanie trestného činu, a ktorá najmä stanovuje, že náklady na preklad tohto rozhodnutia znáša v rámci tohto osobitného konania táto osoba.⁹⁹ Vzhľadom na uvedené úvahy treba na položenú otázku odpovedať tak, že smernica 2010/64 sa má vykladať v tom zmysle, že sa neuplatní na osobitné vnútroštátne konanie, prostredníctvom ktorého súd jedného členského štátu uzná právoplatné súdne rozhodnutie vydané súdom iného členského štátu, ktorým sa

⁹⁷ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinoty a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní.

⁹⁸ Návrh na začatie prejudiciálneho konania podaný Budapest Környéki Törvényszék v Maďarsku – Trestné konanie proti Istvánovi Baloghovi (vec C-25/15).

⁹⁹ Návrh na začatie prejudiciálneho konania podaný Budapest Környéki Törvényszék v Maďarsku – Trestné konanie proti Istvánovi Baloghovi (vec C-25/15).

odsudzuje osoba za spáchanie trestného činu a zároveň, že rámcové rozhodnutie 2009/315 a rozhodnutie 2009/316 sa majú vykladať v tom zmysle, že bránia uplatneniu vnútroštátnej právnej úpravy, ktorou sa zavádza takéto osobitné konanie. V dôsledku toho, že konanie má vo vzťahu k účastníkom konania vo veci samej incidenčný charakter a bolo začaté v súvislosti s prekážkou postupu v konaní pred vnútroštátnym súdom, Súdny dvor rozhodoval priamo aj o trovách konania.¹⁰⁰

3 Právo na obhajobu

Právo na obhajobu predstavuje základný prvok demokratického a právneho štátu. Pre skutočný demokratický charakter štátu, musí byť toto právo aj naplno zaistené a realizovateľné v podmienkach, kedy sa má právo na obhajobu aplikovať. Človek nikdy nevie, kedy sa stane terčom krivého obvinenia.¹⁰¹ Osobou, proti ktorej je vedené trestné konanie môže byť ktokoľvek. Sú situácie keď je obvinený aj vtedy, keď nespáchal žiadny trestný čin. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd však zaručuje, že „každý, kto je obvinený z trestného činu, má právo mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby, ako aj právo obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu podľa vlastného výberu, alebo pokiaľ nemá dostatok prostriedkov na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú.“ Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (OSN) obsahuje podobné záruky ako Dohovor: „Každý, kto je obvinený z trestného činu, má právo obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu, ktorého si sám zvolí.“ Charta základných práv Európskej únie výslovne garantuje právo na obhajobu. Avšak jej litera je veľmi skromná – konštatuje len, že „každý, kto je obvinený, má zaručené právo na obhajobu.“¹⁰²

Osobitné záruky práva na obhajobu v EÚ poskytuje smernica 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi. Zaručuje:

- právo na prístup k obhajcovi v trestnom konaní,
- právo informovať tretiu osobu o pozbavení osobnej slobody,
- právo komunikovať s treťou osobou počas pozbavenia osobnej slobody,
- právo komunikovať s konzulárnymi úradmi,
- právo na prístup k obhajcovi v konaní o európskom zatýkacom rozkaze.

Tejto smernice sa týka aj rozsudok Súdneho dvora vo veci C-612/15 proti **Nikolajovi Kolevovi, Milkovi Christovovi a Stefanovi Kostadinovovi**. A osem úradníkov mesta Svilengrad, páni **Dimitar Dimitrov, Plamen Drenski, Kolev, Christov, Kostadinov, Nasko Kurdov, Nikola Trifonov a Georgi Zlatanov**, bolo obžalovaných pre účasť v zločineckej skupine v období od 1. apríla 2011 do 2. mája 2012 z dôvodu, že od vodičov úžitkových

---

¹⁰⁰ KLÁTIK, J. 2008. Význam medzinárodnej justičnej spolupráce v trestných veciach pre bezpečnosť v EÚ In: Bezpečnostné fórum '08 : zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, Banská Bystrica, 13. februára 2008 / ed. Jana Lasicová ... [et al.] ; rec. Oskar Krejčí, Stanislav Matejkin. - Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2008, S. 43-48. ISBN 978-80-8083-575-0.

¹⁰¹ LACIAK, O. 2019. Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní : Wolters Kluwer, 2019. s. 7.

¹⁰² Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody.

vozidiel, ako aj osobných vozidiel prechádzajúcich cez hranicu medzi Bulharskom a Tureckom požadovali úplatky za nevykonanie riadnych colných kontrol a nezapísanie prípadných nedostatkov do dokumentov. Pokiaľ ide o právo na prístup k obhajcovi stanovené smernicou 2013/48 v spojení s článkom 47 Charty, treba najskôr spresniť, že podľa údajov uvedených v návrhu na začatie prejudiciálneho konania sa vnútroštátny súd pýta, či priznanie tohto práva môže byť odložené z dôvodu, že sa podozrivá alebo obvinená osoba nedostavila na súd a obvinené osoby mali právo na prístup k obhajcovi v takom čase a takým spôsobom, ktorý im umožní reálne a účinne vykonávať ich právo na obhajobu. Podľa čl. 3 ods. 2 tejto smernice podozrivé a obvinené osoby musia mať prístup k obhajcovi bez zbytočného odkladu a v každom prípade od momentu, kedy nastala prvá zo štyroch osobitných udalostí uvedených v písmenách a) až d) tohto ustanovenia. Smernica 2013/48, a najmä jej čl. 3 ods. 2 v spojení s čl. 47 Charty sa má vykladať v tom zmysle, že bráni vnútroštátnej právnej úprave, ako ju vykladá vnútroštátna judikatúra, podľa ktorej právo na prístup k obhajcovi možno v štádiu pred trestným konaním odložiť z dôvodu, že podozrivá alebo obvinená osoba sa nedostavila na súd, a to po predvolaní vydanom vyšetrovacím súdom až do vykonania vnútroštátneho zatykača vydaného proti dotknutej osobe. Z týchto dôvodov Súdny dvor rozhodol, že Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody, a najmä jej čl. 3 ods. 2 v spojení s článkom 47 Charty základných práv Európskej únie sa má vykladať v tom zmysle, že bráni vnútroštátnej právnej úprave, ako ju vykladá vnútroštátna judikatúra, podľa ktorej právo na prístup k obhajcovi možno v štádiu pred trestným konaním odložiť z dôvodu, že podozrivá alebo obvinená osoba sa nedostavila na súd, a to po predvolaní vydanom vyšetrovacím súdom až do vykonania vnútroštátneho zatykača vydaného proti dotknutej osobe.¹⁰³

Záver

Prešla dlhšia doba, kým sa jednotlivé procesné záruky dostali do podoby v akej ich poznáme teraz. Pôvodný základ predstavoval najmä Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý bol prijatý Radou Európy v roku 1950. V Charte základných práv EÚ nachádzame väčšinu práv prevzatých zo skorších medzinárodných dokumentov, ale taktiež aj práva súvisiace s trestným konaním. Normotvornou činnosťou EÚ sa časom postupne objavovali smernice s návrhmi, ktorým výsledkom bolo posilnenie procesných práv v trestnom konaní podozrivých alebo obvinených osôb. Smernice o práve na tlmočenie a preklad, o práva na informácie, o práve na prístup k obhajcovi a o prezumpcii neviny sú síce právne záväzné pre členské štáty EÚ, ale bez priameho účinku vo vnútroštátnom právnom poriadku. Právo EÚ ponecháva formu a možnosť zavedenia do právnych poriadkov na vnútroštátne orgány. Implementácia procesných práv do jednotlivých právnych poriadkov členských štátov mohla prebiehať rôznymi spôsobmi. Výsledok bol v rámci porovnávania jednotlivých členských štátov EÚ totožný. Medzi základné európske procesné záruky môžeme spomenúť právo na

---

¹⁰³ KLÁTIK, J. 2008. Trestno-procesné aspekty spolupráce s členskými štátmi EÚ In: Garancie procesných práv v trestnom konaní v právnom styku subjektov Európskej únie : zborník materiálov z medzinárodného vedeckého seminára konaného v rámci projektu VEGA č. 1/0011/08 v Trnave dňa 20. 11. 2008. Trnava : Trnavská univerzita, 2008. s. 119-129.

spravodlivý proces, prezumpcia nevinny, zásadu *ne bis in idem*, právo na informácie, právo na tlmočenie a preklad a v neposlednom rade aj právo na obhajobu. Charta základných práv EÚ každému garantuje právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej časovej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom. Dohovor o ochrane ľudských práv nám zaručuje právo na spravodlivý proces, táto záruka má byť uplatňovaná nie len v konaní pred súdom, ale aj v celom predsúdnom štádiu trestného konania. Prezumpcia nevinny ako jedna z hlavných zásad má garantovať osobám obvineným z trestných činov, že sa majú považovať za nevinných, dokým sa o ich vine nerozhodne zákonným spôsobom. Pri predvádzaní obvinených osôb a prezentovaní na verejnosti, by sa mali príslušné orgány zdržať správania, ktoré by mohlo navodiť dojem, že tieto osoby sú vinné. Prvé poznatky o zásade *ne bis in idem* nachádzame už v rímskom práve. Z hľadiska európskeho kontextu veľkú úlohu zohráva Dohovor, ktorým sa vykonáva Schengenská dohoda z roku 1990, kde sa táto garancia preniesla aj na zmluvné štáty EÚ. Výklad právnych predpisov nebol vždy jednoznačný, preto sa v minulosti mnoho členských štátov prejudiciálnymi konaniami obrátilo na Súdny dvor EÚ. Rôznymi otázkami trestného stíhania pre ten istý čin na území viacerých zmluvných štátov sa zaoberal aj Súdny dvor Európskej únie. Slobadou pohybu a pobytu osôb v EÚ sa otvorilo mnoho sporných otázok v oblasti práva na tlmočenie a prekladu v trestnom konaní. Procesné záruky s právom na tlmočenie a preklad garantuje Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a v neposlednom rade osobitné záruky nám poskytuje aj smernica EÚ o práve na tlmočenie a preklad.

Zoznam bibliografických odkazov

KLÁTIK, J. 2008. Trestno-procesné aspekty spolupráce s členskými štátmi EÚ/Jaroslav Klátik. In: Garancie procesných práv v trestnom konaní v právnom styku subjektov Európskej únie: zborník materiálov z medzinárodného vedeckého seminára konaného v rámci projektu VEGA č. 1/0011/08 v Trnave dňa 20. 11. 2008 / ed. Ivan Šimovček; rec. Pavel Baláž, Gustáv Dianiška. Trnava : Trnavská univerzita, 2008. s. 119-129. ISBN 978-80-8082-251-4.

KLÁTIK, J. 2008. Význam medzinárodnej justičnej spolupráce v trestných veciach pre bezpečnosť v EÚ In: Bezpečnostné fórum '08: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, Banská Bystrica, 13. februára 2008 / ed. Jana Lasicová ... [et al.] ; rec. Oskar Krejčí, Stanislav Matejkin. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2008. s. 43-48. ISBN 978-80-8083-575-0.

KLÁTIK, J. 2008. Integrácia a unifikácia práva Európskej únie v oblasti trestného zákonodarstva: zborník príspevkov z medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie, konanej dňa 30. 12. 2008 na Právnickej fakulte UMB v Banskej Bystrici/zost. Jaroslav Klátik; rec. Dezider Bango, Miroslav Lisoň. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2008. 226 s. ISBN 978-80-8083-681-8.

LACIAK, O. 2019. Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. 119 s. ISBN 978-80-571-0018-8.

RAFARACI, T. – BELFIORE, R. 2019. EU Criminal Justice. Springer, 2019. 214 s. ISBN 978-3-319-97318-0.

Amsterdamská zmluva, ktorá mení zmluvu o Európskej únii, zmluvy o založení Európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty z Amsterdamu 2. októbra 1997.

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z Ríma 4. novembra 1950 v znení dodatkov.

Dohovor, ktorým sa vykonáva Schengenská dohoda zo 14. júna 1985.

Charta základných práv Európskej únie.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach z 10. mája 1976.

Protokol č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Rím, 4. 11. 1950).

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinoty a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody.

Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 11. februára 2003 vo veci C-385/01 Klaus Brügge

Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 15. októbra 2015 vo veci C-216/14 Gavriilo Covaci.

Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 27. októbra 2016 vo veci C-439/16 PPU Emilo Milev.

Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 28. januára 2021 vo veci C-649/19 IR, Specializirana prokuraturai.

Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 5. júna 2018 vo veci C-612/15 Nikolaj Kolev, Milk Christov, Stefan Kostadinov.

Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 9. júna 2016 vo veci C-25/15 István Balogh.

Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie zo 14. mája 2020 vo veci C-615/18 UY, Staatsanwaltschaft Offenburg.

ZÍSKANIE STATUSU MIESTNOSTÍ MISIE PODĽA MEDZINÁRODNÉHO SÚDNEHO DVORA OSN

ACQUIRING THE STATUS OF PREMISES OF THE MISSION IN THE OPINION OF THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE

Peter Rosputinský*

ABSTRACT

Although the Vienna Convention on Diplomatic Relations contains the definition of 'premises of the mission', it only indirectly determines the framework for circumstances in which a property acquires the diplomatic status of 'premises of the mission' including their inviolability. This issue was addressed by the International Court of Justice in the case Immunities and Criminal Proceedings (Equatorial Guinea v. France). The judgment solved the dispute regarding the status of the property in question but in a rather surprising way. The reason is that it is not based on the 'use' criterion of a property for the purposes of the mission but it introduces the requirement of either prior approval or absence of objection by the receiving State for a property to become mission premises. This article focuses on explaining the essence of the court's opinion that a receiving State may object to the sending State's choice of diplomatic premises under three conditions - objection must be timely and not arbitrary or discriminatory. The article then points out the polemical parts of the judgment's reasoning. The ICJ's approach, emphasizing the need for consent, reflects the balance between the interests of receiving States and sending States but raises critical questions regarding situations where properties are used by the sending States without the receiving State's approval. The judgment's reliance on consent challenges the textual interpretation and complicates scenarios where properties are used as mission premises without agreement. These issues highlight the tension between legal interpretation and practical State relations in diplomatic law.

Keywords: *premises of the mission, commencement of inviolability of mission's premises, use of mission's premises for the purposes of the mission, prior approval, objection*

Úvod

Pojem miestnosti misie patrí k základným pojmom vzťahujúcim sa na výkon diplomacie v praxi, keďže ide o fyzické priestory, v ktorých sú diplomatické misie lokalizované a v ktorých sa vykonáva podstatný rozsah mnohých ich činností. Viedenský dohovor o diplomatických stykoch (ďalej len „VDDS“) ako základný prameň diplomatického práva definuje miestnosti misie ako „budovy alebo časti budov a k nim príslušné pozemky bez ohľadu na vlastníctvo, ak sa používajú pre účely misie, vrátane rezidencie šéfa misie“ (článok 1 písm. i) VDDS). Z tohto vymedzenia vyplývajú všetky pojmové znaky miestností misie, avšak nie sú z neho zrejme žiadne podmienky, za splnenia ktorých sa konkrétne nehnuteľnosti (spravidla stavby) majú alebo môžu stať miestnosťami misie, inými slovami: kedy a ako získajú diplomatický status. V tomto smere nejde len o teoretickú otázku, ale aj o dôležitý právno-

---

* Doc. PhDr. Mgr. Peter Rosputinský, PhD. pôsobí ako docent na Katedre medzinárodných vzťahov a diplomacie na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: peter.rosputinsky2@umb.sk.

aplikačný problém, a to z dôvodu, že nadobudnutie statusu miestností misie pre nejakú nehnuteľnosť má za následok vznik jej nedotknuteľnosti podľa článku 22 VDDS.

Vo vzťahu k zodpovedaniu tejto otázky neposkytuje odpoveď nielen VDDS, ale ani mnohé knižné diela zaoberajúce sa diplomatickým právom alebo nedotknuteľnosťou miestností misie. Z tých slovenských možno spomenúť napríklad komentár k VDDS od významného internacionalistu - profesora **S. Mráza** (Mráz, 2009) či vysokoškolskú učebnicu Stredoeurópskej vysokej školy v Skalici o diplomatickom a konzulárnom práve (Šmihula, Lippay, Gondeková, 2015). Prirodzene, vo vedeckej spisbe možno identifikovať práce, ktoré predkladajú priame alebo nepriame, resp. stručné alebo obsiahle odpovede na otázku, od kedy je možné alebo potrebné určitú nehnuteľnosť považovať za miestnosti misie. Tento článok sa nimi primárne zaoberať nebude, pretože jeho cieľom je predstaviť pohľad Medzinárodného súdneho dvora Organizácie Spojených národov (ďalej len „MSD“) vyslovený v rozsudku *Imunity a trestné konanie* (Rovníková Guinea v. Francúzsko), ICJ Reports 2020 (ďalej len „Rozsudok“). Na základe analýzy najdôležitejších častí uvedeného rozsudku následne článok identifikuje jednak polemické časti právneho názoru MSD v skúmanej otázke, a to aj s použitím názorov vyjadrených v erudovaných dielach o diplomatickom práve, a jednak problémy vyplývajúce pri jeho prípadnej aplikácii v určitých situáciách.

1 Rozsudok *Imunity a trestné konanie* (Rovníková Guinea v. Francúzsko)

Tento rozsudok bol vydaný v kontexte širšieho sporu medzi Rovníkovou Guineou a Francúzskom ohľadne vyňatia druhého viceprezidenta Rovníkovej Guiney z trestnej jurisdikcie Francúzska. Súčasťou sporu sa stala aj otázka právneho statusu budovy, do ktorej Rovníková Guinea plánovala premiestniť svoje veľvyslanectvo vo Francúzsku, čo napokon aj uskutočnila. V prvej podkapitole sú stručne uvedené podstatné skutkové okolnosti sporu, druhá podkapitola obsahuje výklad tých ustanovení VDDS zo strany MSD, ktoré majú relevanciu vo vzťahu ku skúmanej otázke (diplomatického) statusu predmetnej spornej budovy na Fochovej avenue 42 v Paríži, a tretia podkapitola uvádza aplikáciu daného výkladu vo vzťahu k danej budove.

1.1 Skutkové okolnosti sporu o diplomatický status budovy

Na základe podnetu Transparency International France z roku 2008 začali v roku 2010 príslušné francúzske orgány vyšetrovanie vo veci sprenevery verejných prostriedkov, praní špinavých peňazí a iných závažných protiprávných konaní; toto vyšetrovanie sa týkalo okrem iného aj spôsobov financovania nadobudnutia hnutel'ného a nehnuteľného majetku vo Francúzsku niekoľkými osobami, medzi inými aj **Teodorom N. O. Manguem** (ďalej len „T. Mangué“), synom prezidenta Rovníkovej Guiney a súčasne ministra poľnohospodárstva a lesníctva, ktorý sa stal druhým viceprezidentom Rovníkovej Guiney (Odsek 26. Rozsudku). Predmetom osobitného záujmu vyšetrovateľov sa stala budova v jeho vlastníctve na Fochovej avenue 42 v Paríži¹⁰⁴, ktorej prehliadka bola vykonaná 28.9.2011 a počas ktorej boli zaistené luxusné vozidlá patriace **T. Manguovi**, na čo 4.10.2011 veľvyslanectvo Rovníkovej Guiney (ďalej len „veľvyslanectvo RG“) zaslalo verbálnu nótu francúzskemu ministerstvu

---

¹⁰⁴ Ide o 101 izbový kaštieľ v blízkosti Víťazného oblúka, o ktorom denník *The New York Times* v roku 2012 uviedol, že jeho cena sa odhaduje na 180 miliónov dolárov (Baume, 2012).

zahraničných vecí (ďalej len „FMZV“) uvádzajúcu, že „*veľvyslanectvo má už niekoľko rokov k dispozícii budovu na Fochovej avenue 42 v Paríži, ktorú využíva na výkon funkcií svojej diplomatickej misie*“ (Odsek 27. Rozsudku)¹⁰⁵. Oddelenie protokolu FMZV odpovedalo verbálnou nótou z 11.10.2011 tak, že predmetná „*budova netvorí časť miestností diplomatickej misie Rovníkovej Guiney a že spadá do privátnej sféry a z tohto dôvodu podlieha bežným zákonom*“ (Odsek 27. Rozsudku). Verbálnou nótou zo 17.10.2011 veľvyslanectvo RG informovalo FMZV, že oficiálna rezidencia stáleho delegáta Rovníkovej Guiney pri UNESCO je v miestnostiach diplomatickej misie nachádzajúcich sa na Fochovej avenue 40-42 v Paríži, na čo Francúzsko reagovalo verbálnou nótou z 31.10.2011 opakujúc, že daná budova nie je časťou miestností misie, nikdy takto uznaná nebola, a preto podlieha bežným zákonom (Odsek 28. Rozsudku). V nasledujúcom období francúzske orgány vykonali niekoľko prehliadok danej budovy a zaistili a odniesli z nej rôzne predmety, na čo veľvyslanectvo RG reagovalo tvrdeniami o porušení VDDS a žiadosťami o ochranu danej budovy v zmysle VDDS (Odsek 29. Rozsudku). Verbálnou nótou z 12.3.2012 veľvyslanectvo RG tvrdilo, že budova na Fochovej avenue 42 v Paríži je používaná na výkon funkcií jej diplomatickej misie, na čo FMZV odpovedalo 28.3.2012 odvolaním sa na svoju stálu prax vo vzťahu k uznávaniu statusu miestností misie a zopakovaním, že predmetná budova nemôže byť považovaná za časť diplomatickej misie Rovníkovej Guiney (Odsek 30. Rozsudku). Po zistení v jednom z trestných konaní, že obstaranie predmetnej budovy bolo prinajmenšom čiastočne financované z príjmov z vyšetrovaných trestných činov a jej skutočným vlastníkom je **T. Mangue**, príslušný sudca 19.7.2012 nariadil podľa francúzskeho trestného poriadku jej zabavenie (Odsek 31. Rozsudku). Na to veľvyslanectvo RG nótou z 27.7.2012 informovalo FMZV, že „*od piatku 27.7.2012 sa kancelárie veľvyslanectva nachádzajú na Fochovej avenue 42 v Paríži, v budove, ktorú odteraz používa na výkon funkcií svojej diplomatickej misie vo Francúzsku*“ (Odsek 32. Rozsudku). Nótou zo 6.8.2012 poukázalo FMZV na to, že daná budova bola zabavená a že z tohto dôvodu ju nemôže úradne uznať za sídlo veľvyslanectva od 27.7.2012 (Odsek 33. Rozsudku).¹⁰⁶

1.2 Za akých podmienok získava nehnuteľnosť status miestností misie?

Keďže Rovníková Guinea a Francúzsko sa nezhodli na tom, či budova na Fochovej avenue 42 v Paríži tvorí časť miestností veľvyslanectva RG vo Francúzsku a z tohto dôvodu sa na ňu vzťahuje na zaobchádzanie spôsobom stanoveným v článku 22 VDDS, MSD konštatoval, že najprv je nevyhnutné určiť, za ktorých okolností nehnuteľnosť získava status miestností misie podľa ich definície vo VDDS. V odsekoch 42. až 51. Rozsudku priblížil MSD argumentáciu Rovníkovej Guiney a v odsekoch 52. až 60. Rozsudku zasa pozíciu Francúzska.

Svoje rozhodnutie v merite veci MSD začína myšlienkou, že keďže ustanovenia VDDS v ich bežnom význame „*sú málo nápomocné pri určení okolností, za ktorých nejaká nehnuteľnosť získa štatút miestností misie*“, a definícia miestností misie „*neuvádza, ako môže byť nejaká budova označená za miestnosti misie*“ a ani v nej nie je žiadna zmienka „*o príslušných rolách vysielajúceho a prijímajúceho štátu pri určovaní miestností misie*“, tak sa zameria na kontext článkov 1 a 22 VDDS, ako aj cieľ a účel VDDS (Odsek 62. Rozsudku).

¹⁰⁵ V ten istý deň (4.10.2011) boli na predmetnú budovu umiestnené papierové tabule s textom „*Rovníková Guinea – miestnosti veľvyslanectva*“ (Odsek 78. Rozsudku).

¹⁰⁶ Obsah príslušnej diplomatickej korešpondencie medzi Rovníkovou Guineou a Francúzskom ohľadne budovy na Fochovej avenue 42 v Paríži podrobnejšie citujú odseky 78. až 88. Rozsudku.

Na základe uvedeného MSD identifikoval nasledovné východiská pre svoje rozhodnutie:

1. Znenie článku 2 VDDS o nadviazaní diplomatických stykov medzi štátmi a zriadení stálych diplomatických misíí vzájomnou dohodou je ťažko zlučiteľné s takým výkladom VDDS, „že budova môže získať status miestností misie na základe jednostranného určenia zo strany vysielajúceho štátu napriek výslovnej námietke prijímajúceho štátu“ (Odsek 63. Rozsudku).
2. Ustanovenia VDDS upravujúce vymenovanie a imunity členov diplomatickej misie ilustrujú rovnováhu, ktorú sa VDDS snaží dosiahnuť medzi záujmami vysielajúceho štátu a prijímajúceho štátu, kedy je voľnosť vysielajúceho štátu pri vymenovaní členov personálu misie a časová pôsobnosť ich výsad a imunit vyvažovaná oprávnením prijímajúceho štátu vyhlásiť členov misie za *personae non gratae* (Odsek 64. Rozsudku).
3. Vo vzťahu k miestnostiam misie VDDS neustanovuje žiadny obdobný *persona non grata* mechanizmus, čo by v prípade jednostranného určovania miestností misie vysielajúcim štátom napriek námietke prijímajúceho štátu malo za následok buď poskytovanie ochrany príslušnej nehnuteľnosti prijímajúcim štátom proti jeho vôli alebo prerušenie diplomatických stykov s vysielajúcim štátom, čo by vzhľadom na článok 45 VDDS znamenalo pokračovanie v rešpektovaní a ochrane miestností misie spolu s jej majetkom a archívmi aj po prerušení diplomatických stykov; takáto situácia by podľa MSD stavala prijímajúci štát do nerovnovážnej pozície, na jeho úkor a ďaleko za hranice potrebné na dosiahnutie cieľa VDDS zabezpečiť efektívny výkon funkcií diplomatických misíí (Odsek 65. Rozsudku).
4. Poskytovanie výsad a imunit vysielajúcemu štátu a jeho zástupcom ukladá prijímajúcim štátom závažné záväzky, ktoré však majú dôvod svojej existencie okrem iného v preambule VDDS vymedzenom celi posilňovať priateľské vzťahy medzi štátmi (Odsek 66. Rozsudku).
5. Požiadavka výslovného súhlasu prijímajúceho štátu so zriadením úradovne diplomatickej misie v inom mieste ako sídlo misie (viď článok 12 VDDS) neznamena, že prijímajúci štát nemôže namietat proti priradeniu budovy vysielajúcim štátom k jeho diplomatickej misii, čím zabráni tomu, aby predmetná budova získala štatút miestností misie (Odsek 68. Rozsudku).
6. Prax niekoľkých prijímajúcich štátov vyžadujúca ich predchádzajúci súhlas na to, aby budova získala status miestností misie a absencia akýchkoľvek námietok proti tejto praxi sú faktormi, ktoré bránia priznaniu práva vysielajúcemu štátu podľa VDDS jednostranne určiť miestnosti svojej misie (Odsek 69. Rozsudku).

Berúc do úvahy tieto východiská MSD zdôraznil, že oprávnenie prijímajúceho štátu namietat proti určaniu miestností misie nie je neobmedzené a musí byť vykonané rozumne a v dobrej viere, čo v riešenom spore znamená, že námietka prijímajúceho štátu musí byť včasná, nearbitrárna a v súlade s článkom 47 VDDS nediskriminačná; a ak sú tieto podmienky splnené, príslušná nehnuteľnosť nezíska status miestností misie a nebude požívať ochranu podľa článku 22 VDDS (Odseky 73. a 74. Rozsudku).

1.3 Aplikácia podmienok pre získanie statusu miestností misie spornou nehnuteľnosťou

V zmysle vyššie uvedeného teoretického rámca MSD skúmal, či Francúzsko namietalo proti určaniu budovy na Fochovej avenue 42 v Paríži ako miestností misie Rovníkovej Guiney a či táto námietka bola včasná a nebola svojvoľná a diskriminačná. Na základe rozsiahleho

citovania z diplomatickej korešpondencie medzi oboma štátmi MSD konštatoval, že Francúzsko v čase od 11.10.2011 do 6.8.2012 opakovane vyjadrilo svoju námietku voči označeniu budovy na Fochovej avenue 42 v Paríži ako miestností misie Rovníkovej Guiney (Odsek 89. Rozsudku). Z dátumov jednotlivých verbálnych nôt podľa MSD vyplýva, že Francúzsko vždy oznamovalo svoju námietku pohotovo, a to na každé tvrdenie Rovníkovej Guiney, že predmetná budova predstavuje miestnosti veľvyslanectva RG, a na tejto námietke trvalo, čo znamená, že Francúzsko namietalo voči postupu veľvyslanectva RG včas (Odsek 92. Rozsudku). Podmienky nearbitrárnosti a nediskriminácie posudzoval MSD spoločne, a to po podrobnom uvedení všetkých argumentov v týchto aspektoch ako zo strany Rovníkovej Guiney (Odseky 93. až 98. Rozsudku), tak aj Francúzska (Odseky 99. až 104. Rozsudku). Stanovisko Francúzska o tom, že sporná budova spadá do privátnej sféry, nebolo podľa MSD neodôvodnené, pričom Rovníková Guinea nepredložila dôkazy, ktoré by mohli viesť francúzske úrady vykonávajúce 28.9.2011 kontrolu na mieste samom, že nehnuteľnosti na Fochovej avenue 42 v Paríži sú používané ako miestnosti veľvyslanectva RG alebo sú na takéto používanie pripravované, a toto ani netvrdila vo svojich protestoch z 28.9.2011 proti vyšetrovaniu (Odsek 107. Rozsudku) a ani medzi 4.10.2011 a 27.7.2012 (Odsek 108. Rozsudku). Ďalej, Francúzsko malo 4.10.2011 dostatok informácií poskytujúcich primeraný základ pre svoj záver o nediplomatickom statuse dotknutej budovy, a to aj vzhľadom na prebiehajúce trestné konanie ohľadne nej (Odsek 109. Rozsudku). To MSD vyhodnotil tak, že Francúzsko malo primerané dôvody pre svoju námietku a tieto dôvody boli alebo mali byť Rovníkovej Guinei známe, čo neznamená, že námietka Francúzska bola arbitrárna (Odsek 110. Rozsudku). Napokon, MSD nepripustil ani Rovníkovou Guineou tvrdenú námietku nekonzistentnosti postoja Francúzska ohľadne danej budovy (napríklad v podobe odoslania listov na adresu danej budovy či požiadania o víza v danej budove), a to z dôvodu, že tieto úkony nie sú postačujúce na nahradenie inak konzistentného postoja Francúzska (Odseky 112. až 114. Rozsudku). Vo vzťahu k posúdeniu aspektu nediskriminačnej povahy námietky MSD uviedol, že nebolo preukázané, že by Francúzsko nevznieslo obdobnú námietku za okolností porovnateľných s týmto prípadom, a teda Rovníková Guinea nepreukázala, že by Francúzsko konalo diskriminačným spôsobom (Odsek 115. Rozsudku). V neposlednom rade konanie Francúzska podľa MSD nezbavilo Rovníkovú Guineu jej miestností misie, pretože Francúzsko stále oficiálne uznávalo inú nehnuteľnosť v Paríži ako miestnosti veľvyslanectva RG (Odsek 116. Rozsudku).

Vzhľadom na to, že konanie Francúzska naplnilo všetky požiadavky uvedené MSD, budova na Fochovej avenue 42 v Paríži nikdy podľa MSD nenadobudla status miestností misie a konanie Francúzska voči danej budove nepredstavuje porušenie jeho záväzkov podľa VDDS.

2 Polemické časti Rozsudku

Odhliadnuc od aspektov spätych výlučne s prejednáványm sporom medzi Rovníkovou Guineou a Francúzskom má Rozsudok priamy vplyv na vymedzenie časovej pôsobnosti diplomatických výsad a imunít vo vzťahu k miestnostiam misie vo všeobecnosti. Inými slovami ide o to, kedy nejaká nehnuteľnosť získa, resp. stratí postavenie miestností misie podľa VDDS, a tým aj nedotknuteľnosti. Ako bolo citované vyššie, podľa článku 1 písm. i) VDDS sú miestnosti misie „*budovy alebo časti budov a k nim príslušné pozemky bez ohľadu na vlastníctvo, ak sa používajú pre účely misie, vrátane rezidencie šéfa misie*“. Toto znenie pomerne jasne

evokuje, že pre diplomatický status nejakej nehnuteľnosti je rozhodujúce jej používanie pre účely misie – z podstaty veci – vysielajúcim štátom, resp. jeho diplomatickou misiou.

Aplikujúc právny názor MSD uvedený v Rozsudku, z pohľadu výkonu diplomatickej praxe je nevyhnutné konštatovať, že na to, aby sa nejaká nehnuteľnosť (budova) stala miestnosťami misie, bude potrebný buď predchádzajúci súhlas prijímajúceho štátu s tým, aby sa konkrétna nehnuteľnosť (budova) používala pre účely misie, alebo absencia námietky zo strany prijímajúceho štátu voči používaniu konkrétnej nehnuteľnosti (budovy) pre účely misie. Ako správne poznamenáva **A. A. Yusuf**, predseda MSD, takúto požiadavku nemožno nájsť v žiadnom prameni medzinárodného práva a samotný Rozsudok neidentifikuje pravidlo zmluvného práva, obyčajového práva a ani žiadnu všeobecnú zásadu medzinárodného práva, kde by táto požiadavka bola obsiahnutá, čo znamená, že ide o koncept, ktorý sa zdá byť vymyslený¹⁰⁷ (Separate Opinion, 2020, s. 45).

Bez zaujímavosti a relevancie dozaista nebude stručný exkurz do odbornej literatúry k tejto otázke. Zčať ho možno tým, že už pri prípravných prácach na znení VDDS v rámci Komisie pre medzinárodné právo juhoslovanský internacionalista **M. Bartoš** konštatoval, že absentuje zaužívané pravidlo pre určenie presného okamihu začiatku nedotknuteľnosti misie (Yearbook of the International Law Commission, 1957, s. 52-53). Z doterajšej literatúry venovanej skúmanej otázke vyplýva rovnaký záver. Ako uvádza **E. Denza**, definícia miestností misie podľa VDDS je jasne objektívna vo svojej podstate a od vysielajúceho štátu nevyžaduje, aby od prijímajúceho štátu žiadal o súhlas pred nadobudnutím nehnuteľnosti na použitie ako miestnosti misie, a zároveň článok 10 VDDS nevyžaduje notifikovať nehnuteľnosti, ktoré sa majú používať alebo sa už používajú ako miestnosti misie (Denza, 2016, s. 16). Na druhej strane táto autorka tvrdí, že v prijímajúcich štátoch bez osobitnej vnútroštátnej právnej úpravy nadobúdania miestností misie a nakladania s nimi bude potrebné definíciu miestností misie aplikovať na základe dohody medzi vysielajúcim štátom a prijímajúcim štátom, pričom vo všeobecnosti bude pravdepodobne prijímajúci štát o nich upovedomený, aby sa zabezpečilo, že bude vykonávať svoje povinnosti chrániť miestnosti misie a zabezpečiť ich nedotknuteľnosť (Denza, 2016, s. 17). Výklad ďalej nepokračuje tým, ako riešiť situácie, kedy k dohode medzi vysielajúcim štátom a prijímajúcim štátom nedôjde, resp. ak prijímajúci štát odmieta akceptovať výber vysielajúceho štátu, a to dokonca ani v prípade, že sa dotknutá nehnuteľnosť skutočne používa pre účely misie. Ďalej **J. Foakes** a **E. Denza** uvádzajú, že právo jednostranne určiť konkrétne budovy ako miestnosti misie nemá ani vysielajúci štát a ani prijímajúci štát; samotné vlastníctvo nehnuteľnosti, hoci s možno vzdialeným úmyslom na jej používanie na diplomatické účely, nestačí na to, aby sa stala nedotknuteľnou, no ak vysielajúci štát upovedomil prijímajúci štát o nadobudnutí nehnuteľnosti na účely kancelárií veľvyslanectva alebo rezidencie veľvyslanca a získal príslušné súhlasy potrebné podľa miestneho práva, potom sa daná nehnuteľnosť vo všeobecnosti považuje za miestnosti misie aj počas ich príprav na nastahovanie a používanie (Roberts, 2017). Najnovší nemecký komentár k VDDS tvrdí, že „prijímajúci štát môže požadovať, že jeho predchádzajúci súhlas je nevyhnutný na to, aby sa určitá nehnuteľnosť mohla používať ako miestnosti misie“ (Oelfke, 2018, s. 52). Toto má nepochybnú oporu aj v samotnom znení VDDS, konkrétne v jeho článku 41 ods. 1. Ak by aj

---

¹⁰⁷ Za osobitnú zmienku stojí, že predseda MSD použil výraz „*It is a concept that appears to have been plucked out of thin air.*“, ktorý výraz obsahuje idiom, pričom jeho ekvivalent v slovenskom jazyku je „*vycicať si niečo z prsta*“.

v prijímajúcom štáte neexistovala osobitná právna úprava v tejto záležitosti, jej praktické riešenie musí rešpektovať rovnováhu záujmov oboch štátov, čo značí, že povinnosti prijímajúcich štátov chrániť miestnosti misie a potreba prijímajúcich štátov vyberať miestnosti misie v závislosti od ich vlastných bezpečnostných záujmov¹⁰⁸ zakladajú ich právo namietať voči zriadeniu misie vysielajúcimi štátmi v nehnuteľnostiach výlučne podľa voľby vysielajúcich štátov (Oelfke, 2018, s. 137). **J. Sutor**, poľský odborník na diplomatické právo, výslovne neuvádza, kedy sa nejaká nehnuteľnosť stane miestnosťami misie, avšak uvádza, že výsady a imunity získavajú miestnosti misie „od okamihu nadobudnutia práva používať ich na účely misie s vedomím orgánov prijímajúceho štátu (Sutor, 2010, s. 250), čo vlastne nevyhnutne znamená, že daným okamihom nehnuteľnosť získa diplomatický status miestností misie. Podľa tohto názoru sa teda miestnosťami misie môže stať nehnuteľnosť aj pred tým, ako sa začne fakticky používať pre účely misie. Vzhľadom na znenie článku 1 písm. i) VDDS tak nie je zrejmé, či **J. Sutor** opisuje bežnú diplomatickú prax (čo by bolo možné kvalifikovať ako medzinárodnú zdvorilosť) alebo podáva svoj výklad tejto problematiky podľa platného medzinárodného diplomatického práva.

Z načrtnutého prehľadu aktuálnych názorov podľa medzinárodne rešpektovaných diel z oblasti diplomatického práva vyplýva, že otázka postoja prijímajúceho štátu ku konkrétnej nehnuteľnosti a jej možného statusu ako miestnosti misie je dozaista veľmi významná. Mnohé vyššie uvedené postoje k otázke určenia miestností misie výslovne akcentujú potrebu alebo aspoň vhodnosť dosiahnutia dohody medzi vysielajúcim štátom a prijímajúcim štátom, resp. hľadanie rovnováhy medzi záujmami oboch štátov. Ani jeden z uvedených zdrojov však neuvádza: (i) z čoho má vyplývať tvrdená nemožnosť vysielajúceho štátu jednostranne určiť nehnuteľnosť, ktorú bude používať na účely misie; (ii) ako postupovať v prípadoch skutočného používania nejakej budovy na účely misie bez súhlasu prijímajúceho štátu alebo dokonca proti vôli prijímajúceho štátu. Odpovede na obe otázky sú kľúčové vzhľadom na legálnu definíciu miestností misie uvedenú v článku 1 písm. i) VDDS, pričom sa zároveň priamo týkajú skúmanej problematiky začiatku a konca diplomatického statusu nehnuteľností.

V kontexte vyššie nastolených dvoch otázok je možné formulovať prvú kritickú poznámku k Rozsudku spočívajúcu v tom, že MSD sa dôkladne nezaoberal tým, či sa budova na Fochovej avenue 42 v Paríži používa pre účely misie alebo nie, resp. čo znamená, že sa nejaká nehnuteľnosť používa pre účely misie. Je to o to prekvapujúcejšie, že obe sporové strany sa k tomuto aspektu výslovne vyjadrili. Podľa Rovníkovej Guiney používanie pre účely misie začína vtedy, „ak je kúpená alebo prenajatá budova označená vysielajúcim štátom za slúžiacu účelom jeho diplomatickej misie a prebiehajú v nej potrebné projektové a rekonštrukčné práce umožňujúce umiestnenie misie v nej“ (Odsek 49. Rozsudku), a nie až úplným nastahovaním sa misie do dotknutej nehnuteľnosti (Odsek 50. Rozsudku). Francúzsko výslovne uviedlo, že nepostačuje, aby nejaká budova bola iba vybraná a určená vysielajúcim štátom, a akcentovalo skutočné používanie budovy pre účely misie, resp. jej skutočné pridelenie pre účely funkcií

---

¹⁰⁸ Špecifikom sporu medzi Rovníkovou Guineou a Francúzskom bolo to, že Francúzsko si od začiatku neželalo, aby sa budova na Fochovej avenue 42 v Paríži stala miestnosťami misie veľvyslanectva RG, pričom tieto dôvody nesúviseli s bezpečnostnými záujmami Francúzska a ani s nemožnosťou plniť povinnosti prijímajúceho štátu chrániť miestnosti misie pred vniknutím, poškodením či rušením pokoja misie alebo pred vznikom ujmy na jej dôstojnosti, ktoré odborná spisba pripúšťa ako relevantné dôvody pre námietky voči zriadeniu misie v konkrétnej nehnuteľnosti.

misie podľa článku 3 VDDS (Odsek 59. Rozsudku). MSD síce uviedol, že uvedený aspekt používania predmetnej budovy preskúma, ak to bude potrebné (Odsek 75. Rozsudku), ale urobil to iba okrajovo. V Rozsudku vyhodnotil MSD verbálnu nótu veľvyslanectva RG z 27.7.2012 tak, že jej obsah naznačuje, že predmetná budova nebola pred 27.7.2012 používaná na diplomatické účely, pričom MSD výslovne konštatoval, že „*Rovníková Guinea nepredložila Súdu žiadnu dokumentáciu ani iné dôkazy o príprave budovy pre diplomatické používanie, ani o procese a načasovaní presťahovania kancelárií veľvyslanectva*“ (Odsek 108. Rozsudku). Vo vzťahu k obdobiu po tomto dátume podľa MSD nie je zrejmé, či predmetná budova bola pripravovaná na používanie pre účely misie alebo či bola pre tieto účely používaná (Odsek 109. Rozsudku).

Ešte prísnejšie hodnotenie v uvedenom smere formuloval sudca **A. A. Yusuf**, keď vyslovil názor, že Rozsudok ignoruje kritérium používania, t. j. „*kritéria, ktoré bolo uznané v judikatúre národných aj medzinárodných súdov počas minulého storočia ako jadro vymedzenia budovy ako „diplomatických miestností“ podľa obyčajového práva*“ (Separate Opinion, 2020, s. 45). Uvedený sudca vo svojom osobitnom stanovisku toto kritérium používania budovy interpretuje tak, že „*základné funkcie misie vysielajúceho štátu musia byť vykonávané v takejto budove*“ a to znamená, že „*budova už bola uvedená do prevádzky za účelom, pre ktorý bola určená, čo je v tomto prípade výkon funkcií misie*“ (Separate Opinion, 2020, s. 46), čo podporuje podrobnými odkazmi na relatívne bohatú judikatúru v tejto otázke.

S citovaným definovaním používania budovy na účely misie možno pre účely rozhodovania skúmaného sporu v zásade súhlasiť, aj keď to otvára legitímnu otázku napríklad v prípadoch výstavby novej budovy pre umiestnenie diplomatickej misie¹⁰⁹ (aplikovaním danej definície by totiž pozemky a rozostavané budovy veľvyslanectiev na nich nemohli byť považované za miestnosti misie vzhľadom na ich neuvedenie do prevádzky). Citovaný výklad článku 1 písm. i) VDDS, samotné znenie VDDS a žiadne pravidlo medzinárodného práva nestanovuje vysielajúcemu štátu povinnosť¹¹⁰ obrátiť sa na prijímajúci štát vo veci získania miestností potrebných pre misiu a ani povinnosť notifikovať: a) výber nejakej nehnuteľnosti pre jej budúce používanie pre účely misie; b) samotné používanie nehnuteľnosti pre účely misie. A teda, ak tu takýchto povinností niet, nemalo by to znamenať, že vyššie v časti odbornej spisby tvrdená nemožnosť vysielajúceho štátu jednostranne určiť nehnuteľnosť, ktorú bude tento štát používať na účely misie, bola až do vydania Rozsudku medzinárodnoprávne nepodložená?

Ako vyplýva z obsahu Rozsudku, MSD túto nemožnosť založil na podmienkach získania diplomatického statusu nejakej budovy v podobe predchádzajúceho súhlasu prijímajúceho štátu alebo absencii jeho námietok voči výberu alebo používaniu budovy vysielajúcim štátom pre účely jeho misie. Tieto podmienky MSD vyvodil jednak z preambuly VDDS¹¹¹, jednak z tých ustanovení VDDS, ktoré obsahujú požiadavku súhlasu alebo dohody

---

¹⁰⁹ Inou otázkou je zamýšľané, ale ešte zatiaľ nerealizované používanie konkrétnej budovy pre účely misie; podľa sudcu A. A. Yusufá (viď Separate Opinion, 2020, s. 61) v takýchto prípadoch nie je naplnené základné kritérium definície miestností misie podľa článku 1 ods. i) VDDS, t. j. budova nezískava diplomatický status.

¹¹⁰ Z ustanovení článku 21 ods. 1 VDDS a článku 25 VDDS vyplýva, že ide o možnosť alebo oprávnenie vysielajúceho štátu požiadať prijímajúci štát o pomoc či spoluprácu v tejto veci.

¹¹¹ Konkrétne ide o jej časť venovanú rozvoju priateľských vzťahov medzi národmi, čo nie je celkom dobre možné bez spolupráce štátov, resp. ktorý rozvoj môže byť jednostranným postupom nejakého štátu narušený.

vysielajúceho štátu a prijímajúceho štátu, t. j. článok 2 VDDS¹¹² a článok 12 VDDS¹¹³ a jednak čiastočne aj z ustanovení článkov 4, 7 a 9 týkajúcich sa vymenovávaní šéfa misie a členov personálu misie. Spoločným základom daných ustanovení VDDS je podľa MSD vyvažovanie záujmov vysielajúcich štátov a prijímajúcich štátov a realizácia zásady podpory a rozvoja priateľských vzťahov medzi národmi a štátmi. Ak by malo existovať oprávnenie vysielajúceho štátu jednostranne presadiť nejakú nehnuteľnosť ako miestnosti svojej misie na území prijímajúceho štátu proti jeho vôli, tento štát by sa ocitol v nevýhodnejšej pozícii a v prípade jeho vážnych námietok proti určeniu nejakej budovy ako miestností misie by naozaj mohlo dôjsť k zhoršeniu vzájomných vzťahov medzi dotknutými štátmi. Je však otázne, do akej miery je takáto argumentácia aplikovateľná vo vzťahu k existujúcej definícii miestností misie podľa článku 1 písm. i) VDDS, ktorá vyžaduje skutočné používanie budovy pre účely misie a nezaobrá sa, ako k danému používaniu dôjde. Prístup MSD je celkom dobre pochopiteľný pre situácie, kedy vysielajúci štát vopred oznámi prijímajúcemu štátu, že mieni začať používať konkrétnu budovu ako miestnosti svojej misie, a tento štát voči tomu vznesie námietku a následne nedôjde k tomu, že by daná budova začala byť skutočne využívaná na účely misie. V takýchto situáciách nenastane splnenie podmienky vyžadovanej článkom 1 písm. i) VDDS, čo je nesporné, a teda dotknutá budova nebude mať diplomatický status.

Na druhej strane nie je celkom zrejmé, ako vyhodnotiť situáciu, keď vysielajúci štát najprv začne reálne využívať nejakú budovu pre účely svojej misie ako miestnosti misie, a až s odstupom času túto skutočnosť oznámi prijímajúcemu štátu, ktorý až následne vyjadrí nesúhlas alebo námietky. V danej situácii nemal prijímajúci štát možnosť podať svoju námietku pred začiatkom používania budovy pre účely misie, keďže o tom nemal vedomosť. Teda pôjde o situáciu skutočného používania nejakej budovy na účely misie, ktoré začalo bez predchádzajúceho súhlasu prijímajúceho štátu (vylúčené nie je ani to, že sa tak stalo proti vôli prijímajúceho štátu). Ak by sme vychádzali len zo znenia článku 1 písm. i) VDDS, nedá sa urobiť záver iný ako ten, že budova už získala diplomatický status a požíva nedotknuteľnosť.

Alebo je tu potom potrebné aplikovať Rozsudok tak, že v danej situácii bude námietka včasná vtedy, ak je podaná bezprostredne po tom, čo sa prijímajúci štát dozvie o skutočnom využívaní nejakej budovy ako miestností misie vysielajúceho štátu? To by potom znamenalo, že buď (i) sa dotknutá budova vôbec nestala miestnosťami misie, čo je v zjavnej kolízii so znením článku 1 písm. i) VDDS, a že námietka prijímajúceho štátu má účinok *ex tunc*; alebo (ii) že daná námietka má účinok *ex nunc* a spôsobuje zrušenie už vzniknutého diplomatického statusu konkrétnej budovy, čo je taktiež v zjavnom nesúlade s článkom 1 písm. i) VDDS a šlo by vlastne o akúsi obdobu inštitútu vyhlásenia diplomatického zástupcu za *persona non grata*, hoci MSD v Rozsudku výslovne uviedol, že VDDS „*neustanovuje žiadny ekvivalent k persona non grata mechanizmu pre miestnosti misie*“ (Odsek 65. Rozsudku). Následkom takejto aplikácie právnej podstaty Rozsudku potom nevyhnutne bude, že misia vysielajúceho štátu je síce *de facto* umiestnená v nejakej konkrétnej budove, ktorá sa naozaj používa pre účely misie, no zároveň táto budova *de iure* nemá diplomatický status, t. j. nie je miestnosťami misie v zmysle VDDS s nárokom na príslušné diplomatické výsady a imunity. Tento stav legitímne

---

¹¹² Podľa ktorého nadviazanie diplomatických stykov medzi štátmi a zriadenie stálych diplomatických misí sa uskutočňuje vzájomnou dohodou.

¹¹³ Podľa ktorého vysielajúci štát nemôže bez predchádzajúceho výslovného súhlasu prijímajúceho štátu zriadiť úradovne, ktoré sú súčasťou misie, v iných miestach než v tých, v ktorých je sídlo misie.

nastoluje otázku, či vzhľadom na definíciu miestností misie podľa článku 1 písm. i) VDDS je uvedený prístup správny. Inými slovami, ani z Rozsudku nie je zrejmé, ako sa má vlastne postupovať, ak by nastala práve takáto situácia. Podľa jedného názoru tu ide o neriešiteľný rozpor medzi faktami a právom, ktorý MSD znepokojivo vyriešil odtrhnutím práva od reality (Etkin, 2020).

Záver

Problematika časovej pôsobnosti nedotknuteľnosti miestností misie alebo okamihu nadobudnutia a straty diplomatického statusu miestností misie bola ako v praxi štátov, tak aj v odbornej literatúre, nejasnou, a aj po vydaní Rozsudku takou minimálne do určitej miery zostane i naďalej. Všetky relevantné názory ku skúmanej téme zhodne akcentovali potrebu konsenzuálneho vyriešenia tejto záležitosti dohodou medzi vysielajúcim štátom a prijímajúcim štátom, čo je vo všetkých aspektoch a pre všetky dotknuté strany asi vždy ideálna situácia. Okolnosti praktického života však môžu spôsobiť, že k dohode medzi zainteresovanými štátmi nedôjde. Práve pre tieto situácie by bolo vhodné, ak by existovala jednotná odpoveď ohľadne správneho postupu. Zdá sa, že Rozsudok v tomto prináša nielen odpovede, ale aj otázky.

To, čo z Rozsudku vyplýva ako dozaista najlepšie odporúčanie pre prijímajúce štáty vo vzťahu k miestnostiam misií vysielajúcich štátov a ich lokalizovaniu, je vytvorenie vlastných národných pravidiel osobitne vymedzujúcich, čo sa rozumie pod tým, že sa nejaká nehnuteľnosť používa pre účely misie a za akých podmienok sa nejaká nehnuteľnosť stane miestnosťami diplomatickej misie. Osobitne dôležité je to pre situácie, kedy už diplomatické misie majú svoje umiestnenie, a teda je potrebné upraviť postup pre prípady premiestňovania diplomatických misií do iných priestorov. Zavádzanie vnútroštátnych úprav prijímajúcimi štátmi v tejto veci je nielen v súlade s Rozsudkom, ale aj s povinnosťou vysielajúceho štátu dbať na zákony a predpisy prijímajúceho štátu v zmysle článku 41 ods. 1 VDDS. Takúto prax do svojho vnútroštátneho zákonodarstva zaviedli už pred vydaním Rozsudku Austrália, Brazília, Česko, Holandsko, India, Južná Afrika, Kanada, Nemecko, Nórsko, Spojené kráľovstvo, Španielsko, Švajčiarsko, Švédsko, Turecko a USA (Preliminary Objections, 2017, s. 46; Counter-Memorial, 2018, s. 27-31).

V prípade neexistencie osobitnej vnútroštátnej úpravy podľa vyššie uvedeného sa prijímajúci štát vystavuje riziku, že sa môže ocitnúť v nevýhodnejšom právnom postavení, ako keby takúto vnútroštátnu úpravu mal. Ak vysielajúci štát nebude mať záujem o umiestnenie svojej misie v prijímajúcom štáte na základe vzájomnej dohody alebo aspoň v spolupráci s prijímajúcim štátom, hrozí vznik sporu a pravdepodobne nevyhnutnosť na strane prijímajúceho štátu aplikovať postup špecifikovaný v Rozsudku, t. j. podať alebo možno dokonca opakovane podávať včasné, nearbitrárne a nediskriminačné námietky proti určeniu nehnuteľnosti podľa výberu vysielajúceho štátu ako miestností misie. Ide o kumulatívne podmienky, a teda vždy bude nevyhnutné splniť každú jednu z nich, čo prirodzene zhoršuje zložitnosť vzniknutej situácie a oddiaľuje jej vyriešenie dohodou. A ak vysielajúci štát bude trvať na umiestnení svojej misie práve v dotknutej nehnuteľnosti a následne tam svoju misiu nasťahuje a začne používať na výkon funkcií diplomatickej misie, prijímajúci štát bude čeliť dileme, či sa bude správať v zmysle článku 22 VDDS o nedotknuteľnosti miestností misie, hoci danú nehnuteľnosť nebude považovať za miestnosti misie vysielajúceho štátu. Rovnaký

výsledok hrozí aj vtedy, ak nast'ahovanie misie do konkrétnych priestorov nastane skôr, ako sa prijímajúci štát o ňom dozvedel a nesúhlasil s ním až následne.

Zoznam bibliografických odkazov

BAUME, M. de la. 2012. A French Shift on Africa Strips a Dictator's Son of His Treasures. In *The New York Times* [online], 2012. [cit. 27.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.nytimes.com/2012/08/24/world/europe/for-obiangs-son-high-life-in-paris-is-over.html>>

Counter-Memorial of the French Republic. Case Concerning Immunities and Criminal Proceedings (Equatorial Guinea v. France), 6 December 2018, p. 80. [online], 2018. [cit. 29.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/163/163-20181206-WRI-01-00-EN.pdf>>

DENZA, E. 2016. *Diplomatic Law. Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*. Oxford: Oxford University Press, 2016. 453 s. ISBN 978-0-19-870396-9.

ETKIN, B. 2020. An Analysis of the ICJ's Judgment on the Merits of the Immunities and Criminal Proceedings (Equatorial Guinea v. France) Case: All for nothing? In *European Journal of International Law: Talk!* [online], 2020. [cit. 01.12.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.ejiltalk.org/an-analysis-of-the-icjs-judgment-on-the-merits-of-the-immunities-and-criminal-proceedings-equatorial-guinea-v-france-case-all-for-nothing/>>

Immunities and Criminal Proceedings (Equatorial Guinea v. France), Judgment, I.C.J. Reports 2020, p. 300. [online], 2020. [cit. 02.12.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/163/163-20201211-JUD-01-00-EN.pdf>>

MRÁZ, S. 2009. *Diplomatické a konzulárne právo*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2009. 230 s. ISBN 978-80-225-2688-3.

OELFKE, CH. (ed.) 2018. *Vienna Convention on Diplomatic Relations of 18 April 1961. Commentaries on Practical Application*. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 2018. 408 s. ISBN 978-3-8305-3863-9.

Preliminary Objections of the French Republic. Case Concerning Immunities and Criminal Proceedings (Equatorial Guinea v. France), 30 March 2017, p. 59. [online], 2018. [cit. 27.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/163/163-20170330-WRI-01-00-EN.pdf>>

ROBERTS, I. (ed.) 2017. *Satow's Diplomatic Practice*. Oxford: Oxford University Press, 2017. 748 s. ISBN 978-0-19-873910-4.

Separate Opinion of President Yusuf. (Equatorial Guinea v. France), 2020, pp. 340-361. [online], 2020. [cit. 03.12.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/163/163-20201211-JUD-01-01-EN.pdf>>

SUTOR, J. 2010. *Právo dyplomatyczne i konsularne*. Warszawa: LexisNexis, 2010. 576 s. ISBN 978-83-7620-440-6.

ŠMIHULA, D. – LIPPAY, B. – GONDEKOVÁ, J. 2015. *Diplomatické a konzulárne právo*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 300 s. ISBN 978-80-8168-278-0.

Viedenský dohovor o diplomatických stykoch. Znenie podľa vyhlášky ministra zahraničných vecí č. 157/1964 Zb.

Yearbook of the International Law Commission, 1957. Volume I: summary records of the ninth session. 23 April – 28 June 1957, p. 234. [online], 1957. [cit. 20.11.2024]. Dostupné na internete: <<https://digitallibrary.un.org/record/3955167>>

ZBORNÍK VEDECKÝCH PRÁC

INTERPOLIS'24

Počet strán: 246

RECENZENTI

prof. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.

doc. PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD.

doc. Ing. Dušan Masár, PhD.

EDITOR ZBORNÍKA

doc. PhDr. Eleonóra Kováčová, PhD.

© BELIANUM. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2024
Edícia: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB

ISBN 978-80-557-2215-3

EAN 9788055722153

<https://doi.org/10.24040/2024.9788055722153>